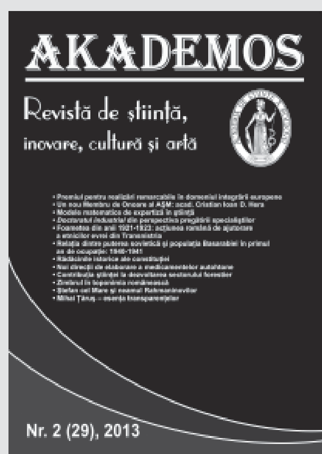
AKADEMOS

Revistă de ştiinţă,
inovare, cultură şi artă

Înregistrată la Ministerul Justiției la 25.05.2005, nr. 189.

Fondator:
Academia de Ştiințe a Moldovei

***

Acest număr este ilustrat cu lucrări de Mihai Țăruş

Adresa Redacției:
MD 2001
mun. Chişinău,
bd. Ştefan cel Mare 1
et. 4, birou 432
Tel.: (+373 22) 212381

www.akademos.asm.md
e-mail: akademos@asm.md
vcucereanu.asm@gmail.com

ISSN 1857-0461

Editat la Tipografia AŞM

CUPRINS

ACADEMICIANUL CRISTIAN IOAN D. HERA, MEMBRU DE ONOARE AL AŞM

Am făcut o sinteză a caracteristicilor dominante ale țărilor care şi-au asigurat securitatea şi siguranța alimentară şi am ajuns la concluzia că aceste țări au o stabilitate politică, au o conducere guvernamentală coerentă, promovează investițiile pentru o creştere economică durabilă, dau prioritate agriculturii şi domeniilor conexe, pentru că numai agricultura, fără domeniile care contribuie la creşterea producției pe unitatea de suprafață, nu reprezintă o soluție sigură.

Acad. Cristian Ioan D. Hera

PREMIUL PENTRU REALIZĂRI REMARCABILE ÎN DOMENIUL INTEGRĂRII EUROPENE

Republica Moldova s-a învrednicit de **Premiul pentru realizări remarcabile în domeniul integrării europene,** avându-se în vedere asocierea sa, începând cu 1 ianuarie 2012, la cel de-al Şaptelea Program Cadru al Comunităţii Europene pentru Cercetare, Dezvoltare Tehnologică şi Activităţi Demonstrative (2007-2013).

Premiul i-a fost înmânat preşedintelui AŞM, **acad. Gheorghe Duca**, pe data de 20 iunie curent la Bruxelles, de către **europarlamentarul Adrian Severin**, la festivitatea de acordare a premiilor Fondului Internaţional pentru Cooperare şi Parteneriat al Mării Negre şi Mării Caspice (FIMNMC) pentru anul 2012, Moldova fiind unicul stat din cadrul Parteneriatului Estic care obţinuse statutul de ţară asociată la PC 7.

De menţionat că în procesul de negociere a asocierii la PC7, Republica Moldova a beneficiat de o reducere de 80 la sută din cotizaţia de membru. Ulterior, din cota de 20 la sută care a fost achitată, jumătate urmează să fie returnată în anul curent prin proiecte de infrastructură câştigate prin concurs.

În cadrul conferinţei de presă susţinute la revenire, preşedintele AŞM a menţionat că cercetătorii moldoveni, în ultimii ani, au aplicat 304 de proiecte ştiinţifice la PC7. Dintre acestea, au fost câştigate 51 de proiecte, rata de succes fiind de 17 la sută, cea europeană – de 18 la sută. Peste 2 000 de cercetători din Moldova au participat şi participă la Programul PC7, 40 la sută dintre aceştia fiind tineri.

În legătură cu această distincţie importantă, preşedintele AŞM a mulţumit partenerilor europeni pentru deschiderea manifestată şi susţinerea procesului de integrare europeană a ţării noastre, reiterând agenda europeană consecventă a Guvernului Republicii Moldova şi implicarea plenară a cercetătorilor în realizarea acesteia. Printre personalităţile marcante la nivel european cărora li s-a acordat prestigiosul premiu se numără: Martin Schulz, preşedintele Parlamentului European, Stefan Fule, comisarul european pentru extindere şi politica europeană de vecinătate, Dacian Cioloş, comisarul european pentru agricultură şi dezvoltare rurală.

La Bruxelles, preşedintele AŞM a avut o întrevedere cu dr. Monica Dietl, director al Oficiului COST, care reprezintă cadrul interguvernamental pentru cooperarea europeană în domeniul ştiinţei şi tehnologiei, menit să reducă fragmentarea investiţiilor europene în domeniul cercetării prin coordonarea fondurilor alocate de fiecare ţară membră. S-a discutat oportunitatea demarării negocierilor pentru obţinerea de către Republica Moldova a calităţii de stat membru COST. Acad. Gh. Duca a specificat că în timpul cel mai apropiat AŞM va lansa o campanie naţională pentru promovarea acţiunilor COST în rândul comunităţii ştiinţifice din Republica Moldova.

Un alt eveniment despre care a ţinut să informeze preşedintele AŞM a fost participarea sa la cea de-a 100-a întrunire a Consiliului Guvernatorilor Centrului Comun de Cercetare, al cărui membru Republica Moldova a devenit odată cu asocierea la PC7. Centrul întruneşte reprezentanţi din 40 de ţări (membre ale UE şi asociate la PC7) şi acordă asistenţă şi recomandări pe subiecte strategice ce ţin de managementul ştiinţific, tehnic şi financiar. Membrii Consiliului şi-au exprimat susţinerea acţiunilor din cadrul Anului internaţional de cooperare în domeniul apelor, după cum a fost declarat anul 2013 de către ONU, au făcut un schimb de opinii despre următorul Program Cadru al UE „Orizont 2020".

În acest sens, la Bruxelles, preşedintele AŞM l-a informat pe Rudolf Strohmeier, vicedirector general al Directoratului general pentru cercetare şi inovare al Comisiei Europene, despre prima şedinţă, din iunie curent, a Comitetului naţional „Orizont 2020", creat prin dispoziţia prim-ministrului Republicii Moldova. În acelaşi context, preşedintele AŞM a reiterat dorinţa ţării noastre de a deveni ţară asociată la Programul Cadru „Orizont 2020", care va demara în ianuarie 2014 şi va oferi noi oportunităţi comunităţii ştiinţifice autohtone.

Eugenia Tofan,
Centrul Media al AŞM

DE ZIUA ACADEMIEI, UN NOU MEMBRU DE ONOARE AL AŞM

Cea de-a 67-ea aniversare de la fondarea primelor instituţii academice a fost consemnată, în ziua de 12 iunie a.c., printr-o şedinţa solemnă a Adunării Generale a AŞM, la care au participat, alături de membrii înaltului for ştiinţific, reprezentanţi ai autorităţilor publice centrale, corpului diplomatic, importante personalităţi ale vieţii ştiinţifice şi culturale. Cu deosebit respect a fost salutată prezenţa distinsului savant în agricultură, academicianului Cristian Ioan D. Hera, vicepreşedinte al Academiei Române, ministrului Agriculturii şi Industriei Alimentare, dr.hab. Vasile Bumacov, consilierului pentru cultură, învăţământ şi ştiinţă al preşedintelui Republicii Moldova, dr. Mihail Şleahtiţchi, şefilor misiunilor diplomatice din Ucraina, Azerbaidjan, Belarus etc.

Evenimentul festiv a fost inaugurat de preşedintele AŞM, acad. Gheorghe Duca care a adresat un mesaj de felicitare corpului academic, dorindu-le cercetătorilor multă sănătate, eficienţă în cercetare şi inovare, spirit corporativ în consolidarea comunităţii ştiinţifice, noi contribuţii de valoare la dezvoltarea societăţii şi valorificarea oportunităţilor oferite de spaţiul internaţional de investigaţii ştiinţifice.

În discursul său, preşedintele AŞM acad. Gh. Duca a evidenţiat jaloanele principale ale constituirii gândirii ştiinţifice autohtone şi realizările acesteia, care au culminat cu asocierea, la 1 ianuarie 2012, a Republicii Moldova la Spaţiul European de Cercetare şi la Programul Cadru 7. În calitatea lor de reprezentanţi ai unui stat asociat la PC7, oamenii de ştiinţă din Moldova, au obţinut granturi în sumă de peste 23 mil. lei pentru susţinerea performanţelor în cercetare, edificarea industriilor competitive, abordarea unor provocări sociale.

Preşedintele AŞM a menţionat că evenimentul este şi un prilej de abordare prospectivă, referinduse la iminenţa implementării pachetului de reforme aprobat de Asambleea Generală pe data de 12 aprilie curent, aprobarea prin Hotărâre de Guvern a Strategiei „Moldova cunoaşterii 2020”, toate anticipând semnarea, către finele anului 2013, a Acordului de asociere cu Uniunea Europeană „Orizont 2020”.

În acelaşi cadru festiv, în numele CSŞDT, preşedintele AŞM acad, Gh.Duca a înmânat mai multor cercetători distincţii academice. Au fost oferite şi certificatele care confirmă calitatea de membru al Academiei de Ştiinţe a Moldovei unor organizaţii din sfera ştiinţei şi inovării, acreditate sau reacreditate în anul 2012.

Festivitatea a continuat cu ceremonia de înmânare a însemnelor de Membru de Onoare al AŞM academicianului Cristian Ioan D. Hera, vicepreşedinte al Academiei Române, distins cercetător care a adus o contribuţie enormă la dezvoltarea agriculturii moderne.

Tradiţionalul *Laudatio* a fost prezentat de către acad. Maria Duca, rector al Universităţii AŞM, care a subliniat: *Conferirea titlului de Membru de Onoare reprezintă o recunoaştere a valorii profesionale, academice şi prestigiului ştiinţific al acad. Cristian Ioan D. Hera, după o carieră dedicată cercetării şi studiilor avansate în domeniul ştiinţelor agricole, precum şi aplicării cunoştinţelor sale în sprijinul întregii societăţi. Prin toate activităţile desfăşurate, inclusiv prin această prelegere publică domnul academician Cristian Hera a demonstrat că este un savant recunoscut, un profesor excelent, un om cu cele mai alese calităţi, o personalitate notorie a neamului românesc.*

Proaspătul Membru de Onoare al AŞM, acad. Cristian Hera a mărturisit că are o relaţie aparte cu Academia de la Chişinău, colaborând din primii ani de independenţă a Republicii Moldova cu cercetătorii din stânga Prutului în proiecte comune de ştiinţa solului, nutriţia plantelor, folosirea îngrăşămintelor, protecţia mediului etc.

Cuvântul de recepţie, rostit de Membrul de Onoare al AŞM, acad. Cristian Ioan D. Hera a luat forma unei prelegeri academice cu genericul *Agricultura - domeniu strategic pentru securitatea şi siguranţa alimentară.* El a ţinut să menţioneze, în mod special, *avantajele economice ale integrării Românei în UE:*

• accesul la piaţa UE unde există 480 milioane consumatori, un PIB total de cca 9,400 miliarde EUR, revenindu-i 19% din comerţul mondial.

• creşterea productivităţii agricole prin stimularea dezvoltării exploataţiilor agricole mici şi mijlocii, îmbunătăţirea accesului pe piaţa UE (dispariţia barierelor comerciale), încetinirea migrării forţei de muncă din agricultură.

• accesul la fonduri comunitare, cu consecinţe în dezvoltarea echilibrată a regiunilor, creşterea competitivităţii economice şi dezvoltarea rurală susţinută.

Eugenia Tofan,
Centrul Media al AŞM

ACAD. CRISTIAN IOAN D. HERA, PERSONALITATE MARCANTĂ A ŞTIINŢEI CONTEMPORANE

Acad. ***Maria DUCA***
UnAŞM

Comunitatea ştiinţifică din Republica Moldova este deosebit de onorată să-şi exprime admiraţia şi preţuirea faţă de o personalitate marcantă a ştiinţei contemporane, domnul academician, prof. univ. dr. docent Cristian Ioan D. Hera, vicepreşedinte al Academiei Române, acordându-i titlul de **MEMBRU DE ONOARE** al Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Conferirea acestui titlu reprezintă o recunoaştere a valorii profesionale, academice şi prestigiului ştiinţific al domnului prof. univ. dr. docent Cristian Ioan D. Hera, după o carieră dedicată cercetării şi studiilor avansate în domeniul ştiinţelor agricole, precum şi aplicării cunoştinţelor sale în sprijinul întregii societăţi.

Totodată, titlul de Membru de Onoare al AŞM relevă înalta gratitudine a savanţilor din domeniul ştiinţelor agricole, care pe parcursul mai multor decenii au beneficiat atât de colaborări fructuoase, materializate în publicaţii ştiinţifice şi recomandări practice, cât şi de oportunitatea unui schimb continuu de opinii, idei şi dezbateri în cadrul numeroaselor simpozioane şi sesiuni, organizate în Republica Moldova dar şi în România.

Evenimentul de astăzi, prin care numele academicianului Hera se înscrie în rândul celor mai valoroase personalităţi ale ştiinţelor agricole autohtone, cum sunt academicienii Andrei Ursu, Simion Toma, Vasile Micu, Gheorghe Şişcanu, Gheorghe Cimpoeş, Andrei Palii, Nicolae Balaur, Serafim Andrieş, Mihail Vronschih şi mulţi alţii, are o conotaţie importantă pentru UnAŞM, care prin decizia Senatului a ieşit cu iniţiativa de a înainta candidatura dlui academician Cristian Ioan Hera la acest titlu binemeritat.

Dar şi pentru mine personal, întrucât am urmărit activitatea academicianului Hera încă din anii 1980, în cadrul unei ediţii de excelenţă – Revista *Analele Institutului de Cercetări pentru Cereale şi Plante Tehnice Fundulea,* populară şi mereu solicitată în Biblioteca Centrală a IUF din Sankt Petersburg pentru materialele publicate, în special cele cu tematica de ameliorare a florii-soarelui la heterozis, România, prin marele savant genetician şi ameliorator academicianul Alex Viorel Vrânceanu deţinând întâietatea în lume.

Acad. Cristian Ioan D. HERA,
Membru de Onoare al AŞM

De altfel, academicianul Alex Viorel Vrânceanu este şi un bun prieten al omagiatului de astăzi, împreună mi-au fost referenţi şi mi-au apreciat realizările ştiinţifice la diferite etape de activitate.

Astfel, din marele respect pe care îl manifest faţă de academicianul Cristian Ioan Hera, în numele întregii comunităţi ştiinţifice mi-am asumat responsabilitatea şi Vă rog să îmi permiteţi să prezint câteva din reperele biografiei Domniei sale.

Domnul academician Cristian Ioan D. Hera este născut la 18 decembrie 1933, la Ploieşti, în familia lui Dumitru şi Maria Hera, ambii învăţători în comuna Brazi-Băteşti, judeţul Prahova, de la care a şi moştenit, probabil, dragostea pentru carte.

Învaţă la şcoala primară din comuna Brazi-Băteşti, după care urmează studiile la Liceul „Petru si Pavel" din Ploieşti şi Liceul „Sfântul Gheorghe" din Bucureşti. În 1952 se înscrie la Facultatea de Agricultură, Secţia pedologie şi agrochimie, de la Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu" Bucureşti (IANB), iar începând cu anul II îşi continuă studiile la Academia de Ştiinţe Agricole „K.A. Timireazev" din Moscova, Facultatea de Agrochimie şi Pedologie.

După absolvirea Academiei „K.A. Timireazev" din Moscova, promoţia 1957, obţinând titlul de *inginer agronom* în specialitatea *agrochimie* şi recomandarea de a lucra în cercetare, şi-a început activitatea profesională în calitate de cercetător stagiar, devenind mai apoi cercetător ştiinţific la Institutul de Cercetări Agronomice al României (ICAR). Din 1962, a acti-

vat timp de aproape 30 de ani (până în 1991) la Institutul de Cercetări pentru Cereale şi Plante Tehnice (ICCPT) – Fundulea, urcând treptele de la cercetător principal la şef de laborator şi mai apoi la şef de secţie. În perioada 1964-1982 a fost cercetător ştiinţific coordonator în Programul de cercetare organizat în România de Agenţia Internaţională de Energie Atomică Viena, pentru utilizarea izotopilor stabili şi radioactivi în optimizarea folosirii îngrăşămintelor.

În anul 1969 a obţinut titlul de **Doctor în agronomie**, la Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu" din Bucureşti, cu teza *Influenţa diferitelor sortimente de îngrăşăminte cu azot asupra transformărilor chimice din sol şi plantă şi asupra producţiilor realizate la principalele culturi de câmp*, elaborată sub îndrumarea academicianului David Davidescu.

La numai patru ani după aceasta, în 1973, i se conferă titlul de **Doctor docent în ştiinţe** pentru *Rezultate originale obţinute în cercetările efectuate în perioada 1967-1973 privind studiul fertilităţii solului şi aplicării diferenţiate a îngrăşămintelor chimice.*

În anul 1982, devine **Membru cooptat**, iar în 1990 **Membru titular** al Academiei de Ştiinţe Agricole şi Silvice (ASAS).

În semn de recunoaştere a valorii activităţii de cercetare desfăşurate, domnul prof. univ. dr. docent Cristian Ioan D. Hera este ales **Membru corespondent** (1995) şi ulterior, **Membru titular** al Academiei Române (2004).

Domniei sale i s-au acordat şi numeroase ***titluri ştiinţifice de onoare:***

Profesor de Onoare al Academiei de Ştiinţe Agricole din China, Institutul de Aplicaţii a Energiei Nucleare în Agricultură (1995);

Membru de Onoare al Accademia dei Georgofili, Italia (2003);

Membru de Onoare al Academiei Ruse de Ştiinţe Agricole (2004);

Doctor Honoris Causa al Academiei de Ştiinţe Agricole „K.A. Timireazev" din Moscova (2004);

Este **Doctor Honoris Causa** al mai multor universităţi din România:

Universitatea de Ştiinţe Agricole şi Medicină Veterinară (USAMV), Cluj-Napoca (1999); Universitatea de Ştiinţe Agricole şi Medicină Veterinară (USAMV), Bucureşti (2002); Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi (2004); Universitatea de Ştiinţe Agricole şi Medicină Veterinară (USAMV), Iaşi (2004); Universitatea „Ştefan cel Mare", Suceava (2007); Universitatea „Ovidius", Constanţa (2008); Universitatea de Ştiinţe Agricole şi Medicină Veterinară (USAMV), Banat, Timişoara (2009); Universitatea „Transilvania", Braşov.

Academicianul Cristian Ioan D. Hera are un rol deosebit în domeniul academic, definit atât prin activitatea didactică desfăşurată de-a lungul timpului la Universitatea de Ştiinţe Agricole şi Medicină Veterinară (USAMV), Bucureşti; Institutul Agronomic „Nicolae Bălcescu" Bucureşti (IANB) şi Universitatea „Ştefan cel Mare", Suceava, cât şi prin activitatea de îndrumare ştiinţifică în calitate de conducător de doctorat în specialitatea *agrochimie*. Dovadă a ataşamentului pentru activitatea universitară este şi faptul că Domnia sa îşi continuă şi în prezent activitatea în calitate de conducător de doctorat, profesor universitar consultant şi Membru de onoare al Senatului universitar.

Calităţile Domniei sale de manager iscusit i-au permis să conducă zeci de ani Institutul de Cercetări pentru Cereale şi Plante Tehnice (ICCPT) – Fundulea, la început în funcţia de Director ştiinţific (1970-1981), iar ulterior ca Director general al ICCPT-Fundulea (1982-1991).

Acad. Cristian Ioan D. Hera mulţi ani a fost membru în Prezidiul Academiei de Ştiinţe Agricole şi Silvice (ASAS), preşedinte al Secţiei de Cultură a Plantelor, apoi şi preşedinte al ASAS, ales prin vot secret în două mandate (2001-2005 şi 2005-2009).

Nu poate fi trecută cu vederea activitatea fructuoasă a Domniei sale în organismele internaţionale în calitatea de:

- Secretar ştiinţific (1961-1964) şi preşedinte (1974-1982) al Comisiei a IV-a „Fertilitatea solului şi nutriţia plantelor" în Societatea Internaţională de Ştiinţa Solului;
- Cercetător ştiinţific (1964-1982), expert în utilizarea tehnicilor nucleare în domeniul fertilităţii solului, nutriţiei plantelor şi aplicării îngrăşămintelor (1968-1991) şi director, Secţia de fertilitatea solului, nutriţia plantelor, irigaţii şi producţie vegetală, Departamentul de cercetare (1991-1997), Agenţia Internaţională de Energie Atomică de la Viena, Austria;
- Membru în Comitetul executiv (1986-1996) şi preşedinte al Centrului Ştiinţific Internaţional pentru Îngrăşăminte (1996-2010).

Este de invidiat longevitatea ştiinţifică, academică şi managerială a acad. Cristian Ioan D. Hera, care deţine şi în prezent mai multe funcţii de răspundere:

- Vicepreşedinte al Academiei Române (ales prin vot secret în 2010);
- Preşedinte de onoare al Academiei de Ştiinţe Agricole şi Silvice (ASAS) (din 2009);
- Preşedinte al Secţiei de Ştiinţe agricole şi sil-

vice din Academia Română (ales prin vot secret în 2008);

- Membru în Prezidiul Academiei Române (din 2008);

- Preşedinte al Comisiei pentru Protecţia Solului, Academia Română (din 1999);

- Vicepreşedinte al Colegiului Consultativ pentru Cercetare, Dezvoltare şi Inovare (din 2004-2011);

- Preşedinte al Consiliului Naţional de Etică Universitară (Ministerul Educaţiei şi Cercetării) (2007-2010);

- Membru în Comitetul de Conducere (2002-2005), vicepreşedinte (2005-2006) şi preşedinte (2006-2008) al Uniunii Europene a Academiilor de Ştiinţe Agricole;

- Preşedinte de Onoare al Centrului Ştiinţific Internaţional pentru Îngrăşăminte (din 2010).

Totodată, este membru în mai multe asociaţii profesionale de prestigiu, dintre care vom menţiona:

- Societatea Internaţională de Ştiinţa Solului;

- Centrul Ştiinţific Internaţional pentru Îngrăşăminte (CIEC);

- Societatea Europeană – Tehnici Nucleare în Agricultură (ESNA);

- Societatea Europeană pentru Agricultură, Paris (membru-fondator, 1990).

Problematica ştiinţei solului, a nutriţiei plantelor şi folosirii raţionale a îngrăşămintelor a reprezentat preocuparea ştiinţifică favorită a academicianului Cristian Ioan D. HERA. Activitatea de cercetare a Domniei sale s-a materializat în **contribuţii ştiinţifice originale**, dintre care pot fi menţionate:

- Elaborarea bazelor teoretice ale unor metode practice de stabilire a necesarului de îngrăşăminte;

- Introducerea în cercetare a metodelor moderne de prelucrare a datelor privind influenţa îngrăşămintelor asupra unor indici agrochimici ai solului;

- Elaborarea recomandărilor tehnologice de utilizare a îngrăşămintelor lichide cu azot în cultura plantelor;

- Studierea transformărilor chimice care au loc în sistemul sol-plantă;

- Introducerea şi utilizarea tehnicilor nucleare în cercetările din agricultură, inclusiv îngrăşăminte marcate cu izotopi stabili şi radioactivi.

Rezultatele acestor cercetări au fost concretizate în **27 de cărţi, tratate şi monografii**, 235 de lucrări ştiinţifice tipărite în publicaţii de specialitate, peste 60 de comunicări ştiinţifice la reuniuni internaţionale, mai multe brevete şi inovaţii, peste 60 de articole de popularizare a progresului tehnic.

Din categoria **apariţiilor editoriale de referinţă** remarcăm *Tehnici nucleare în agricultură* (1984), *Agricultura durabilă-performantă* (1999), *Metode de cercetare în cultura plantelor* (2000), *Probleme actuale ale agriculturii în contextul integrării europene şi al globalizării* (2003), *Producţia de îngrăşăminte cu fosfor şi intensivizarea fertilizării fosfatice* (2010), *Agricultura României – prezent şi viitor* (2012).

În tot acest răstimp, domnul academician, prof. univ. dr. docent Cristian Ioan D. Hera a avut un rol deosebit în **activitatea redacţională**, atât în România cât şi la nivel internaţional. Timp de aproape două decenii a fost redactor-şef adjunct (1973-1981), apoi redactor-şef (1982-1991) al revistei *Analele Institutului de Cercetări pentru Cereale şi Plante Tehnice* (ICCPT) – Fundulea. Este fondatorul şi fost redactor principal al revistei *Probleme teoretice şi aplicate de agrofitotehnie* (1978-1992). În perioada 1991-1997 a fost redactor-şef al revistei *Soil Newsletter*, Viena, Austria. Este autor la *Dicţionarul de Ştiinţa Solului* (1964), apărut în limbile engleză, franceză, germană şi rusă.

În prezent, Domnia sa este membru în Comitetul de redacţie al revistei *Romanian Agriculture* (din 2007) şi al revistei *Journal of Crop Production*, New York, SUA (din 1997).

Activitatea sa profesională a fost recunoscută şi înalt apreciată şi prin conferirea mai multor distincţii:

- Ordinul *Meritul ştiinţific*, cls. I (1987)

- *Membru de Onoare* în Societatea Turcă de Ştiinţa Solului (1992)

- Ordinul Naţional *Pentru Merit* în grad de *Ofiţer* (2000) şi în grad de *Comandor* (2003)

- *Medalia de Aur cu COLAN*, Universitatea Ştefan cel Mare, Suceava (2008).

Pentru prodigioasa carieră ale cărei repere le-am descris foarte succint astăzi, pentru contribuţia adusă la dezvoltarea agriculturii şi ştiinţei solului, ca semn al recunoaşterii valorii profesionale, academice şi prestigiului ştiinţific,

Academia de Ştiinţe a Moldovei acordă titlul de Membru de Onoare al Academiei de Ştiinţe a Moldovei domnului academician, prof.univ.dr.docent Cristian Ioan D. Hera, vicepreşedinte al Academiei Române.

Laudatio
în onoarea acad. Cristian Ioan D. Hera,
cu prilejul acordării titlului de
Membru de Onoare al AŞM.
Chişinău, 12 iunie 2013

AGRICULTURA, DOMENIU STRATEGIC PENTRU SECURITATEA ŞI SIGURANŢA ALIMENTARĂ

Acad. ***Cristian Ioan D. HERA***
Membru de Onoare al Academiei de Ştiinţe a Moldovei

- Stimate domnule Preşedinte al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, acad. Gheorghe Duca, stimate domnule Ministru al Agriculturii, Vasile Bumacov, stimate domnule Consilier al Preşedintelui Republicii Moldova, Mihai Sleahtiţchi, stimate domnule Prim-vicepreşdinte, acad. Ion Tighineanu, stimate domnule Secretar ştiinţific Ion Guceac, distinşi membri ai AŞM, distinşi participanţi.

Vă rog să-mi îngăduiţi să încep prin a vă mărturisi că sunt emoţionat, dar bucuros că la evenimentul de astăzi, a 67-a aniversare a AŞM, m-aţi onorat cu posibilitatea de a prezenta în faţa dvs. Cuvântul de recepţie prilejuit de alegerea mea în calitate de Membru de Onoare al distinsei dvs. Academii, cuvânt în care voi exprima câteva gânduri referitoare la *agricultură ca domeniu strategic pentru securitatea şi siguranţa alimentară.*

Am ales acest titlu, distinşi membri ai AŞM şi Excelenţele Voastre domnilor ambasadori, pentru a face o incursiune nu numai la agricultura României, ci şi în agricultura Uniunii Europene (UE) şi mondiale. Sugestia pentru acest titlu a fost dată de preşedintele AŞM, acad. Gheorghe Duca, la Bratislava, la o întrunire internaţională la nivel înalt pe care am avut-o acum trei săptămâni referitoare la Strategia Europeană a Dunării, gândindu-mă atunci că este util să discutăm împreună problemele majore actuale cu privire la securitatea şi siguranţa alimentară.

Nu-i un secret pentru nimeni că omenirea se confruntă la etapa actuală cu o serie de crize majore, crize care afectează în mod deosebit productivitatea din agricultură la noi în ţară, în Republica Moldova, în UE şi la nivel mondial. Este vorba de criza economică-financiară, care este dominată în primul rând de polarizarea excesivă a capitalului financiar, de criza ecologică, care se manifestă prin exploatare excesivă şi epuizare a resurselor naturale, cu implicaţii în amplificarea crizei energetice, care afectează toate domeniile, inclusiv agricultura. Acesta este motivul pentru care, în urma crizelor menţionate, şi altele, se poate ajunge la criza alimentară, care poate deveni dezastruoasă, cu urmări grave nu numai din punct de vedere social, ci şi din punct de vedere al existenţei umanităţii.

Crizele alimentare repetate, pentru că nu este vorba de o criză nouă, apărută acum, au condus la înfiinţarea, pe data de 16 octombrie 1945, a Organizaţiei Naţiunilor Unite pentru Alimentaţie şi Agricultură (FAO). La aceeaşi dată, în anul 1979, a fost proclamată Ziua Mondială a Alimentaţiei, zi în care se aniversează anual data înfiinţării FAO, alimentaţia fiind declarată drept fundamental al omului, recunoscut de Declaraţia Universală a Drepturilor Omului în anul 1948.

De la această dată au avut loc numeroase conferinţe, dezbateri, la nivel internaţional, la nivel mondial, unde au fost adoptate o serie de norme care au fost acceptate de către toate statele participante la aceste consfătuiri. Nu mi-am propus să le discut aici, doresc doar să fac o sinteză a normelor adoptate de statele participante la aceste întâlniri şi anume: obligaţia respectării protejării, facilitării accesului la hrană, la utilizarea resurselor şi mijloacelor de asigurare a securităţii şi siguranţei alimentare, eliminând orice mijloc de constrângere a acesteia, responsabilitatea primară revenind fiecărui stat.

Singurul agronom Laureat al Premiului Nobel pentru pace este Norman Borlaug (1970), cu care am avut şansa să colaborez în perioada în care eram director ştiinţific al Institutului de Cercetări pentru Cereale şi Plante Tehnice de la Fundulea şi Domnia Sa era directorul Centrului de Cercetări pentru Cultura Grâului şi Porumbului (CIMYT) de la El Batan din Mexic, când mulţi dinte cercetătorii Institutului nostru au făcut specializări CIMYT, pe care l-am reîntalnit în anul 1994 la cel de-al 15-lea Congres Mondial de Ştiinţa Solului de la Acapulco, Mexic, unde am organizat Simpozionul „Utilizarea tehnicilor nucleare în cercetările din domeniul ştiinţei solului, nutriţiei plantelor şi folosirii îngrăşămintelor”, a prezentat în plenul Congresului o prelegere, din care citez: *Toţi cei care suntem implicaţi în producerea hranei, să păstrăm în memorie faptul că pacea lumii nu poate fi menţinută în condiţie de foamete şi mizerie umană. Refuzul accesului micilor fermieri, cu resurse puţine, la factorii moderni de producţie – varietăţi ameliorate de plante, îngrăşăminte şi pesticide – lumea va fi condamnată – nu de otrăvire cum presupun unii, ci de foamete şi haos social.*

De fapt, cerinţa pentru hrană va creşte odată cu creşterea populaţiei globului pământesc. Aş vrea să reamintesc că primul miliard de locuitori la nivel mondial s-a realizat în anul 1804, al doilea miliard de locuitori în 1927, adică după 123 de ani, următo-

rul miliard realizându-se peste 33 de ani, iar următorul miliard peste 13 ani, deci creşterea populaţiei pune o presiune extraordinară asupra satisfacerii necesarului de hrană.

Dacă în anul 2011 la nivel mondial erau 7 miliarde de locuitori şi hrana era suficientă, diferenţa producţiilor agricole realizate în diferite zone ale lumii făcea ca o mare parte de omenire să sufere de foame. În anul 2050 se preconizează o populaţie de peste 9 miliarde de locuitori. Aceasta înseamnă creşterea substanţială a necesarului de hrană, creştere care va fi puternic afectată de schimbările climatice globale.

În anul 2000 a avut loc Summitul Mileniului III la care au participat 147 de state ale lumii. Reprezentanţii acestor state au convenit să depună eforturi ca numărul celor subnutriţi la nivel mondial să nu depăşească în anul 2015, 870 de milioane de locuitori. Cifrele statistice arată că astăzi la nivel planetar există circa 1,3 miliarde de oameni subnutriţi. Iată de ce consider că măsurile care se iau trebuie să aibă suport ştiinţific pentru ca angajamentele luate la nivelul statelor ONU să fie îndeplinite.

Cu câtva timp în urmă am făcut o sinteză a caracteristicilor dominante ale ţărilor care au asigurat securitatea şi siguranţa alimentară şi am ajuns la concluzia că acele ţări au stabilitate politică, conducere guvernamentală coerentă, promovează investiţiile pentru o creştere economică durabilă, performantă, dau prioritate agriculturii şi domeniilor conexe, pentru că numai agricultura, fără domeniile care contribuie la creşterea producţiei pe unitatea de suprafaţă, nu reprezintă o soluţie sigură.

Îmi permit să deschid o paranteză: în România, de la schimbările produse în 1990 până astăzi, fiecare prim-ministru al guvernului a declarat agricultura domeniu prioritar al economiei naţionale. Ei bine, în cei 23 de ani care au trecut, această obligaţie nu a fost încă realizată.

În primul rând, agricultura trebuie să contribuie la stabilitatea securităţii alimentare naţionale şi după aceea să participe la pătrunderea pe pieţele internaţionale. Referindu-mă la România, ţară cu un potenţial agricol extraordinar, care în cadrul celor 27 de ţări ale UE se numără în primele 5-7 locuri în diferite domenii ale agriculturii, este o ţară care-şi asigură în prezent numai circa 60 la sută din necesarul de hrană a populaţiei ei. Unde este prioritatea acordată agriculturii, unde este valorificarea potenţialul extraordinar pe care îl are agricultura României? În acest context daţi-mi voie să mă refer şi la agricultura Republicii Moldova. Am colaborat acum doi ani cu profesorul Boris Boincean la desfăşurarea unui simpozion internaţional consacrat solurilor, la care s-a vorbit şi despre cernoziomurile de Bălţi, cu potenţial extraordinar de fertilitate, dar producţia realizată pe ele era undeva de 2-3 tone de cereale la hectar, în timp ce media pe UE este de 6 tone, în timp ce o serie de ţări din UE realizează producţii medii pe ţară de 7-8 tone cereale la hectar.

În contextul acesta, distinşi participanţi, trebuie să ne gândim la modalităţile şi posibilităţile de creştere a producţiei la o unitate de suprafaţă. Dacă în anul 1960, ritmul linear de creştere a producţiilor de cereale pe unitate de suprafaţă era în jur de 3,2 la sută, în perioada 1961-2000 acest ritm s-a redus la 1,5 la sută, iar anul trecut la şedinţa Comisiei Europene a Centrului Unit de Cercetări, care a avut loc la Bruxelles, unde am avut onoarea să moderez una dintre cele 2 sesiuni, Marion Guillou, directorul general al Institutului Naţional de Cercetări Agronomice al Franţei, a arătat că în momentul actual producţia pe unitatea de suprafaţă stagnează. Recent, în Raportul comun al FAO - OECD din 7 iunie 2013 s-a scris negru pe alb: ritmul de creştere a producţiei agricole mondiale va încetini în următorii 10 ani, ceea ce poate conduce la creşterea preţurilor globale la alimente. Indiscutabil, cerinţele de hrană vor fi din ce în ce mai mari iar preţurile vor creşte.

Această alarmă pentru satisfacerea necesarului de hrană al omenirii nu este nouă. În Raportul *Limitele creşterii,* făcut de D. Meadows în 1970, se arăta evident amplificarea conflictului între dezvoltarea civilizaţiei industriale aflată în creştere accelerată şi deteriorarea fără precedent a resurselor naturale, în mod deosebit cele neregenerabile (cărbune, petrol, gaze).

La Conferinţa Naţiunilor Unite asupra mediului uman care a avut loc la Stockholm în 1982, s-a reliefat că *a fost atins un moment în istorie când trebuie să regândim acţiunile noastre pe întreaga planetă, cu o prudenţă mai mare faţă de consecinţele asupra mediului... Resursele naturale ale pământului, incluzând aerul, apa, solul, flora şi fauna, precum şi tipurile reprezentative ale ecosistemelor naturale, trebuie să fie protejate în beneficiul generaţiilor prezente şi viitoare prin planificare înţeleaptă şi management corect*.

Întâlnirile la nivel internaţional au continuat. Raportul Brundtland evidenţia în 1987 oportunitatea elaborării principiilor directoare pentru dezvoltarea durabilă – care să îndeplinească cerinţele prezentului fără a compromite capacitatea generaţiilor viitoare să-şi realizeze necesităţile.

Conferinţa ONU despre Mediu şi Dezvoltare de la Rio de Janeiro a acordat o atenţie deosebită protecţiei integrităţii globale a sistemului ambiental şi

a dezvoltării durabile. Mulți şefi de state şi guverne au semnat Convenția din 1992 care a lansat acordul internațional de cooperare echitabilă pentru protecția integrității globale a sistemului ambiental şi a dezvoltării durabile.

Unul din cei mai mari gânditori ai zilelor noastre, Lester Brown, preşedintele Institutului de Politică Planetară, a elaborat, începând cu anul 2003, *Planul B Pentru salvarea unei planete sub presiune şi a unei civilizații în impas (B 2.0, B 3.0)*, iar cu doi ani în urmă a fost elaborat *Planul B 4.0 Mobilizare generală pentru salvarea planetei*.

Sunt semnale de alarmă extraordinar de puternice, iar UE reacționează la aceste semnale prin elaborarea unei noi politici agricole comune. Politica Agricolă Comună (PAC) a Uniunii Europene este dezbătută la nivelul Consiliului şi Parlamentului European. Comisarul pentru Agricultură al Comisiei Europene, românul Dacian Cioloş, care a fost şi Ministrul Agriculturii şi Dezvoltării Rurale al României, face eforturi considerabile pentru promovarea Noii Politici Agrare, păstrându-se, totodată, specificitatea şi caracteristicile fiecărei țări. Abordarea de către UE a Politicii Agricole Comune pentru perioada 2014-2020 se concretizează prin provocări economice, de mediu şi teritoriale. În ce priveşte provocările economice, una dintre acestea se referă la producția alimentară, care de fapt pune problema majoră a existenței Uniunii Europene, iar provocările de mediu se referă la gestionarea durabilă a resurselor naturii şi a politicilor climatice, deoarece problema modificărilor climatice este extraordinar de acută.

Instrumentele principale ale PAC 2014-2020, care sunt valabile pentru cele 27 de țări şi vor fi, probabil, implementate şi în Republica Moldova, se referă la consolidarea competitivității sectorului agroalimentar prin îmbunătățirea poziției fermierilor pe lanțul agroalimentar, prin crearea unui fond de rezervă pentru diminuarea efectelor crizelor economice, prin monitorizarea trasabilității produselor agroalimentare, de asemenea prin creşterea sustenabilității dezvoltării sectorului agrar şi a spațiului rural. Aici aş vrea să adaug că dacă ne referim la spațiul rural, spațiul rural din România, ca şi cel din Republica Moldova, este foarte rămas în urmă față de spațiul rural al majorității țărilor din UE.

România este stat membru al UE de la 1 ianuarie 2007 şi are o serie de obligații care se concretizează prin eliminarea decalajelor existente în toate sectoarele vieții economice şi sociale. În acest context, mă voi referi scurt la sectorul agricol.

România obține o producție medie pe țară la grâu între 2 500-3 500 kg la hectar, UE între 6 000-8 000 kg grâu la hectar. La porumb, România realizează 3,5-4 tone la ha, UE 7-8 tone la ha.

De fapt, care sunt avantajele economice ale integrării Românei în UE? Aceste avantaje, teoretic, sunt considerate următoarele:

- accesul la piața UE unde există 480 milioane consumatori, un PIB total de cca 9,400 miliarde EUR, revenindu-i 19% din comerțul mondial.
- creşterea productivității agricole prin stimularea dezvoltării exploatațiilor agricole mici şi mijlocii, îmbunătățirea accesului pe piața UE (dispariția barierelor comerciale), încetinirea migrării forței de muncă din agricultură.
- accesul la fonduri comunitare, cu consecințe în dezvoltarea echilibrată a regiunilor, creşterea competitivității economice şi dezvoltarea rurală susținută.

Progresul agriculturii româneşti după integrarea în UE nu a fost concretizat prin valorificarea potențialului agricol semnificativ pe care îl are România şi prin competitivitatea produselor agricole pe piața comunitară, pentru că piața comunitară militează pentru calitatea producției agricole, având în vedere că din punct de vedere cantitativ se produce suficient.

Care sunt obstacolele? Obstacolele sunt şi la noi, dar şi în Republica Moldova şi se referă în primul rând la gradul ridicat de fărâmițare a terenurilor agricole. Avem în România circa 4 milioane de fermieri cu 40 de milioane de parcele, de câte 0,5-3 ha, unde nu poate fi vorba de o modernizare a agriculturii. Sigur că, având în vedere faptul că există suprafețe atât de mici şi neeficiente, există mari dificultăți financiare pentru achiziționarea celor necesare pentru creşterea producției pe unitate de suprafață. Obstacolul este legat de vulnerabilitatea productivității, determinată de condițiile climatice şi lipsa sistemului funcțional de irigații. România a avut circa 3 milioane de ha irigate, astăzi sunt 700 de mii, din care se iriga 240 mii ha.

Care sunt pilonii de susținere a agriculturii? În primul rând, este vorba de sol, baza existenței vieții terestre. Din fericire, solurile româneşti, comparativ cu solurile la nivel mondial, sunt mai fertile. Dacă la nivel mondial există 62 la sută din suprafața totală de soluri cu fertilitate redusă şi foarte redusă, în România aceste soluri reprezintă 52 la sută. În timp ce solurile cu fertilitate ridicată, foarte bună şi bună, la nivel mondial constituie 11 la sută, în România acestea reprezintă 28 la sută. Din nefericire, fertilitatea solului scade, pentru că, pe de o parte, nu se dă atenția cuvenită acestei probleme. Pe de altă parte, la nivel planetar, numai 6,4 la sută din suprafața uscată este valorificată pentru agricultură dar produce 98 la sută din hrana de toate zilele, în timp ce 71 la sută din suprafața ocupată de ape produce numai 2

la sută din hrana de toate zilele.

N-o să intru în amănunte în legătură cu rolul solului care asigură securitatea alimentară şi securitatea mediului, arăt numai că solul participă la sechestrarea carbonului (dioxidul de carbon este gazul cu efect de seră care influenţează schimbările climatice în proporţie de 63 la sută), participă la purificarea, filtrarea şi conservarea apei, la menţinerea şi dezvoltarea biodiversităţii care este în deplină scădere, la bunăstarea economică şi socială.

Cel mai mare agronom al tuturor timpurilor din Româna a fost regretatul Gheorghe Ionescu-Şişeşti, al cărui colaborator am avut marea şansă să fiu. În cuvântul său de recepţie la Academia Română în anul 1937 spunea: *Indiferent cui aparţine, pământul are o funcţie socială... dacă pământul dispare, dispare veşnicia*. Un adevăr rostit în 1937 care este valabil şi astăzi!

Recent, în luna octombrie anul trecut, a apărut lucrarea lui Lester Brown *Planeta plină, farfuriile goale*, probabil că mulţi dintre dvs. aţi citit-o. În această carte Lester Brown afirmă: *Solul este noul aur, hrana este noul petrol*. Cred că gândirea lui Lester Brown, pe care am avut marea şansă să-l cunosc încă din 1965, când era consilierul celui mai mare ministru al Agriculturii din SUA, G. Freeman, este demnă de a fi luată în considerare.

Priorităţile agriculturii viitorului pun presiune asupra productivităţii solului, iar constrângerile determinate de schimbările climatice globale care determină criza apei, reducerea biodiversităţii, toate acestea, mai ales intensificarea eroziunii solului provoacă pierderi anuale la nivel mondial a 5-7 milioane de hectare teren agricol.

Spuneam că solurile României scad din punct de vedere al fertilităţii. Din cercetările pe care le-am făcut la Institutul de Cercetări pentru Cerealele şi Plantele Tehnice de la Fundulea în anul 1984 am stabilit că în medie anual la o productivitate medie de 5-6 tone de grâu la ha se extrag din sol, odată cu recolta, 100-140 kg de azot, 50-60 kg de fosfor, 130-160 kg de potasiu şi multe alte microelemente care nu mai sunt restituite solului. De aceea, problema îngrăşămintelor a fost, este dar va rămâne şi pe viitor una esenţială.

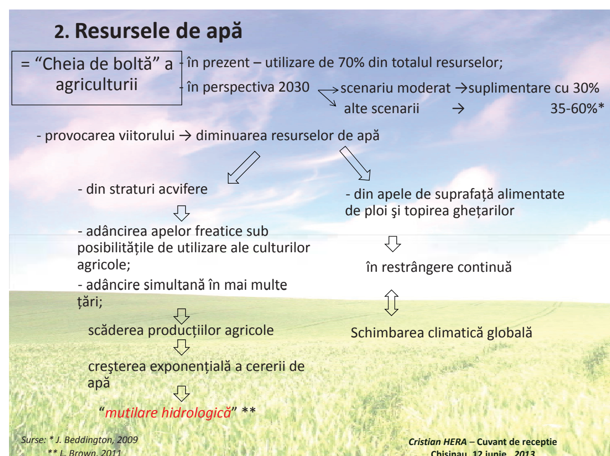
Când spuneam de investiţiile în agricultură, aminteam de ramurile anexe. O agricultură, fără a restitui pământului elementele nutritive care sunt exportate din sol odată cu recolta, nu poate deveni durabilă şi rentabilă. La cel de-al 15-lea Congres Mondial pentru Îngrăsăminte care a avut loc la Bucureşti în 2010, directorul general al Asociaţiei Internaţionale de Îngrăşăminte, Luc Maene, arăta că dacă în 1961 se produceau 32 de milioane de tone, în 2010 s-a ajuns la 170 de milioane de tone de îngrăşăminte la nivel mondial. În ţările UE în perioada 1980-81 se foloseau între 400 şi 800 kg NPK/ha. UE a început să impună nişte restricţii pentru protecţia de poluare, s-au redus cantităţile de îngrăşăminte la 270-600 kg NPK/ha, iar în anul 1998-99 cantităţile oscilau între 200-400 kg îngrăşăminte substanţă activă la ha.

Ce se întâmplă în România şi, cred eu, şi în Republica Moldova? În perioada anilor 1986-2009 s-au alocat pe unitatea de suprafaţă la terenul agricol între 30-40 kg maxim de îngrăşăminte substanţă activă kg la ha, dar se extrag din sol peste 300 kg la ha, situaţie care duce inevitabil la sărăcirea solului în elemente nutritive.

În 1966 am organizat la Institutul de Cercetări pentru Cereale şi Plante Tehnice de la Fundulea (ICCPT) şi în reţea geografică pe ţară, în condiţii diferite de climă şi sol, experienţe de lungă durată cu îngrăşăminte, experienţe a căror sinteză am prezentat-o la seminarul internaţional din Bălţi, Republica Moldova. De fapt, experienţele de lungă durată cu îngrăşăminte reprezintă o carte deschisă pentru evoluţia fertilităţii solului şi o sursă bogată de informaţie ştiinţifică pentru agricultură, pentru ştiinţa solului, pentru prognozele producţiilor agricole, fiind considerate un tezaur naţional.

Primele experienţe de lungă durată cu îngrăşămintele au fost organizate acum 170 de ani, în Anglia (Rothamsted Experimental Station), au mai fost organizate în Franţa (Grignon Center of INRA, 1875), în Germania (Göttingen şi Hale/Saab, 1873 şi 1878), în SUA (Morrow Plots şi Sanborn, 1876 şi 1888), Rusia (Dolgoprutnaia Opituaia Station, 1883) şi în alte localităţi pe plan mondial.

La simpozionul consacrat aniversării a 150-ea de la organizarea primelor experienţe de lungă durată cu îngrăşăminte, pe plan mondial, la Rothamsted, Anglia, am prezentat referatul privind concepţia organizării experienţelor de lungă durată din România, tematica lor experimentală şi rezultatele obţinute până în anul 1992. Participanţii la discuţii au considerat că astfel de experienţe, amplasate într-o reţea geografică după o schemă unitară, care au condus la obţinerea unor rezultate spectaculoase, sunt unice pe plan mondial, ţinând seama şi de faptul că au fost amplasate în diferite rotaţii de cultură, rotaţii în care planta premergătoare participă substanţial la realizarea producţiilor agricole pe unitatea de suprafaţă. În timp, au fost efectuate analize chimice, fizice şi microbiologice de sol, rezultatele obţinute contribuind la cunoaşterea evoluţiei fertilităţii pământului, aplicarea raţională a îngrăşămintelor contribuind la îmbunătăţirea principalilor

indicatori agrochimici ai solului.

Problema îngrăşămintelor se află în atenția savanților încă din anul 1933, când Gheorghe Ionescu-Şişeşti, alături de profesorul român Teodor Saidel, care în anul 1913 a elaborat pentru prima dată pe plan mondial metoda potențiometrică de determinare a pH-ului solului, au participat la reuniunile de la Roma şi Amsterdam pentru înființarea Centrului Ştiințific Internațional pentru Îngrăşăminte (CIEC). Acad. David Davidescu a fost membru în consiliul de conducere al CIEC, iar cel care vă vorbeşte, în perioada 1996-2010, am fost preşedintele acestui centru. În această calitate am organizat 4 congrese mondiale de îngrăşăminte, unul în anul 1997 la Ghent, Belgia, altul în 2001 la Beijing, China, al treilea în 2006, la Bangkok, Thailanda, al 4-lea în 2010 la Bucureşti, România, congres la care m-am retras din funcția de Preşedinte al CIEC, după 15 ani de activitate.

Indiferent de proveniența lor – minerale sau organice – îngrăşămintele trebuie să fie folosite în producția agricolă. Doamna acad. Maria Duca a vorbit despre cercetările mele referitoare la utilizarea tehnicilor nucleare în agricultură, începute în 1960 în România. În perioada 1991-1997, în calitate de director al Secției Utilizarea tehnicilor nucleare în studiile privind fertilitatea solului, producția vegetală şi irigații din cadrul Agenției Internaționale de Energie Atomică de la Viena (AIEA), am dezvoltat şi extins tematica de cercetare şi asistență tehnică în domeniu, pe scară largă, la nivel mondial, în ideea de a contribui la creşterea coeficienților de utilizare a substanței active din îngrăşăminte şi la creşterea producției pe unitatea de suprafață, pentru reducerea poluării solului şi păstrării unui mediu curat, ca urmare a folosirii îngrăşămintelor.

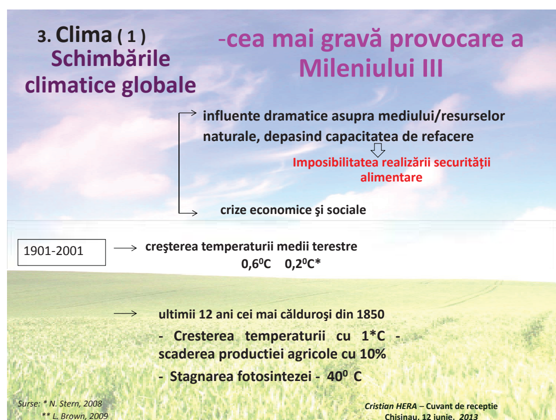
Problema eroziunii solului este deosebit de actuală şi importantă, inclusiv pentru Republica Moldova şi România, țară în care sunt afectate 5-6 milioane de ha. Stațiunea de Cercetare-Dezvoltare pentru Combaterea Eroziunii solului de la Perieni ne-a pus la dispoziție date ce dovedesc că eroziunea solului poate şi trebuie înlăturată prin măsuri antierozionale, marea lor majoritate de natură agrofitotehnică.

A doua problemă majoră ca pilon al dezvoltării agricole este apa, care, ca şi solul, reprezintă cheia de boltă a agriculturii, fiind cea care contribuie la creşterea producțiilor pe o unitate de suprafață agricolă. Din păcate, în condițiile schimbărilor climatice globale resursele de apă devin din ce în ce mai mici.

Despre România se spune că are rezerve suficiente de apă, dar este inexact, pentru că România este cotată în categoria țărilor cu resurse reduse de apă. În România se folosesc 2 260 metri cubi pe persoană pe an, în timp ce în UE se utilizează aproape dublu.

De fapt, problema irigațiilor, care este extrem de actuală, trebuie să rămână în atenția noastră mai ales ținând seama de faptul că, din volumul total de apă folosit la nivel mondial, aproximativ 70% se foloseşte de către agricultură, 20% de industrie şi 10% de gospodăriile casnice. Îmi fac datoria de a aminti şi în acest elevat cadru al AŞM, că nu trebuie să uităm că marile civilizații ale lumii au progresat prin valorificarea surselor de apă şi au dispărut atunci când nu au mai ştiut să valorifice asigurarea funcțională a sistemelor construite.

Având în vedere că suntem la capitolul apă, la sugestia acad. Gheorghe Duca, preşedintele AŞM, vă rog să-mi îngăduiți să vă aduc la cunoştință că a fost aprobată de Comisia Europeană Strategia UE pentru regiunea Dunării, pentru realizarea căreia a fost constituită Uniunea Academiilor Dunărene, alcătuită din 8 Academii riverane şi 6 Academii din regiunea Dunării. În ultima perioadă a intrat în această categorie şi Academia de Ştiințe a Moldovei. România este puternic implicată în această strategie europeană, având în vedere că 38 la sută din cursul total al Dunării, adică 1 075 de km. din cei 2 060 sunt pe teritoriul României. Pe de altă parte, dispunem de Delta Dunării, care este una dintre cele 200 regiuni de importanță planetară, iar în România avem 390 mii de hectare amenajate pentru irigații şi drenaj cu un potențial agricol extraordinar.

Academia Română participă la Strategia UE pentru regiunea Dunării prin proiecte pe termen scurt şi proiecte pe termen lung. Dintre aceste proiecte aş evidenția Centrul Național de Cercetări Avansate care cuprinde un proiect internațional cu participarea a 19 țări, reprezentând „studiu de caz al sistemului Fluviu-Delta -Mare".

Nu mă opresc asupra schimbărilor climatice globale care sunt evidente. Vreau numai să precizez că cercetările au arătat că la creşterea cu un grad a temperaturii medii anuale, producția agricolă pe unitatea de suprafață scade cu circa zece la sută.

Schimbările climatice afectează agricultura, restrângând zonele favorabile pentru culturi, impunând schimbări radicale ale sistemelor de exploatare, ale sortimentelor de genotipuri vegetale şi animale, ale tehnologiilor de cultivare a plantelor şi de creştere a animalelor, ale sistemelor de asigurare a ecosanogenezei în ansamblu, diminuând recoltele până la dispariție.

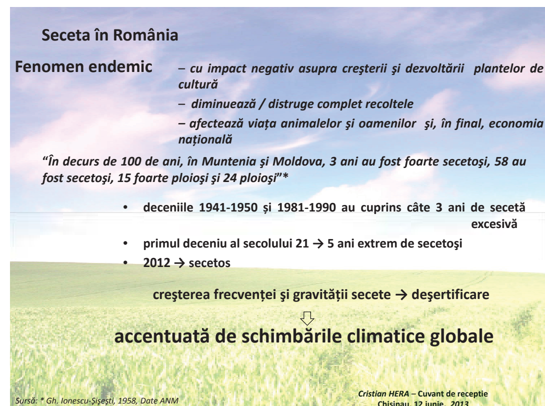
În 2012, în zona cordonului porumbului din SUA, temperatura medie a crescut cu aproape 5 grade Celsius, fapt care a condus la distrugerea producției de porumb şi soia.

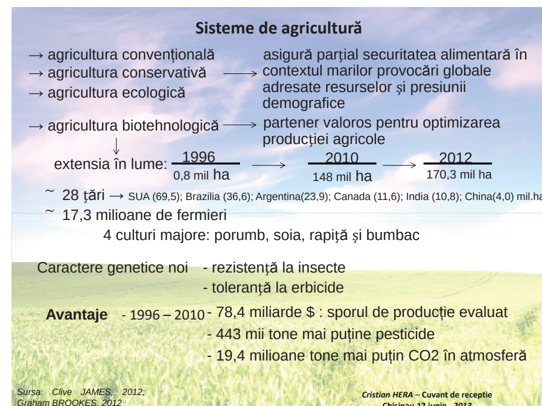
Există strategia pentru energie regenerabilă, în care folosirea producției din agricultură ocupă un loc aparte, în America Latină, Europa şi în SUA. Anul 2012 a demonstrat cât de vulnerabilă este această strategie. În Statul Illinois din cordonul porumbului, o mare parte din producția de porumb, grâu şi soia era folosită pentru producerea de bioetanol şi biodiesel. Numai în statul Illinois erau construite 32 de fabrici pentru biodiesel şi bioetanol, fabrici care în 2012 nu au funcționat pentru că producția de soia şi porumb a fost compromisă, iar animalele nu au avut ce mânca.

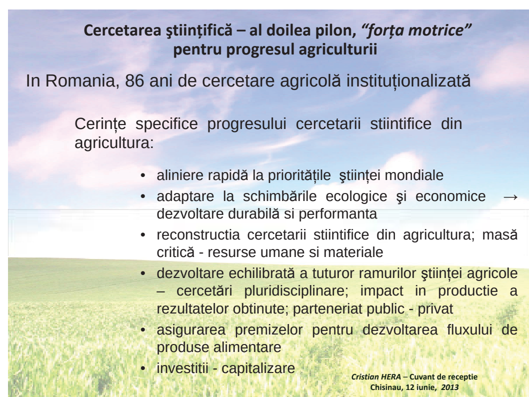
Astăzi există o competiție acerbă între „hrana pentru maşini" şi hrana pentru oameni. Să nu uităm că la hrana pentru maşini, pentru bioetanol se foloseşte mai ales porumbul, iar soia, rapița, floarea-soarelui pentru biodiesel. Cerința pentru combustibil, odată cu creşterea numărului de maşini şi a opțiunilor pentru confort creşte extraordinar. În situația în care va continua folosirea biomasei din care se produce hrana de zi cu zi pentru oameni, amenințarea crizei alimentare la nivel mondial, zonal, regional şi local va fi din ce în ce mai acută.

Problema majoră a mileniului trei va rămâne şi biodiversitatea, pentru că se restrânge drastic. Fenomenul se caracterizează prin pierderea unor specii valoroase, dispariția unor insecte polenizatoare, dispariția de specii de păsări şi animale utile, dispariția unor microorganisme implicate în ciclurile biologice sențiale etc.

În contextul amplificării disputei referitoare la folosirea biomasei, a celor 4 culturi modificate genetic folosite în hrana oamenilor şi animalelor: soia, porumbul, rapița şi grâul, precum şi a bumbacului,

utilizarea organismelor modificate genetic, atât de controversată mai ales în Uniunea Europeană, va deveni o problemă de interes major pentru stabilirea pe baze ştiinţifice a deciziilor ce urmează a fi luate de factorii legislativi şi executivi.

Organismele modificate genetic (OMG) au fost admise în cultură în 1996, când au fost cultivate pe o suprafaţă de 800 mii ha. În anul 2012, suprafaţa cultivată la nivel mondial a ajuns la 170 milioane ha, ţările mari cultivatoare fiind SUA, Brazilia, Argentina. Acum sunt 28 de ţări care cultivă OMG. Noi, care suntem stat membru al UE, nu avem voie să cultivăm soia modificată genetic. Dar UE importă 40 milioane de tone de soia modificată genetic din SUA, Brazilia, Argentina care este folosită în hrana animalelor. România, care cultiva 300-400 mii ha nu mai are voie să cultive soia modificată genetic, importăm soia: Mă întreb şi Vă întrebăm pe dvs., care este raţiunea de a importa soia modificată genetic, a hrăni animalele şi a consuma mâncare produsă din această soie, iar noi să nu avem voie s-o cultivăm?

Cred ca este util să prezint foarte pe scurt unele aspecte referitoare la cercetarea ştiinţifică, ţinând seama că aceasta reprezintă, din punctul meu de vedere, forţa motrice a progresului în agricultură. Rezultatele obţinute, introduse în agricultura României, demonstrează cu prisosinţă această afirmaţie. Încă de la alegerea mea ca preşedinte al Academiei

de Ştiinţe Agricole şi Silvice „Gheorghe Ionescu-Şişeşti" (ASAS) în anul 2001, împreună cu colegii din biroul Prezidiului, cu cei din Prezidiu, cu membrii Academiei, conducerea şi cercetătorii din unităţile ASAS, am militat pentru revitalizarea şi reconstrucţia cercetării ştiinţifice din agricultura României. Au fost elaborate o serie de acte legislative, dar procesul de modernizare, eficientizare şi reconstrucţie a cercetării ştiinţifice şi dezvoltării tehnologice continuă.

Pentru revitalizarea şi eficientizarea agriculturii României, pentru apropierea din punctul de vedere al performanţelor de producţie obţinute de ţările Uniunii Europene, pentru realizarea unor producţii durabile care să conducă la asigurarea securităţii şi siguranţei alimentare, pe lângă susţinerea procesului de cercetare ştiinţifică în concordanţă cu cerinţele agriculturii şi economiei naţionale, indiferent că cercetarea ştiinţifică şi dezvoltarea tehnologică se desfăşoară în unităţi specializate de cercetare sau în învăţământul agronomic, am sintetizat o serie de măsuri pe care le consider deosebit de importante pentru factorii de decizie legislativă şi executivă.

Elementele şocante, fie că sunt determinate de schimbările climatice naturale sau de factori antropici, care conduc la destabilizare, distrugere sau, în ultimă instanţă, la provocarea unei crize alimentare, cu urmările cele mai grave pentru omenire, apelează la patrimoniul cunoaşterii, solicită inteligenţa, competenţa, îndrăzneala şi solidaritatea umană, B. Delvoux (2011) apreciind crizele drept „oportunităţi pentru dezvoltare şi inovare".

Încununarea misiunii cercetării ştiinţifice şi dezvoltării tehnologice din domeniul agriculturii, însoţită de satisfacţia cercetătorilor, se va reflecta prin implementarea rezultatelor muncii lor în producţia şi practica agricolă.

Cuvânt de recepţie,
Academia de Ştiinţe a Moldovei,
Chişinău, 12 iunie, 2013.

MODELE MATEMATICE DE EXPERTIZĂ ÎN DOMENII ŞTIINŢIFICE

Dr., conf. univ. ***Vsevolod ARNAUT****
M.cor., prof. univ.
Constantin GAINDRIC**
Dr., conf. univ. ***Florin DAMIAN*****
Dr., conf. univ. ***Galina MAGARIU*****
Dr. hab. ***Iurie ROGOJIN*****
Iulian SECRIERU**
Tatiana VERLAN**
M. cor., prof. univ. ***Nicolae VULPE*****
** Universitatea de Stat din Moldova*
*** Institutul de Matematică şi Informatică al AŞM*

MATHEMATICAL MODELS OF EXPERTISE IN SCIENTIFIC DOMAINS

Summary: For the purpose of forming a team of scientific experts to evaluate each project submitted to the announced competitions, the authors propose an approach such that team members to be the most advisable to properly estimate the project amenable to evaluation. An algorithm that consists of assigning a numerical value to each expert which will express the expert's potential (rating) is proposed. It takes into account importance of scientific projects in which the expert had participated, journals where he had published his results and scientific forums where he had participated with reports. Also, there is proposed an approach to the modes of hierarchization of journals, conferences and grants in accordance with scientific domain. Domains Mathematics and Computer Science are presented as the example.

Keywords: rating, hierarchization, expert, scientific domain

Rezumat: În scopul formării unei echipe de experţi pentru evaluarea fiecărui proiect ştiinţific înaintat la concursurile anunţate, autorii propun o abordare astfel ca membrii echipei să fie cei mai indicaţi pentru aprecierea adecvată a proiectului supus evaluării. S-a propus un algoritm ce constă în atribuirea fiecărui expert a unei valori numerice, care exprimă potenţialul (ratingul) expertului ţinând cont de importanţa proiectelor ştiinţifice la care a participat, revistelor, în care şi-a publicat rezultatele şi a forurilor ştiinţifice la care a participat cu comunicări. De asemenea, s-a propus o abordare asupra modurilor de ierarhizare a revistelor, conferinţelor şi granturilor în corespundere cu domeniul ştiinţific. Drept exemplu se prezintă domeniile Matematica şi Informatica.

Cuvinte-cheie: rating, ierarhizare, expert, domeniu ştiinţific.

Introducere

Procesele ce au menirea de a asigura o repartiţie meritocratică a fondurilor limitate acordate cercetării sunt permanent în atenţia cercetătorilor din întreaga lume. Există o gamă largă de abordări, în care se utilizează metode mai mult sau mai puţin generale, însă mai frecvente sunt cele specifice domeniului şi/sau ţării.

În cele ce urmează este descrisă o abordare în care autorii propun formarea unei echipe de experţi pentru evaluarea fiecărui proiect ştiinţific înaintat la concursurile anunţate, astfel ca membrii echipei să fie cei mai indicaţi pentru aprecierea adecvată a proiectului supus evaluării. Drept punct de pornire s-a considerat premisa că despre valoarea oricărui cercetător se poate judeca după nivelul publicaţiilor (prestigiul revistelor în care are articole), ponderea proiectelor câştigate la concursuri şi rolul în proiect (conducător, executant), numărul şi ponderea conferinţelor la care a participat şi în ce calitate (invitat cu prezentare în plenul conferinţei, comunicare ordinară, poster etc.).

De regulă, sarcina de selectare a experţilor se realizează în baza surselor de informaţii de tip „chestionare”, iar în ultimii ani majoritatea cercetărilor este orientată spre găsirea experţilor făcând uz de informaţii furnizate de comunităţi Inter/Intranet de diferite tipuri. Să presupunem că au fost găsite câteva persoane ce corespund tematicii proiectului propus spre evaluare. Cui dintre ei să-i fie propusă expertiza proiectului? S-a făcut abstracţie de posibile refuzuri şi de o posibilă implicare a unui expert străin care ar valora o sumă mai mare decât, de regulă, se alocă executanţilor proiectului.

Dacă ar exista o ordonare a posibililor experţi conform aportului personal la tematica în care se înscrie proiectul supus examinării, atunci proiectul ar trebui trimis spre evaluare primilor din listă. Astfel poate fi trasă concluzia că ordonarea experţilor devine în linii mari o primă sarcină a procesului de găsire a celui mai potrivit expert (sau echipe) pentru fiecare proiect. Deci dintre primii din listă vor fi selectaţi cei cărora li se va încredinţa expertiza proiectului.

Un algoritm de selectare adecvată a experţilor pentru un anumit proiect

În scopul unei selectări adecvate a experţilor pentru un anumit proiect a fost propus un algoritm ce porneşte prin a atribui fiecărui expert a unei valori numerice, care va exprima potenţialul expertului de a evalua anumite tipuri de obiecte (ratingul expertului). Fiindcă ratingul este o valoare care ar trebui să înglobeze toată experienţa şi potenţialul de evaluare

al expertului, s-a considerat necesar de evidențiat cele mai importante aspecte ce îl caracterizează ca cercetător. Pornim de la premisa că diferite domenii de expertiză vor avea seturi de aspecte determinante diferite. Totuşi, există momente generale importante în calcularea ratingului, cum ar fi gradul de activism al expertului şi calitatea activității efectuate în trecut, care ar putea fi determinat de următoarele aspecte: numărul, volumul publicațiilor şi tipul lor, numărul de participări la conferințe şi în ce postură, numărul de participări în proiecte şi tipul lor.

Luând în considerație aceste momente, pentru calcularea ratingului s-a propus următoarea formulă:

$$R = p_a \sum_i P_i^a N_i^a + p_c \sum_k F_k \sum_j P_j^c N_{kj}^c + p_p \sum_m E_m \sum_l P_l^p N_{ml}^p + R_0 \sum_t f(n_t, M_t, a_t)$$

Expresia constă din patru termeni, primii trei țin să elucideze activismul, iar ultimul – rezultatele participării expertului la expertizele precedente. Termenii au următoarele semnificații:

- primul termen indică ponderea şi numărul articolelor publicate de expert şi clasa revistei (ponderea științifică a revistei în domeniul de referință) în care a publicat;

- al doilea termen depinde de ponderea şi numărul conferințelor la care a participat expertul şi de clasa conferinței (ponderea științifică) la care a participat;

- al treilea termen depinde de numărul proiectelor la care a participat expertul şi de clasa proiectului (nivel național, regional, internațional) la care a participat;

- ultimul termen asigură o corecție a ratingului în perioada curentă, luând în considerație ratingul din perioada precedentă.

Mărimile utilizate în expresie au următoarele conotații:

p_a – ponderea articolelor în calcularea ratingului;

p_c – ponderea conferințelor în calcularea ratingului;

p_p – ponderea proiectelor în calcularea ratingului;

R_0 – ratingul expertului în perioada precedentă;

N_i^a – numărul articolelor în reviste din clasa i;

P_i^a – ponderea revistelor din clasa i;

N_j^c – numărul conferințelor din clasa j;

P_j^c – ponderea conferințelor din clasa j;

N_l^p – numărul proiectelor din clasa l;

P_l^p – ponderea proiectelor din clasa l;

Termenul referitor la conferințe depinde şi de rolul participării la conferință (participant simplu, preşedinte ş. a.) exprimat prin factorul F_k, iar termenul referitor la proiecte depinde, de asemenea, şi de rolul participării în proiect (executant, conducător) exprimat prin factorul E_m.

Numărul claselor de reviste este unul fix pentru fiecare domeniu de cercetare. Tot aşa, numărul claselor de conferințe şi numărul claselor de proiecte sunt valori fixe.

Ponderile satisfac următoarele condiții:

$$p_a + p_c + p_p = 1; \quad \sum_i P_i^a = 1;$$

$$\sum_j P_j^c = 1; \quad \sum_l P_l^p = 1;$$

Această abordare poate servi şi pentru evaluarea colectivelor de cercetare, a conducătorilor de proiecte şi, nu în ultimul rând, a instituțiilor naționale de cercetare.

O abordare asupra modurilor de ierarhizare a revistelor, conferințelor şi granturilor pentru domeniile *matematică* şi *informatică*

Recunoscând importanța elaborării criteriilor unice de performanță ştiințifică pentru evaluarea proiectelor, a colectivelor de cercetare, a conducătorilor de proiecte şi a instituțiilor de cercetare propunem o abordare referitoare la modurile de ierarhizare a revistelor, conferințelor şi granturilor pentru domeniile *matematică* şi *informatică*, care, sperăm, va fi extinsă pentru alte domenii. Rămâne doar de clarificat în ce mod va fi estimată ponderea ştiințifică a fiecărei reviste din fiecare domeniu de referință, clasa sau nivelul proiectelor şi ponderea ştiințifică a conferințelor. Vom exemplifica în baza domeniilor *matematică* şi *informatică*. Pentru orice alt domeniu pot fi aplicate aceleaşi procedee ținând cont de specificul domeniului.

La prima etapă au fost analizate instrumentele de ierarhizare existente, dar e de menționat faptul că majoritatea lor sunt comerciale, iar costurile abonărilor sunt exagerat de mari pentru instituțiile noastre de cercetare. Au fost utilizate sursele la care suntem abonați (MathSciNet [1], EBSCO [2], Zentralblatt MATH [3]) şi resursele disponibile fără plată (SCI Mago [4], DOAJ [5], MathNetRu [6], The Master Journal List (Thomson Reuters) [7] ş.a.).

Importanța revistelor ştiințifice, a autorilor, precum şi a unui articol concret poate fi stabilită în baza unor sisteme de apreciere elaborate şi recunoscute internațional, cum ar fi numărul de citări către item: fie revistă, fie autor, fie articol. Cel mai prestigios rating recunoscut internațional este creat de Institute for Scientific Information (Flori-

da). El este preluat ca afacere de trustul Thomson Reuters şi extins până la produsul Web of Science (şi Web of Knowledge). Lista revistelor ISI (actual cu denumirea: SCI – Science Citation Index) este alcătuită păstrând principiile de bază iniţiale, câte cel mult 100 dintre cele mai prestigioase (influente) reviste din lume pe domeniu, dar a fost creată şi lista extinsă (expanded) cu reviste de importanţă pe domenii concrete sau influente regional, numite în continuare ISIe (sau actual: SCIe – Science Citation Index Expanded), listă care ulterior a şi fost pusă la baza produsului Web of Science (WoS). Comunităţile de specialitate au formulat obiecţii serioase asupra modului de formare a acestor liste, inclusiv Uniunea Internaţională a Matematicienilor şi au încurajat elaborarea unor ratinguri alternative. Spre exemplu, *Mathematical Reviews* (MR), revista referativă a Societăţii Americane de Matematică, a elaborat indexarea proprie a revistelor, autorilor şi monografiilor. Listele revistelor de referinţă de la MR (versiunea electronică numită MathSciNet) au intersecţii de peste 80 la sută cu lista ISI şi peste 60 la sută cu ISIe. Revistele din această listă (peste 300 la număr) sunt cele mai importante în viziunea experţilor de la MR, celelalte reviste indexate fiind împărţite în reviste indexate din scoarţă în scoarţă şi restul indexate curent sau indexate în trecut. MathSciNet oferă indicele de citare pentru reviste şi citările către articol sau autor. Trustul editorial transnaţional ELSEVIR a elaborat propriul produs ce oferă ratinguri şi citări, numit SCOPUS. Ultimul este aplicat de o echipă spaniolă pentru a dezvolta un sistem de ratinguri utilizat de europeni, numit SCIMago, care oferă, inclusiv pe domenii, ratinguri ale vizibilităţii internaţionale ale ţărilor, revistelor şi instituţiilor. Sisteme independente sunt, de asemenea, create de Google, Microsoft, Springer, autorităţi guvernamentale din Rusia, Australia etc. În baza produselor menţionate anterior multe ţări alcătuiesc pentru uz intern propriile gradaţii ale revistelor, conferinţelor şi proiectelor pentru a stimula financiar activitatea ştiinţifică a cercetătorilor.

a) Reviste

Pentru domeniul ***matematică*** s-a propus gradarea revistelor (în care autori din Republica Moldova au publicat în ultimii 5 ani) în următorul mod:

- A* – reviste ISI veritabile, pentru care este indicat Factorul de Impact (IF) din WoS, factorul de impact al Mathematical Reviews numit MCQ etc.
- A – reviste ISIe din WoS cu indicarea IF, MCQ etc.
- B – reviste din baze de date internaţionale, inclusiv MR cu indicarea MCQ etc.
- C – reviste recenzate, incluse în unele baze de date, dar care nu sunt incluse în MathSciNet.

E de menţionat faptul că la baza listei extinse au fost puse revistele din Reference List al MR, listă extinsă ulterior cu revistele în care au publicat autori din Republica Moldova şi care nu se regăseau în Reference List a Societăţii Americane de Matematică. Menţionăm că în gradarea revistelor a fost folosită informaţia despre factorii de impact ai revistelor oferită de colegii din centre occidentale abonate la WoS.

Pentru domeniul ***informatică*** s-a procedat puţin altfel. Pentru a evalua importanţa revistelor ştiinţifice, suntem încurajaţi să utilizăm informaţiile disponibile în baze de date referitoare la revistele ştiinţifice existente. Aceste informaţii permit să calculăm un indice cumulativ pe care îl vom denumi în continuare *Rank*. Pentru acest indice se vor calcula intervalele de valoare ce determină apartenenţa revistei la o anumită categorie.

Luând în consideraţie aşa factori cum ar fi: apariţia unor noi baze de date, schimbarea în cadrul bazelor de date a indicatorilor, ariile ştiinţifice de acoperire, accesul on-line la bazele de date relevante etc., se propune un mecanism care oferă suficientă flexibilitate.

Experţii în informatică propun stratificarea setului de reviste în 4 categorii în funcţie de apartenenţa la intervalul valoric *Rank*, fiind definite limitele superioare şi inferioare respective: Categoria A*, Categoria A, Categoria B, Categoria C.

Specificul domeniului, datorită dezvoltării sale vertiginoase, a dus la apariţia a noi baze de date focusate asupra acestui domeniu al ştiinţei. Aceste baze de date sunt pentru informatică nu mai puţin importante, fapt ce i-a determinat pe experţi să le atribuie o pondere semnificativă.

Ca rezultat, pentru informatică se propune următorul algoritm de stratificare:

1) Pentru lista de reviste se calculează indicele ***Rank.***

2) Se determină următoarele valori:

- ***RankMin1*** – valoarea cea mai mică a indicelui *Rank* calculat pentru revistele din tabel cotate ISI;
- ***RankMin2*** – valoarea cea mai mică a indicelui *Rank* calculat pentru revistele din tabel cotate ISIe;
- ***RankMin3*** – valoarea cea mai mică a indicelui *Rank* calculat pentru revistele din tabel cotate MathSciNet.

Categoria A*: Toate revistele cu valoarea indicelui *Rank* mai mare sau egală cu *RankMin1* se includ în *categoria A**. În acest caz categoria dată va fi atribuită unor reviste care nu sunt prezente în

baza de date ISI, dar sunt prezente în alte baze de date semnificative pentru informatică.

Categoria A: Toate revistele cu valoarea indicelui *Rank* mai mare sau egală cu *RankMin2* se includ în *categoria A*. În acest caz categoria dată va fi atribuită unor reviste care nu sunt prezente în baza de date ISIe, dar sunt prezente în alte baze de date semnificative pentru informatică.

Categoria B: Toate revistele cu valoarea indicelui *Rank* mai mare sau egală cu *RankMin3* se includ în *categoria B*. Acest principiu va permite includerea unor reviste prezente în baze de date importante, cum ar fi SCOPUS, Zentralblatt Math, MedSci şi DBLP, care din nou ia în consideraţie specificul informaticii.

Categoria C: Alte reviste recenzate, incluse în unele baze de date, dar care nu sunt incluse în MathSciNet.

Unele ţări, spre exemplu Rusia, la categoria articolelor eligibile pentru doctorate şi doctorate habilitat includ automat articolele din revistele indexate în cele două baze recunoscute la scară internaţională – WoS şi SCOPUS – şi care sunt concurenţi comerciali. Totodată, pentru articole publicate în aceste baze instituţiile practică plata unor prime considerabile colaboratorilor. Această abordare poate fi recomandată şi pentru Republica Moldova pentru majoritatea domeniilor de cercetare.

Recent, Ministerul Educaţiei, Cercetării, Tineretului şi Sportului din România a aprobat standardele minimale necesare şi obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învăţământul superior şi a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare. Cerinţele stipulate diferă de la domeniu la domeniu, iar pentru matematică şi informatică abordările propuse de experţii din România au multe tangenţe cu cele ce se regăsesc în prezentul studiu. Abordarea grupului de experţi din domeniul informaticii din România presupune trecerea la criterii mai dure gradual, spre exemplu peste 5 ani. Această abordare poate fi recomandată experţilor locali pentru toate domeniilor de cercetare din Republica Moldova. Spre exemplu, cu referire la clasificarea revistelor de informatică, indicele *RankMin1* (valoarea cea mai mică a indicelui *Rank* calculat pentru revistele din tabel cotate ISI) peste 5 ani poate fi substituit cu *RankMed1* (valoarea medie) ca apoi, peste alţi 5 ani, să fie eliminat. Trecerea graduală va fi un stimulent eficient pentru cercetători, reviste şi instituţii în perioada de tranziţie. Cerinţele maximale pot fi impuse doar atunci când accesul la bazele de date internaţionale şi, respectiv, la revistele prestigioase va fi garantat de instituţii sau autorităţile naţionale abilitate, aşa cum se procedează actualmente în alte ţări aflate în proces de integrare în spaţiul de cercetare occidental.

Pentru compararea factorului de impact al revistelor din domenii diferite ale ştiinţei, incluse în WoS sau SCOPUS, se calculează factorul relativ de impact, factor ce reprezintă raportul factorului unei anumite reviste la factorul mediu pe domeniu în baza respectivă. În acest mod sunt atenuaţi factorii de apartenenţă la diferite domenii care nu pot fi comparaţi direct.

b) Granturi

Principii de clasificare pentru programe, proiecte şi granturi internaţionale şi naţionale.

Categoria A* – Granturi FP7 de peste 500 mii dolari sau echivalente: granturi internaţionale ale fondurilor şi fundaţiilor cu reputaţie mondială, granturi ale unor guverne din ţări înalt dezvoltate.

Categoria A – Granturi internaţionale din cadrul FP7, din cadrul unor fundaţii, fonduri sau programe multinaţionale, granturi ale unor guverne în valoare de peste 100 mii dolari, programe de granturi (programe de stat) care au finanţat cel puţin 10 proiecte (ex.: INTAS, SCTU, CRDF-MRDA etc.).

Categoria B+ – Granturi internaţionale, proiecte din cadrul unor programe bilaterale sau multinaţionale, proiecte instituţionale obţinute prin concurs ale căror valoare este de peste 500 mii lei (ex.: FP6, FP7, MRDA (BGP I, II si III), ISF, Francofonia, AŞM-RFFI, AŞM-Germania, DAAD, Humboldt etc.).

Categoria B – granturi naţionale, proiecte instituţionale, granturi de procurare a echipamentului, granturi de organizare a unor conferinţe internaţionale, proiecte de transfer tehnologic, granturi pentru tineret (concursurile CSŞDT, ale guvernului, ale ministerelor).

Categoria C – granturi oferite de consilii municipale şi raionale, fundaţii, firme, universităţi, instituţii publice, ONG-uri.

c) Conferinţe

Principiile de ierarhizare a congreselor, conferinţelor şi simpozioanelor internaţionale şi naţionale au avut la bază tradiţiile de ultimă sută de ani din domeniul matematicii, iar ulterior, şi din domeniul informaticii. Drept reper au servit recomandările Uniunii Matematice Internaţionale (IMU – International Mathematical Union).

La ***categoria*** **A*** atribuim Congresele mondiale (ICM) sau continentale (EMC), Conferinţele sau Congresele cu periodicitate stabilă ale marilor societăţi internaţionale de profil (ICAM, Bernuli, SIAM etc.) şi ale căror lucrări se publică la prestigioase edituri transnaţionale.

La ***categoria*** **A** atribuim congresele naţionale şi conferinţele internaţionale „consacrate”, care sunt organizate de prestigioase institute sau universităţi şi care se regăsesc în liste oficiale ale evenimentelor internaţionale, sau ale căror lucrări sunt publicate în serii, reviste sau ediţii speciale de către marile edituri internaţionale.

La ***categoria*** **B** sunt atribuite conferinţele internaţionale, conferinţele naţionale cu largă participare internaţională, conferinţe care se regăsesc ca fiind satelite la conferinţele din categoriile A* sau A, conferinţe ce se reîntâlnesc în cel puţin o listă:

- http://www.ams.org/meetings/calendar/mathcal
- http://www.euro-math-soc.eu/conferences.html
- http://atlas-conferences.com/cgi-bin/calendar
- http://www.mathnet.ru/php/conference.phtml

sau bază de date internaţională şi sunt organizate de instituţii cu recunoaştere internaţională în domeniu.

Pentru conferinţele din categoriile A*, A şi B se cere ca obligatorie condiţia de a fi asigurate de site-uri funcţionale. De asemenea, Comitetele de organizare sau de Program pentru aceste categorii întrunesc specialişti recunoscuţi (lideri în domeniu) din câteva ţări.

La ***categoria*** **C** sunt atribuite conferinţele şi simpozioanele naţionale şi regionale, organizate de institute şi universităţi acreditate naţional şi care au publicate tezele şi programele conferinţei.

Celelalte conferinţe, simpozioane sau seminare se includ în ***categoria*** **D**.

Concluzie

Nu pretindem la elaborarea unor principii absolute în aprecierea ponderii unui articol, a unei reviste, a unui grant sau conferinţe, dar aceste estimări oferă experţilor suficientă informaţie asupra stării cercetării în domeniile matematică şi informatică, asupra vizibilităţii internaţionale şi implicit asupra valorii acestor cercetări la scară mondială.

Considerăm că informaţia din dările de seamă ar necesita standardizare în aşa mod ca ulterior să poată fi utilă pentru analize, evaluări şi elaborarea de decizii sau recomandări. Spre exemplu, articolele din reviste pentru domeniul matematică se citează conform BD MathSciNet. La granturi se menţionează cifrul naţional sau internaţional al grantului, autoritatea sau organizaţia ce oferă grantul, titlul, conducătorul, organizaţia executantă, termenii şi suma. La conferinţe se menţionează titlul, organizatorul, locaţia incluzând oraşul şi ţara, datele derulării evenimentului. Dacă se va cere completarea informaţiei sub forma unui tabel standardizat, s-ar evita prezentarea unui eveniment în diferite moduri. Spre exemplu, una şi aceeaşi conferinţă, inclusă în dările de seamă, în rapoartele de autoevaluare sau în teza de doctorat de persoane diferite poate fi confundată.

De asemenea, acest studiu a scos în relief că cerinţele de acreditare a revistelor naţionale nu motivează colegiile de redacţie sau editorii acestor publicaţii să ajungă în WoS sau SCOPUS. Sunt punctate foarte migălos cerinţele de start ca publicaţiile să poată pretinde la titlul revistă de profil, ca apoi, fiind omise o serie întreagă de etape obligatorii, să poată fi eligibile includerii în lista revistelor ISI (şi/sau SCOPUS), acţiuni care necesită timp şi efort substanţial. Omiţând cerinţe pentru etape de trecere, regulamentul CNAA enunţă doar criteriul „este” sau „nu” revistă ISI. Pentru moment, niciun colegiu de redacţie sau editură nu a reuşit această performanţă. Revista *Surface Engineering and Applied Electrochemistry*, versiunea engleză, a fost evaluată ISIe graţie experienţei editorului ei Allerton Press Inc. (SUA), versiunea electronică fiind promovată de Editura internaţională Springer.

În condiţiile actuale doar abonarea la WoS (şi/sau SCOPUS) poate deschide accesul revistelor din Republica Moldova la indexare ISI şi la promovarea lor pe arena internaţională. Evident că acest fapt va contribui la creşterea considerabilă a vizibilităţii cercetărilor ştiinţifice din Moldova, fapt realizat în ultimii ani pentru majoritatea ţărilor din Europa de răsărit (excepţie spaţiul CSI), ţărilor emergente economic (China, India, Brazilia etc.).

Bibliografie

1. http://www.ams.org/mathscinet/
2. http://www.ebscohost.com/
3. http://www.zentralbl rg/zmath/en/att-math.o
4. http://www.scimagojr.com/index.php
5. http://www.doaj.org/
6. http://www.mathnet.ru/
7.http://ip-science.thomsonreuters.com/mjl/

CONCEPTUL DE „DOCTORAT INDUSTRIAL" DIN PERSPECTIVA PREGĂTIRII SPECIALIŞTILOR

Dr., conf. univ. ***Aliona GLIJIN***
Ştefan TIRON
UnASM

THE CONCEPT OF „INDUSTRIAL PHD" IN THE LIGHT OF RESEARCHERS' TRAINING

Summary: The paper reviews the current trends and practices in organization of industrial doctorate in a number of countries in Europe, focusing on the connection between the university and the industry. It is outlined the role of the university and the industrial company in organization of industrial doctorate. Among countries with experience in organizing and conducting the industrial PhD are Denmark, Sweden, Norway, Hungary, Luxembourg, Switzerland, and Spain. Industrial Doctoral students, also called Research Engineers receive upon graduation an EngD degree, instead of PhD, and usually do not follow an academic career, being placed both in industry and in academic institutions where they conduct research relevant to industry. It is shown that industrial doctorate could be implemented also in Moldova.

Keywords: *I*ndustrial PhD, Research Engineer (RE), „Linked scientists", Industrial Doctorate Centre, Engineering Doctorate (EngD).

Rezumat: În articol sunt trecute în revistă tendinţele şi practicile actuale de organizare a doctoratului industrial într-un şir de ţări din Europa, care pune accentul pe conexiunea între universitate şi mediul industrial. Este subliniat rolul universităţii şi al companiei industriale în organizarea doctoratului industrial. Printre ţările cu experienţă în organizarea şi desfăşurarea doctoratului industrial se numără Danemarca, Suedia, Norvegia, Ungaria, Luxemburg, Elveţia, Spania. Doctoranzii de la doctorat industrial, numiţi şi ingineri cercetători, la absolvire obţin titlul de Doctor Inginer (DIng) în loc de PhD şi, de regulă, nu urmează o carieră academică, fiind plasaţi atât în industrie, cât şi în instituţii academice unde efectuează cercetări relevante pentru industrie. Se arată că doctoratul industrial ar putea fi implementat şi în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: doctorat industrial, inginer cercetător, cercetători „interconectaţi", centru de doctorat industrial, doctorat în inginerie.

O multitudine de factori convergenţi şi complementari, cu un mare potenţial de impact, justifică amploarea şi consecvenţa preocupărilor pentru instituirea şi valorificarea doctoratului industrial.

Impactul orientării profesionale asupra doctoratului ştiinţific este atât de puternic, încât unele ţări scandinave (Danemarca, Suedia) au simţit nevoia să adopte titlul *Industrial PhD*. Pe de altă parte, se poate observa tentativa de scientificare a acestui tip de doctorat.

Doctoratul industrial este un program doctoral şi de cercetare cu durata de 3 - 4 ani, care pune accent pe conexiunea între doctorand, universitate şi mediul industrial. Programul de doctorat industrial are drept *scop* promovarea cercetării cu perspective comerciale şi asigură beneficii, competenţe şi facilităţi de cercetare în mediul industrial, determinând astfel schimbul de cunoştinţe între universităţi şi companii din sectorul industrial.

Programul de pregătire a doctorandului este asigurat de universitatea în care funcţionează Şcoala Doctorală sau Centrul de Doctorat Industrial, iar solicitările de admitere vin de la mediul de afaceri. Rolul universităţii în organizarea doctoratului industrial include:

- ✓ identificarea conducătorului ştiinţific;
- ✓ oferirea unui program academic acreditat;
- ✓ asigurarea pregătirii necesare formării profesionale superioare şi obţinerii competenţelor prin cercetare;
- ✓ supervizarea doctorandului pe întreaga perioadă a programului.

La rândul său, compania industrială:

- ✓ identifică domeniul programului/proiectului;
- ✓ asigură sustenabilitatea proiectului;
- ✓ furnizează resursele pentru cercetare;
- ✓ oferă doctorandului un conducător/consultant de doctorat industrial.

Noua piaţă a forţei de muncă ştiinţifică este caracterizată prin formarea de competenţe pe bază de colaborare între mediul academic şi industrie, prin crearea unui *bazin comun de resurse umane* [1]. Lam şi Zucker [2, 1] au numit un asemenea capital uman *oamenii de ştiinţă „interconectaţi"* (*linked scientists*), a căror activitate şi carieră acoperă mediul universitar şi cel al firmei.

Potrivit lui Lam [1, 3], sunt identificate trei tipuri de *oameni de ştiinţă interconectaţi*: profesori antreprenoriali, cercetători post-doctorat şi doctoranzi. Lam se concentrează pe modul în care firmele construiesc legături strânse cu universitatea parteneră şi dezvoltă structuri de carieră *reţea*, angajând oamenii de ştiinţă academică în procesul de producţie de cunoştinţe comune.

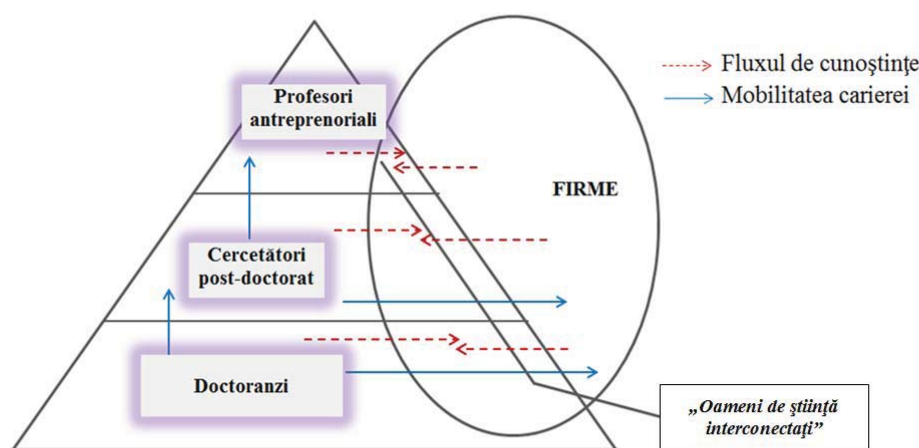

Fig. 1. Reprezentarea carierei oamenilor de ştiinţă academică care se angajează în *ştiinţa antreprenorială*, colaborând cu industria [3, 4]

Pe de altă parte, un număr în creştere de lucrări, atât în literatura de specialitate, cât şi în documente oficiale, analizează motivaţia şi atitudinile cercetătorilor faţă de difuzarea cunoştinţelor în interiorul şi în afara sferei academice [4]. Jacobson şi colab. (2004) [5], de exemplu, identifică *sistemul de recompense şi de stimulente* în mediul academic ca fiind principalul obstacol pentru transferul de cunoştinţe. Sistemul de carieră academică include *oamenii de ştiinţă interconectaţi* care conectează sistemul de carieră academică şi producţia de cunoştinţe privind organizarea unei firme prin intermediul unor reţele de organizaţii (fig. 1.) [3, 4]. Acest model reprezintă cariera *oamenilor de ştiinţă academică* care se angajează în *ştiinţa antreprenorială*, colaborând cu industria.

Doctoranzii sunt consideraţi ca fiind *oameni de ştiinţă interconectaţi*, ale căror competenţe sunt formate în comun de către actorii şi părţile interesate atât din instituţiile academice, cât şi din organizaţiile industriale (de exemplu, supervizorii academici, supervizorii industriali, evaluatorii colegiali academici şi industriali).

Mediul academic şi cel industrial reprezintă două sisteme de piaţă ale forţei de muncă (fig. 2).

În prezent, universităţile sunt aşteptate din ce în ce mai mult să „producă" absolvenţi de doctorat cu competenţele cerute de sectorul industrial, precum şi de sectorul public şi cel terţiar. Însă în paralel cu acest lucru are loc *pierderea exclusivităţii în ceea ce priveşte rolul şi locul central al învăţământului superior şi al profesiei academice ca principala sursă de noi cunoştinţe ştiinţifice şi de diseminare a acestora* [7].

Există, de asemenea, pentru universităţi o necesitate tot mai mare de a le demonstra valoarea studiilor doctorale studenţilor şi potenţialilor angajatori. Studiile doctorale şi formele de pregătire în cercetare sunt determinate de o serie de factori: nevoile în schimbare ale societăţii, modurile de cercetare [8], natura în schimbare a cunoaşterii, profesia academică şi universitate [7, 4], precum şi de relaţiile în

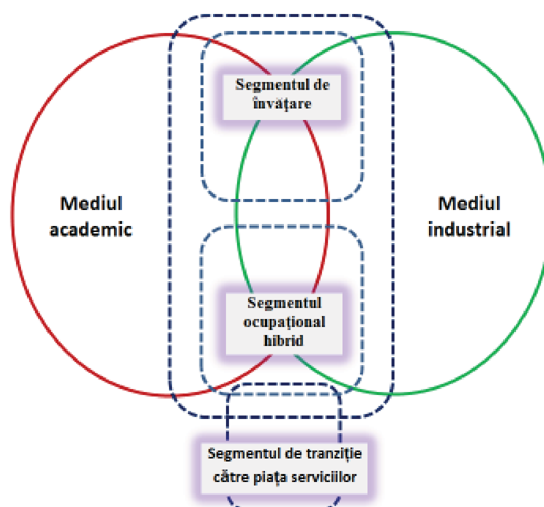

Fig. 2. Interconectarea dintre cele două sisteme de piaţă a forţei de muncă – *o piaţă a muncii intermediară* între mediul academic şi industrie [6]

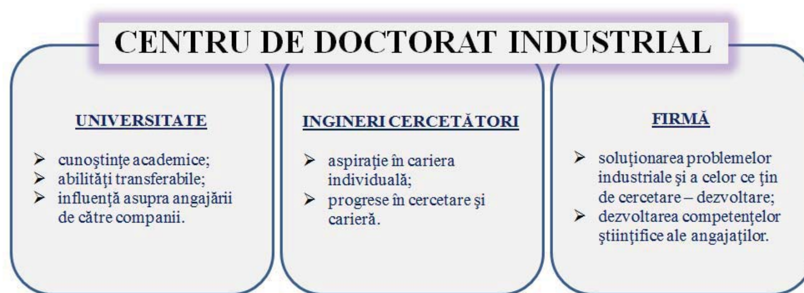

Fig. 3. Prezentarea schematică a Centrului de Doctorat Industrial

creştere universitate-industrie [9, 10].

Stephen (2001) [11] subliniază faptul că transferul de tehnologie între universitate şi industrie are implicaţii educaţionale directe şi indirecte pentru doctoranzi şi experienţa lor de cercetare.

Unele ţări au dezvoltat scheme naţionale pentru a stimula angajamentul industrial în formarea doctorală [12].

În cazul Centrelor de Doctorat Industrial (CDI), doctoranzii, de multe ori numiţi Ingineri Cercetători (IC), înscrişi la Doctorat de Inginerie (DIng) în loc de Doctorat PhD, în cele mai multe cazuri nu urmează o carieră academică. CDI sunt concepute pentru a crea *spaţii hibride* [1, 3, 6] pentru doctoranzii care vor fi plasaţi atât în industrie, cât şi în instituţii academice efectuând cercetări relevante pentru industrie.

Unii dintre IC sunt angajaţi de către companie şi sunt sponsorizaţi de către propriii lor angajatori pentru a finaliza doctoratul DIng. Alţii încep doctoratul DIng, lucrează ca IC la firme în care de multe ori se angajează după finalizarea programului. Este posibil ca ei să urmeze ulterior cariera academică, deşi acest lucru se întâmplă rar. Pentru ei, titlul de doctor (DIng) este văzut ca unul academic, dar şi, în unele cazuri, ca profesional.

În figura 3 este prezentată schematic natura CDI şi abilităţile elementelor structurale.

Traseele de carieră pentru studenţii doctoranzi industriali sunt diverse (fig. 4.). Acestea trec nu numai peste limita academică-universitară, ci uneori şi peste limitele din cadrul firmelor. Cu alte cuvinte, inginerii cercetători lucrează în diferite sisteme de producţie a cunoştinţelor sau în *comunităţi de practicieni*, asigurând un transfer de cunoştinţe *nu numai între universitate şi industrie, ci şi în cadrul firmei unde sunt angajaţi şi unde se bucură de o libertate şi autonomie limitată* [4].

Constrângerile se accentuează mai ales în cazul în care ei nu sunt angajaţi într-un post de conducere. Membrii personalului academic de la CDI au subliniat că, deşi nivelul superior de management al unei firme ar prefera să aibă un inginer cercetător, nu este exclus ca un manager de rang mai jos sau un supervizor industrial să nu împărtăşească acest punct de vedere strategic [4]. Între universitate şi firmă se încheie un acord la cel mai înalt nivel, care însă nu se răsfrânge neapărat asupra mediului de lucru şi de cercetare în care IC este încadrat, dar şi exigenţele de lucru se schimbă rapid [12, 4].

Printre ţările cu experienţă în organizarea şi desfăşurarea doctoratului industrial se numără Danemarca, Suedia, Norvegia, Ungaria, Luxemburg, Elveţia, Spania. Specializările cele mai frecvent oferite la Doctoratul Industrial din cadrul Şcolilor Doctorale sau Centrelor de Doctorat Industrial sunt: Ingineria Software; Micro- şi nanomateriale

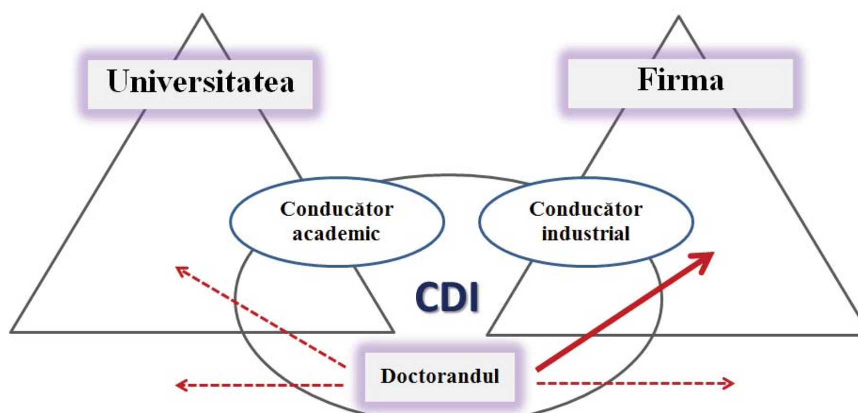

Fig. 4. Traseele de carieră ale doctoranzilor CDI [4]

şi tehnologii; Managementul afacerilor în inginerie; Tehnologia elaborării unui management; Sisteme IT complexe (la scară largă); Transport şi mediu; Liderismul în ingineria bioprocesării; Sustenabilitate urbană; Procese biofarmaceutice; Tehnologii în optică şi fotonică; Abordarea sistemică a ştiinţei biomedicale etc. [13, 14, 15].

Pentru succesul unui doctorat industrial este importantă o înţelegere comună între toţi partenerii şi o implicare activă a tuturor partenerilor pe parcursul elaborării lucrării de disertaţie. Doctoratul Industrial ar putea fi implementat şi în Re publica Moldova în cazul dezvoltării unor companii industriale de anvergură. Instrumentele posibile de realizare a acestuia includ: identificarea ofertelor din mediul industrial; analiza capacităţilor de pregătire a specialiştilor conform ofertelor; elaborarea unui program de îmbunătăţire a capacităţilor de pregătire a specialiştilor prin intermediul doctoratului industrial; identificarea surselor financiare de pregătire. Mecanismele de implementare vor include elaborarea Regulamentului cu privire la organizarea şi desfăşurarea doctoratului industrial; semnarea acordurilor de colaborare cu reprezentanţii mediului industrial care vor solicita doctoratul industrial; schimbul de experienţă cu ţările dezvoltate în acest domeniu.

Bibliografie

1. Lam, A. From ‘Ivory Tower Traditionalists’ to ‘Entrepreneurial Scientists’? Social Studies of Science, 2010, 40 (2), pp. 307 - 340.

2. Zucker, L., Darby, M and Torero, M. Labor mobility from academy to commerce, *Journal of Labour Economics*, 2002, 20 (3), pp. 629 - 660.

3. Lam, A. Knowledge Networks and Careers: Academic Scientists in Industry - University Links, *Journal of Management Studies*, 2007, 44 (6), pp. 993 - 1016.

4. Kitagawa Fumi, The Industrial Doctorate – Career Strategies and Employer Engagement in Research Training, Manchester Enterprise Centre (MEC) & Manchester Institute of Innovation Research (MIoIR) Manchester Business School, University of Manchester, 5-6 May 2011, - 35 pp.

5. Jacobson, N, D. Butterill and P. Goering, Organizational factors that influence university-based researchers’ engagement in knowledge transfer activities. *Science Communication*, 2004, 25 (3), pp. 246 - 259.

6. Lanciano-Morandat and Nohara, „The Labour Market for the Young Scientists” in Edward Lorenz and Bengt-Åke Lundvall (eds), *How Europe’s Economies Learn Coordinating Competing Models,* Oxford: Oxford University Press, 2006, pp.156 - 189.

7. Enders, J. Doctoral training and further career: The case of Germany in Kivinen, O., Ahola, S and Kipainen, P. (eds.) *Towards the European Model of Postgraduate Training,* Turku: University of Turku, 1999.

8. Gibbons, M., C. Limoges, H. Nowotny, S. Schwartzman, P. Scott and M. Trow. *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. London: SAGE, 1994.

9. D’Este, P. and Patel, P. University-industry linkages in the UK: what are the factors determining the variety of interactions with industry? *Research Policy*, 2007, 36 (9), pp. 1295-1313.

10. Beltramo, J. P., Paul, J. J., and Perret, C. The recruitment of researchers and the organization of scientific activity in industry, *International Journal of Technology Management*, 2001, 22 (7/8), pp. 811 - 834.

11. Stephen, P. Educational Implications of University-Industry Technology Transfer, *The Journal of Technology Transfer*, 2001, 26. (3) pp. 199 - 205.

12. Kitagawa, F. ‘An International Review of Industry Engagement with Doctoral Education- An Evolution of the Eco-systems’, Conference Proceedings, 2nd International Conference on Professional Doctorates, 20-21 April 2011, John McIntyre Conference Centre, Edinburgh.

13. Report of Mapping Exercise on Doctoral Training in Europe „Towards a common approach”, 27 June 2011, - 43 pp.

14. Klaus Ammitzbøll, Guidelines for the Industrial PhD Programme, The Danish Agency for Science, *Technology and Innovation*, 2010, - 15 pp.

15. Johan M. Kuhn, Analysis of the Industrial PhD Programme, Report produced by Iris Group for the Danish Agency for Science, *Technology and Innovation*, 2011, - 43 pp.

Mihai Ţăruş, *Motiv în reluare*, u/p, 3×(600×650 mm), 2011

ÎNCĂ O DATĂ DESPRE ŞTIINŢĂ ŞI ATESTAREA CADRELOR ŞTIINŢIFICE (în baza informaţiilor privind domeniul economic)

Dr., prof. univ. ***Mihai PATRAŞ***
Membru titular al Academiei Internaţionale de Management, Moscova

ONCE AGAIN ABOUT SCIENCE AND CERTIFICATION OF THE SCIENTIFIC MANPOWER (based on economic field information)

Summary: The article presents the series of shortages in scientific manpower preparation and certification. Among them there is an emphasis on: insufficient argumentation of research subjects, an exagerated number of persons working for degree of doctor and competitors assigned to certain professors, the quality and the quantity of publications of graduate students aspiring for scientific title etc. The author accordingly argues and proposes the ways of solving the problems in the field and of improving the situation, basic emphasis being made on the publications quality, on scientific results.

Keywords: scientific research, scientific result, Doctor of Science, person working for degree of doctor, candidate, adequate appreciation, statistical information.

Rezumat: În articol sunt expuse o serie de neajunsuri în domeniul pregătirii şi atestării cadrelor ştiinţifice. Printre acestea sunt evidenţiate: argumentarea insuficientă a temelor de cercetare, numărul exagerat de mare de doctoranzi şi competitori care revin unor îndrumători, calitatea şi cantitatea publicaţiilor aspiranţilor la titlul ştiinţific etc. Respectiv, autorul argumentează şi propune căile de soluţionare a problemelor din domeniu şi de ameliorare a situaţiei, accentul de bază fiind pus pe calitatea publicaţiilor, a rezultatelor ştiinţifice.

Cuvinte-cheie: cercetare ştiinţifică, rezultat ştiinţific, doctor în ştiinţe, doctorand, competitor, apreciere adecvată, informaţii statistice.

Un doctor (în ştiinţe), în mod evident, trebuie să se deosebească favorabil de un nedoctor

Precum se ştie, de mai mulţi ani Republica Moldova se află ferm pe ultimul loc în Europa în privinţa nivelului de dezvoltare economică. Dacă pe timpul guvernării (neo)comuniste (anii 2001-2009), acest fapt era contestat sau obturat de regimul Voronin (fără argumente), astăzi nimeni nu-l mai pune la îndoială, fiind unanim recunoscut. Mai mult decât atât. Aproape toată lumea s-a împăcat cu starea de înapoiere cronică a statului.

Ultimul loc în spaţiul european mai înseamnă cel mai redus nivel al consumului (la principalele produse alimentare aproape de 1,8-2 ori mai puţin decât cu circa 2 decenii în urmă), precum şi morbiditate şi mortalitate sporită. Statistica oficială de la noi nu reflectă întocmai situaţia reală din societate. Aceasta se întâmplă atât în urma divizării forţate/ brutale a teritoriului Republicii Moldova de către armata Federaţiei Ruse[1], cât şi din cauza unei cote semnificative a economiei neînregistrate în „partea basarabeană" a ţării (economia regiunii nistrene este în totalitate tenebră pentru organele legale ale statului).

Republica Moldova este unul dintre puţinele state (alături de Ucraina), care nici după 23 de ani nu şi-a restabilit nivelul economiei de până la marile cataclisme de la finele anilor optzeci[2]. Consumul de energie electrică în economia gestionată de Guvernul Republicii Moldova constituie acum cca 1/3 din cel existent până la 1989. Economia ţării este comparabilă cu mărimea unei firme europene (de exemplu, Petrom), fiind „ca frunza pe apă": importurile depăşesc exporturile de cca 2,5 ori, iar consumul intern (în mare măsură bazat pe transferurile băneşti de peste hotare, comparabile în mai mulţi ani cu veniturile bugetare sau cu volumul exporturilor) depăşeşte substanţial producţia internă etc.

O bună parte din agenţii economici deţin câte 2-3 tipuri de rapoarte economico-financiare privind activitatea acestora (pentru organele fiscale, pentru potenţialii parteneri străini, pentru înşuşi conducătorii entităţilor respective etc.). Nu există o responsabilitate efectivă a conducătorilor entităţilor economice pentru prezentarea informaţiilor denaturate către organele de stat.

Este codaşă Republica Moldova şi în multe alte privinţe. Corupţia, bunăoară, atinge cote periculoase, justiţia este selectivă ş.a.m.d. Dacă mai adăugăm aici şi „recordurile" penibile stabilite de ping-pongul dintre Parlament şi Curtea Constituţională, situaţia în care ne aflăm se prezintă în culori sumbre. În asemenea condiţii, efectuarea unor anumite

[1] Ocuparea provizorie a părţii de est a ţării de către Armata a 14-ea a Rusiei în a. 1992 s-a produs cu scopul de a nu admite integrarea europeană a Republicii Moldova, precum şi în scopul de a influenţa (favorabil Rusiei) Ucraina.

[2] Amintim că, de exemplu, Germania şi Japonia, ţări care au avut de suferit extrem de mult în urma deflagraţiei mondiale, şi-au restabilit nivelurile de dezvoltare de până la cel de-al Doilea Război Mondial către anul 1952, adică peste 6-7 ani după încetarea operaţiunilor militare.

cercetări ştiinţifice consistente pare dificilă. E ştiut faptul, că cercetările savanţilor se bazează, de regulă, pe anumite informaţii. Iar acestea, după cum am menţionat anterior, lasă de dorit.

Nu a fost întâmplător faptul, că până la sfârşitul sec. XIX - începutul sec. XX, cele mai valoroase opere economice au fost elaborate de şcoală engleză (Marea Britanie fiind cea mai dezvoltată ţară economică şi deţinătoarea unei statistici adecvate şi performante). Ulterior, pe parcursul sec. XX-începutul sec. XXI, întâietatea cercetărilor economice aparţine şcolii americane (şi parţial engleze). SUA, cu o cotă de cca 1/4 din PIB-ul global, adică cu o economie reprezentativă, supradezvoltată, informatizată şi automatizată, scientointensivă, domină în mod evident ştiinţa mondială, inclusiv cea economică: cca 2/3 din numărul Laureaţilor Premiului Nobel sunt cetăţeni americani.

Există o corelaţie strânsă şi directă între nivelul de dezvoltare socio-economică şi cel al cercetării (în special, al ştiinţei economice). În această situaţie, nu împărtăşim opiniile unor savanţi care fac deducţii eronate (şi poate chiar dăunătoare) prin simpla comparaţie a numărului de doctori în ştiinţă (sau teze susţinute) la noi şi în alte state (asemănătoare ca suprafaţă sau populaţie) – Austria, Suedia, Elveţia, Olanda, Finlanda, Belgia, Danemarca, Norvegia[3] etc. Greşeala acestora este dublă, dacă nu chiar triplă.

În primul rând, ţările respective au anumite tradiţii, au o istorie acumulată, care nu poate fi nici ignorată, nici depăşită cu una, cu două. Istoria şi tradiţiile noastre ştiinţifice sunt cu mult mai modeste.

În al doilea rând, ştiinţa se bazează pe o şcoală superioară recunoscută şi cu vechime de sute de ani (în acele ţări). Nu este subiectul articolului de faţă să evaluăm şcoala superioară de la noi. Amintim doar că vârsta ei e cu mult mai tânără decât cea europeană şi numără doar câteva decenii, dintre care numai două (poate trei) ţin de caracterul ei naţional.

În al treilea rând, în statele economic dezvoltate, menţionate mai sus, efectuează cercetări, susţin teze de doctor în ştiinţe mai mulţi tineri din Estul Europei şi/sau din aşa-zisa lumea a treia care, după absolvirea stagiului, de regulă, din motive economice sau politice, rămân în ţările respective dezvoltate. La noi, până nu demult, susţineau astfel de teze persoane doar din Vietnam şi din alte state asemănătoare, „constructoare" ale „comunismului" deja muribund.

Aşadar, atare comparaţii superficiale ne pot conduce la decizii greşite, la diminuarea cerinţelor calificaţionale faţă de pretendenţii la gradele ştiinţifice, la majorarea artificială a numărului acestora, la inventarea unor pretinşi „autori de şcoli ştiinţifice" (de fapt, inexistente) etc. În ultimă instanţă, la denaturarea situaţiei în diferite domenii socio-economice, la diferite forme de falsificare şi diminuare a calităţii.

O bună parte din cetăţeni s-a deprins cu diverse falsificări: cu contrafacerea apei minerale, a băuturilor spirtoase, a berii, a cărnii, a diferitelor tipuri de încălţăminte sau îmbrăcăminte (mărci comerciale), a numărului veteranilor de război (mereu în creştere pe măsura în care ne depărtăm de sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial), a indicatorilor economici (de exemplu, inflaţiei) etc. Contrafacerea aproape că a devenit o „normă". Însă în niciun caz nu putem accepta „contrafacerea oamenilor": liceenilor (aprecierea lor cu note false majorate la absolvire), a absolvenţilor unor instituţii de învăţământ „superior"[4], a unor demnitari de rang înalt etc., dar în special a savanţilor, în cazul nostru în domeniul economiei. Dacă până la 1990 numărul prof. univ. în acest domeniu (al economiei) constituia la noi cca 14-15 persoane, atunci în perioada „independenţei" numărul de „dr. habilitaţi" a crescut cu 2-4 persoane anual, adică de aproape 5 ori[5], ajungând la o hiperinflaţie de „doctori". Nu am avea nimic împotriva unor creşteri numerice a „doctorilor", dacă această creştere ar fi acompaniată corespunzător de nişte rezultate reale recunoscute, de nişte opere/ publicaţii de valoare, utilizate şi ştiute pe larg în Republica Moldova, posibil şi în afară (măcar în România), de rezultate palpabile în domeniul real etc.

Considerăm că „liberalizările" de tot felul ce s-au produs după 1990-1991 nu întotdeauna au fost benefice şi înţelese adecvat. În domeniul atestării cadrelor ştiinţifice cerinţele faţă de pretendenţi urmau să crească substanţial şi nu să scadă. Aceasta influenţează negativ prestigiul cercetărilor ştiinţifici, discreditează gradele/titlurile ştiinţifico-didactice, nu permite asigurarea unei salarizări decente, diminuează nivelul de pregătire a specialiştilor cu studii superioare etc.

În continuare vom indica câteva cauze ale pătrunderii în rândul cercetătorilor a unor oameni stră-

[3] Aceste comparaţii îmi amintesc de altele din anii 1980, când în fosta URSS, în scop propagandistic şi ideologic, se afirma în baza statisticilor oficiale (adeseori politizate) că, per capita, consumul de băuturi alcoolice în Franţa ar fi fost mai mare decât în defuncta URSS. „Autorii" acelor comparaţii nu ţineau cont de două „amănunte". Pe de o parte, în defuncta URSS în sectorul neformal se fabrica cam tot atâta băutură cât în cel legal, iar, pe de altă parte, în Franţa numărul anual al turiştilor străini (care, evident, erau şi consumatori/ cumpărători de băuturi spirtoase) era comparabil cu populaţia ţării. Aşadar, datele se falsificau de 4 (!) ori în defavoarea Franţei (consumul băuturilor respective se calcula în baza datelor privind comerţul cu amănuntul).

[4] În activitatea didactică la una din instituţiile nestatale de „învăţământ superior" am întâlnit studenţi din anul III care nu ştiau tabla înmulţirii! Şi asta la vârsta de 20-21 de ani.

[5] Sunt domenii, în care numărul „savanţilor" acreditaţi a crescut şi mai rapid, de ex., domeniul dreptului (unde numărul prof. univ. a crescut în perioada avizată de aproape 10 ori!).

ini ştiinţei (şefi/conducători de benzinării sau de diverse S.A., manageri de supermarketuri, funcţionari publici de rang mediu şi înalt etc.), precum şi unele propuneri privind purificarea sectorului în cauză[6].

Mai întâi, considerăm deosebit de important să menţionăm faptul că actualul mecanism de conferire a gradelor ştiinţifice este în principiu devansat. Considerăm, că el nu poate fi perfecţionat doar parţial. El trebuie schimbat în principiu, mai ales pentru un stat mic, plin de cumetri, fini, cumnaţi, vecini, prieteni, cunoscuţi etc., care deţin telefoane mobile.

Actualmente, una din gravele încălcări ale procesului de pregătire a cadrelor ştiinţifice constă în faptul că există „savanţi" extrem de „harnici", care se apucă de conducerea a zeci de doctoranzi/ competitori etc. (în loc de cel mult 6 persoane). Un simplu calcul ne conduce la concluzia că nu poate un prof. univ. (chiar dacă-i pare viceversa) să efectueze eficient la modul serios o activitate zilnică de 25 ore din 24. Mai ales dacă exercită şi o funcţie de conducere (şef de catedră, decan, prorector, rector, şef de proiect, şef de secţie, şef de departament ştiinţifico-didactic etc.). Este clar că în astfel de cazuri elaborarea „tezelor" se produce cu grave violări (corupţie, plagiat, teze proaste etc.). Concluzia este evidentă de la sine: concomitent un îndrumător nu poate avea mai mult de 5-6 pretendenţi la grad ştiinţific[7]. Suntem de părerea că dacă termenul normativ respectiv prestabilit (de doctorat, de cercetare de 3-4 ani) a expirat fără însă rezultatul scontat, atunci până la susţinerea tezei în cauză îndrumătorul nu poate fi cooptat pentru conducerea altor (noi, suplimentari, adică al 7-lea, al 8-lea etc.) aspiranţi la grad ştiinţific. Cu alte cuvinte, un îndrumător ştiinţific nu poate avea la un moment dat mai mult decât şase „codaşi". Aceasta, considerăm noi, ar trebui să conducă la sporirea cerinţelor faţă de pretendent la începutul perioadei de cercetare (doctorat).

Senatele Universităţilor şi CNAA nu trebuie să permită abaterea de la limita existentă, în fond, judicioasă. Considerăm că un îndrumător serios şi responsabil poate asigura realmente conducerea ştiinţifică pe parcursul activităţii sale ştiinţifico-didactice a, cel mult, 25-30 persoane, adică aproximativ câte o susţinere a tezei de doctor pe an. Evident, pot fi excepţii (dar nu prea multe sau prea mari). Dacă şi vor fi astfel de excepţii, atunci autorii respectivi pot fi consideraţi adevăraţi eroi ai naţiunii şi ai ştiinţei (avem în vedere în condiţiile noi, propuse în acest material).

În ultimii ani, aşa cum am menţionat, devin „doctori în ştiinţă" persoane care nu au nimic („nici în clin, nici în mânecă") în comun cu ştiinţa, adică nu au activat şi nu activează în domeniile ştiinţifico -didactice. După noi, este evident că acestea devin savanţi doar prin corupţie. Oamenii din lumea afacerilor, din administraţie etc., nu dispun de timp „liber" pentru a efectua cercetări. Dacă ei ipotetic ar „fura" timp pentru cercetări, atunci n-ar face faţă activităţii lor de bază, ar fi funcţionari sau manageri „slabi". Demonstraţia e simplă: dacă din numărul doctoranzilor actualmente susţin tezele de doctor în termenul prevăzut doar cca 10% de pretendenţi, atunci cum „oamenii de afaceri" (extrem de ocupaţi la locul lor de muncă) reuşesc cu brio şi în ştiinţă, şi în afaceri fără să facă prea multă risipă de timp? Apologeţii acestora uneori se revoltă, afirmând că şi în business sunt oameni deştepţi. Adevărat, dar a fi deştept nu înseamnă a fi şi savant. Cercetătorul este mereu în căutare de idei noi, de soluţii, de abordări, de metode avansate etc., în timp ce omul de afaceri este în continuă „căutare şi obţinere de bani".

Ştiinţa nu este un hobby şi nici o activitate efectuată prin cumul sau provizoriu. În esenţă, putem afirma că timpul dedicat ei nu este unul normat. Nu poţi afirma că faci ştiinţă de la (ora cutare) şi până la (ora cutare). Ea-i o activitate neîntreruptă, permanentă, alegoric vorbind, de la ora 0.00 până la 24.00. Oamenii de ştiinţă adeseori găsesc diverse soluţii şi în timpul somnului (dacă creierul a recepţionat comanda respectivă în timp util). Trebuie menţionat faptul că nu toţi cei ce activează în domeniul ştiinţei sunt oameni adevăraţi de ştiinţă (după cum, de exemplu, nu toţi cei care lucrează în domeniul construcţiilor sunt buni constructori, respectiv, nu toţi deţinătorii adeverinţelor/ legitimaţiilor de deputat sunt buni politicieni etc.). Oameni de ştiinţă, din punctul nostru de vedere, sunt doar acei care obţin rezultate în domeniu, mai mici sau mai mari, mai frecvent sau mai rar. Rezultatele ştiinţifice au (trebuie să aibă) valoare publică, ştiută de cât mai multă lume. Şi mai bine – înalt apreciată.

Ştiinţa necesită multă dăruire, poate chiar jertfire. Omul de ştiinţă de cele mai multe ori este unul plătit insuficient, este un altruist. El, în ultimă instanţă, lucrează şi pentru alţii, pentru societate, pentru prosperarea ei. Oamenii de afaceri lucrează, în fond, pentru sine, de fapt sunt egoişti. De aceea sunt incompa-

[6] Ordinea expunerii neajunsurilor existente, respectiv a propunerilor aferente nu corespunde în mod obligatoriu importanţei (în creştere sau descreştere) acestora.

[7] Potrivit datelor CNAA, fiecare al şaselea-şaptelea prof. univ. este mai „harnic" decât admisibilul, are în tutelă 10-15 şi mai mulţi pretendenţi la grade ştiinţifice. Există cazuri, când unui îndrumător îi revin peste 40 (!) de (a.n.) doctoranzi/competitori (aspiranţi la grad ştiinţific). Reieşind din norma didactică anuală a unui prof. univ. de 600 ore, pe de o parte, precum şi de cele 120 ore atribuite unui profesor pentru conducerea ştiinţifică anuală a unui doctorand/competitor, pe de alta, stabilim că aceşti „îndrumători extrem de harnici" efectiv lucrează pe 8 (!) salarii (7+1, la locul de bază). E ştiut faptul că un om „foarte harnic" poate onora, de regulă, cel mult 2,0-2,5 norme (cu excepţia lui Stahanov).

tibile activitatea de business cu cea ştiinţifică.

O formă importantă a rezultatelor ştiinţifice reprezintă publicaţiile respective. Faptul, că a.n. teze (de doctorat) ale oamenilor de afaceri sunt contrafăcute (contra plată), se dovedeşte univoc prin alt fapt – lipsa publicaţiilor corespunzătoare după „susţinerea tezei" (ale tânărului „doctor"). Concluzia ce rezultă este evidentă: în calitate de aspiranţi la titlul ştiinţific, cu rare excepţii, pot fi doar persoane care au activat sau care activează în domeniile ştiinţifico-didactice.

O problemă majoră constituie identificarea temei de cercetare. Analiza sumară ne arată că mai multe teme sau nu prezintă interes ştiinţific, sau reprezintă combinaţii de cuvinte ale altor teze. Adeseori problematica respectivă este una artificială sau minoră (poate chiar „de paie", respectiv, doctor „de paie"). Suntem de părerea că fiecare teză de doctor ar trebui să conţină preliminar, până la aprobarea ei, o analiza a situaţiei în domeniu, a problemelor orientative ce urmează a fi examinate etc., posibilele domenii de aplicare/ implementare. Problematica cercetării trebuie să aibă importanţă generală, majoră, cel puţin, naţională şi nu doar la nivel de întreprindere sau gospodărie. Ţinând cont de calitatea informaţiilor economice actuale, fiecare teză de cercetare ar trebui să conţină, în mod obligatoriu, o analiza detailată şi o apreciere a calităţii datelor utilizate.

Mecanismul actual de susţinere a tezelor prevede o serie de formalităţi inutile. De exemplu, avizele conducătorilor seminarelor de profil, a recenzenţilor etc. Adeseori, aceste avize sunt elaborate de către doctoranzi (autori) sau îndrumători ştiinţifici (lucru în fond ştiut, dar nedat transparenţei). Chiar în cazurile, când ele au autori reali, acestea în condiţiile Republicii Moldova au o valoare nulă, reprezentând pierdere de timp şi de hârtie. Ele nu-s decât expresia trucajului în ştiinţă.

Comisiile de experţi existente actualmente sunt de asemenea nişte structuri ineficiente şi inutile. Pretinsele discuţii din cadrul acestora pe marginea tezelor, de regulă, poartă un caracter formal şi neconstructiv. De cele mai multe ori în cadrul discuţiilor pe marginea tezelor se stabilesc o serie de neajunsuri efective. De regulă însă, finalul discuţiilor este unul standard şi poate fi expus aproximativ în felul următor: cu toate cele menţionate (adică neajunsurile enumerate, oricâte ar fi ele), teza nu a avut de suferit şi poate fi propusă spre aprobare (unii membri, pentru a fi mai „duri", aplică un punctaj mai coborât, dar oricum pozitiv). Ştim însă, că în diplome/atestate nu se indică că titularul respectiv este unul „slăbuţ", respectiv, cu un punctaj extrem de redus.

Considerăm necesară lichidarea comisiilor date ca fiind chiar dăunătoare. Aceasta pentru faptul, că în loc să respingă tezele de dr., care uneori conţin multiple (uneori peste o sută de) greşeli gramaticale sau de altă natură, după susţinerea tezelor comisiile se mai „joacă" cu autorii respectivi ca „pisica cu şoarecul" (oferindu-i-se pretendentului timp suficient pentru corectarea unor greşeli, inclusiv gramaticale etc.). Iar autorul (autorii) după aceasta spun cu mândrie că experţii au fost duri, dar totuşi teza a fost acceptată.

Suntem de părerea, că dacă o teză conţine mai mult de „X" greşeli de orice natură, inclusiv gramaticale[8], ea trebuie respinsă, fără dreptul de o careva continuare (iertare). Respectiv, urmează a fi penalizaţi toţi participanţii antrenaţi în „lanţul" cercetărilor, adică şi îndrumătorul.

O problemă aparte ţine de susţinerea tezelor de către aspiranţii din România. Aici avem o contradicţie de principiu. În liceele şi instituţiile de învăţământ superior din România studiază câteva mii de tineri din Republica Moldova, şi este un lucru deosebit de bun[9]. Paradoxul constă în faptul că mulţi tineri (şi nu prea tineri) din România (unde salariile sunt cu mult mai mari decât la noi), nelegaţi de activitatea ştiinţifico-didactică, susţin tezele de doctorat în Republica Moldova, adeseori, de calitate dubioasă. Acest fapt nu poate să se încadreze în ajutorul reciproc frăţesc, din motive menţionate. Astfel de susţineri sunt monopolizate de câteva instituţii din Republica Moldova cu „profesori monopolişti". Faptul în cauză ne conduce la concluzii clare, univoce de corupţie.

Considerăm că şi pentru cei din afara Republicii Moldova cerinţele urmează a fi modificate: pot aspira la grade ştiinţifice doar persoanele legate real de acest domeniu.

O direcţie importantă de îmbunătăţire a domeniului atestării ştiinţifice ţine de numărul gradelor ştiinţifice. Fiindcă în URSS existau două nivele de evaluare (candidat şi doctor în ştiinţe), iar în spaţiul european, spre care tindem, există doar un singur nivel (doctor), urmează să răspundem la întrebarea: rămânem cu trecutul sau ne mişcăm spre viitor? Răspunsul poate fi găsit cu ajutorul altei întrebări: care variantă e mai probabilă/reală – Moldova să accepte normele celor 27 state ale UE (spre care

[8] Această cifră n-ar trebui să depăşească numărul limită respectiv pentru lucrările de absolvire a liceenilor.

[9] Unii pretinşi oponenţi ai acestui proces identifică şi partea proastă a fenomenului. Aceasta constă în faptul că după absolvire o parte dintre tinerii respectivi nu se mai întorc în Republica Moldova. Pe aceştia aş dori să-i întreb, dacă ei observau până la 1990 că mulţi tineri dintre cei, care învăţau în fostele 14 republici ex-sovietice, de asemenea, nu mai reveneau în patrie şi „se înecau" treptat în „marele ocean" ruso-sovietic? În final, ei pierdeau legătura cu baştina. În cazul studiilor în România, basarabenii oricum păstrează relaţiile cu locurile de origine şi nu-şi pierd identitatea naţională.

tindem), sau invers, UE să accepte „normele" moldo-sovietice în domeniul științei? Cu toate aspectele pozitive şi negative ale fiecărei variante, este evident faptul că mai degrabă sau mai târziu, ne vom alinia la comportamentul european. Şi dacă-i aşa, ar fi bine să se stabilească o perioada de tranziție (de 3-5 ani) la standardele civilizației europene. Acest fapt ar diminua substanțial, chiar prin forța lucrurilor, corupția în domeniul științei, întreținută de nişte retrograzi de sorginte moldo-sovietică.

Această trecere, evident, trebuie să fie acompaniată de sporirea substanțială a cerințelor față de aspiranții la titlurile științifice, respectiv față de lucrările lor științifice doveditoare. Se impune de-*cumetri*-zarea şi de-*fini*-zarea științei (ca, de altfel, şi a altor domenii). Căile principale, alături de cele expuse mai sus, ar trebui să fie: a) acordarea titlurilor științifice de dr. în știință preponderent în baza lucrărilor științifice publicate (de o valoare prestabilită) şi b) în baza tezei de dr., însă doar după publicarea ei. Subliniem încă o dată, că a fi cercetător real, a fi om de știință recunoscut într-un cerc mai îngust sau mai larg (în societate, în general), înseamnă, în primul rând, a avea opere publicate de valoare decentă. Nu numai în Republica Moldova, dar şi în afara hotarelor ei.

Un „loc îngust" al domeniului analizat reprezintă remunerarea cercetătorilor. Până la 1990 cel mai mare salariu revenea nu miniştrilor şi/sau conducătorilor de vârf ai republicii, ci preşedintelui Academiei de Ştiințe. Corespunzătoare erau şi salariile altor categorii. De exemplu, un prof. univ. şef catedră avea un salariu cu 100 rub. (sau cu 25%) mai mult, decât un ministru. Şi, probabil, corelația era justificată. La noi acum ministru poate fi aproape oricine, avem extrem de multe cazuri de miniştri-surpriză. Însă profesor universitar, de regulă, devii după cca 20-25 ani de muncă asiduă într-un anumit domeniu. E ştiut faptul că pentru a deveni ministru într-un careva domeniu studiile de specialitate nu sunt obligatorii. În presă au fost comunicate cazuri, când în funcția de ministru sau deputat au fost numite/ alese persoane fără studii superioare. „Specialiştii" din conducere afirmă că e necesar să dai dovadă în primul rând de „voință politică" (nu ne este clar, de ce un „specialist" fără studii superioare are mai multă „voință politică" decât unul cu studii respective.)

Susținerea tezelor de doctorat este însoțită de nişte cheltuieli risipitoare neînregistrate şi nejustificate. În această ordine de idei, considerăm necesar şi actual ca fluxurile financiare, care efectiv se produc în procesul susținerii tezelor de doctor, să devină transparente. Ele urmează să fie „scoase la suprafață" şi oficializate pentru a-i remunera pe cei care contribuie realmente cu ceva, retribuind astfel munca reală, nu aşa-zisa „promovare" sau creare de relații. Pentru „promovare" ar fi suficient banchetul organizat după susținerea tezei (inclusiv cel preliminar).

Cerințele actuale față de aspiranții la grade științifice nu sunt suficiente, adeseori ele nu se respectă. Analiza publicațiilor solicitate (5-6 la număr) ne arată că de cele mai multe ori acestea în mare măsură se repetă unele pe altele, poartă un caracter descriptiv a unor lucruri deja cunoscute, nu conțin idei sau propuneri noi, adeseori sunt expuse cu multiple greşeli elementare gramaticale şi de altă natură, informațiile inițiale, aşa cum am menționat, în multe cazuri sunt nefondate, nereprezentative, adeseori necontrolate sau contradictorii etc. Noutățile despre care vorbeşte pretendentul, de regulă, sunt doar pentru el şi nu pentru alți utilizatori potențiali ai materialelor respective.

Considerăm că pentru a pretinde gradul de dr. în științe (economice în cazul nostru), volumul sumar al publicațiilor solicitate trebuie să depăşească, bunăoară, 10 c.a. (indiferent de numărul publicațiilor), inclusiv teza propriu-zisă. Viitorul doctor trebuie să fie **autor real** al unei monografii, unei lucrări bune sau unui set de articole de valoare reală şi de utilitate publică. De exemplu, după acumularea cantității şi calității respective de producție științifică, ar trebui să se desemneze cel puțin doi recenzenți oficiali, responsabili de studierea detailată, reală a publicațiilor, care figurează în toate documentele legate de susținere (în dosarul corespunzător) şi care efectiv elaborează avizele respective desfăşurate.

În cazul susținerii în baza monografiei (fostei teze etc.) recenzenții, în scopul responsabilizării lor, ar trebui să figureze în partea introductivă a lucrării. Aceasta, deoarece la ora actuală nu există responsabilități personale pentru deciziile luate. „Recenzenții", „membrii consiliilor", „membrii comisiilor" „se ascund" sub formularea „comisia a decis", „consiliul a hotărât" etc. Uneori tacit chiar se recunoaşte că teza-i slabă, dar au mai fost anterior şi altele, încă mai proaste. Sau unii îndrumători spun: mai întâi, trebuie să fabricăm mai mulți (adică cantitatea), iar apoi ea va trece în calitate. Suntem de părerea, că atunci când a fost formulată această legitate filozofică nu s-a generalizat şi situația în privința pregătirii „doctorilor" la noi. Aşa că dacă o persoană este insuficient pregătită calificațional, „înzestrarea" ei artificială cu „epoleți științifici" nu aduce nimic bun.

Nu trebuie scăpat din vedere şi faptul, că până în prezent sunt susținute şi teze de doctor în limba rusă. În acest context este util să amintim că perioada de 22 ani interbelici (1918-1940) în sens lingvistic poate fi caracterizată cu mult mai pozitiv, decât o

perioadă postbelică de aceeaşi durată (1990-2012), caracterizată cu realizări modeste în acest domeniu. Aici am considera util să propunem, ca susţinerile tezelor de doctor, respectiv, perfectarea dosarului corespunzător, să aibă loc în limba română, iar ca excepţie – în limbile oficiale ale UE: engleză şi franceză. Aceasta ar stimula şi creşterea culturii lingvistice a savanţilor.

Considerăm că societatea noastră treptat urmează să se purifice. Domeniul ştiinţific ar trebui să fie primul în acest sens. Nu vom avea apă curată, vin necontrafăcut, miere (de albină) veritabilă, alte produse naturale benefice organismului atâta timp, cât vom tolera savanţi falşi (dar cu acte în regulă).

Ne dăm bine seamă că propunerile şi direcţiile de perfecţionare a atestării cadrelor ştiinţifice expuse pot fi tratate şi apreciate în mod diferit, în funcţie de gradul de pregătire a cercetătorilor, de locul ocupat în „maşinăria" (forjăria) respectivă, de onestitatea şi responsabilitatea personală, de curajul civic etc. Suntem convinşi de un lucru: extrapolarea pe viitor a modalităţii de atestare a cadrelor ştiinţifice instaurate în „perioada de independenţă" nu mai poate fi tolerată. În mijlocul oamenilor cu „epoleţi ştiinţifici" se strecoară prea multă lume străină, care nu are nici în clin, nici în mânecă cu cercetarea ştiinţifică. Există în mediul academic persoane întâmplătoare, care prin prezenţa lor derutează societatea, provocând discreditarea domeniului ştiinţific, în speţă, cercetarea în materie de economie. Acordarea titlului de dr. în ştiinţe trebuie să reprezinte nu o binefacere sau o donaţie, ci o recunoaştere a meritelor reale personale, individuale.

Probleme similare, din câte cunoaştem, s-au acumulat în întreg spaţiul ex-sovietic. Tranziţia de la un sistem la altul s-a produs cu multe forme de denaturări, falsificări şi contrafaceri, de diminuare a calităţii şi a responsabilităţilor aferente. Aceasta însă n-ar trebui prea mult să ne liniştească. Din contra, comunitatea ştiinţifică are datoria morală să „facă curăţenie în grădina sa, să înlăture buruienile", pentru că acestea din urmă atacă obraznic culturile folositoare.

În lucrarea de faţă au fost abordate doar o parte din problemele acumulate. Suntem de părerea, că într-un timp cât mai scurt posibil alţi cercetători cu experienţă în domeniu vor veni cu propuneri concrete, edificatoare, „separând grâul de neghină". Prima fază a soluţionării problemelor abordate este recunoaşterea sinceră a acestora.

Bibliografie

1. Patraş M.. Despre cercetarea ştiinţifică în domeniul economiei (aspecte metodologice în ajutorul masteranzilor, doctoranzilor, competitorilor). – Conferinţa Internaţională „Instruirea şi cercetarea, modalităţi de integrare". 16 aprilie 2008. MET al RM, Chişinău, ASEM, 2008, 314 p. (pp. 65-85).

2. Patraş M. Despre perfecţionarea atestării cadrelor ştiinţifice în Republica Moldova (Propuneri elaborate în baza analizei domeniului ştiinţelor economice. Punct de vedere). – FinConsultant, revistă periodică de consultanţă în management, nr. 6, 2008 (pp. 29-40, în limbile română, engleză şi rusă).

3. Patraş M. Învăţământul şi educaţia reprezintă rădăcina, începutul a tot ce se dezvoltă în societate. – FinConsultant, revistă periodică de consultanţă în management, nr. 10, 2009 (pp. 37-49, în limbile română, engleză şi rusă).

Mihai Ţăruş. *Standard: floarea-soarelui,* u/p, 900×400 mm, 2012

DISCURSUL INOVAȚIONAL ÎN MASS-MEDIA ŞI LITERATURA DE SPECIALITATE

Drd. ***Daniela DUCA***
Institutul Național de Cercetări Economice al AŞM

INNOVATION DISCOURSES IN MASS-MEDIA AND RESEARCH

Summary*:* Bibliometrics have been increasingly utilized for research and qualitative analysis of the literature in the past decade. The current study on innovation literature applied a number of bibliometric techniques to analyze the supply and demand of the literature in this area. This exercise lead to the identification of the main topics in the innovation literature: innovation management, innovation technologies, open innovation, crowdsourcing, user-driven innovation, innovation and entrepreneurship and entrepreneurial education, the latter being among the most discussed in recent years. In mass-media the same patterns can be noticed. Moreover, the demand for these topics remained as great for the past decade.

Keywords: innovation, entrepreneurship, innovation management

Rezumat: În ultimii ani tehnicile bibliometrice sunt utilizate complementar cercetărilor şi analizelor calitative ale literaturii de specialitate. În studiul curent asupra literaturii inovaționale au fost aplicate câteva dintre aceste tehnici pentru a analiza atât oferta cât şi cererea materialelor ştiințifice la tema dată şi cele asociate ei. Acest exercițiu a permis detectarea subiectelor principale în literatura inovațională – managementul inovațional, tehnologiile inovaționale, open innovation, crowdsourcing, user-driven innovation, inovațiile şi antreprenoriatul, inovațiile corporative şi, printre cele mai recente, educația antreprenorială şi intraprenoriatul. În literatura populară se observă aceleaşi tendințe, iar cererea pentru aceste teme a rămas la fel de înaltă în ultimii 10 ani.

Cuvinte-cheie: inovații, antreprenoriat, management inovațional.

Introducere

Dezvoltarea economică, indiferent de regimul social-politic, presupune o largă implicare a tehnologiei în toate domeniile de activitate. Efortul propriu şi cooperarea internațională sunt premise de bază ale unei economii sănătoase, ele însemnând inovare permanent, respectiv transfer tehnologic.

Nu exista nicio îndoiala că, în lipsa gândirii inovatoare a oamenilor în timpul istoric, situația civilizației la ora actuală ar fi fost cu totul alta. Toate facilitățile de care se bucură societatea civilizată nu ar fi fost posibile fără cugetarea creatoare, curajul şi imaginația de care au dat dovadă înaintaşii noştri.

În lumea deosebit de complexă în care trăim nu se mai poate vorbi de dezvoltare la nivel macro- şi micro- economic fără implicarea inovației. Pentru Republica Moldova, antrenată în reconstrucția economică în concordanță cu exigențele legate de aderarea la UE, inovația capătă o semnificație deosebită. Inovarea a fost, este şi va continua să fie un adevărat motor al dezvoltării societății, concluzie care va fi argumentată în cuprinsul articolului de față.

Efectul incremental al inovațiilor

Inovațiile sunt o parte componentă a societății umane. Fără inovații nu am fi supraviețuit şi nici nu am fi ajuns într-o lume computerizată cum este astăzi. Cu toate că importanța inovațiilor a fost scoasă în evidență în literatura ştiințifică doar în ultimele decenii de Paul Druckman [1], şi mai înainte de Schumpeter [2] sub umbrela „distrugerii creative”, inovațiile sunt prezente în viața de zi cu zi începând cu epoca de piatră, când focul fusese utilizat în scopul activităților umane şi au fost dezvoltate primele unelte, până la etapa pre-industrială, când numărul inovațiilor a crescut substanțial.

Analiza ultimilor 2000 de ani de dezvoltare a umanității, expusă într-un studiu efectuat de ziarul Financial Times [3], a permis identificarea a şapte epoci importante determinate de anumite inovații cruciale pentru fiecare dintre ele:

- epoca pre-industrială, din anul 1 până în 1500;
- epoca standardizării produselor, din anul 1500 până în 1780;
- epoca fabricilor, din anul 1780 până în 1830;
- epoca transporturilor, din anul 1830 până în 1870;
- epoca ştiințelor exacte, din anul 1870 până în 1955;
- epoca computerului, din anul 1955 până în 2005;
- noua epocă industrială începând cu anul 2005.

Fiecare dintre acestea se caracterizează printr-un număr sporit de inovații în anumite domenii, care au şi determinat progresul. Astfel, pentru epoca pre-industrială sunt specifice inovații ce au

contribuit la topirea metalelor şi producerea sticlei; pentru epoca standardizării produselor – piesele standardizate, designul tri-dimensional; pentru epoca fabricilor – utilajele textile, metalurgia, energia produsă de aburi; pentru epoca transporturilor – telegraful, navele de fier, locomotivele pe aburi; pentru epoca ştiinţelor exacte – chimia tehnologică, liniile de transfer electric, prelucrarea materialelor la temperatură înaltă; pentru epoca computerului – computerele, semiconductoarele, reţelele de date; pentru noua epocă industrială – manipularea avansată a materialelor, producţia în lanţ etc.

Efectiv, o creştere exponenţială a inovaţiilor radicale se observă după secolul al XVI-lea, ceea ce înseamnă că pe moment ne aflăm în culmea posibilităţilor.

Economistul heterodox Ha-Joon Chang de la Universitatea Cambridge demonstrează în mai multe studii privind sistemul capitalist efectul incremental al numeroaselor inovaţii recente în contrast cu inovaţiile radicale din secolul trecut [4]. El afirmă că, de fapt, internetul ca sistem de comunicare a avut un impact cu mult mai slab asupra vitezei transmiterii mesajelor în comparaţie cu telegraful, care a micşorat ruta scrisorilor de la câteva zile şi chiar săptămâni până la câteva ore, pe când mesajele electronice, spre deosebire de cele de fax, nu au avut un impact atât de mare, cu toate că percepţia noastră ne dictează altfel. De asemenea, o inovaţie mai rar menţionată, precum maşina de spălat, a avut un impact de zeci de ori mai mare asupra societăţii prin faptul că a eliberat masiv forţele de muncă de la lucrul casnic, orientându-le spre meseriile fundamentale.

Efectele enorme ale inovaţiilor asupra societăţii i-au impulsionat pe oamenii de ştiinţă să studieze mai aprofundat cauzele acestora, precum şi factorii care duc la promovarea inovaţiilor pe piaţa economică mondială, în special în ultimul deceniu.

În calitate de **material factologic** pentru studiul în cauză au servit bazele de date GoogleScholar [5] şi Bloomberg [13], GoogleTrends [14], acestea fiind analizate comparativ, cu utilizarea metodelor bibliometrice şi a datelor de pe parcursul a 10 şi 30 de ani.

Tematica inovaţiilor, în evoluţie

Rezultatele investigaţiilor efectuate demonstrează că în ultimii 30 de ani problema *inovaţiilor* a fost abordată în 66 000 de articole, brevete şi cărţi, dar ponderea acestora revine ultimilor zece ani, numărul lor atingând cifra de 49 500. Utilizând metoda similară de investigare, la tema *managementului inovaţional* constatăm aceeaşi legitate – 5 030 articole, cărţi şi brevete pentru ultimii 30 de ani şi, respectiv, 4 300 pentru 10 ani – doar că într-un raport mult mai redus. Tema *inovaţiilor tehnologice* a fost abordată în peste 9 000 de articole în ultimii zece ani, şi doar în 13 000 pe parcursul a 30 de ani. Articolele care abordează conceptul de *open innovation* [6] se cifrează la circa 3 000 în ultimii zece ani. *Inovaţiile organizaţionale* au fost studiate în numai 2 000 de articole şi numai circa 100 de articole sunt dedicate celui mai actual aspect al inovaţiilor – cele dirijate de utilizatorul final – *user-driven innovation* [7]. În jur de 2 000 de articole şi cărţi sunt dedicate inovaţiilor *corporative* şi mai puţin de 1 000 abordează conceptul de *crowdsourcing* [8]. Alte teme actuale mai puţin studiate sunt antreprenoriatul [9], oamenii şi inovaţiile, inovaţiile radicale, factorii şi tehnicile care promovează inovaţiile – toate numărând mai puţin de 1 000 de cărţi, articole şi brevete.

Studiile pe tema *spiritului antreprenorial*, sub umbrela căreia se plasează de obicei inovaţiile, au evoluat la fel de rapid. Tehnicile bibliometrice utilizate de Santos şi Teixeira [10] identifică teoria antreprenoriatului, psihologia şi trăsăturile demografice, contextul antreprenorial, antreprenoriatul corporativ, capitalul de risc, educaţia antreprenorială, politicile, creşterea şi dezvoltarea regională printre cele mai citate subiecte.

Primii care au prezentat antreprenorii ca agenţi productivi sunt Cantillon şi Say în 1759 şi, respectiv, în 1803 [11, 12]. Numai începând cu Schumpeter [1] aceştia sunt asociaţi cu schimbările structurale şi inovaţia. În ultimii ani însă, un subiect nou de maxim interes este educaţia antreprenorială, inclusiv universităţile antreprenoriale, productivitatea centrelor de transfer tehnologic, crearea noilor companii şi contextul ambiental. Inovaţia în asociere cu spiritul antreprenorial a devenit o temă mult mai studiată începând cu anii 1990 [10].

În literatura ştiinţifico-populară şi în mass-media, dinamica numărului de articole care menţionează temele inovaţionale în ultimii zece ani este şi mai mare. Se constată o creştere substanţială a numărului de articole scrise pe teme inovaţionale în ziare şi reviste începând cu sfârşitul anilor 1990, mergând spre criza cauzată de *dot-com bubble* în 2000 şi până în ziua de azi (fig.1).

În total, au fost publicate mai mult de 130 mii de articole din circa 300 mii de surse mondiale. Lunar, această temă este abordată suficient de intens, începând cu 33 de citaţii pe lună şi culminând cu 2 083 de articole în ianuarie 2011.

Generalizând datele expuse, vom sublinia că

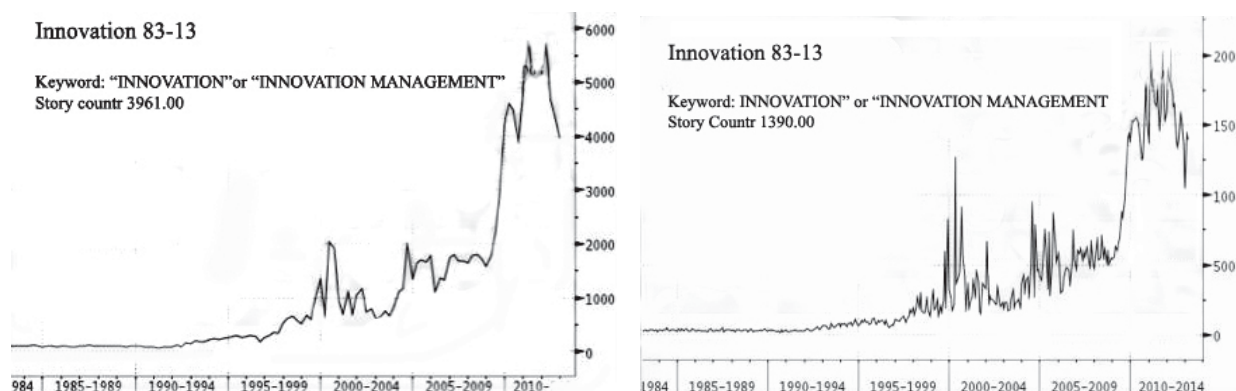

Figura 1. Evoluția articolelor pe tema inovațiilor din ziare, reviste şi alte surse de literatură populară.
Sursa: *Bloomberg* [13]

oferta de material ştiinţific şi popular la tema inovaţiilor este enormă. Mai mult ca atât, fiecare oraş în Occident dispune de cel puţin un centru de inovaţii sau transfer tehnologic (de exemplu, BIG Innovation Centre în Londra, Hillington Park Innovation Centre în Glasgow, The Urban Innovation Center in New York, Institut de Recherche et d'Innovation în Paris), iar majoritatea universităţilor administrează un centru de studii inovaţionale (Oxford Centre for Entrepreneurship and Innovation, University of Manchester Innovation Centre, Riverside Innovation Center etc).

Important este de analizat care este **cererea** pentru această informaţie. Astfel, studiul consumatorilor literaturii populare demonstrează (fig.2) că utilizatorii internetului au căutat teme inovaţionale neîncetat, rămânând însă la aproximativ acelaşi nivel cu anul 2004, când mecanismul de căutare Google a apărut [14].

Plafonul atins în 2004 poate fi explicat prin două ipoteze – sau că existenţa acestui mecanism de căutare a impulsionat persoanele deţinătoare de conexiune internet să caute exagerat răspunsuri la această temă, sau că aceste căutări au urmat după criza *dot-com* (fig.2).

Figura 3 (a, b) ilustrează volumul de căutări pe tema inovaţiilor comparativ cu alte teme curente, ca produsul intern brut (PIB) sau schimbările climatice. În medie, interesul pentru inovaţii este similar cu cel pentru PIB, însă este cu mult mai mare decât interesul faţă de schimbările climatice, care în realitate poate fi considerat cel mai mediatizat subiect din ultimii zece ani. Literele de pe ambele grafice evidenţiază evenimente legate de aceste subiecte în perioadele respective despre care nu se va intra în detalii în acest articol.

Ceea ce este interesant şi, de fapt, era de aşteptat, că majoritatea accesărilor parvin din oraşele mari ale Europei, Asiei şi din cele situate în coasta de est a Americii. Primele cinci oraşe după nivelul de accesări sunt Singapore, Berlin, Sydney, Londra şi Toronto. Însă, la nivel regional se observă o concentraţie foarte mare în multe ţări în curs de dezvoltare, în special din sudul Africii şi Asiei. Printre primele 20 de ţări cu cel mai mare interes faţă de inovaţii sunt numai şapte ţări dezvoltate,

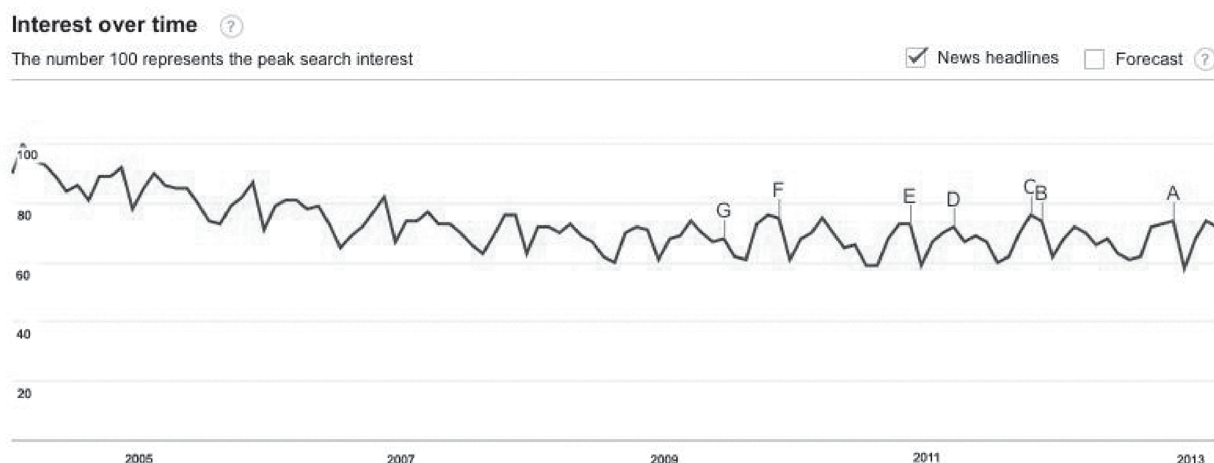
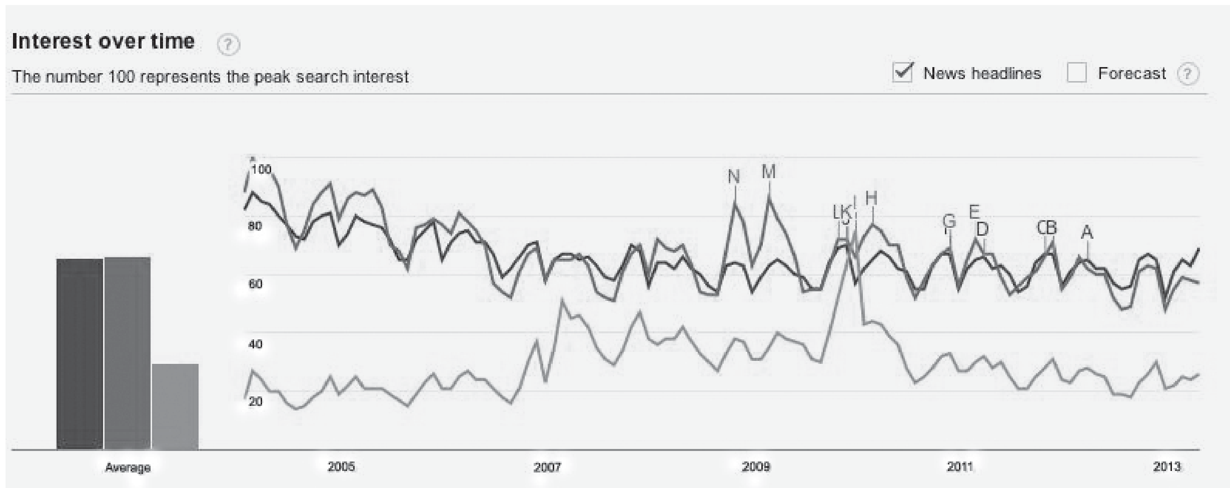
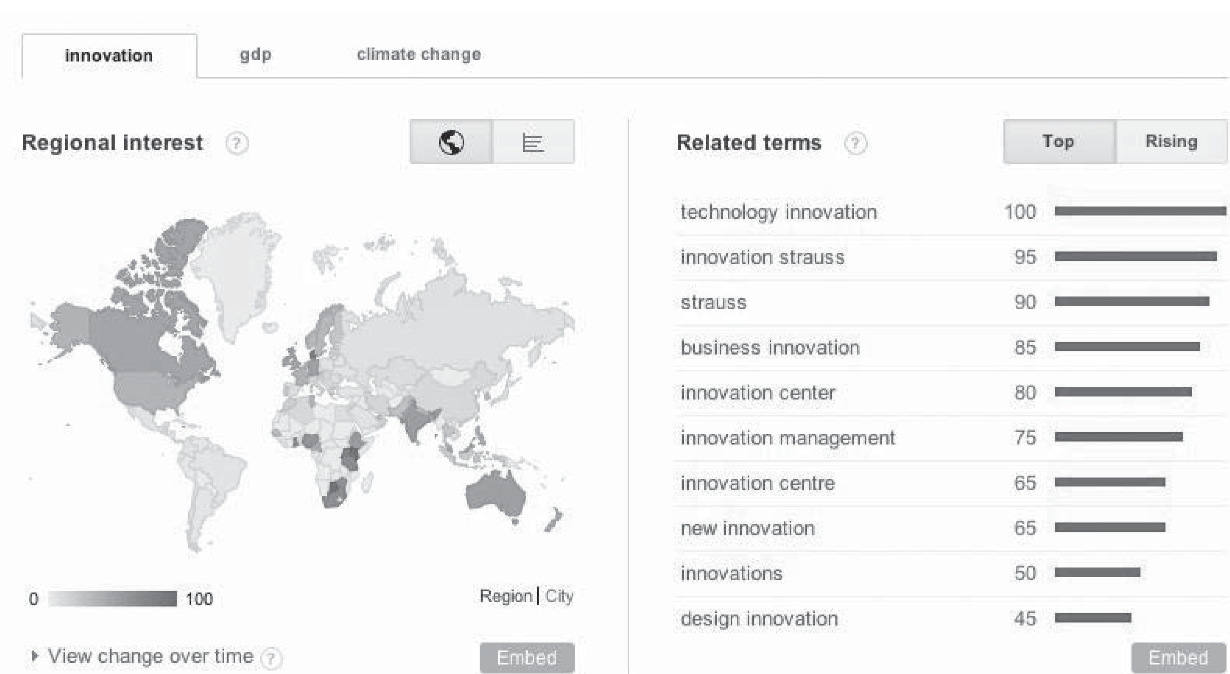

Figura 2. Evoluția interesului la tema inovațiilor în literatura populară şi de specialitate.
Sursa: GoogleTrends [14]

(a)

(b)

Figura 3. Evoluția interesului pentru tematica inovațiilor în raport cu tematica schimbărilor climatice în literatura populară şi de specialitate. Sursa: GoogleTrends [14]

inclusiv patru din Europa: Danemarca, Marea Britanie, Germania şi Irlanda. Moldova figurează la nivelul 10, după România, Rusia şi Ucraina, care au un volum de căutări, respectiv, la nivelul de 8, 7 şi 6%.

Acelaşi studiu demonstrează că printre temele legate de inovații, care sunt la fel de întrebate, se numără managementul inovațional, inovațiile tehnologice, inovațiile în bussines, centrele inovaționale, inovațiile în domeniul social şi definiția inovațiilor. Produsul şi serviciul inovațional cel mai căutat este rețeaua de magazine germane Strauss, care au reinventat experiența de *shopping*. În mare măsură, dar cu mici excepții, aceste subiecte reflectă oferta lor pe piața literaturii ştiințifice.

Concluzii

Acest articol a expus în linii generale tendințele şi volumul studiilor din literatura de specialitate şi cea populară, pe lângă cererea de subiecte inovaționale, de management inovațional şi antreprenoriat cu ajutorul tehnicilor bibliografice. A fost demonstrat faptul că inovațiile sunt prezente în viața cotidiană încă din epocile pre-istorice, însă cercetări aprofundate care identifică importanța acestora şi a spiritului antreprenorial în societatea noastră au început la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Din acest moment până

în prezent, s-au adunat mai mult de 50 de mii de articole, cărți şi brevete scrise la temă. Cele mai noi subiecte abordate sunt *user-driven innovation,* antreprenoriatul şi educația antreprenorială. În acelaşi context, numărul articolelor de mass-media a crescut rapid de la sfârşitul anilor 1990, iar interesul față de subiectele inovaționale a rămas relativ constant din 2004 încoace, observându-se totodată o concentrație crescândă a cererii în țările în curs de dezvoltare, care probabil sunt cointeresate în aplicarea inovațiilor în dezvoltarea lor economică şi socială.

Bibliografie

1. Drucker, P. Innovation and Entrepreneurship. New York: Harper & Row, 1985.
2. Schumpeter, Joseph. The Theory of Economic Development. New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 1982
3. Marsh, P., Nevitt, C., Carnie, K., Stabe, M. „The Seven Ages of Industry". Financial TImes, Iunie 2012.
4. Chang, Ha-J. 23 Things they don't Tell You about Capitalism. Londno: Penguin Books, 2010.
5. Google. Google Scholar. London, Aprilie 6, 2013.
6. Chesbrough, H.W., „The Era of Open Innovation", MIT Sloan Management Review, vol. 44, no. 3, pp. 35-41, 2003.
7. von Hippel, E. „Lead Users: A Source of Novel Product Concepts". Management Science 32, no. 7 (Iulie 1986): 791-805.
8. Estellés-Arolas, E., González-Ladrón-de-Guevara, F. „Towards an integrated crowdsourcing definition". Journal of Information Science 38, no. 2 (Aprilie 2012): 189-200.
9. Pinchot, G. Intrapreneuring: Why you don't have to leave the corporation and become an entrepreneur? New York: Joanna Cotler Books, 1985.
10. Santos, C., Teixeira, A.A.C. „The Evolution of the Literature on Entrepreneurship. Uncovering some under Researched Themes". FEP Working Papers, Septembrie 2009: 37.
11. Cantillon, R. „The Circulation and Exchange of Goods and Merchandise (1775)". In Essai sur la Nature du Commerce en General, by H. Higgs. London: Macmillan, 1931.
12. Say, J. B. Traité d'Economie Politique. Paris, 1803.
13. Bloomberg. Bloomberg News Trend Analytics Tools. London, Matie 28, 2013.
14. Google. Google Trends. London, Aprilie 6, 2013.

Mihai Țăruş, *Maşinăria Vivaldi-6*, u/p, 750×950 mm, 2010

ABORDAREA EVOLUTIV-CONCEPTUALĂ ŞI STUDIILE ASUPRA COMPETITIVITĂŢII

Drd. ***Cornel COŞER***
Dr., conf. univ. ***Aurelia LITVIN***
UASM

EVOLUTIONARY - CONCEPTUAL APPROACH AND STUDIES ON COMPETITIVENESS

Summary: Both the need of contents revelation of „competitiveness" as economic category, as well as diversity of enunciation of this element gives it new dimensions, approaches and involvement in various economic levels. Also, competitiveness expresses a close link, related to micro and macro environment, being one of the main factors elucidating the image of an economic entity.

Competitiveness failed to „coagulate" mutually-accepted definitions, since it is a relatively new term, but also quite complex. Initial approach of the concept of competitiveness has focused on the economic entity, the enterprise, only later it has extended to a higher level – industry, national and world economy levels.

Keywords: competitiveness, sector, quality, economy, state, company.

Rezumat: Atât necesitatea de conţinut a termenului de „competitivitate", drept categorie economică, precum şi diversitatea de enunţare a acestui element oferă noi dimensiuni, abordări şi implicarea în diferite niveluri economice. De asemenea, competitivitatea exprimă o legătură strânsă, legată de micro şi macro mediu, fiind unul dintre principalii factori care elucidează imaginea unei entităţi economice.

Competitivitatea nu a reuşit să „coaguleze" definiţii reciproc acceptate, deoarece este un termen relativ nou, dar, de asemenea, destul de complex. Abordarea iniţială a conceptului de competitivitate s-a concentrat asupra entităţii economice, întreprinderii, iar abia mai târziu s-a extins la un nivel superior – sector, economie naţională şi mondială.

Cuvinte-cheie: competitivitate, sector, calitate, economie, stat, companie.

Introducere şi argumentare

Necesitatea revelării conţinutului noţiunii de ***competitivitate*** drept categorie economică constitutivă a elementului respectiv este una *a priori* importantă, cel puţin prin prisma celor mai noi tendinţe de penetrare a pieţelor emergente, dar şi de poziţionare strategică a companiilor.

Termenul *competitivitate*, fiind unul de origine latină (*competere,* precum şi termenul mai modern *aemulationes*), semnifică cercetare, studiu *în ansamblu*, dar şi capacitatea de a *rivaliza/concura* cu cineva. Abordarea iniţială a conceptului de *competitivitate* s-a axat la nivelul entităţii economice, a întreprinderii, doar ca mai târziu, acesta să fie extins la un nivel ierarhic superior – la cel de sector, economie naţională şi mondială.

Deşi pe larg studiată, în special în ultimele 2-3 decenii, competitivitatea nu a reuşit să „coaguleze" definiţii reciproc-acceptate, întrucât reprezintă un termen relativ nou, dar şi destul de complex. Printre definiţiile cele mai cunoscute, am putea evidenţia:

- În timp ce avantajul comparativ exprimă schema schimburilor care se produc în lume, competitivitatea este conceptul care exprimă relaţiile între entităţi, într-un cadru real, de potenţial comparativ (Barkema A.) [1, p. 253-284].
- Competitivitatea este obiectivul principal al politicii economice şi capacitatea de a menţine, într-o economie globală, un ritm de creştere acceptabilă a nivelului de viaţă al populaţiei cu o distribuire echitabilă (Landau R.) [10].
- Competitivitatea, deseori confundată cu abordarea ei financiară, rentabilitatea sau productivitatea, corespunde, de fapt, capacităţii de care dispune o întreprindere, la un anumit moment, pentru a rezista concurenţilor; competitivitatea, deci, nu este altceva decât un potenţial caracterizat printr-un avantaj în raport cu concurenţii de pe piaţa sa, pe când rentabilitatea şi productivitatea sunt doar elemente parţiale dintr-un ansamblu mult mai vast care se defineşte drept competitivitate [17].

Material şi metodă

Putem astfel sintetiza esenţa termenului de *competitivitate* ce exprimă, prin diverse reprezentări, o entitate care demonstrează performanţă, dar nu este pur şi simplu o performanţă în sine. Totodată, diversitatea enunţărilor asupra acestui element îi conferă noi dimensiuni, abordări şi implicări la niveluri economice diverse. Competitivitatea exprimă interdependenţa mediilor economice – micro sau macro, fiind unul din principalii factori ce elucidează imaginea unei entităţi economice atât prin performanţă, cât şi prin abordare strategică.

Ca urmare, devine importantă evaluarea manifestării competitivităţii la înălţimea diverselor niveluri economice. De fapt, aceasta şi reprezintă esenţa de elucidare a competitivităţii în diverse studii şi analize economice. Spre exemplu, Franziska Blunck [2] estimează că „pentru o companie, competitivitatea înseamnă abilitatea de a furniza bunuri şi servicii

mult mai eficient decât concurenții relevanți, pentru un sector – abilitatea firmelor naționale de a obține succes comparativ cu concurenții străini, iar pentru o țară – abilitatea cetățenilor acesteia de a obține un standard înalt de trai". În viziunea noastră, această definire este una din cele mai clar structurate, implicând, de la micro la macro, eficiența companiilor, precum şi capacitatea de a crea un mediu național economic corespunzător.

O abordare similară, dar cu o clară focalizare spre nivelul mezoeconomic al competitivității o au renumitele lucrări ale lui Michael Eugene Porter [16]. Ele relevă că „a explica" competitivitatea la nivel național este chiar incorect, iar pentru a găsi adevăratele soluții trebuie să ne concentrăm nu asupra ansamblului economic, ci asupra ramurilor specifice. Totodată, autorul explică starea de competitivitate din cadrul unui sector (pe care el îl numeşte industrie) printr-o puternică concurență dintre membrii ei [12, p.62].

La rândul lor, economiştii ruşi V.N. Ceainikov şi L.N. Ceainikova [20] determină baza de formare a competitivității la nivelul întreprinderilor unui sector, evidențiind prin studiul lor metodologia de evaluare a competitivității subiecților pieței, precum şi strategia de majorare a acestei competitivități.

Totodată, considerăm de o utilitate deosebită evidențierea studiilor pe marginea tematicii abordate, realizate de către instituțiile guvernamentale şi organizațiile internaționale. Astfel, spre exemplu, unele state din Asia de Vest (precum Jordanul) şi-au creat, pe lângă Ministerul de Planificare şi Cooperare Internațională [7], o echipă de lucru însărcinată cu evaluarea şi stimularea competitivității naționale a țării respective. Ea realizează studii la nivelul sectoarelor economiei naționale, dar şi per ansamblu, cu scopul de a găsi mecanisme de intervenție pentru a dinamiza dezvoltarea competitivității naționale.

Organizațiile internaționale (cum este şi Organizația pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică) definesc, reieşind din specificul relațiilor comerciale internaționale, o reprezentare a competitivității exprimată prin „dimensiunea avantajului sau dezavantajului unei țări în a comercializa produsele sale pe piețele internaționale" [13].

O atare reflectare a esenței termenului de *competitivitate* ajută la externalizarea efectelor acesteia şi, în opinia noastră, implică întreg lanțul de producere-prelucrare-export, fiind cazul entităților economice orientate spre continuă performanță şi poziționare favorabilă în raport cu concurenții interni sau externi.

Devine astfel evident faptul că o structurare a competitivității, din punct de vedere al poziționării manifestării şi al implicărilor entităților economice, ar elucida interrelaționarea complexă dintre aceste elemente şi ar clarifica mediul lor de acțiune, dar şi concurența sectoarelor pentru resurse şi piața de desfacere a produselor respective. Ne-am propus elaborarea unui astfel de tablou în figura 1.

Conform acesteia, putem sintetiza ierarhia manifestării competitivității, dar şi tipologia conexiunilor dintre entitățile economice antrenate în acest proces. Astfel, componența sectorială reflectă starea de competitivitate prin mediul concurențial din interiorul lui, fapt care, în opinia noastră, se deleagă întreprinderilor corespunzătoare prin enunțarea propriilor performanțe interne de gestionare a resurselor

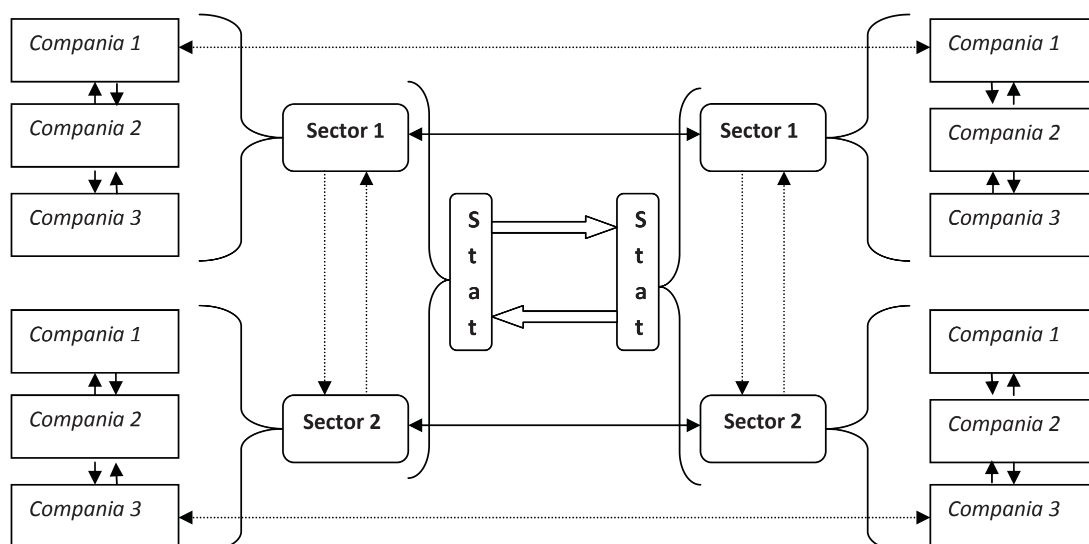

Figura 1. Evaluarea şi structurarea interrelaționării entităților prin manifestarea nivelurior de acțiune a competitivității acestora

Sursa: elaborat de autori

şi a factorilor externi de influenţă. În acelaşi timp, abilitatea de ansamblu a sectoarelor se prezintă prin capacitatea acestora de a produce mărfuri/servicii care sunt sau pot fi competitive pe piaţa internă, dar, în special, pe cea externă (regională sau internaţională). Anume la acest nivel se formează competitivitatea naţiunilor, al statelor implicate în relaţiile economice internaţionale.

Prin urmare, nu putem izola aceste procese la nivelul unui stat, mai ales că se atestă o tot mai mare interdependenţă între schimburile comerciale ale diverselor naţiuni, ceea ce aduce în prim-plan capacitatea de a fi competitiv la nivelul sectoarelor economice, dar şi prin performanţa individuală a întreprinderilor. În acest mod, reflectarea comparativă a nuanţărilor ce ţin de competitivitate, manifestarea ei şi implicările respectivelor conexiuni, toate acestea determină evaluarea tratărilor de domeniu, atât în plan internaţional, cât şi regional şi local.

În literatura economică internaţională, o abordare complexă asupra competitivităţii este realizată de către Hessel Schuurman [18, p.12], care percepe termenul drept unul de performanţă macroeconomică, estimând că „performanţa competitivă nu se limitează la companiile individuale, ci depinde într-o anumită măsură de performanţa sectoarelor industriale sau a lanţurilor specifice de producţie". În această măsură, se externalizează noţiunea de competitivitate, aşa încât, în ultimele decenii, să se enunţe tot mai insistent asupra competitivităţii la nivel de naţiuni şi regiuni, în special prin lucrările lui Michael E. Porter, printre care şi *Competitive Strategy: techniques for analyzing industries and competitors* [15]. Aici autorul analizează strategia competitivităţii atât sub aspect structural, pe industrii, cât şi din punct de vedere evolutiv, tranziţional.

Totodată, Holleran, Bredahl şi Zeibat [6, p.669-683] acordă competitivităţii un titlu mai complex, din perspectiva intercorelării acesteia cu calitatea produselor şi standardele de siguranţă, iar studiile mai recente invocă relaţionarea dată şi la nivelul activităţii economice externe. Astfel, studiile lui Christian Ketels [8], de la Institutul Pentru Strategie şi Competitivitate (Boston, SUA), în opinia noastră, oferă o nouă abordare, atât instrumentală, cât şi metodologică, axându-se pe comparări internaţionale, strategia competitivităţii şi implicări macroeconomice.

Studii europene importante remarcă, în special în ultimele două decenii, tratarea competitivităţii drept un element de influenţă reciprocă, de performanţă a exporturilor şi de conjunctură regională [4], fapt care se atestă şi în recentele studii din SUA, în special în cadrul unor numeroase conferinţe, lucrări ştiinţifice [5].

În literatura franceză recentă, competitivitatea este tratată drept o noţiune economică importantă, iar L. Lachaal [9] o asociază cu un termen „non-static" care, potrivit lui, presupune un concept relativ, evaluarea performanţei şi abilităţii unei naţiuni, a unui sector sau a unei întreprinderi, făcută printr-un raport la o entitate similară. Credem că anume sintetizarea unei astfel de definiri ajută la înţelegerea creşterii performanţei interne şi externe şi contribuie la măsurarea comparativă a rezultatelor economice la toate nivelele.

Literatura spaniolă este reprezentată de lucrări din domeniu, cum ar fi studiile făcute de către Francisca Bouby Tolentino, care afirmă că gestionarea competitivităţii într-o ţară în curs de dezvoltare este foarte diferită de aceeaşi gestionare într-o ţară industrializată. În acelaşi timp, autorul pune accentul pe competitivitatea internaţională, făcând o conexiune directă cu progresul tehnologiei economice şi ştiinţifice [3, p.7-15]. În opinia noastră, această abordare vine să completeze studiile internaţionale, inducând factorul de „tehnologie ştiinţifică şi economică", precum şi prin enunţarea rolului instituţiilor internaţionale şi a politicilor financiare naţionale.

În această ordine de idei, economistul rus Şehovţeva L.S. [21] consideră competitivitatea (în special cea regională) drept o rezultantă a unei conjuncturi de factori, printre care: factorii de producţie, investiţiile şi inovaţiile, pe când savanţii Ghelivanovskii M.I., Jukovskaia V.M. şi Trofimova I.N. [19, p.67-77] relevă competitivitatea ca fiind un element important în sistemul economic naţional şi internaţional, iar ceea ce ţine de competitivitatea sectorială, autorii respectivi o evaluează prin productivitatea muncii, gradul de orientare spre export al ramurii, dependenţa de import al acesteia etc.

Studiile din România cu privire la competitivitate relevă caracterul strategic al acesteia, precum şi metodologia aplicării unui set de indicatori cu privire la nivelul şi manifestarea competitivităţii. Astfel, Costin Lianu [11, p.48-52] accentuează delimitarea strategică a competitivităţii şi constrângerile ei reale. În opinia noastră, abordarea sectorială şi macroeconomică a competitivităţii s-a axat pe premisa conexiunilor din exterior, ceea ce nu întocmai determină ideea organică de stimulare, începând cu nivelul ramural şi apoi întâlnind reacţii şi legături prin activitate comercială externă (deşi, într-o oarecare măsură, este evident că comunităţile economice naţionale resimt acţiunile competitivităţii – după cum am arătat şi în figura 1). Pe de altă parte, Elena

Pelinescu şi Mihaela Nona Chilian [14] evidenţiază aspectul analitic al manifestării competitivităţii şi îl leagă direct de performanţele unei unităţi economice, gradul de exteriorizare al activităţii acesteia, dar şi prin prisma unui set de indicatori specifici.

Sinteză

Astfel, putem sintetiza că indicatori relevanţi, cum ar fi PIB pe locuitor, nivelul ocupării, salariile, inflaţia şi cursul de schimb contribuie la evaluarea macro-competitivităţii. În ce priveşte competitivitatea industrială, raportul se concentrează asupra trăsăturilor specifice laturii ofertei, grupate în două mari categorii – cost şi calitate:

- ✓ *Competitivitatea în funcţie de cost* este rezultatul a două componente, nivelul productivităţii şi preţurile factorilor, alte variabile ale laturii ofertei (cum ar fi investiţiile şi organizarea) fiind de asemenea relevante.
- ✓ *Competitivitatea în funcţie de calitate* este dată de nivelul profitabilităţii în condiţiile menţinerii neschimbate a costurilor.

În acest mod, înţelegem diversitatea evaluării competitivităţii ca variind în funcţie de nivelul de manifestare al acesteia. Este şi cazul evaluării competitivităţii internaţionale, care antrenează aşa indicatori precum: costurile unitare cu forţa de muncă, costul resurselor interne, avantajul comparativ revelat. Abordările complexe asupra nivelurilor de manifestare a competitivităţii relevă cele mai importante, dar şi cele mai subtile nuanţe ale domeniului tratate de către cercetătorii din Vest, dar şi de către cei din Est.

Bibliografie

1. Barkema A., Drabenstott M., Tweeten L. The competitiveness of U.S. Agriculture in the 1990s. În: Agricultural Policies in the New Decade. Washington: RFF Press, 1991, p. 253-284.

2. Blunck F. What is Competitiveness? Barcelona, 2006. http://www.caps.am/data.php/877.pdf (vizitat 21.08.2012).

3. Bouby Tolentino F. Gestion y competitividad en la era de la globalizacion. În: Gestion en el Tercer Milenio, Rev. de Investigacion de la Fac. de Ciencias Administrativas, UNMSM, 2007, vol. 10, nr. 19, p.7-15.

4. Competitiveness and the export performance of the euro area. Nr 30, 2005. Frankfurt am Main: European Central Bank. 100 p.

5. Hakobyan S. Export Competitiveness of Developing Countries and U.S. Trade Policy. Middlebury, 2011. http://www.econ.yale.edu/conference/neudc11/papers/paper_291.pdf (vizitat 21.08.2012).

6. Holleran E., Bredahl M.E., Zeibat L. Private incentives for adopting food safety and quality assurance. In: Food Policy, 1999, vol. 24, nr 6, p. 669-683.

7. Jordan National Competitiveness Team, Ministry of Planning and International Cooperation. Competitiveness Concept. Amman, 2012. http://www.competitiveness.gov.jo/competitiveness_concept.php (vizitat 22.08.2012).

8. Ketels Ch. Export Competitiveness: Reversing the Logic. Boston: Institute For Strategy and Competitiveness, 2010. http://www.isc.hbs.edu/pdf/WB_Export_Competitiveness_March2010.pdf (vizitat 26.07.2012).

9. Lachaal L. La competitivité

: Concepts, definitions et applications. Ariana, 2005. http://ressources.ciheam.org/om/pdf/c57/01600240.pdf (vizitat 27.07.2012).

10. Landau R. Technology, Capital Formation and U.S. Competitiveness. În: International Productivity and Competitiveness, New York: Oxford University Press, 1992, p.299-323.

11. Lianu C. Comerţul Invizibil şi Competitivitatea Internaţională în Noua Economie. Bucureşti: Editura Fundaţiei România de Mâine, 2008. 256 pag.

12. Nicolescu O., Ceptureanu S., Ceptureanu E. Nivelurile de determinare a competitivităţii. In: Tribuna Economică, 2007, nr. 37, p.61-66.

13. Organisation for Economic Co-operation and Development. Glossary of statistical terms. Paris, 2005. http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=399 (vizitat 27.07.2012).

14. Pelinescu E., Chilian M.N. Determinanţi ai creşterii economice, ocupării şi competitivităţii: metode şi tehnici de măsurare: analize comparative. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2008. 406 pag.

15. Porter M.E. Competitive Strategy: techniques for analyzing industries and competitors. New York: The Free Press, 1998. 422 p.

16. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. New York: The Free Press, 1990. 875 p.

17. Pricewaterhouse Coopers Developpement. Les facteurs et indicateurs de la competitivite des entreprises de services rendus a l'industrie. Paris, 2001. http://www.industrie.gouv.fr/biblioth/docu/dossiers/sect/pdf/compet.pdf (vizitat 26.07.2012).

18. Schuurman H. Quality management and competitiveness: the diffusion of the ISO 9000 standards in Latin America and recommendations for government strategies. Santiago, Chile: United Nations, Division of Production, Productivity and Management, 1997. 90 p.

19. Гельвановский М.И., Жуковская В.М., Трофимова И.Н. Конкурентоспособность в микро-, мезо- и макроуровневом измерениях. În: Российский экономический журнал, 1998, nr. 3, p. 67-77.

20. Чайникова Л.Н., Чайников В.Н. Конкурентоспособность предприятия: Учебное пособие. Тамбов: Издательство Тамбовского Государственного Технического Университета, 2007. 192 с.

21. Шеховцева Л.С. Конкурентоспособность региона: факторы и метод создания. În: Маркетинг в России и за рубежом, 2001, nr. 4, p.11-16.

EMINESCU: ECONOMIA POLITICĂ – ŞTIINȚA LIBERTĂȚII

Dr. hab., conf. univ. ***Ivan USTIAN***
ASEM

EMINESCU: POLITICAL ECONOMY. SCIENCE OF FREEDOM

Summary: In this article the author shows the theoretical meditations of Eminescu concerning „the political economy as a science of freedom", grown from the massive origin of the theory of classical economical liberalism, elaborated by the famous Scottish economist Adam Smith.

The economical Eminescu-Smith meditations are shown in this article, collected in a series of essential concepts:

- the economical freedom - the foundation of the social and human personal freedom;

- the economical freedom - the synonym of the private property;

- „the production of the freedom through the economical regulations..."

These concepts represent an additional evidence of the fact that Eminescu has been a Smith-class poet-economist.

Keywords: Eminescu, Smith, political economy – the science of freedom, economical freedom, the Man-Personality, the equality, „The wealth of nations", „The man produces targets", the manuscript no. 2257.

Rezumat: În acest articol autorul a scos în evidență meditațiile teoretice ale lui Eminescu referitoare la „economia politică ca ştiință a libertății", crescute din rădăcina masivă a teoriei liberalismului economic elaborată de către celebrul economist scoțian Adam Smith.

În articol sunt redate reflecțiile economice eminesciene smithiene, înmănuncheate în trei concept esențiale:

-libertatea economică – fundament al libertății sociale şi al celei personale umane;

-libertatea economică – sinonim al proprietății private;

-„producerea libertății prin legile economiei…"

Aceste concepte sunt o dovadă în plus a faptului că Eminescu a fost un poet-economist de talie smithiană.

Cuvinte-cheie: Eminescu, Smith, economia politică – ştiință a libertății, libertate economică, Omul-Personalitate, egalitate, „Avuția națiunilor", „Omul produce scopuri", manuscrisul 2257.

Omul are atâta libertate şi egalitate
pe câtă avere are.
M.Eminescu

Omul varsă în pământ o viață,
o destinațiune nemărginită.
M. Eminescu

Noțiuni preliminare

Adept al doctrinei lui Adam Smith, Mihai Eminescu, aidoma poeților-economişti Byron şi Puşkin, care au scris şi ei pe teme economice, considera economia politică o ştiință a libertății economice. În cel mai important manuscris 2257 de economie politică – proiect al unui manual de economie politică, Eminescu avea să noteze că: *Omul are atâta libertate şi egalitate pe câtă avere are.* Conținând idei complexe în materie de economie politică, textul respectiv examinează istoria economiei politice, obiectul şi metodologia ei de analiză.

Economia politică e numită de Eminescu *ştiință a lumii averilor* sau, pur şi simplu, *ştiința averilor. Averea este libertatea*, afirmă Eminescu, pornind de la teoriile economice ale savantului britanic. Conceptele de *lumea averilor* şi *ştiința averilor* ne amintesc de lucrarea epocală *Avuția națiunilor*, denumită şi *Biblia liberalismului economic*, în care Smith afirmă că scopul economiei politice este creşterea *înavuțirii… poporului…* în condițiile unei libertăți economice şi sociale. Manuscrisul eminescian porneşte de la dialogul lui Platon, ca mai apoi să se oprească la conceptele economice ale lui Aristotel expuse în cele mai de vază lucrări ale sale: *Politica*, *Etica* şi *Etica nicomahică*.

Conținutul manuscrisului 2257 este similar cu fondul de idei din primele capitole ale cărții lui Smith *Avuția națiunilor*, precum şi cu cel din cartea întâi a lui Mill *Principii de economie politică*. În acest studiu Eminescu nu utilizează conceptul *economia politică*, dând preferință formulei *economia națională*, folosită frecvent de Smith cu două conotații – ***teoretică***, de economie politică, şi ***empirică***, ce vizează economia reală a unui stat. Poetul consideră că economia politică *e o ştiință nouă, deşi faptul la care se raportă e vechi ca lumea* (subl. de Eminescu – I.U.). El tratează economia politică din punctul de vedere al procesului evoluționist, natural-istoric de dezvoltare a omului din cele mai străvechi timpuri, studiind etapele şi modurile istorice de organizare a producției şi a relațiilor de producție dintre oameni în timpul procesului de producere a averilor, necesare omului. Eminescu ajunge la concluzia că *lucrul şi organizarea oamenilor n-au fost totdeauna aceleaşi nici după cea mai*

dinăuntru ființă a lor. El își anunță scopul studiului său: *Pentru a vedea prima formă a lucrului omenesc vom lua în rând mai întâi Orientul, după aceea lumea veche greacă și romană, după aceea lumea germană și până în timpii noștri.*

Eminescu relevă gânduri esențiale: *spiritul istoriei economiei… este dezvoltarea libertății…* și *miezul intern al istoriei* este acela *de-a produce libertatea prin legile economiei…* Potrivit lui, economia politică e o știință capabilă să dea libertate celor trudiți și asupriți, deoarece până la dezvoltarea industriei, care este *miezul libertății civile*, domina ***sclavia definitivă*** (subl. de Eminescu – I.U.) *a clasei de jos* a cărei nelibertate a sfărâmat *voința și autonomia personalității în genere*.

Astfel, în opinia lui Eminescu, economia politică e știința Libertății, capabilă să elibereze clasele asuprite și oprimate de sub jugul exploatării de către clasele dominatoare prin intermediul procesului de producție bazat pe proprietate privată. Acesta e un gând asemănător cu reflecțiile economice ale lui A. Smith, D. Ricardo și J. Mill. Ei vedeau în economia politică o armă sigură de luptă contra proprietarilor funciari care împiedicau dezvoltarea modului nou de producție – celui capitalist, în frunte cu tânăra burghezie care pleda pentru libertatea economică, socială și individuală a personalității umane.

Din cele spuse, se întrevede că Eminescu pune semnul egalității între bogăție și libertate. Analizând progresul dezvoltării istorice a societății umane autorul trece în revistă calea de transformare a țăranului liber în țăran sărac, supus țăranului bogat, care devine proprietar funciar, ceea ce duce mai departe la ruinarea țăranilor mici și la transformarea lor în sclavi. Și dacă până la un timp lucrul se consideră prestigios, odată cu apariția sclavului munca devine posesiunea sclavului, de bunurile create de el beneficiind proprietarul funciar – aristocratul. De aici se începe, spune Eminescu, germenele descompunerii societății sclavagiste ca mod istorico-social de producție.

Pe parcursul istoriei, apare un moment când sclavagismul devine o frână în dezvoltarea forțelor de producție, se neagă pe sine și dispare, în locul lui croindu-și drum un alt mod de producere – cel feudal, care, din punct de vedere istoric, e o etapă mai progresivă de dezvoltare a forțelor de producție și o nouă etapă de sporire a productivității muncii, fapt ce asigură ascensiunea economică. Ideile eminesciene vin de la Aristotel, care începe de la omul singular, ridicându-se la omul organizat, mai târziu, în cadrul unui stat. Astfel, Eminescu privește și concepe relațiile juridice – *constituționale* – ale statului antic sau *instituționale*, cum am spune astăzi, ca pe un produs al *chestiunilor de posesiune*, adică al relațiilor de producție care nu sunt altceva decât relațiile de posesiune a proprietății producătorilor. Acestea se realizează în procesul economic de reproducere: producție, repartiție, schimb (circulație) și consum. Eminescu insistă asupra unui fapt cert: omul individual, organizat în stat, nu trebuie să distrugă natura pentru a-și menține viața și supraviețuirea prin urmași, dar e dator să producă ***o lume nouă***… pe care s-o redea ***lumii naturei***, dăruindu-i acesteia și ***…nemărginirea sa*** (subl. de Eminescu – I.U.).

De unde și concluzia că Omul e dator (trebuie) să înnobileze natura prin existența lui și astfel să dea *existenței naturale o viață personală, o formă mai natală*. Ființa umană intră într-o luptă serioasă nu cu natura, ci cu forțele ei ostile omului nou-născut și această *luptă îl silește pe ăsta din urmă de-a fi altceva decât ceea ce este, el îi deschide un al doilea viitor, o a doua destinațiune, și cu intrarea omului în viața naturii a intrat și pe Pământ o epoca a doua.* În manuscris, cuvântul „a doua" e scris deasupra, în locul cuvântului „nouă", ceea ce înseamnă că Eminescu cunoștea bine rolul omului în evoluția Naturii, precum și rolul acestuia ca forță geologică-ecologică (conceptul marelui savant rus V.I. Vernadski) prin intermediul procesului de producție, luminat de făclia conștiinței umane.

Aspectul teoretico-economic al Libertății

Eminescu a fost preocupat în permanență de problema Libertății. El a împrumutat de la Byron și Pușkin evaluarea economiei politice ca știință a Libertății: *Economia politică este o știință a Libertății și, de aceea, ea e capabilă „să creeze o lume liberă fără regi și cerșetori".*

E bine cunoscut faptul că Byron, Pușkin și Eminescu au împărtășit în multe privințe idei similare:

1. Au îmbrățișat în totalitate poziția lui Mauntesque, care afirma că *libertatea economică e mai importantă decât fertilitatea solului*;
2. Au preluat creativ lozincile Marii Revoluții Franceze de la 1789: Libertate, Egalitate, Fraternitate;
3. Au corectat triada principiului eficienței economice a lui Smith: *munca, economisirea, acumularea,* creând propriile triade economice, bazate și pe principiul echității sociale:

- triada lui Byron: *dragostea, libertatea și economia politică;*
- triada lui Pușkin: *calculul, moderația și dragostea de muncă;*
- triada lui Eminescu: *scopul, procesul de lucru, consumul.*

Prin prisma acestor triade, Byron, Pușkin și Eminescu au îmbogățit teoria liberalismului econo-

mic clasic cu valențe noi de ordin umanist-altruist. De exemplu: componența triadei lui Byron *dragostea* include în sine conceptul larg al dragostei față de oameni echivalent cu sloganul din Sfânta Scriptură: „Iubește-ți aproapele tău ca pe tine însuți”.

În triada lui Pușkin și-a făcut loc o componentă cu totul deosebită – *moderația*, care e o anticipare a conceptului economie apărut cu 80 de ani mai târziu (în economia politică) sub denumirea de *optimul economic* al cercului reproductiv – de la cerere până la consum.

Urcându-se pe treptele triadelor economice ale lui Byron și Pușkin, Eminescu și-a creat propria triadă: *Scopul – procesul de lucru și consumul*. Prima componentă, *scopul*, reiese din afirmația sa *Omul produce scopuri* de tot felul – nu numai economice, ci și sociale, după care vine a doua componentă – procesul de lucru, ca apoi produsul apărut să fie consumat.

Problemele libertății și ale bunăstării sunt rezolvate de către Eminescu prin prisma economiei politice ca știință a Libertății, creată în procesul de producție de către Omul-Personalitate, deoarece produsul finit este proprietatea producătorului, iar proprietatea este însăși Libertatea. Nu întâmplător, el și-a centrat aserțiunile pe doctrina lui Smith formulată astfel: *Economia politică e știința despre aceea cum se produce… averea*, transpunând-o ceva mai redus: *Economia politică este știința averilor*. După o asimilare mai profundă a teoriei economice liberale a lui Smith și Ricardo, Eminescu concluzionează că *Economia politică este forma în care spiritul lumii își aduce la conștiința de sine legile lui proprii.*

Pornind de la această formulă, poetul nostru național mai face o concluzie: *Miezul intern al istoriei…* e acela ... *de a produce libertatea prin legile economice*, iar *spiritul istoriei economiei… este dezvoltarea libertății…* Cercul s-a încheiat: *Economia politică este știința Libertății.*

După Eminescu, *progresul, care zace în viața averilor, are o măsură obiectivă în proprietatea de pământ*. Și, dacă omenirea tinde spre *un progres nemărginit*, apoi ***viața averilor ei nu poate să stea pe loc, căci prin persistarea asupra posesiunii de pământ se naște o mărginire a istoriei și nelibertatea oamenilor*** (subl. – I.U.).

Eminescu a sesizat limitele progresului economic care stagnează dezvoltarea libertății reale, acolo unde există numai agricultură bazată pe proprietatea privată mică. Agricultura e tratată de el ca prima și primordiala formă a posesiunii, iar industria – ca a doua formă, secundară, a posesiunii. Forma industrială, după Eminescu, e nemărginită, și ea se înmulțește odată cu „înmulțirea oamenilor”. Eminescu, fără să vrea, descoperă independent de economistul italian al sec. XVIII, F. Galliani, faptul istorico-economic cum că *Omul e cea mai mare valoare și avere a societății umane*, inducând astfel ideea că progresul economic și social e propulsat de către Omul-Personalitate. El conchide că poate fi liber doar cel care posedă proprietate și care lucrează permanent pentru avansarea acestei proprietăți. Omul liber, deci, este Omul producător de scopuri, omul gospodar (producător), care își creează propria libertate prin intermediul procesului de lucru.

După Eminescu, *industria este miezul libertății civile.* Potrivit lui, *spiritul istoriei economiei… este dezvoltarea libertății prin posesiunea industrială,* care e *miezul… intern al istoriei de a produce libertatea prin legile economiei* condensate în ***literatura economiei… ca formă, în care spiritul lumii își aduce la conștiința de sine legile lui proprii*** (subl. – I.U.).

Legile economice sunt o reflectare a fenomenelor real-materiale economice în procesul cărora se naște posesiunea și proprietatea ca fundament al libertății. Iar știința ce studiază legile economice universale este economia politică, care, pe bună dreptate, în interpretarea lui Eminescu, constituie știința libertății economice și sociale. Progresul producției și al averilor e și progresul libertății Omului concret individual. ***Munca,*** spune Eminescu, este ***istoria libertății întrucât aceasta se bazează pe posesiune***, …***istoria este… introducerea proprie a economiei***… (subl. – I.U.). Aceste gânduri au fost confirmate de istorie.

Omul-personalitate – subiect al procesului de producție

Eminescu, în manuscrisul 2257, a creat, fără să bănuiască, un concept economic nou – ***Omul-Personalitate***, a cărui esență este ***personalitatea*** și ***libertatea reală***. Să plonjăm în gândurile eminesciene. Erudiția imensă i-a permis să absoarbă și să acumuleze tezaurul științific al culturii și civilizației universale.

E dificil de constatat că economia politică, din știință teoretică despre legile universale ale realizării și perfecționării Omului-Personalitate în procesul de producție, s-a transformat în știință ideologică, care ignora prima parte a conceptului „economia” și punea accent pe partea a doua – „politica”, în dauna celei dintâi. Intuind acest lucru, Eminescu lasă la o parte conceptul elogiat de Smith, Ricardo și Mill al *Omului economic* și creează un nou concept economic și anume cel al *Omului-Personalitate*. Conceptul Om-Personalitate îmbrățișează legile mai multor discipline: legile economice, legile științelor natura-

le, legile filozofiei şi psihologiei sociale şi legile juridice. Conceptul Om-Personalitate este un concept socio-economic mixt, unul nou, care uneşte *omul economic* al lui Smith cu *omul moral*, *inteligibil* al lui Kant.

Anume Omul-Personalitate e capabil să creeze, după cum zicea Eminescu, completându-l pe Kant, *scopuri* (*scopurile* lui Kant existau *a priori* ca scopurile Naturii), sălăşluite în Om şi apoi, în conformitate cu ele. Omul poate să proiecteze şi să organizeze, în mod conştient, procesul de producţie a bunurilor materiale şi spirituale pentru satisfacerea şi realizarea naturii sale, spre o dezvoltare complexă şi deplină perfecţiune în conformitate cu idealul creat de *scopurile* lui. Problema Omului-Personalitate e examinată de către Eminescu sub trei aspecte. Primo: din punctul de vedere al ştiinţelor naturale. Secundo: cel al economiei politice. Terţio: cel al procesului economic empiric, dar nu numai din punct de vedere filozofic, cum au procedat economiştii predecesori lui Eminescu – Sismondi şi Say.

Omul-Personalitate reprezintă ideea Omului Universal eminescian, care şi-a conceput propriul său rol şi destin, precum şi, concomitent cu aceasta, destinul pe planul istoriei universale. Numai un astfel de subiect al istoriei universale poate crea *scopuri* şi e capabil să le realizeze întocmai.

Eminescu nu idealiza omul primitiv, cum o făcea J.J. Rousseau prin maxima sa *înapoi spre natură*, ci îl compătimea, considerând că acesta la începuturi nu a trăit în rai, deoarece era supus calamităţilor naturale. De aceea, poetul-economist pledează pentru eliberarea omului economic de condiţiile de producţie rigide pentru a-şi facilita acest proces în numele realizării *scopurilor* sale în deplină concordanţă cu ecologia naturală, îndemnându-l astfel pe Omul-Personalitate *înainte spre natură*.

Poetul-economist menţiona că există o mare deosebire dintre volumul de averi, pe care îl posedă Omul *individual singular* şi primele unelte primitive – unica avere pe care o posedau ***pescarii, vânătorii, nomazii de odinioară şi oamenii de azi*** (subl. – I.U.). Eminescu scria că *suma averilor din lume a crescut într-un mod uriaş cu fiecare... individ*. Aceasta s-a manifestat prin evaluarea productivităţii muncii agricole, care a dat naştere industriei şi care, la rândul său, a dat şi imbold dezvoltării Omului-Personalitate – subiect creator de *scopuri*.

Din punctul de vedere al unor economişti dogmatici, Eminescu nu are dreptate când spune că *omul produce scopuri*. Ei l-ar contrazice, afirmând că Omul produce produse. Numai că omul, potrivit lui Eminescu, se deosebeşte de animal prin trei momente esenţiale: 1. Prin posedarea conştiinţei; 2. Prin posedarea limbii vorbite; 3. Prin facultatea de a munci conştient conform scopului chibzuit de raţiunea sa. Astfel, poetul e pe deplin în albia filozofiei economiei Naturii elaborată de oamenii celebri ai lumii: Socrate, Platon, Aristotel, Plutarh, Buffaun, Ch. Darwin, Haeckell, R. Virchow, Timireazev, Mendel…, precum şi a economiei politice fondată de Smith, Ricardo, Mill, Say, Sismondi, Bentam, Ştorh, Tokevill etc. De aceea, Eminescu scoate în evidenţă facultatea conştiinţei umane exprimată prin limbaj de a produce scopuri. El confirmă astfel un concept important al economiei politice clasice.

Economiştii, care ţin cu dinţii de unele manuale de economie politică, roase de moliile vremii, consideră că omul posedă interese, iar scopul trebuie atribuit procesului de producţie chemat să transforme obiectele de muncă cu ajutorul mijloacelor de muncă (maşinilor şi uneltelor). Cu alte cuvinte, scopul economic trebuie să fie realizat de factorul subiectiv (de om – I.U.) în joncţiune cu factorul obiectiv.

Pe unii dascăli economişti îi frapează devierea lui Eminescu de la schema strictă a manualului de economie politică clasică, deoarece ei sunt orbiţi de ordinea sclipitoare a definiţiilor economiei politice. Însă la o analiză mai atentă, ajungem la concluzia că Eminescu-economistul a avut dreptate când a spus că *omul produce scopuri* şi, după C. Noica, o spunem şi noi că ***e totuşi bine câteodată să ne ridicăm la dezordinea eminesciană*** (subl. – I.U.), mai ales că *dezordinea*, despre care este vorba, e o ordine de valoare esenţială. Conceptul lui Eminescu *omul produce scopuri*, după cum am menţionat, nu e o abstracţie nebuloasă, ci o formulă clară, urcată pe scară concretă, care ne spune elocvent că orice om pentru un alt om trebuie să fie scop şi nicidecum mijloc de făurire a propriei fericiri şi afirmări.

În partea istorică a manuscrisului 2257, Eminescu pledează pentru lichidarea orânduirii sociale nedrepte în sânul căreia, la o anumită perioadă de dezvoltare istorică, omul a devenit nu scop, dar mijloc pentru un alt om, mijloc de satisfacţie a necesităţilor primordial-vitale, economice şi sociale ale altui om. Deci, se produsese o divizare: proprietarul mare devenise scop pentru sine şi numai pentru sine, iar proprietarul mic fusese transformat de primul într-un ilot, sclav, adică, pur şi simplu, într-un mijloc pentru atingerea fericirii personale a marelui proprietar.

Eminescu, prin maxima sa *omul produce scopuri* a anticipat gândurile unor economişti de mai târziu. Pentru el, conceptul *Omul e scop pentru Om*, înseamnă dezvoltarea personalităţii. Astfel, dezvoltarea

Omului-Personalitate e scopul şi criteriul cardinal al economiei, adică al progresului economic şi social.

După cum afirmă Eminescu în manuscrisul economic 2257, odată *cu intrarea omului în viaţa naturii a intrat şi pe Pământ o epocă a doua…, al doilea viitor…, o a doua destinaţiune. Principiu a acestei destinaţiuni (determinaţiuni) a existenţei personale este nemărginirea, infinitul, o naştere în veci nouă. Omul produce totdeauna ceva nou, o lume nouă, el redă lumii naturii nemărginirea sa.* Destinaţiunea Omului-Personalitate poate fi concepută numai ca destinaţiunea Omului concret individual, deoarece numai el posedă o *destinaţiune internă* (subl. – I.U.), care se exprimă în *facultatea, puterea, voinţa…* de a crea mereu şi *…de a produce prin sine însuşi o viaţă nouă*, pentru că însuşi Omul concret individual e *naşterea eternă* (subl. – I.U.). Deci, destinaţiunea de *devenire eternă* (subl. – I.U.) nu poate fi rezolvată de un singur Om concret individual, dar de un lanţ întreg de generaţii succesive perindându-se pe parcursul istoriei economice.

Eminescu spunea, că lucrul omului individual, precum şi lucrul Omului general, e lucrul omenirii, iar *lucrul omenirii e o etapă* de *eterna naştere – un etern progres* şi aceasta e condiţia fundamentală de a-l transforma pe Omul-economic în Om-economic-social-ecologic cu numele de ***Om-Personalitate,*** la care apelează poetul ca la ***Om al Viitorului***.

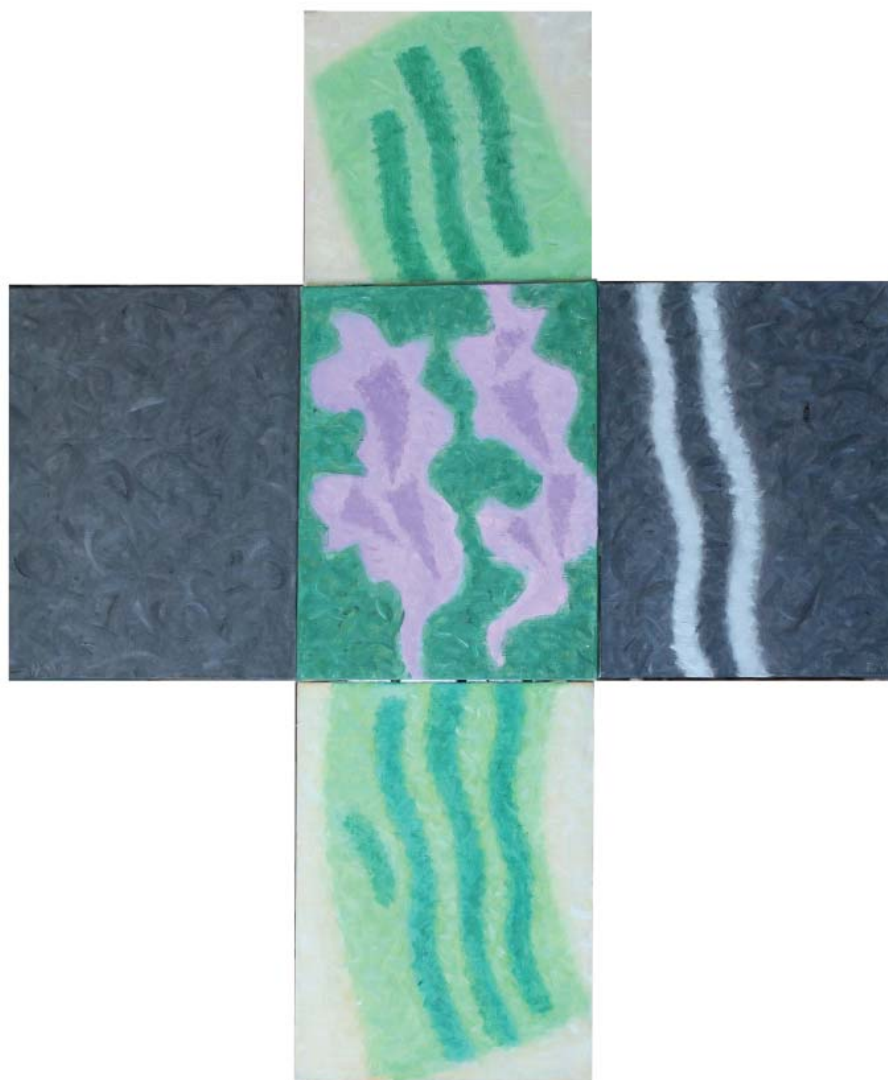
Bibliografie

1. M. Eminescu. Antologia „Economia naţională”. Studiu introductiv, note şi comentarii de Vasile Nechita, Iaşi: Junimea, 1983.

2. D. Vatamaniuc. Eminescu. Bucureşti: Minerva, 1988.

3. A. Smith. Avuţia naţiunilor în 2 volume. Chişinău: Universitas, 1999.

4. D. Ricardo. Opere alese în 2 volume. Chişinău: Universitas, 1993.

Mihai Ţăruş, *Legenda crinului*, u/p, [(3×650)×(3×530 mm)], 2009

NOIMELE FIINȚEI DE A FI ÎN TIMP[1]

Membru corespondent al AŞM
Ion HADÂRCĂ

THE PURPOSE OF THE HUMAN BEING TO BE IN TIME

Summary: Since my literary debut, I`ve adopted a creed, intuitively actually („Being in time, that is the question!"), which, over the years, proved to be an emblem as immaterial as the Time, more difficult to grasp and express as a definitive version of the Answer. And one of those who have raised my level of exigencies is the man who has written the preface of the debut book „Zilele" („The Days"), the critic Mihai Cimpoi: „Time, as a whole, authoritatively infiltrates into the visions of the young poet, who, feeling their influence, hamletizes, is always asking himself: To be in time - that is the question!"

Keywords: poem, time, knowledge, man, book, being, history.

Rezumat: Încă din faza debutului literar, mi-am formulat, mai mult intuitiv, un crez („A fi în timp– aceasta-i întrebarea!)), care, peste ani, umplându-se de sens, s-a dovedit a fi un blazon la fel de imaterial ca şi Timpul, tot mai dificil de cuprins şi de exprimat ca o variantă definitivă a Răspunsului. Iar unul dintre cei care mi-au ridicat, din start, ştacheta exigenţelor este prefaţatorul cărţii de debut „Zilele", criticul Mihai Cimpoi: „Timpul ca Întreg se infiltrează autoritar în viziunile tânărului poet, care, simţindu-le acţiunea, hamletizează, se întreabă mereu: A fi în timp – aceasta-i întrebarea!"

Cuvinte-cheie: poezie, timp, cunoaştere, om, carte, fiinţă, istorie.

Într-un memorabil catren predestinat „Rugăciunii", unul dintre fondatorii poeziei române moderne, clasicul Grigore Alexandrescu, rosteşte un verdict genial, exprimând o meditaţie profundă, care sugerează spaţiul autentic al Poeziei, definit în simbioza dintre simţire şi gândire:

Natura p-a mea frunte a-ntipărit gândirea.
A cugeta mari fapte este povara mea:
Cel ce numai în sine şi-a mărginit gândirea
E nevrednic de ea!

…Probabil că una dintre cele mai hazardate aventuri ar fi tentativa explicării actului creator în sine şi, implicit, al Poeziei ca expresie paradoxală de întruchipare a inefabilului în actul concret de manifestare a spiritului uman. Există sute şi sute de definiţii ale poeziei şi toate au dreptul la existenţă în măsura subiectivităţii conceperii lor.

Nu voi pretinde întemeierea unei noi direcţii de interpretare, nici desfăşurarea unei hermeneutici asupra definiţiilor canonice. Îmi voi expune doar o viziune de ansamblu asupra propriilor mele căutări, evoluţii, tatonări şi împliniri încă neîmplinite, *in illo tempore*, în drumul perpetuu spre cunoaşterea unei Poetici subiective a datului meu fiinţial.

Încă din faza debutului literar, mi-am formulat, mai mult intuitiv, un crez (*A fi în timp – aceasta-i întrebarea!*), care, peste ani, umplându-se de sens, s-a dovedit a fi un blazon la fel de imaterial ca şi Timpul, tot mai dificil de cuprins şi de exprimat ca o variantă definitivă a Răspunsului. Iar unul dintre cei care mi-au ridicat, din start, ştacheta exigenţelor este prefaţatorul cărţii de debut *Zilele*, criticul Mihai Cimpoi: *Timpul ca Întreg se infiltrează autoritar în viziunile tânărului poet, care, simţindu-le acţiunea, hamletizează, se întreabă mereu: A fi în timp – aceasta-i întrebarea!*

Din întrebări fără răspunsuri şi, deseori, din răspunsuri la apel fără drept de a mai întreba, s-au împlinit Rosturile descinderilor ulterioare şi deschiderilor treptate în zonele tot mai fascinante, dar şi mai obscure ale Timpului, fracturat în zeci şi sute de oglinzi reflectoare ale propriilor mele imagini, ipostazieri fiinţiale absorbite în Labirintul infinit al căutării de sine.

Astfel, prin exerciţiul disocierilor deductive, am ajuns să disting mai mulţi timpi, care au tendinţa nestăvilită de a dezlocui, dezagrega integritatea existentului, fenomen numit şi teroarea cotidianului. Paradoxal, dar şi acestei risipe de timp îi corespunde necesitatea de a fi în timp!

Apoi am distins un Timp (tot altul şi altul) al angajărilor inerente în social, apoi alt Timp – al Bibliotecii Babel, apoi alt timp continuu, eminamente eminescian, apoi altul şi altele – al/ale iubirii şi urii, al împăcării şi resemnării, al suferinţei şi distanţării de teluric, al trăirii şi al mărturisirii ca într-o nesfârşită decantare ecleziastică – dar şi acestor ipostaze gnostice le corespunde necesitatea de a fi în Timp!

Apoi, la limita suferinţei ontologice şi a distilării ei în formulele sapienţiale ale parabolei, am descoperit Timpul kantian al lucrării poetice în sine, al existenţei Poeziei de dincolo de Poezie, al omniprezenţei inexprimabilului desprins de Semnificant, al Mai-multului atemporal neafectat de intermedi-

[1] Articol scris în contextul activităţii de creaţie şi cercetare, pentru care autorul a fost desemnat membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, prin decizia Adunării Generale a membrilor AŞM din 6 decembrie 2012.

erea Cuvântului. Un Timp inefabil şi incalculabil, precum subliniază Martin Heidegger într-un eseu mustind de poeticitate *Timpul imaginii lumii*: *Cunoaşterea, adică păstrarea în adevărul său a acelui* ***incalculabil*** *(subl. n.) îi este accesibilă omului numai prin întrebările şi formele creatoare ale unei reflecţii autentice* (Ed. Paideia, 1998, pag. 54). Dar şi acest Timp, inefabil şi incalculabil, corespunde aşijderea necesităţii de a fi în Timp!

Prin esenţa sa imaterială, Poezia conjugă Spaţialitatea cu Temporalitatea ca într-o vizionară demonstraţie poetică din postumele lui Mihai Eminescu: *Astfel e Timpul care lung străbate/ Prin mii de veacuri stăpânind în silă/ Născând şi ucizând în lume toate.// Astfel e Spaţiul fără fund şi fine/ Iar din încrucişarea - amândurora / Născând mişcare s-au aprins lumine!* (*Eterna pace*).

Şi dacă, pe lângă Timpul Poeziei, mai există şi un Spaţiu al Poeziei, care se anunţase a fi unul arhetipal, mitico-hesiodic, universal şi omniprezent, atunci, cu trecerea Timpurilor, mai bine-zis cu intrarea, captarea fiinţei umane în chingile tot mai restrânse ale noii religii tehnicizante, nu cumva, mă întreb, acest spaţiu mirific îşi retrage aria, întrezărindu-se „sfârşitul istoriei”, după prezicerea lui Fukuyama? Şi nu cumva pentru poezie nu mai e loc în lumea postmodernă? Sau nu cumva degeaba încearcă poezia să mimeze acest univers, pliindu-şi discursul pe experimentele avangardiste, absurde sau de-a dreptul iraţionale ale unei lumi încâlcite de-a binelea în plasele internautice/ supersonice ale post-post modernităţii?

Nu suntem împotriva progresului tehnic, doar că vrem să privim obiectiv la statutul actual al Poeziei. În efortul ei de dezgolire, denudare de substanţă ideatică, tradiţie şi coerenţă a expresiei, imaginea ei se arată a fi tot mai jalnică şi mai demnă de compasiune, iar rezultatele ce frizează cacofonia stradală o împing spre dezastru, până la anulare de sine, suicid. Şi atunci, ne întrebăm, a mai rămas loc pentru Poezie?

Este curios faptul că, cel puţin pentru mine personal, atacarea permanentă a acestor întrebări angoasante a avut un impact mai mult sau mai puţin benefic, productiv, chiar din primele cicluri de sonete şi cărţi de poezie *Zilele*, *Lut ars*, *Darul vorbirii*, iar în expresie eseistică, începând cu prima recenzie (1974) la culegerea tinerilor *Dintre sute de catarge – 1973*. Peste exact zece ani, am evaluat într-o sinteza creaţia tinerilor la o plenară scriitoricească *Tineri în debaclu* (1984) şi peste alţi zece ani, întorcându-mă la *Nevoia de Eminescu*, am conştientizat, în fine, necesitatea permanentizării eminescianismului ca un spaţiu de reper, ca model po(i)etic arhetipal, formator şi reparatoriu în deriva catargelor mult prea îndepărtate de ţărmul Itakăi.

Întotdeauna am tratat constructiv eminescianismul, fiind circumspect faţă de atitudinile criticiste şi, în ultimă instanţă tratându-l eminamente ca pe un fenomen pozitiv, benefic culturii noastre şi ca pe o ştiinţă aparte, pe care am şi botezat-o, în stil propriu: **Eminescienţa**! Prin Eminescu suntem redaţi nouă înşine. Prin Eminescu putem rebobina firul îndrumător al Ariadnei pentru noi aventuri labirintice. Eminescu-gânditorul, cel din fragmente şi marginalii de conspect, este înaltul spirit germinator al Poeziei de idei. Eminescu este craterul şi lava unei veşnic neadormite erupţii vulcanice de întrebări asupra originii noastre, de meditaţii vizionare asupra categoriilor filozofice universale, de evocare a personalităţilor istorice, de evaluare a valorilor etnicist-eticiste, din care se constituie propriu-zis conştiinţa naţională.

Eminescu nu dă soluţii. El incită, provoacă, nelinişteşte şi răscoleşte sufletul, înlesnindu-i drumul spre răspunsurile sacrale: dor, fiinţă, natură, cosmos, luceafăr, mamă, viaţă şi moarte – toate se învaţă prin ochiul eminescian. În acelaşi timp, Eminescu este un model codificat al marilor contradicţii ontologice, care definesc esenţa umană. În totalitatea sa, opera lui Eminescu este oglinda unei vaste şi incomode conştiinţe, care nu oferă pastile silogistice gata preparate şi, în această ordine de idei, devine ridicol efortul celora care fac din El *Icoană şi privaz*. Prin temeritatea explorării abisului ontologic, Eminescu se situează printre cele mai luminate minţi ale omenirii. Într-o serie de eseuri dedicate lui Eminescu, am încercat a-i creiona un portret al perpetuării în posteritate, apropiat propriilor mele percepţii. Eseurile dedicate altor universuri poetice, creatoare de valori artistice, cum ar fi Dimitrie Cantemir – poetul, Nizami, Lucian Blaga, Constantin Brâncuşi, Lermontov, Soljeniţân sau Fraţii Grimm, vin să întregească imaginea unor căutări febrile ale răspunsului la marile întrebări existenţiale.

În altă ordine de idei, dar în aceeaşi direcţie de afirmare a conştiinţei naţionale, implicarea mea directă în gestionarea unui amplu proiect monografic al Academiei de Ştiinţe a Moldovei despre vatra natală, Sângerei, a fost dictată de aceeaşi sete a cunoaşterii şi necesităţii argumentării factologice a atât de frecventei noţiuni de *topoy*, pe care cei mai mulţi se limitează a o aborda doar prin procedee tipic-arhaizante, elegiac-panegirice sau osificant-rizomice şi, mai nou, demitizant-postmoderne.

Descinderile şi deschiderile socio-istorice, arheologice, toponimice, folclorice, în sfârşit, genealogice spre adâncurile toposului sângerean au pus în

evidență o serie de fapte și personalități notorii care, în perioada regimului totalitar, s-au vrut a fi eradicate pentru totdeauna din conștiința noastră națională. Și astfel s-a produs renașterea. Rădăcinile nobiliare ale unor Nic. Casso, mareșalul nobilimii basarabene, prințesa Natalia Cheșcu, regina Serbiei, înrudită cu spițele nobiliare Calmuțchi, Sturza, Catargi, Mitropolitul Iosif Naniescu; constelația membrilor Sfatului Țării Pantelimon Halippa, Anton Crihan, Vasile Gafencu și *sfântul închisorilor* Valeriu Gafencu, Ion Ignatiuc și Alexandru Groapă; apoi scriitorii Constantin Vârnav, Pavel Leonardi, arhivistul Ion Halippa, Sergiu Grossu, Adrian Păunescu, Leonida Lari, Leonard Tuchilatu, vițele lăutărești ale dinastiei Goia sau ale celebrului Mihai Dolgan, firește, esențialmente continuate prin filonul savant al dinastiilor Rădăuțanu, Țâbârnă, Duca, Lupașcu, Patron, Culiuc – sunt trepte demne de *nedezruptă continuație*, vorba lui Dimitrie Cantemir.

Antropos panton metron, spunea Protagoras. Iar dacă Omul e măsura lucrurilor, atunci satul, precum tot mai clar ni se arată, este dimensiunea matricială fundamentală care oferă formula ingenuă a materialității și spiritualității umane. Satul este categoria istorică perenă prin care poporul își gândește propriul său destin.

Fraza dinamică de rostire în timp a oricărei națiuni este indestructibil structurată prin formula Sat-Familie-Oraș ca într-un magic nucleu al *terțului inclus* după fericita formulă a marelui filosof cu origini basarabene, Stephane Lupasco. Și dacă orașul este oglinda spectrală și accentul logic al unui destin împlinit prin Subiectul urbanității culturale, Familia fiind expresia arhi-logică a acestei onto-dinamici a contradictoriului, atunci Satul este chiar anonimul muncitor asiduu pentru edificarea marelui Destin național. Anume Satul (matricea, vatra) ocrotește arhetipal cenușa regeneratoare, acea energie fără de care niciun popor nu se poate mișca prin meandrele istoriei, precum nici istoria nu și-ar putea rosti perioadele sale lungi, întortocheate și adesea alogice fără de resursele mereu integratoare ale Satului.

În esență, acesta este conceptul identitar care și-a găsit expresie în volumul cvasienciclopedic *Sângerei. Oameni. Istorie. Spiritualitate* (2012), editat sub auspiciile Institutului de Studii Enciclopedice al AȘM, volum pe care am avut onoarea să-l prefațez, împreună cu academicianul Gheorghe Duca, ambii fiindu-i coordonatori și redactori științifici. Sper că volumul va servi drept temelie pentru alte investigații științifice și, posibil, artistice în albia aceluiași demers identitar.

Ca o garanție a devenirii noastre întru ființă, cum spune Constantin Noica, și ca o pledoarie în favoarea aceleiași ființe identitare există suficiente argumente științifice risipite prin arhive încă necercetate, depozitate în cărți și hrisoave, în pravile domnești ce descind în adânc, până la izvoarele culturii neaoșe, complementare dreptului bizantin și roman, știință a dreptului, cristalizat în nescrisul obicei al Pământului ca o constituție nescrisă a Marii Britanii…

Dar nicăieri în altă parte nu vom afla dovezi mai tulburătoare ale identității naturii, culturii și tradiției românești de simțire decât în refrenul cântecelor de leagăn și al colindelor de Crăciun; în sistemul melodic al doinelor și al horelor noastre profund naționale și profund descurajatoare de elucubrații cosmopolite.

Basmele, doinele și baladele noastre au inoculat constant aceeași iubire de moșie copilului Nică alu' Ștefan a Petrei ca și copilului Petre Ispirescu, preotului și culegătorului de perle folclorice Alexie Mateevici, autorul celui mai frumos imn închinat limbii române, cea *aleasă să ne cânte-n hram și-acasă/veșnicele adevăruri*. La fel ca și lui Adrian Păunescu, sângereanul de la Copăceni, cel care în vremuri tulburi a sfidat nedreptatea „pietrei de hotar" și nu a pregetat niciodată să-și onoreze prin cântec nobila coroană a ramului său basarabean.

Mărturisesc că aceeași admirație pentru frumusețea stihială a creației populare din care descindem matricial m-a inspirat îndemnându-mă să nu mă desprind niciodată de universul Copilăriei. Ritmurile ludic-sacrale ale copilăriei, melosul cântecelor de leagăn, ghicitorile, frământările de limbă, cimiliturile, numărătorile cvasiesoterice, dar și poveștile depănate la gura sobei de buneii satului, moș Gheorghe Brașovschi, nașul Ștefan Curciuc sau bunica Nadia, cei care mi-au fost primii dascăli în ale povestitului, apoi primele basme culte *Făt-Frumos din lacrimă* și *Povestea lui Harap Alb* – mi-au predestinat alegerea, astfel regăsindu-mi, de fiecare dată, paradisul pierdut al copilăriei în cărțile destinate copiilor: *Duminica Mare*, *Noițele*, *Bunicuța zburătoare*, *Grăuncioare de lumină*. În semn de omagiu adus celor doi mari făuritori ai limbii noastre românești: Mihai Eminescu și Ion Creangă, țin să remarc în mod deosebit că am realizat cele două basme dedicate Domniilor lor: *Povestea Cerbului Divin* și *Îngerul Părintelui Creangă*. În postfață la *Povestea Cerbului Divin*, *Povestea unui Întreg, a Întregului ca Poveste*, distinsul nostru eminescolog Mihai Cimpoi, menționa: *Cu o capacitate expresivă deosebită, alimentată de miraculoasa metatextualitate a basmelor noastre, în care cuvintele se topesc în atmosferă, căci își lasă acolo doar ecoul sonor,*

poetul ne povesteşte despre o mirifică Unitate şi despre odiseea dezmembrării. Mai sună aici, în puternice adâncuri existenţiale fixate în tuşe expresioniste, încercarea de „redare sieşi", de revenire la propria fiinţare.

Preocuparea ştiinţifico-paideică constantă (prin prezentarea unor rapoarte ştiinţifice la două Simpozioane Bucureşti-Iaşi-Chişinău privind componentele curriculare din manualele şcolare de limbă şi literatură română) ar fi o altă dimensiune a investigaţiilor mele creativ-modelatoare. Iar scrierea noului *Abecedar* şi eseurile despre snoavă, legendă, basm, proverbe, despre Horă şi despre Dor trădează o altă dimensiune a căutărilor artistice şi cognitive.

Prestaţia mea de cercetător poate fi evaluată, de exemplu, după Raportul de bază prezentat la deschiderea Primului Congres Mondial al Eminescologilor desfăşurat sub auspiciile AŞM, inclusiv Simpozionul consacrat aniversării acad. Mihai Cimpoi-70 (3-5 septembrie 2012). Studiile, comunicările, eseurile şi medalioanele, prezentate la diverse Conferinţe ştiinţifice, sub egida AŞM, a Uniunilor Scriitorilor din Republica Moldova şi România, a Universităţii din Ex-En-Provence (Franţa), a Centrului de studii Pro-Didactica, Ministerului Educaţiei sau a altor instituţii abilitate, mi-au oferit posibilitatea să scriu despre creaţia unor Constantin Stere, Nicolae Iorga, Onisifor Ghibu, Nicolae Titulescu sau a contemporanilor Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Paul Celan, George Meniuc, Grigore Vieru, Liviu Damian, Dumitru Matcovschi, Anatol Codru, Mihai Cimpoi, Alexandru Cosmescu şi arta traducerii, inclusiv marii noştri filologi Eugen Coşeriu şi Silviu Berejan etc.

Aşadar, din nou, laitmotivul „redării sinelui" în cheie eminesciană. Este o constantă a revenirii/devenirii întru fiinţare, în cea mai subiectivizată formulă a Dasein-ului heideggerian, acceptând Dasein-ul ca pe un *fapt-de-a-fi-aici-ca-loc-de-deschidere* şi ca o posibilitate a raportării ontic-ontologice, având ca miză înfiinţarea cât mai deplină a Sinelui. Într-o ipostaziere dialogică de gândire a Sinelui prin Celălalt, mi-am redirecţionat căutările de afirmare şi înţelegere a mecanismelor interioare ale structurilor imaginarului, limitelor comunicării, deconstrucţiei/re-construcţiei universului artistic cotangent şi altor lumi, apropiate astfel prin mijlocirea traducerilor.

Între timp, traseul cunoaşterii de sine s-a conjugat cu traseul unei serii de *cunoaşteri ale timpului* şi timpurilor recreate *reţinute sau anticipate în simultaneitatea prezentului*, după formula exactă a filosofului alterităţii Emanuel Levinas (*Între Noi. Încercarea de a-l gândi pe celălalt*, – Bucureşti, Ed. BICALL, pag.144). Experienţele alterităţii exprimate prin traducerea artistică s-au multiplicat în funcţie de direcţia explorărilor şi lecturilor predilecte începând cu Lermontov, Puşkin, Cervantes, Baudelaire şi terminând recent cu *Aforismele* genialului poet şi gânditor persan şi azer Nizami Ganjevi. În ediţii aparte, am semnat traducerile spaniolului Federico Mayor şi ale cubanezei Mirta Aggire, *Don Quijote* în expunere pentru copii, realizat în colaborare cu Vasile Romanciuc; *Puşkin-poetul*, Lermontov *Demonul meu*; piesa-basm a lui Samuel Marşak *Daruri înţelepte*, iar în diverse ediţii, almanahuri şi culegeri colective, o suită întreagă de voci de pe diverse meridiane: spaniolii Vicente Aleixandre şi Rafael Alberti, letonul Leons Briedis, ucraineanul Ivan Draci, armeanul Ghevorg Emin; georgienii Reno Kalandia, Enver Nijaradze şi David Ciarkviani; lituanienii Eduardas Mejelaitis, Justinas Marcinkevicius, Antanas A. Ioninas şi Tomas Venklova; ruşii Maxim Gorki, Velimir Hlebnikov, Vladimir Sokolov ş.a.

Exerciţiul traducerii literar-artistice, incitant în sine prin ubicuitatea şi spontaneitatea explorării altor orizonturi ale cunoaşterii mai are şi tentaţia ispitei de a intra în competiţii fascinante cu sine, cu propriile limite lingvistice, dar şi cu proiecţiile delimitate ale necunoscutului abordat. Până la urmă, rămâne de văzut dacă toată butada ironic-referenţială a semioticianului Umberto Eco că a traduce înseamnă *a spune cam acelaşi lucru* se adevereşte *cam* până la un punct. În schimb, indubitabilă rămâne satisfacţia compensatorie a efortului materializat într-o nouă paradigmă poetică şi a sporirii diligenţelor culturale, a conexiunilor valorice interferente. Plus la toate acestea, există şi o curiozitate nestinsă a cunoaşterii altor straturi metalingvistice şi metaculturale, ca o provocare dilematică, aici asociindu-ne cu întrebările aceluiaşi Umberto Eco dacă ar exista, developându-se prin actul traducerii, *unele tendinţe generale, predispuneri fundamentale ale realităţii (sau ale fiinţei) care permit tocmai compararea limbilor şi ne îngăduie să mergem dincolo de formele conţinutului fiecărei limbi, să percepem structuri comune oricărei organizări a lumii* (Umberto Eco, *A spune cam acelaşi lucru.* – Iaşi, Ed. Polirom, pag. 355).

Nu vom forţa aflarea răspunsului. Vom constata doar că descifrarea lui se află în actul confident al traducerii, transgresării şi trans-mutanţei intertextuale din mutual în noul virtual. Cu adevărat, traducerea artistică, arta traducerii este oficierea unui miracol al dăinuirii existenţiale peste meridiane şi peste epoci intangibile anterior! E de remarcat, de asemenea, că, în urma consumării tuturor acestor provocări creatoare, am avut mereu satisfacţia

disponibilităţilor nelimitate, verbocreatoare, cum zice poetul Leo Butnaru, ale limbii materne chiar şi acolo unde aparent nici dicţionarele, nici experienţa antemergătorilor nu oferă niciun fel de soluţii sau unde soluţiile perimate pot fi depăşite în virtutea noilor circumstanţe şi mentalităţi.

Surprinzătoarele deschideri ale unui fin-de-siècle XX mi-au oferit posibilitatea cunoaşterii personale a unor personalităţi marcante, care, într-o măsură mai mare sau mai mică, au schimbat faţa lumii moderne: Mihail Gorbaciov şi Boris Elţin, Serghei Kovaliov şi Andrei Saharov (în anii 1989-1991 am aderat la grupul interregional al deputaţilor democraţi condus de Saharov, Elţin şi Sobceak); Nil Ghilevici – scriitorul şi primul preşedinte al Frontului Popular belarus – şi Stanislav Şuşkevici – primul preşedinte al Parlamentului ante şi antilukaşenkovist; Vitautas Landsberghis – liderul mişcării lituaniene „Saiudis" şi Tomas Venklova, marele disident lituanian din poezia căruia am tradus; Arpad Gönts – liderul *revoluţiei de catifea* şi primul preşedinte al Ungariei postcomuniste; Ivan Draci – liderul mişcării ucrainene de eliberare naţională „RUH" şi poetul din creaţia căruia am tradus cu drag; Adam Michnik, ideologul şi cronicarul „Solidarităţii" poloneze şi autorul celebrelor scrieri *Restauraţia de catifea* şi *Scrisori din închisoare*; regele Mihai al României şi liderii partidelor istorice româneşti: Corneliu Coposu, Ioan Diaconescu, Ioan Raţiu şi Radu Câmpeanu – sunt unele dintre personalităţile pe care mi-a fost dat sa le cunosc. Extinderea treptată a orizonturilor percepţiei istorice şi istoricizante ale timpului modern m-a întărit în justeţea şi convingerea că se Poate!

Se poate nu doar visa metaforic la o lume mai bună, ci şi contribui efectiv la schimbarea în bine. Mereu implicat în nesfârşite proiecte sociale, parte reflectate în două cărţi de publicistică (*Arena cu iluzii*, 1999 şi *Era barbară*, 2005), am crezut şi continuu să cred, totuşi, că în spaţiul nostru atât de accidentat istoric, izolarea Poetului într-un turn de fildeş este echivalentă sinuciderii. Viaţa, aventura fiinţială, dilematica râsu-plânsului şi a bine-răului m-au învăţat că, până la urmă, totul poate fi esenţializat şi convertit în substanţa Cuvântului sublimat în lumini creatoare. Întotdeauna am detestat bărbaţii bocitori, turnătorii de scenarii pentru jocuri din culise şi cotcodăceala păsărilor care se visează cloşti în cuibarul Acvilei de pe drapel!

Cultivarea *omului fără însuşiri*, convertirea omului modern într-un soi de anexă la câmpul magnetic al ecranului; transformarea lui într-un *homo videns*, după definiţia exactă a filosofului Giovani Sartori, dispersarea şi dezintegrarea personalităţii până la totala disoluţie a eului şi excelarea *gândirii slabe*, după Vattimo, sunt câteva dintre primejdiile contemporaneităţii. Misiunea Poeziei, poate chiar mai restrânsă, a Cuvântului, ca unic vehicul fiinţial în spaţiu şi timp, o văd anume aici, în încercarea de refacere a punţilor comunicative fiinţiale cu Sine, cu cei din jur şi cu întregul Univers, aşa ca pe timpurile lui Thales din Milet sau ca în epoca poeziei de aur a lui Hiperyon Empedocles. Şi dacă, după spusele aceluiaşi Empedocles, s-ar părea că Poezia, această ***limbă ce descrie*** (subl.n.) *a infinitelor gliei abisuri* ar fi inaccesibilă celor *care văd doar puţinul din Întregul (cel veşnic şi) mare* (*Filosofia greacă până la Platon*, vol.I, partea a 2-a, pag.488, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică. – Bucureşti, 1979) apărând astfel ca un apanaj doar al celor iniţiaţi, în cazul când schimbăm accentul pe *Limba ce descrie*, vom înţelege însăşi funcţia ei supremă, orfică, de iniţiere în tainele abisurilor ontologice şi gnoseologice. Am urmărit aceste idei într-un şir de poeme, eseuri şi cărţi, dintre care aş evidenţia *Arta obsesiei* (2004), *Gheara de fum* (2007), menţionată cu Premiul Academiei Române pentru poezie „Mihai Eminescu", *Biblio-Mecca* (în curs de apariţie) şi, mai ales, *Noimele după Ioan*, cartea recent apărută care-mi exprimă plenar toate aceste decelări existenţiale şi transformarea lor în metafore creatoare ale unui zbucium cuprins într-o viaţă de om. Astfel, costinianul *om sub vremi*, interpretată într-o viziune proprie, este, totuşi, tentat să atace pragurile de *a fi în timp*, *a fi al timpului* şi *a înfiinţa Timpul dat*, cel puţin până la atingerea zonelor lui crepusculare.

Deoarece am menţionat şi caracterul gnostic al creaţiei, implicit al creativităţii, voi sublinia, în concluzie, rolul deosebit, multilateral şi transdisciplinar al ştiinţei ca un factor ordonator, fără de care este imposibil să-ţi imaginezi în vremurile noastre o realizare cât de cât serioasă în orice domeniu al activităţii umane, evident şi domeniul literaturii care nu se mai poate baza pe talentul nativ şi intuiţia fadă.

Rolul tot mai pregnant al ştiinţei, informaţiei şi cunoaşterii metodologice în strategia coerentă de dezvoltare spre o lume mai bună şi contribuţia calitativă a ştiinţelor moderne la societatea bazată pe cunoaştere plasează ştiinţa academică în fruntea actualei dezvoltări neobişnuit de dinamice. E de datoria clasei politice, a societăţii civile şi instituţiilor statale să conştientizeze la un grad mai înalt şi mai responsabil rolul, misiunea şi ponderea ştiinţei şi cercetării într-o lume debarasându-se de misticism şi ignoranţă şi tot mai dinamic orientată spre polii magnetici care simbolizează axa ireversibilă a Cunoaşterii.

Pentru că, spunea marele Nizami:
Mintea este dată lumii să înalţe Omul.
Mai puternică-i minunea Cărţii decât Tronul!

FOAMETEA DIN ANII 1921-1923 ŞI REFUGIUL DIN TRANSNISTRIA: ACŢIUNEA ROMÂNĂ DE AJUTORARE A ETNICILOR EVREI

Vadim GUZUN
Diplomat, Ministerul Afacerilor Externe al României

THE FAMINE OF 1921-1923 AND THE REFUGE FROM TRANSNISTRIA. THE ROMANIAN RELIEF ACTION FOR THE JEWS.

Summary: The two topics of this article, forbidden during the Communist era, deal with the first major episode of the Soviet starvation policy, which served as a model for the Stalinist episodes of 1931-1933, 1946-1947, and the mass refuge of the population to Romania.

Both are analyzed from the perspective of the relief action for the Jewish population in Transnistria. Lead by doctor Bacilieri and supported by the authorities in Bucharest, this endevour had both an internal component (the contribution of the State and of the local private organizations) and an external one (the contribution of the American and European relief organizations).

Besides the mechanism of the operation, the dramatic internal situation of the region occupied by Soviet Russia is also relevant.

Keywords: Romania, Transnistria, Rusia, starvation police, refuge.

Rezumat: Cele două teme ale articolului, interzise în era comunistă, privesc primul episod major al politicii sovietice de înfometare, care a servit drept model pentru episoadele staliniste din anii 1931-1933, 1946-1947, precum şi refugiul masiv în România.

Ambele subiecte sunt analizate din perspectiva acţiunii de ajutorare a populaţiei evreieşti din Transnistria. Acţiunea umanitară condusă de către doctorul Bacilieri şi sprijinită de autorităţile de la Bucureşti a avut o componentă internă (contribuţia statului şi a organizaţiilor private locale) şi una externă (contribuţia organizaţiilor europene şi a celor americane).

Pe lângă mecanismul de funcţionare al operaţiunii, este relevată situaţia internă dramatică din teritoriul ocupat de Rusia sovietică.

Cuvinte-cheie: România, Transnistria, Rusia, politica de înfometare, refugiu.

Exodul populaţiei înfometate din regiunea transnistreană, unul din efectele devastatoare ale primei mari foamete din spaţiul ex-sovietic, cunoscută în istoriografie ca „foametea leninistă", a pus autorităţile statului naţional unitar român în faţa unui dosar umanitar şi de securitate cu implicaţii profunde atât în plan intern, cât şi extern [1]. Către sfârşitul anului 1921, date fiind cotele greu de imaginat ale dezastrului economico-social din Ucraina, dar mai ales perspectiva din ce în ce mai clară a faptului că transformările din teritoriile ocupate de Rusia sovietică au caracter ireversibil, numărul nefericiţilor care asaltau frontiera cu România atingea cifre fără precedent. Zeci de mii de oameni aglomeraţi în raioanele de pe malul stâng al Nistrului, autohtoni sau provenind din diverse regiuni ale fostului imperiu ţarist, priveau cu disperare şi speranţă în direcţia frontierei române. Pentru factorii politici interesaţi de evoluţiile din Ţara Sovietelor, dar mai ales pentru organizaţiile de ajutorare, devenise clar că asistenţa nu se putea limita la susţinerea directă şi indirectă a refugiaţilor/emigranţilor care reuşeau să evadeze.

Pe fondul extinderii acţiunilor umanitare americane şi europene în diverse regiuni ale Ucrainei, în special, prin intermediul organizaţiei *American Relief Administration* (ARA) [2], devenise evident faptul că Transnistria, din cauza dificultăţilor majore de transport, rămânea inaccesibilă chiar şi pentru cel mai apropiat centru important – Odessa. În acest context s-a pus problema acută a intervenţiei de pe teritoriul României.

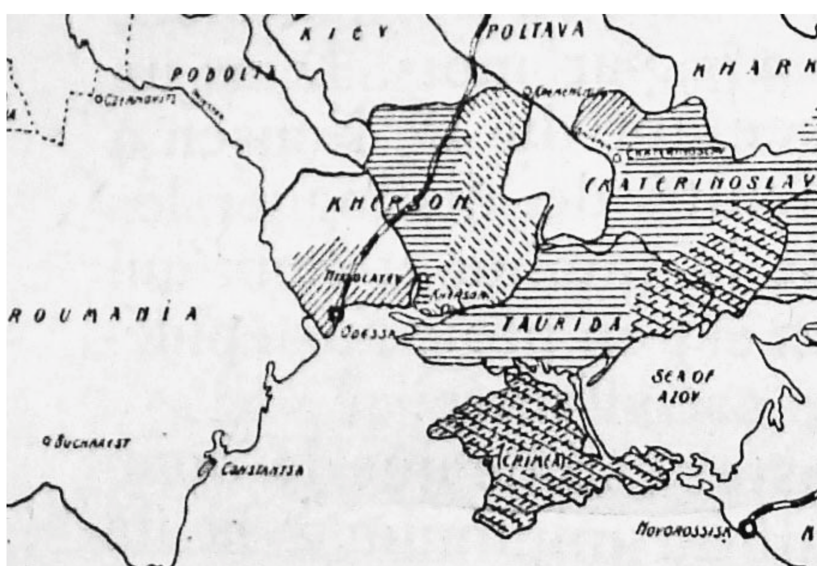
Evacuarea etnicilor evrei stabiliţi temporar în Basarabia şi expulzarea unor suspecţi peste Nistru s-au numărat printre cele mai sensibile subiecte ale problemei – unul din cele mai complexe din perioada interbelică. În condiţiile blocajului informaţional, întreţinut de regimul bolşevic pentru a camufla realităţi interne marcate de teroare generalizată [3], atrocităţile puse în sarcina autorităţilor române au alimentat constant campania de dezinformare a opiniei publice naţionale şi internaţionale. În fapt, planul de evacuare din Basarabia în Vechiul Regat, ca şi condiţie de acceptare a unui număr masiv de refugiaţi, aprobat prin decizia Ministerului de Interne nr. 57666 din 17 septembrie 1921, a fost asumat de Uniunea Evreilor Pământeni [4]. Pe lângă suspendarea măsurii, delegatul pentru România al Societăţii Naţiunilor şi al Crucii Roşii Internaţionale, doctorul Bacilieri, împreună cu delegatul Comitetului Executiv al Conferinţei Universale Israelite de Ajutorare din Paris, N. Herman, au solicitat guvernului de la Bucureşti: 1) acordul pentru trecerea pe malul stâng al Nistrului a delegaţilor Conferinţei Universale de Ajutorare,

pentru a se informa asupra situației refugiaților stabiliți în apropierea Nistrului şi a transporta alimente şi îmbrăcăminte copiilor refugiaților; 2) admiterea tranzitului refugiaților prin România, către un port român de îmbarcare, cu scop de imediată emigrare. Din nota adresată de ministrul de Interne, G. Marincu, şi directorul general al Poliției şi Siguranței Generale, R.P. Voinescu, ministrului de Război, publicată integral, rezultă că cererea de suspendare a evacuării în Vechiul Regat a fost aprobată cu condiția aplicării principiului potrivit căruia evacuarea era un fapt *de la comunitate la comunitate* [5].

În ceea ce priveşte acțiunea umanitară propriuzisă în favoarea refugiaților aflați pe malul stâng al Nistrului, aceasta a fost aprobată sub rezerva măsurilor de siguranță ce se impuneau în împrejurările determinate de relațiile româno-sovietice tensionate [6]. Pentru trecerea pe malul ucrainean al Nistrului, organizațiilor internaționale li s-a cerut să depună lista nominală a membrilor delegației, spre a fi aprobată de Guvern, iar în privința tranzitului – 1) lista nominală a refugiaților care urmau să fie introduşi în România cu scopul de a emigra mai departe; 2) fiecare refugiat trebuia să fie prevăzut cu actele necesare pentru intrarea în țara de destinație. Dată fiind poziția favorabilă a Bucureştiului față de toate solicitările primite în dosarul transnistrenilor, N. Herman a adresat mulțumirile de rigoare ministrului de Interne, remițând şi telegrama Comitetului Executiv al Conferinței Universale Israelite de Ajutorare, din 4 decembrie 1921: „Rugăm exprimați în numele nostru guvernului român întreaga recunoştință pentru sentimentele umanitare care l-au condus la suspendarea evacuării refugiaților din Basarabia, ca şi pentru autorizațiile date pentru a trece Nistrul în ajutorul refugiaților de pe malul stâng” [7].

La 29 decembrie, în Bucureşti a avut loc prima reuniune a Comisiei speciale alcătuite din reprezentanți ai ministerelor Apărării, de Interne şi Comunicațiilor, ai *Hebrew Immigrant Aid Society* (HIAS), *Joint Distribution Committee* (JDC), Bacilieri, Gherman, reprezentanți ai Comitetului Basarabean Central şi ai Comitetului Evreiesc de Emigrație. Comisia a elaborat un plan de a oferi ajutoare refugiaților evrei care se aflau în Transnistria, având deja acordul de principiu al Consiliului de Miniştri privind trecerea prin România în Ucraina a transporturilor cu bunuri şi din Ucraina prin România a acelor refugiați, care aveau dreptul de intrare în țările de imigrație. După datele primite de Comisie, numărul refugiaților care se aflau în acel moment pe malul stâng al Nistrului ajungea la 30 000.

Rațiunile concrete ce au determinat aprobarea deciziei de ajutorare la fața locului şi modalitățile de organizare a acțiunii au fost următoarele: „La şedință s-a ridicat problema despre faptul că chiar dacă refugiații vor ieşi din Rusia sovietică în Europa şi America, îi aşteaptă acolo şomajul care domneşte peste tot şi ei va trebui să fie primiți în îngrijirea organizațiilor de binefacere. De aceea apare ca fiind mult mai util să li se acorde ajutorul în locurile în care se află, având în vedere că transportul refugiaților necesită cheltuieli destul de semnificative şi că situația lor juridică în Ucraina este deja reglementată de o serie de decrete ale executivului sovietic. În logica înțelegerilor încheiate deja cu executivul sovietic apare ca posibilă deschiderea cantinelor publice, chioşcurilor cooperative, depozitelor ali-

În primăvara anului 1922, procentul populației afectate din Transnistria se încadra în limita 20-40%
(Buletinul Comitetului Nansen nr. 26/1922, *Arhiva MAE*)

mentare, adăposturilor şi şcolilor pentru copii ş.a. la locul de trai al refugiaţilor. În privinţa ajutoarelor s-a decis urmarea modelului Hoover, care presupunea, în locul trimiterii coletelor, expedierea cecurilor pentru eliberarea produselor la depozitul Comisiei Nansen, cel mai apropiat de locul de trai al destinatarului. S-a decis adoptarea sistemului depozitelor şi expedierii produselor în Ucraina care funcţiona cu succes mai mult de 3 luni în Constantinopol" [8].

La începutul anului 1922, informaţiile pe care le deţineau organizaţiile evreieşti despre dificultăţile alimentare majore şi aglomerarea refugiaţilor în regiunea transnistreană erau confirmate de mai multe surse publice, inclusiv de cele sovietice [9]. În acest sens, la 9 februarie 1922, corespondenţa *Russpress* din Constantinopol preciza: „Radioul sovietic informează despre situaţia dificilă în care se află evacuaţii din Povoljie în judeţul Tiraspol. În staţia Birzula s-a acumulat o nouă partidă de evacuaţi îndreptaţi spre Tiraspol. Comitetul Executiv Tiraspol a informat centrul că nu-i poate primi pe evacuaţi deoarece şi judeţul Tiraspol este afectat de foamete. În judeţ se înregistrează numeroase decese din cauza inaniţiei. Rata de îmbolnăvire a populaţiei este de 50 la sută. Se înregistrează un nivel foarte mare de mortalitate a animalelor. În Dubăsari populaţia se alimentează, în loc de pâine, cu macuc şi ghindă. În volostele transnistrene populaţia vinde pomii fructiferi ca lemne de foc" [10].

Anticipând sosirea la Chişinău a reprezentantului Oficiului Nansen, dr. Bacilieri, şi a reprezentantului Organizaţiei Mondiale Evreieşti de Ajutorare, N. Gherman, la 20 februarie 1922, *Utro* relata că activitatea acestora viza pregătirea transportului ajutoarelor de cealaltă parte a Nistrului, în colaborare cu JDC, care pregătea, între timp, transportul de medicamente şi îmbrăcăminte. În baza informaţiilor obţinute de la directorul secţiei basarabene a organizaţiei, publicaţia informa că Gherman şi Bacilieri au obţinut de la prim-ministrul Brătianu permisiunea de trecere a frontierei, urmând ca, după 2-3 zile de staţionare în Chişinău, să însoţească transporturile de medicamente şi îmbrăcăminte destinate localităţilor transnistrene Kamenka, Raşcov, Râbniţa ş.a. [11]. Tighina a fost ales ca punct de trecere a ajutoarelor în Transnistria. Câteva zile mai târziu a fost demarată activitatea în cauză de către comisia alcătuită din reprezentantul Comisiei Nansen, al JDC Basarabia şi al Casei Reginei Maria, Capşa. Acesta din urmă transportase deja la Tighina un vagon de cutii cu lapte condensat trimis de Regină pentru copiii refugiaţi în Basarabia [12].

După vizitarea Tiraspolului şi studierea situaţiei la faţa locului, s-a decis, în primul rând, ajutorarea tuturor copiilor înfometaţi de diferite naţionalităţi de pe malul stâng al Nistrului, în număr de aproximativ 2 000, adunaţi la Tiraspol. Planul Comisiei prevedea transportarea lor în Tighina, iar după o perioadă de carantină, distribuirea în sânul familiilor mai înstărite din Basarabia, după etnie. Acordarea asistenţei generale a victimelor foametei era prevăzută pentru o etapă ulterioară, produsele urmând să sosească de la secţia rusă a Crucii Roşii Internaţionale din Geneva, precum şi de la Comisia Nansen. Comisia intenţiona să mai organizeze un punct intermediar de transport a produselor în Ucraina în nordul României. Către începutul lunii martie 1922 se efectuaseră deja două transporturi de ajutoare cu

Dr. Bacilieri, coordonatorul acţiunii române în favoarea înfometaţilor şi refugiaţilor din Transnistria; Regina Maria a României, implicată în opera umanitară (*Buharestskie Novosti*)

destinația Tiraspol, Comisia beneficiind de cel mai larg sprijin din partea șefului garnizoanei – colonelul Crăciunescu, a șefului pazei de frontieră, Stănescu, autorităților militare și civile locale [13].

Deplasarea doctorului Bacilieri în Ucraina s-a făcut după întrevederea cu primul ministru Brătianu, care i-a recomandat urgentarea misiunii. Detaliile trecerii Nistrului au fost stabilite împreună cu generalul Popovici, comandantul militar al Basarabiei, și cu alți reprezentanți ai autorităților locale. Tot la Chișinău reprezentantul Comitetului Nansen a obținut acordul prealabil al organizațiilor implicate în asistența refugiaților pentru organizarea adăpostului pentru un număr de peste 3 000 de copii ce urmau să fie aduși din Ucraina. Pentru prima dată se stabilea colaborarea tuturor societăților. La 6 martie Bacilieri a sosit în Tighina, de unde a transmis o scrisoare comandantului garnizoanei Tiraspol în care explica scopul misiunii: să facă legătura organizațiilor din România și a reprezentantului Comitetului Nansen la Harkov, căpitanul Quisling, cu cel al Comitetului Internațional al Crucii Roșii, Dessonax, și cu cel al Comitetului Internațional de Ajutorare a Copiilor. Comisarul bolșevic K. Racovski fusese informat prin misiunea ucraineană din Varșovia, iar acordul pentru intrarea ajutoarelor din România în Ucraina fusese obținut de Conferința Israelită Universală de la Paris. În aceeași zi Bacilieri i-a vizitat pe cei 700 de refugiați adăpostiți provizoriu în Cetatea Tighina și personalul implicat în activitatea de asistență. Primind răspunsul favorabil la 7 martie, Bacilieri a trecut Nistrul cu o barcă, ajutat de pescari.

La Tiraspol doctorul a fost întâmpinat de președintele comisariatului local, comandanții garnizoanei și trupelor de grăniceri: „Cu o căruță de țară cu doi cai rebegiți am plecat cu toții în oraș. Pe drum, comisarul-președinte a spus că sosirea oaspetelui îi este foarte agreabilă și va face totul ca acțiunea sa să aibă roade cât mai bune. El a explicat că situația e atât de rea fiindcă au avut o iarnă din cele mai grele, venită după o secetă grozavă. Grija lor este cum să treacă încă 3 luni până la noua recoltă”. Reprezentanții autorităților locale i-au declarat că nu pot face nimic fără autorizația executivului central. La ora 1.00 noaptea președintele comisariatului a revenit cu instrucțiuni de la Odessa și i-a comunicat că acolo se află comisia care decidea unde să înceapă acțiunea. Cât a stat în Tiraspol așteptând invitația din Odessa, până la 14 martie, Bacilieri a putut studia situația populației însoțit în permanență de un tovarăș-delegat, iar timp de 4 zile cât a stat în Odessa, a avut întrevederi cu reprezentantul local al Comisariatului Afacerilor Externe (Lupcenko), cu cei ai Crucii Roșii Ucrainene (Danișevski) și ai Comitetului Internațional Nansen (C. Hahn). La 19 martie doctorul a revenit în Tiraspol, de unde, în aceeași zi, a trecut în România [14].

Planul acțiunii, convenit la Odessa, era următorul: 1) doctorul Danișevski lua în primire toate materialele din România, exclusiv pentru refugiați și pentru populația civilă a districtelor de pe malul stâng al Nistrului; 2) centrele de distribuție urmau să fie stabilite de către Bacilieri sau locțiitorul său; 3) la împărțire se vor prefera: a) copiii până la 12 ani, b) tinerii bolnavi, c) femeile gravide și cu sugari, d) bolnavii care n-au putut fi internați în spitale; 4) medicamentele se predau spitalelor sau filialelor Crucii Roșii, care urmau să le împartă gratuit refugiaților și bolnavilor civili; 5) distribuirea urma să se facă cu luarea în calcul a faptului că cea mai mare parte a ajutoarelor proveneau de la organizați-

Copii înfometați într-un spital din Zaporojie (Buletinul Comitetului Nansen nr. 22 din 30 aprilie 1922, *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României*)

ile evreieşti, consultându-se primarii, rabinii, preoţii şi medicii; 6) după finalizarea împărţirii Danişevski urma să raporteze lui Bacilieri; 7) dacă executivul ucrainean permitea evacuarea copiilor în România, doctorul Danişevski era desemnat să-i selecteze, ţinând seama de punctul 5). După aprobarea planului de către Comitetul Internaţional Nansen, respectiv, de către Comisariatul Poporului de la Harkov, Bacilieri urma să stabilească împreună cu guvernul român modalităţile concrete de predare a alimentelor, banilor şi medicamentelor, precum şi cele de primire a copiilor înfometaţi.

În ceea ce priveşte statul român, exista deja acordul de principiu pentru transportul ajutoarelor în stânga Nistrului, precum şi pentru evacuarea în Basarabia a copiilor refugiaţi în Transnistria. De altfel, în interviul acordat *Dimineţii* referitor la misiunea transnistreană, reprezentantul Comitetului Internaţional Nansen în România se exprima cu multă recunoştinţă faţă de organele administrative centrale şi locale: „În special, colonelul Ignat, de la Marele Stat Major, se ocupă mult de chestiunile de ajutor şi-şi dă mult interes pentru executarea dorinţelor sale. Acelaşi lucru îl spune şi despre d-l C. Brătianu, secretarul general al Preşedinţiei Consiliului. Militarii superiori din Chişinău, în frunte cu d-l general Popovici, de asemenea, văd cu simpatie acţiunea de ajutorare, pentru că în felul acesta şi sarcina lor faţă de refugiaţi e uşurată”. Singura notă de reproş a doctorului Bacilieri, cu aluzii clare, a vizat grănicerii români: „Numai autorităţile de frontieră nu se pot adapta spiritului ordinelor şi arată adesea o asprime care, desigur, nu corespunde dorinţelor şi ordinelor superioare” [15].

Tabloul situaţiei din raioanele transnistrene, descris de reprezentantul Oficiului Nansen în România după revenirea în ţară, confirmă relatările numeroşilor refugiaţi şi merită consemnate, având în vedere calitatea şi calificarea observatorului: „Situaţia populaţiei din Tiraspol este îngrozitoare. Preţurile pentru obiectele cele mai necesare sunt neînchipuit de mari şi la îndemâna numai a unei mici părţi din populaţie. [...] Pâine de grâu nu se vede, numai mălai. Copiii sunt într-o stare lamentabilă. Toată ziua sunt pe drumuri în căutarea a ceva de mâncare. Doctorul Paulini a văzut cu ochii săi copii răscolind prin gunoaie ca să găsească ceva de mâncare, a mai văzut un copil de 10-12 ani căutând să frigă o piele de câine. Mulţi copii nici nu se mai duc acasă să se culce şi dimineaţa poţi să-i vezi dormind sub garduri. Toată populaţia este extrem de murdară şi plină de paraziţi. Din această cauză tifosul exantematic e foarte răspândit. La Tiraspol mor 30-40 persoane pe zi. Luxul de a îngropa morţii nu şi-l poate plăti oricine, deoarece e foarte costisitor. De aceea, lumea s-a deprins să lepede cadavrele pe stradă, de unde sunt ridicate a doua zi. Cadavrele rămân adesea câteva zile la cimitir, până pot fi îngropate, se înţelege că cimitirele sunt pline şi de corbi, care se hrănesc cu cadavre. Sunt unii copii ai căror părinţi se află în America şi posedă chiar documentele de călătorie într-acolo. Aceşti copii trebuie ţinuţi câtva timp în România, ca să se întremeze, înainte de a întreprinde un voiaj atât de lung. 2 000 de copii din regiunea Volga se află în coloniile germane ale guvernământului Odessa, aduşi acolo pe vremea când aici foametea nu era încă atât de pronunţată” [16].

În timp ce Bacilieri se afla la Harkov pentru a stabili modalitatea de transport a ajutoarelor destinate

Copii victime ale foametei la morga din Herson (Buletinul Comitetului Nansen nr. 22 din 30 aprilie 1922, *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe al României*)

populației din localitățile transnistrene, cu aprobarea guvernului român, JDC a pregătit o primă tranșă de medicamente și instrumente chirurgicale, articole de îmbrăcăminte și încălțăminte. Guvernul de la București mai aprobase adăpostirea unui număr de 4 000 de copii, cu condiția ca, într-o primă etapă, *Joint* să se ocupe de carantina și îngrijirea lor, iar ulterior aceștia să fie distribuiți comitetelor de ajutorare. Preoții ruși și organizațiile evreiești din Basarabia s-au numărat printre cei care au manifestat disponibilitatea de implicare în îngrijirea minorilor (mulți copii ce urmau să fie aduși provenind din regiunea coloniștilor germani din Ucraina). În legătură cu această operațiune, la Chișinău s-a înființat un comitet ad-hoc cu următorii reprezentanți: doctorul Bacilieri (președinte), Kogan-Bernștein și Vladimir Cristi (vicepreședinți), doamnele Babic, Sanielevici, Krupenski și Cavaliotti (membri), Aronovici (casier). Un gest umanitar suplimentar al guvernului a fost agrementul pentru tranzitarea țării de către refugiații care aveau posibilitatea de a emigra imediat [17].

În a doua jumătate a lunii martie 1922, la Berlin și Paris s-au desfășurat conferințe ale reprezentanților JDC în Europa. Potrivit directorului secției basarabene, refugiații aflați în România urmau să apeleze în continuare la *Joint*-ul local, pentru cei aflați în trecere ajutorul consta în adăpost și hrană, iar cei care rămâneau o perioadă mai îndelungată urmau să fie ajutați să-și găsească de lucru. La conferință s-a decis ca acțiunea Departamentului să se desfășoare în Transnistria pe un interval de cel mult 6 luni, împreună cu doctorul Bacilieri, ca reprezentant al Crucii Roșii Internaționale, și cu F. Nansen, comisarul Societății Națiunilor. Schema aprobată era următoarea: refugiații care, după legătura făcută cu rudele din SUA ori Palestina, aveau posibilitatea de a pleca acolo, urmau să fie ajutați să treacă Nistrul, cu drept de ședere de 3-4 săptămâni pe teritoriul român; ceilalți refugiați aflați în localitățile din stânga Nistrului urmau să fie ajutați să se întoarcă la locurile de origine sau să se deplaseze în alte localități din interiorul Ucrainei. Cei mai neajutorați urmau să primească haine, alimente, ajutor medical și farmaceutic – *Hilfs Verein der Deutschen Juden* expediase deja, prin doctorul Kahn, suma de 50 000 mărci. S-a stabilit și prioritatea acțiunii – salvarea copiilor. Era prevăzut ca, într-o primă etapă, aproximativ 3 000 de copii să fie plasați în familiile din Basarabia, dar și în străinătate. Raza preconizată de acțiune a misiunii – localitățile de pe malul stâng al Nistrului cu mase compacte de refugiați din diverse regiuni ale Ucrainei și Rusiei: Tiraspol, Dubăsari, Grigoriopol, Iagoslice, Râbnița, Rașcov, Kamenka, Iampol, Ianga, Moghilev, Zigorka, Pesceanka, Birzula, Iarisev, Kruto [18].

În aceste condiții, pe parcursul lunii martie 1922, publicațiile în limba română s-au implicat în campania de colectare a ajutoarelor pentru copiii înfometați din Rusia și Ucraina, precum și cei deja refugiați în România, prin publicarea sistematică de informații referitoare la situația din aceste teritorii sau de apeluri către populație. Un exemplu este articolul *Dimineții* despre activitatea Uniunii Internaționale de Ajutorare a Copiilor, care semnala existența unui oficiu în capitală: „Și când se va mai ști că nimic nu se risipește, că organizația e minunată și că în fiece stat s-au instalat birourile Uniunii de Ajutorare, care vor da socoteală donatorilor de banii întrebuințați, cine nu s-ar grăbi să ia parte la marea faptă de bine? Un astfel de birou pentru primirea sumelor avem și noi în București, în strada Academiei 20, intitulat *Comitetul Român de Ajutorare a Copiilor*. Orice om de bine să se îndrepte deci acolo, să-și depuie obolul cu inima ușurată că nu a stat nepăsător atunci când atâția micuți cu glasul lor stins au cerut dreptul la viață și la pâine. Părinți și oameni de bine ai României, salvați și voi la rândul vostru copiii nevinovați ai nefericitei Rusii!” [19].

Apelurile, atât în favoarea refugiaților ajunși în țară, a celor aflați încă pe malul stâng al Nistrului, cât și a populației sovietice înfometate, în general, erau însoțite de numeroase articole pe tema dezastrului umanitar. *Curierul Israelit* semnala extinderea foametei: „La Odessa, Nikolaev, Herson, pe Nistru, la Tiraspol, Grigoriopol, Dubăsari, Iagurlik etc. se repetau scenele lugubre care se credea că vor rămâne numai în regiunea Volga: o lipsă completă de pâine și alimente, animale mâncate pretutindeni, hrană cu tot felul de pestilențe, epidemie de tifos la baza foametei. Moartea seceră fără milă și numărul victimelor este atât de mare, încât nu rămâne timp îndestulător pentru înmormântarea normală a tuturor”. Se aprecia că israeliții sufereau mai mult chiar decât restul populației, din cauza pogromurilor: „Chinuiți de această teamă perpetuă de a fi martirizați, ruinați complet de hoardele de haimanale, evreii sunt cei mai puțin pregătiți de a rezista foametei. De altă parte, dacă aproape toată populația țărănească și-a putut păstra pentru sine oarecare urme de alimente, în schimb evreii, aproape toți orășeni, n-au putut nicidecum face acest lucru, oprind oarecare rezerve alimentare” [20]. Detalii asupra operei umanitare aflăm din *Dreptatea*: „ARA întrebuințează toate mijloacele pentru ameliorarea pe cât cu putință a acestei situații triste. În urma înțelegerii acestei societăți cu comitetul american evreiesc *Joint* de ajutorare a înfometaților, s-a început cu mai multă activitate ajutorarea înfometaților din regiunea Odessa. Activitatea acestor societăți unite a început la 30 aprilie a.c.

În aceeaşi zi s-a deschis cea dintâi bucătărie pentru copii, unde mănâncă 700 copii zilnic, iar în ziua de 5 mai a.c. s-a deschis prima bucătărie comună pentru întreaga regiune Odessa". Cele două organizații sperau ca până la 15 mai 1922 să poată alimenta 15 000 de copii din regiune.

Pentru a ilustra situația dramatică din Transnistria, erau evocate şi mărturii ale refugiaților: „La Tiraspol jumătate din populație are corpurile umflate din cauza foametei şi stă aproape tot timpul culcată. La Dubăsari, când o dată pe săptămână autoritățile fac ca moara să umble, copiii se adună şi ling făina risipită pe scânduri". În acest context era prezentată sosirea în România a delegatului Comitetului Executiv al Conferinței Universale Evreieşti de Ajutorare, Victor Adler, de unde urma să treacă în Ucraina. Calculul întreținerii unui copil era următorul: 400 lei – pentru o lună, 1 200, cu precizarea că numeroşi particulari din țară se înscriseseră deja pentru întreținerea a câte 10-20 sau mai mulți copii. Apelul umanitar rămânea valabil: „Să sperăm că evreii români nu vor rămâne nepăsători în fața suferințelor fraților noştri din Ucraina şi că în România, ca în toată lumea dealtminteri, se va răspunde cu generozitate acestui apel de caritate". În Bucureşti, colectele de fonduri pentru înființarea cantinelor, în numele evreilor români, erau centralizate de Comitetul de Ajutorare a Copiilor.

Este impresionant şi apelul tinerimii evreieşti din Ucraina către coreligionarii din alte state: „Miilor de copii evrei de 7-8 ani, care trafică şi speculează în stradă şi măresc continuu rândurile marii armate de tineri potlogari şi de copii criminali, se adaugă astăzi alte mii de copii mizerabili cărora închiderea şcolilor şi a altor instituții de protecție a copilului nu le lasă nicio scăpare. Mii de fetițe evreice de 11-12 ani sunt reduse să-şi vândă corpul în stradă şi măresc numărul înspăimântător de mărit al prostituatelor evreice. Am îngropat mii de tați şi mame care ne-au lăsat grija a 50 000 orfani şi a 30 000 femei şi fete violate. Ticăloşii şi barbarii ne-au luat sănătatea, casele, toate bunurile noastre… Suntem înfometați, suntem bolnavi. Singura consolare care ne mai rămâne e speranța în venirea unor zile mai bune. De ce ne nesocotesc frații noştri? Să fim noi oare semi-frați? Sângele victimelor pogromurilor imploră milă. Milă pentru orfani. Salvați noua generație evreiască! Noi sucombăm. Pierim. Salvați-ne!" [21].

Interviul acordat de Bacilieri înainte de cea de a doua deplasare în Ucraina oferă detalii despre competențele teritoriale ale acestuia în calitate de reprezentant al Comitetului Nansen pentru Ajutorarea Înfometaților din Ucraina: întreaga regiune a căii ferate Odessa-Razdelnaia-Birzula-Vapnearka-Jmerinka-Proskurov-Kameneț, cu toate ramurile şi căile de acces la Nistru. Scopul deplasării în Transnistria – distribuirea efectivă a ajutoarelor din primul transport umanitar expediat din România, precum şi a celor pregătite pe malul drept al Nistrului, concentrate în localitățile Tighina, Rezina, Otaci ş.a. Se mai preconiza organizarea de cantine pentru copii, a predării coletelor particulare şi, în măsura în care va fi posibil, încheierea unui acord privind transportul din Ucraina a bolnavilor adulți pentru tratament în străinătate. Scopul special al doctorului Bacilieri consta în organizarea ajutorării coloniilor germane [22].

Referitor la evacuarea copiilor prin România, se aştepta ca sosirea la Bucureşti a preşedintelui Uniunii Internaționale pentru Ajutorarea Copiilor, MacKenzie, să urgenteze rezolvarea. Organizarea primirii unui număr de 3-5 mii de copii pe teritoriul român era definitivată deja până la cele mai mici detalii prin intermediul Societății Națiunilor, fiind identificate numeroase organizații care se angajaseră să-i preia (Franța – 1 000, Vatican – câteva sute etc.). Cel mai puternic sprijin în activitatea de asistență Bacilieri l-a primit din partea JDC – organizația şi-a asumat recepționarea copiilor evacuați de peste Nistru şi întreținerea pe perioada aflării în carantină, indiferent de religie şi etnie. Potrivit doctorului, în cele trei luni de activitate de organizare intensă a ajutorării înfometaților transnistreni şi instituțiile, şi funcționarii locali de pe malul stâng al Nistrului şi-au însuşit ordinele primite de la Centru, astfel încât nu mai există niciun fel de confuzie. La întrebarea privind dificultățile majore cu care se confrunta, răspunsul a fost că, pe lângă insuficiența mijloacelor de transport, cea mai dificilă era selectarea celor care trebuiau să fie ajutați din imensitatea celor aflați la limita existenței [23]. În luna iunie 1922, Bacilieri exprima recunoştința Regelui şi Reginei României, precum şi autorităților de la Bucureşti, pentru ajutorul şi facilitățile ce le-au acordat delegatului mandatat să cumpere şi să expedieze în porturile din sudul Rusiei sovietice cantitatea de aproximativ 70 000 de tone de cereale, destinate regiunilor înfometate [24].

Secretarul Comisiei locale Tighina de ajutorare a populației din Ucraina, Ghilelis, şi administratorul comisiei, Şehterman, întorşi în țară din Tiraspol, unde au însoțit un nou transport umanitar (medicamente şi vată), relatau că holera scăzuse în intensitate, dar tifosul încă făcea ravagii. În perspectiva iernii, medicii aveau temeri legate de lipsa combustibilului, lenjeriei şi săpunului. Situația alimentară era următoarea: „În volostele din nordul județului Tiraspol recolta este relativ bună, dar în partea de sud lipsa de precipitații, arşița puternică înregistrată pe durata întregii veri au compromis în totalitate recolta. Ast-

fel, peste aproximativ o lună, foametea va fi resimțită şi mai tare decât în anul precedent, deoarece, dacă atunci au mai existat unele rezerve, în anul curent acestea au fost epuizate în totalitate. Într-o situație absolut disperată se află oraşul Tiraspol şi împrejurimile. Locuitorii din Tiraspol îşi mai pun speranța doar în transporturile din Basarabia". Se prevedea amenajarea unor cantine după modelul celor deschise deja în Odessa, Nikolaev şi Herson [25].

Detalii utile în privința situației create în stânga Nistrului, sub regimul sovietic, oferă interviul acordat de Oleinikov, reprezentantul Uniunii Ajutorului Mondial Evreiesc cu sediul la Paris, aflat în luna septembrie 1922 în vizită de lucru în România, cu scopul de a evalua asistența acordată malului stâng al Nistrului şi de a se informa asupra situației refugiaților adăpostiți în țară. În privința evaluării Oleinikov confirma expedierea câtorva transporturi de alimente, produse, îmbrăcăminte şi medicamente destinate populației înfometate din Transnistria, fiind în curs de finalizare pregătirea unui nou transport important, iar în privința stadiului rezolvării problemei refugiaților evrei aflați în România acesta arăta: „Astfel cum rezultă din datele pe care le-am obținut în Bucureşti şi Chişinău de la imensa avalanşă de refugiați care au trecut Nistrul în anul 1921, marea majoritate au plecat deja din țară, cei mai mulți în America şi alte state. Trebuie considerat că nu mai puțin de 40-45 000 de refugiați au plecat deja. Indiscutabil, în lunile următoare vor mai pleca câteva sute de emigranți. Pentru lichidarea definitivă a refugiului în Basarabia şi România lucrează o serie de comitete locale şi internaționale, iar noi sperăm ca nu mai târziu de începutul anului viitor fenomenul refugiului, în sensul de masă al acestui cuvânt, să fie lichidat". Oleinikov sublinia atitudinea extrem de favorabilă a executivului român, implicarea organizațiilor evreieşti locale şi internaționale [26].

Transportul peste Nistru, prin punctul Tighina-Tiraspol, la care făcea referire Oleinikov în interviul din 26 septembrie 1922, a constat în 10 containere cu produse alimentare şi medicamente. După discuțiile pe care reprezentantul de la Paris le-a avut cu Bacilieri, s-a convenit păstrarea acestei modalități de expediere a ajutoarelor doar pentru localitățile situate de-a lungul Nistrului (Tiraspol, Dubăsari, Râbnița ş.a.). Pentru transporturile umanitare cu destinația Odessa-Nikolaev-Herson s-a ajuns la concluzia că traseul maritim, prin Galați-Odessa, era mai practic. Din Odessa spre destinațiile finale ajutoarele urmau să fie transportate cu camioanele aparținând JDC, aflate deja în Ucraina. Se intenționa renunțarea la organizarea trimiterii peste Nistru a pachetelor individuale cu ajutoare, în favoarea deschiderii unui depozit alimentar special în Odessa, de unde să se elibereze produsele achitate de către rude în România. Modificarea s-a făcut ca urmare a imposibilității completării la fața locului a lipsurilor din pachetele trimise, fiind mai simplă trimiterea la Odessa a dovezii achitării în România a produselor destinate evreilor din Ucraina [27].

La începutul lunii noiembrie 1922, I. Adler, reprezentantul în Harkov al Comitetului Internațional Evreiesc de Ajutorare, informa comisia din România despre noua rută de transport a ajutoarelor din țară pentru evreii din Ucraina – Galați-Constantinopol. Renunțarea, până în primăvara anului 1923, la direcțiile precedente – căile terestre deveniseră impracticabile din cauze meteorologice. Ajutoarele care se mai aflau în Tighina la acea dată – 3 vagoane

Colonie de vară a refugiaților evrei din Ucraina, organizată de JDC în România (*Curierul Israelit*)

cu lenjerie şi un vagon cu produse alimentare fuseseră deja expediate la Galaţi pentru a fi transferate mai departe. Transportul mare de ajutoare (îmbrăcăminte, lapte conservat, conserve etc.), aflat pe drum, trimis de Federaţia Evreilor Ucraineni din Londra, urma să fie redirecţionat din Brăila în Constantinopol. Toate sumele de bani colectate de la populaţia din Basarabia aveau destinaţia judeţelor ucrainene Odessa şi Tiraspol [28].

Plecarea vaporului *Demostene* cu îmbrăcăminte şi alimente pentru populaţia înfometată din regiunea Odessa, anunţată pentru cel târziu 20 noiembrie 1922, s-a amânat cu trei zile din cauza sosirii cu întârziere a doctorului Bacilieri. Din Galaţi la Odessa, odată cu transportul, pe lângă reprezentantul Societăţii Naţiunilor, mai mergea şeful JDC pentru Basarabia, N. Aronovici. Vasul a fost încărcat cu: 1) ajutoarele Crucii Roşii Internaţionale – 24 vagoane cu grâu, 14 vagoane cu fasole, 5 vagoane cu zahăr, 3 vagoane cu cacao, 12 vagoane cu lapte Nestle, 4 vagoane cu săpun; 2) ajutoarele Comisiei din Basarabia pentru Ajutorarea Înfometaţilor, condusă de G.I. Şehterman, – 112 baloţi cu îmbrăcăminte şi încălţăminte, 175 de lăzi cu lapte, 168 de lăzi cu săpun, 25 de lăzi cu conserve, 10 saci cu zahăr; 3) încărcătura Federaţiei Evreilor Ucraineni din Londra – 10 baloţi cu îmbrăcăminte, 3 lăzi cu încălţăminte, 3 lăzi cu cacao; 4) ajutoarele JDC – 3 vagoane cu făină, lapte, conserve din carne, medicamente şi vată [29]. La 26 ianuarie 1923 Consulatul Elveţiei la Bucureşti primea telegrama ce anunţa că doctorul Bacilieri a finalizat distribuirea transportului. Încărcăturile trimise de Comitetul de Ajutorare din Chişinău şi de Federaţia Londoneză a Evreilor au fost preluate de I. Adler, cel trimis de Crucea Roşie a ajuns în depozitele Nansen, iar cel trimis de JDC – în depozitele ARA [30].

Potrivit telegramei primite de Comisia de Ajutorare a Înfometaţilor de la reprezentantul Societăţii Naţiunilor în România, planul de aducere a copiilor din Ucraina se tot amâna. Existau informaţii că o parte din aceştia decedaseră deja din cauza frigului, foamei şi epidemiilor. Demersurile pe lângă autorităţile de peste Nistru erau întreprinse de Bacilieri, iar partea sovietică efectua înregistrarea copiilor, a rudelor şi părinţilor care se aflau în Basarabia [31]. Dintr-un interviu acordat, la 17 februarie 1923, după revenirea din URSS, în care doctorul infirma ştirile din presa bolşevică potrivit cărora în Ucraina nu mai exista foamete, rezultă că, până în luna februarie 1923, chestiunea aducerii copiilor în România încă nu se rezolvase: „În prezent, din cauza crizei combustibililor, situaţia adăposturilor pentru copii este deosebit de dificilă. Executivul sovietic ne-a promis ajutorul în această privinţă, dar este foarte posibil ca acesta să vină odată cu iarna” [32].

Deşi întâmpina dificultăţi, expedierea ajutoarelor de pe malul drept pe cel stâng al Nistrului continua. Potrivit informaţiilor reprezentantului Comisiei de Ajutorare a Refugiaţilor, G.I. Şehterman, obţinute de la reprezentantul Crucii Roşii din Ucraina, Vaingut, un alt reprezentant al Crucii Roşii tocmai plecase înspre Odessa cu transportul de produse alimentare şi colete particulare trimise din Chişinău cu 4 luni în urmă. Ajutoarele trimise din România au fost reţinute la Tiraspol din cauza disfuncţionalităţii complete a căilor ferate [33]. O altă confirmare a întârzierii cu care ajungeau ajutoarele este scrisoarea lui V.I. Adler trimisă din Odessa, prin Paris, din care rezultă că doar după numeroase dificultăţi a reuşit să expedieze în Râbniţa lotul de ajutoare trecut din Tighina în Tiraspol încă din vara anului 1922. Adler a mers să distribuie personal ajutoarele în Râbniţa –

Copii evrei din Ucraina refugiaţi în România şi transportaţi în SUA (*Buharestskie Novosti*)

centrul în care erau adunați cei mai mulți refugiați. La acea dată în Tiraspol funcționau 2 cantine pentru 400 de copii, cantina din Grosul era aprovizionată de evreii din Olanda, iar cea din Dubăsari – de evreii din Antverpen. Au ajuns la destinație și alimentele, îmbrăcămintea și medicamente expediate din Galați de doctorul Bacilieri [34]. Cât de rapid ajungeau peste Nistru sumele colectate în România rezultă din exemplul secției din Chișinău a Federației Emigranților Evrei din Marea Britanie: în ultimele 7 luni (n.n. sfârșitul anului 1922 - începutul anului 1923) aceasta efectuase 1 300 de transferuri, având 470 de confirmări de primire de la destinatari. În fapt, prin acest sistem, banii ajungeau la destinație în aproximativ 4 săptămâni de la data expedierii [35].

Câteva informații privind ajutorarea copiilor din Ucraina pe teritoriul sovietic extragem din interviul acordat pentru *Bessarabskaia Pocita*, la 4 martie 1923, de către reprezentanta Organizației Internaționale Evreiești de Ajutorare a Înfometaților, R. Buhmil, sosită la Chișinău în cadrul unei acțiuni de cointeresare a evreilor autohtoni în acțiunea umanitară: „În pofida declarațiilor executivului sovietic despre diminuarea foametei, dețin informații precise de la reprezentanții noștri că situația se deteriorează de la o zi la alta. Rata mortalității crește, în special cea infantilă, care în ultimul an a atins cota de 65%. Deosebit de mult suferă populația evreiască. Pogromurile au contribuit la un procent fără precedent de orfani, care au nevoie de ajutor urgent. Numărul acestor copii, doar în sud-vestul Ucrainei, este de aproximativ 100 000”. *Executiva* de la Paris a deschis 17 cantine pentru copiii din Ucraina și a convenit cu Comitetul de la Geneva că acesta din urmă va acorda asistență copiilor de diverse etnii, iar *Executiva* – doar celor evrei [36].

Printre acțiunile principale organizate în România de R. Buhmil se numără înființarea comitetelor de asistență a copiilor evrei înfometați (cel din Chișinău fiind prezidat onorific de Rabinul Iehuda-Leib Țirelson și senatorul Sanilevici). Sloganul, sub care membrii comitetelor explicau populației gravitatea situației din Ucraina, colectau fonduri și bunuri era *Salvați copilul evreu*! [37]. Imediat a fost declanșată o campanie intensă de sensibilizare a opiniei publice. Ideile principale ale apelului *Copiii flămânzi ai Ucrainei au nevoie de ajutor!*, publicat în *Bessarabskaia Pocita* din 22 aprilie 1923, sunt că întreaga Ucraină era afectată de o foamete îngrozitoare, sute de mii de copii flămânzeau, iar populația sătulă din întreaga Basarabie trebuia să-i ajute. Un scurt episod din apelul menționat, relatat de un refugiat, exemplifică faptul că situația din stânga Nistrului a rămas la fel de tragică și după depășirea momentului de vârf al foametei: „În localitatea noastră s-a mâncat tot ceea ce se putea, iar acum nefericiții copii-schelet, epuizați, caută prin împrejurimi, păscând iarba rară nou-apărută. Pe ulițele satului te lovești, una-două, de cadavrele copiilor” [38].

În concluzie, reținem faptul că acțiunea de salvare a etnicilor evrei din Transnistria, afectați de foamete și de teroarea instalată după dezmembrarea imperiului țarist, condusă de doctorul Bacilieri și susținută de autoritățile de la București, a presupus o componentă internă (contribuția statului român, a organizațiilor private locale) și una externă (contribuția organizațiilor americane și europene de asistență, în special). Cele mai active organizații străine au fost Societatea Națiunilor, Crucea Roșie Internațională, *American Relief Administration*, *Hebrew Immigrant Aid Society*, *Joint Distribution Committee*, Conferința Universală Israelită de Ajutorare din Paris. Detalii-

Copii evrei de peste Nistru, adăpostiți în România și transportați în Germania (*Curierul Israelit*)

le intervenției umanitare relevă dificultățile de natură obiectivă ori subiectivă care i-au întârziat efectele, precum și realitățile dramatice din vecinătatea imediată a României marcate de utilizarea foametei ca instrument politic. Trebuie menționat, totuși, că acceptarea ajutorului extern a caracterizat doar primul episod major al foametei din URSS – în cazul celorlalte două, care au atins apogeul în anii 1931-1933, 1946-1947, cu unele excepții, Moscova a declinat oferta statelor și a organizațiilor internaționale, cu prețul a milioane de victime nevinovate.

Bibliografie

1. Despre impactul activităților subversive organizate de Rusia sovietică în România vezi Ludmila Rotari, *Mişcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

2. Vezi documente despre acțiunea umanitară europeană în Vadim Guzun (ed.), *Rusia înfometată: acțiunea umanitară europeană în documente din arhivele românești, 1919-1923*, Târgu Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2012.

3. Relatări ale refugiaților care s-au salvat în România despre cauzele care au generat fuga în masă vezi Vadim Guzun, (ed.), *Chestiunea refugiaților de peste Nistru: documente diplomatice și ale serviciilor române de informații, 1919-1936*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2012.

4. Despre planul de evacuare a refugiaților evrei din Basarabia în interiorul țării, ca măsură de securitate, vezi Vadim Guzun, „Refugiul etnicilor evrei din Uniunea Sovietică în România în perioada 1919-1936", în *Caietele CNSAS*, Anul III, nr. 2 (6)/2010, București, Editura Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, 2012, p. 199-228.

5. *Curierul Israelit*, nr. 13/11 decembrie 1921, „Evacuarea refugiaților ucraineni".

6. Vezi corespondența diplomatică și evaluările tematice în Dumitru Preda (red. repsonsabil), *Relațiile româno-sovietice. Documente,* vol. I *1917-1934*, București, Editura Enciclopedică, 1999.

7. *Curierul Israelit*, nr. 13/11 decembrie 1921, „Evacuarea refugiaților ucraineni".

8. *Наше слово*, nr. 291/31 decembrie 1921, „Problemele refugiaților".

9. Vezi și Vadim Guzun, „Prima foamete sovietică: reflectarea în presa din România, 1920-1922", în Nicolae Enciu (coord.), *In honorem Alexandru Moșanu: studii de istorie medievală, modernă și contemporană a românilor*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012, p. 459-482.

10. *Бухарестскія Новости*, nr. 28/9 februarie 1922, „Nu-i primesc pe înfometați".

11. *Утро*, nr. 39/20 februarie 1922, „Transportarea ajutoarelor de cealaltă parte a Nistrului".

12. *Dimineața*, nr. 5537/16 martie 1922, „Pentru copiii din Rusia. Acțiunea d-lui dr Bacilieri".

13. *День*, nr. 323/9 martie 1922, „Ajutor pentru înfometați".

14. *Dimineața*, nr. 5551/1 aprilie 1922, „Ajutorul Europei pentru Rusia înfometată. De vorbă cu d-l dr Bacilieri".

15. *Ibidem*, nr. 5553/3 aprilie 1922, „Ajutorarea Rusiei flămânde. Ce-a văzut d-l dr Bacilieri la Odessa".

16. *Ibidem*, nr. 5552/2 aprilie 1922, „Ajutorarea Rusiei flămânde". Vezi și descrierea situației din Odessa, unde „cadavrele sunt îngropate în gropi comune de 10 metri lungime, 2,5 m lățime și 4 m adâncime", d-rul asistând la astfel de „înmormântare".

17. *Ibidem*, nr. 5537/16 martie 1922, „Pentru copiii din Rusia. Acțiunea d-lui dr Bacilieri".

18. *Curierul Israelit*, nr. 8/30 aprilie 1922, „JDC în România, pe malul stâng al Nistrului, în Bulgaria".

19. *Dimineața*, nr. 5547/27 martie 1922, „În țara jalei. Micii martiri ai Rusiei. Salvarea lor. Ajutoarele".

20. *Curierul Israelit*, nr. 32/7 mai 1922, „Foametea din Ucraina. Ravagiile foametei. Situația evreilor".

21. *Dreptatea*, nr. 441/21 mai 1922, „Ultimele noutăți din Rusia sovietică. Foamete îngrozitoare, sute de cadavre putrezesc pe străzi. Activitatea societății americane ARA".

22. *Бухарестскія Новости*, nr. 121/3 iunie 1922, „Evacuarea copiilor de peste Nistru".

23. *Ibidem*.

24. *Viitorul*, nr. 4270/10 iunie 1922, „România ajută poporul rusesc înfometat".

25. *Бессарабская Почта*, nr. 52/17 septembrie 1922, „Peste Nistru. Expedierea medicamentelor. Recolta. Epidemiile. Foametea".

26. *Ibidem*, nr. 61/26 septembrie 1922, „Lichidarea refugiului".

27. *Ibidem*, nr. 63/28 septembrie 1922, „Ajutorul înfometaților".

28. *Ibidem*, nr. 103/8 noiembrie 1922, „Ajutorul înfometaților".

29. *Ibidem*, nr. 113/17 noiembrie 1922, „Ajutorul înfometaților", respectiv, nr. 119/24 noiembrie 1922.

30. *Ibidem*, nr. 185/31 ianuarie 1923, „Ajutorul înfometaților din Odessa".

31. *Ibidem*, nr. 113/17 noiembrie 1922, „Ajutorul înfometaților", respectiv, nr. 128/3 decembrie 1922.

32. *Ibidem*, nr. 202/18 februarie 1923, „Doctorul Bacilieri a sosit de peste Nistru".

33. *Ibidem*, nr. 137/12 decembrie 1922, „Cum a traversat Nistrul dr Bacilieri".

34. *Ibidem*, nr. 156/31 decembrie 1922, „Ajutorul înfometaților de peste Nistru".

35. *Ibidem*, nr. 267/26 aprilie 1923, „Ajutorul înfometaților din Ucraina".

36. *Ibidem*, nr. 216/4 martie 1923, „Suferințele copiilor flămânzi. Discuție cu d-na Buhmil".

37. *Ibidem*, nr. 254/13 aprilie 1923, „Ajutorul copiilor înfometați din Ucraina".

38. *Ibidem*, nr. 263/22 aprilie 1923, „Ajutați copiii înfometați!".

RELAȚIA DINTRE PUTEREA SOVIETICĂ ŞI POPULAȚIA BASARABIEI ÎN PRIMUL AN DE OCUPAȚIE: 1940-1941

Drd. ***Sergiu SÎRBU***
Dr. ***Valentin BURLACU***

Summary: This article examines the question of the relationship between soviet power and the population of Bessarabia in the first year of occupation 1940-1941, wich served as raw material for Bolsheviks to impose new totalitarian society.

The author concludes that as a main tool in achieving this objective served the terror applied in all social spheres.

Keywords: Annexation, repression, impose, terror.

Rezumat: Articolul abordează problema relației dintre puterea sovietică şi populația Basarabiei din primul an al ocupației 1940-1941, care a servit drept justificare pentru bolşevici de a impune o nouă societate totalitaristă.

Autorul conchide că principalul instrument de realizare a acestui obiectiv conduce la teroarea în toate sferele sociale.

Cuvinte-cheie: Anexarea, dictat, represiune, teroare.

Anul 1940, prin evenimentele ce le însumează, se constituie într-un reper tragic pentru timpul istoric al națiunii române. Aceasta de două decenii reuşise să se înscrie în familia popoarelor europene drept un stat efectiv integru ca teritoriu, dar şi suveran în acțiunile sale atât pe plan intern, cât şi pe cel extern. Însă expresia expansionistă a vectorilor politici dominanți ai continentului a erodat evoluția firească a României. Pactul Molotov-Ribbentrop şi Protocolul Adițional Secret [10, p. 265], au rebalansat pârghiile securității europene, generând un lanț de consecințe imediate.

În iureşul unor aranjamente de culise, România fusese afectată nemijlocit sub aspect teritorial. La 28 iunie 1940, URSS, în urma unui şantaj diplomatic şi militar, anexează Basarabia, Bucovina de Nord, Ținutul Herța şi unele insule din Delta Dunării. Astfel, s-a produs primul act al tragediei naționale [16, 23], Armata Roşie ocupând un teritoriu românesc de 50 762 km^2 cu o populație de 3 776 000 de locuitori [11, p. 150]. Această agresiune de natură imperialistă a intrat în istoriografia sovietică, după expresia lui V. Molotov, ca o lărgire a teritoriului şi o întărire a potențialului militar al Uniunii Sovietice [16, 22]. Moscova şi-a justificat invazia chiar în prima notă ultimativă din 26 iunie 1940 [9, pp. 160-161], trimisă Bucureştiului, precum şi prin insinuările din preambulul textului legii din 2 august 1940 privind constituirea RSSM, calificând introducerea trupelor sale invadatoare ca pe o „venire în întâmpinare a oamenilor muncii din Basarabia [...]” [14, p. 93] cărora li se mai indică şi noi hotare, şi o nouă identitate.

Astfel, şirul amputărilor teritoriale, îndreptat împotriva României, a demarat prin răpirea Basarabiei. Ironia sorții e că Basarabia a fost prima care a exprimat voința pentru Unire în 1918 [23, p. 227]. Apoi a urmat răşluirea nord-estului Transilvaniei în favoarea Ungariei la 30 august 1940, iar la 7 septembrie a aceluiaşi an şi a Cadrilaterului către Bulgaria. Rapturile teritoriale s-au efectuat cu acordul Germaniei, în condițiile în care Berlinul îşi asumase arbitrajul din cadrul Dictatului de la Viena. Acest scenariu al sfârtecărilor forțase Bucureştiul să execute condițiile impuse pentru a evita o iminentă ocupație străină a întregului teritoriu național şi o eventuală compromitere a independenței naționale.

Înstrăinările de teritorii româneşti sub presiunea dictatelor au surescitat un supraefort de rezistență morală a poporului în ansamblu, având în vedere cedările făcute, inexplicabil la prima vedere, în absența unei replici militare.

Cu certitudine, cea mai profund suferindă în situația creată a fost Basarabia. Teritoriul a suportat consecințele unei invadări brutale şi rapide odată cu finalizarea la 3 iulie 1940 a aşa-zisei transmiteri de teritoriu impusă României de guvernul URSS prin cele 5 prevederi expuse în cea de-a doua notă ultimativă din 28 iunie [9, pp. 161-162]. Prevederile acestui act, sub aspect practic, nu au fost respectate de însăşi autorul lor, care a forțat lucrurile pentru a încheia ocupația chiar înainte de termenii prevăzuți. La 29 iunie, de exemplu, la principalele puncte de trecere peste Prut se aflau instalate deja forțe sovietice de control. [19, pp. 112-125]

Drept urmare, populația locală a fost cuprinsă de panică şi nelinişte. Oamenii se vedeau vitregiți de soartă. Fenomenul în toată amplitudinea lui este descris de Pan Halippa [9, pp. 163-167] care, la rându-i, a fost nevoit să lase de izbelişte tot ce a agonisit şi făurit cu dăruire în şi pentru Basarabia, pe care a servit-o onest şi fără istov, destinul ei consti-

tuind dominanta preocupărilor sale pe tot parcursul vieții.

Emigrarea masivă a populației, în majoritate etnici români, timp de cele 4 zile prevăzute pentru retragerea legală din ținut cu bunuri materiale, ilustrează frica oamenilor de regimul bolşevico-comunist ce venea să se instaleze la putere în Basarabia.

Odată cu ocuparea întregului teritoriu, noile autorități scot în afara legii administrația românească. Totodată, se încurajează ostracizarea persoanelor care făcuseră parte din vechea autoritate, cu toate că acestea nu s-au împotrivit şi s-au conformat noilor realități, cedând paşnic instrumentele administrative noii puteri. Unii dintre foştii funcționari au fost chiar reangajați, această concesie motivându-se prin faptul că ei erau mai pregătiți decât activiştii sovietici [16, p. 29].

Concomitent, în întreg cuprinsul ținutului demarase o adevărată vânătoare de persoane indezirabile. Erau persecutați mai cu seamă cei care deschis şi-au exprimat viziunile politice, iar anterior serviseră din convingere administrația românească. Astfel, au fost arestați cei 14 deputați ai Sfatului Țării care nu s-au evacuat [17, pp. 92-98], precum şi alți foşti funcționari ai statului, dar şi cei suspectați de colaborare cu aceştia [13, 2]. Mulți dintre ei au fost învinuiți de „crime contrarevoluționare şi banditism”[15, p. 141]. Deşi acuzațiile erau gratuite şi nu conțineau probe, aceştia au primit pedepse aspre.

Şirul arestărilor şi persecuțiilor nu s-a oprit aici, represaliile perpetuându-se în timp, amplificându-se chiar la anumite etape, în funcție de sarcinile de racordare a societății basarabene la rigorile modelului sovietic. În această ordine de idei, se impune la 8 aprilie 1941 din partea Consiliului Comisarilor Poporului (CCP) al RSSM şi CC al PC(b)M construcția şi repartizarea a patru obiective desemnate prin inițialele Nr. 217, 341, 355 şi 384 în strictă concordanță cu o dispoziție anterioară din 24 martie 1941 a CCP al URSS şi CC al PC(b)US. Acestea urmau să servească drept localuri pentru organele NKVD [4, p. 10]. Hotărârile respective, purtând antetul *strict secret*, abundă în reglementări tehnice, repartizări de personal şi materiale necesare în condiții de prioritate, mai ales că serviciul de securitate, în pofida „importanței” sale ca instrument de constrângere, dar şi triere, îşi desfăşura activitatea la acea etapă în diverse localuri ajustate, cum ar fi, de exemplu, subsolurile Palatului Metropolitan din Chişinău [16, p. 39] ş.a.

O amplă campanie de sovietizare a teritoriului, care a început chiar din primele zile ale invaziei, urmărea legitimarea noii puteri în percepția publicului prin propagandă deşănțată şi acțiuni de manipulare a populației. În mrejele ei cădeau mai întâi de toate persoanele recrutate în grabă, curioşii fără repere morale, precum şi elementele pauperizate basarabene. Campania era condimentată cu prade, concerte şi dineuri. Se punea mare preț pe simbolistica sovietică, afişată peste tot, dar mai ales pe clădirile administrative, pentru a crea imaginea unei puteri autoritare şi reale în teritoriu.

Ulterior, această legitimitate iluzorie, construită în grabă, va fi confirmată şi de noțiunea legalității izvorâtă din textul Constituției RASSM din 6 ianuarie 1938, validată de curând şi în dreapta Nistrului, prin mimarea exercițiului electoral din 12 ianuarie 1941, organizat în conformitate cu Protocolul nr. 8 din 16 octombrie 1940 [6, pp. 3-6]. Acest scrutin reprezintă oglinda în care frauda iese la iveală vădit şi de netăgăduit.

Ca să nu mai vorbim de modul în care s-a produs selectarea şi propunerea candidaților. Până şi reprezentativitatea etnică a corpului de legiuitori nu respecta, ci dimpotrivă, sfida scala realității basarabene. Aceeaşi situație exista şi în administrație, unde majoritatea autohtonă a moldovenilor de 1 484 324 din totalul de 2 646 954 de locuitori ai republicii [5, 1], după datele oficiale de atunci, nu era reprezentată corespunzător, instalându-se, de fapt, dictatura minorității asupra majorității [8, p. 23].

Asemenea decalaje construite prin mimare, de regulă, democratică, dar şi voit impuse în sfera activului politic şi celui administrativ, acordă valabilitate tezei Elenei Şişcanu care afirmă că ,,moldovenii din dreapta cât şi din stânga Nistrului nu se bucurau de încrederea noului regim” [20, p. 46], probabil datorită trecutului lor interbelic care le-a conferit cultură şi conştiință politică democratică.

Prin lege constituțională, toate partidele, dar şi organizațiile neaservite partidului-stat, au fost scoase în afara legii. Sediile acestora, la rândul lor, fuseseră confiscate şi distribuite diverselor instituții sovietice şi partinice [1, p. 28]. În plus, s-au creat aşa-zisele sindicate muncitoreşti, unde se țineau cursuri şi referate cu diversă tematică politică, partidul lărgindu-şi numărul de aderenți prin momeli şi favoruri servite cu tâlc.

Generațiile tinere, la rândul lor, au fost vizate de noul sistem, ele fiind încartiruite în structurile de partid prevăzute la nivel şcolar, care urmăreau şlefuirea uniformizată şi unilaterală a orizontului acestora prin finalități educative bine definite de tip comunist-leniniste. Astfel, către 1 decembrie 1940, se numărau 800 de organizații comsomoliste şi 880 de organizații pionereşti [5, 8]. Un alt aspect al pre-

siunii exercitate asupra basarabenilor, generalizat, îl constituie obiectivele economice urmărite de politica comunizării, care impunea, după cum se observă din corespondența oficială, implementareai imediată în Basarabia a modelului existent deja în întreaga URSS.

Insistența cu care se opera reiese chiar din trei decrete din 15 august 1940 ale Prezidiului Sovietului Suprem al URSS. Primul Decret impune proprietar de drept şi unic asupra obiectivelor industriale, financiare, comerciale, transport şi resurse naturale din teritoriu însuşi statul sovietic, prin naționalizare. Astfel, imediat, proprietarii sunt deposedați, în urma inventarierilor efectuate, de mori, farmacii, magazine dar şi, parțial, de case ori părți de gospodărie fără o răscumpărare oarecare oferită în schimb, oricât de mizeră ar fi fost. În cazul caselor se practica un anumit plafon de m^2 locuibili. Explicația neoficială rezidă în necesitatea de a caza undeva, în oricare localitate, exponenții puterii exportați aici, cazări reflectate cu lux de amănunte în corespondența lucrătorilor de partid cu CC al PC(b)M [7, p. 106] din timpul războiului.

Desigur, unii din proprietarii lezați de confiscarea părții de gospodărie au escaladat toate instituțiile statului, recent constituite, adresând plângeri, somații şi cereri de revizuire a hotărârilor de expropriere, sperând în existența unei echităţi sociale. Drept exemplu este cazul lui Don Ion Ştefan care cere să i se restituie ,,bucătăria, saraiul şi beciul", ori, şi mai îndrăzneț, cel al lui Mațuc Dumitru Ion care cere ,,moara" [2, 13]. Cererile erau remise ulterior Consiliului Comisarilor Poporului pentru luarea unei decizii finale, însă pentru a fi mai relevanți în sensul redării cât mai clare a situației, o statistică realizată în sala de audiență a preşedintelui Sovietului Suprem al RSSM în primele 4 luni ale anului 1941 indică că au fost receptate 791 de astfel de cereri, din totalul cărora doar 151 au fost revăzute [2, 44].

Concomitent cu această furtună a naționalizării în RSSM, domeniul industriei a evoluat semnificativ, înglobând un număr tot mai mare de muncitori basarabeni. Astfel, datele oficiale indică spre finele anului 1940 cifra de 19 415 de angajați la 1 443 de întreprinderi şi uzine [5, 3], inclusiv în or. Chişinău 2 149 de muncitori [5, 7].

Resursele de forță de muncă de care dispunea RSSM, încă neexplorate la maximum de complexul economic autohton, au constituit la fel un interes deosebit pentru statul sovietic, care a reuşit mobilizarea în cursul unui an a 53 356 de tineri. Ei au fost absorbiți prin suplinirea locurilor de muncă la diverse întreprinderi şi uzine din regiunile Uniunii Sovietice. Această mobilizare, afirmă istoricul Anton Moraru, se plasează în câmpul impunerilor de tribut [12, 354] din partea acestui teritoriu.

Cel de-al doilea decret al centrului cu referință la RSSM, la fel constituie o imixtiune în viața cotidiană a basarabenilor, deoarece documentul respectiv viza fondul funciar care, conform legislației sovietice, trebuia să devină un bun al statului, prin naționalizarea pământului şi împroprietărirea temporară a tuturor țăranilor. Deja la 13 septembrie 1940 se introduc limitele posesiunii de teren, erodându-se astfel habitatul secular al gospodăriilor țărăneşti înstărite prin deposedarea de terenurile supralimită cu tot cu roadă.

Mai mult decât atât. Confiscarea avutului gospodăriilor va lua amploare prin prevederile celui de-al treilea decret, care introducea diverse restricții, inclusiv cu caracter fiscal, fiind astfel sustrase taxe majorate de la categoriile înstărite de țărani. În cazul în care aceştia tergiversau ori chiar refuzau achitarea impozitelor, agenții fiscali recurgeau la stabilirea unei amenzi care adesea era echivalentul volumului de produse vizat.

Dacă se ajungea la împotrivire şi/sau altercații ce ştirbeau inamovibilitatea persoanei rechizitorului, atunci se recurgea la confiscarea totală a recoltei şi intervenea legea penală, care prevedea pedeapsă în baza Codului Penal al RSS Ucraineană, sau mai exact art. 58 şi 58(1) [20, p. 81], articole ce au suprapopulat, de altfel, GULAG-ul [21, p. 100], pentru acțiuni împotriva statului şi prevedea de la 8 la 10/20 ani privațiune de libertate.

Pentru a exercita un control riguros în sensul eficienței fiscale, deplasarea oamenilor era strict monitorizată de autorități prin eliberările de permise de scurtă durată [16, p. 34].

Tot de ordinul impunerilor se califică şi fixarea taxelor unice pentru produsele agroalimentare, din vânzarea surplusurilor prin care îşi asigurau un venit cei din zona rurală.

Astfel, decalajele dintre prețurile la produsele agroalimentare şi cele industriale reflectă vădit politica discriminatorie a statului şi anume: 1 kg de carne de porc costa – 7 rub., pe când o pereche de pantaloni de calitate inferioară 600/700 rub., o pereche de cizme țărăneşti – 110 rub., iar serviciile unui zilier costau 5/6 rub. pe zi [16, p. 34]. Tot în această ordine de idei trebuie de remarcat că şi schimbul de valută efectuat la piața sovietică a constituit, după cum apreciază Anatol Petrencu, o adevărată jăcmăneală, dacă ne referim la raportul rublă-leu cu care s-a operat [16, p. 47], aceasta mimând întru totul politica financiară a centrului.

Mărfurile de primă necesitate pentru acea vreme, precum gazul lampant, zahărul ş.a., mereu erau insuficiente sau lipseau cu desăvârşire, deoarece sistemul cooperatist-comercial de stat era unul ineficient sub aspectul circuitului stabil de mărfuri, însă ambiţios sub aspectul planurilor de perspectivă prin lărgirea reţelelor de magazine în funcţie de numărul locuitorilor din localităţi [6, p. 30].

Regimul stalinist a folosit şi politica asigurărilor sociale pentru intimidarea oamenilor în vârstă şi a familiilor cu mulţi copii. Se inducea ideea că nu toate persoanele în vârstă sau familiile cu mulţi copii merită să li se acorde pensii sau subvenţii. Pe adresa preşedintelui Sovietului Suprem, bunăoară, au parvenit plângeri şi de acest gen: 33 solicitau pensii individuale şi 29 – pentru familii cu mulţi copii. Dar numai 5 din cele 33 îşi găsesc soluţionare chiar şi la această instanţă. În ceea ce priveşte scutirile de impozite, la fel, din 76 de cereri doar 4 îşi află soluţionare pozitivă, şi acestea iarăşi doar pentru primele patru luni ale anului 1941 [2, p. 44].

Concomitent, domeniul sănătăţii şi recreării s-a bucurat de un anumit interes din partea regimului. Alocările, care au constituit aproximativ 20% [8, 34] din buget, au adus o ameliorare acestui sector prin construirea sau deschiderea unor sanatorii, deşi cu capacităţi limitate, unde aveau însă acces, cel mai probabil, nomenclatura şi muncitorii colaboraţionişti. Fuseseră echipate punctele medicale din localităţile rurale, acestea caracterizându-se mai mult prin eforturile depuse în prevenirea maladiilor infecţioase decât prin tratarea lor nemijlocită. Retorica de concept marxist-comunist din perspectiva construcţiei noii societăţi, şi-a găsit transliterare în relaţia putere şi populaţie în cazul dat, prima angajându-se ca, prin intermediul şcolii, să traducă în procesul educaţional pentru început politici lingvistice de manieră oferită chiar de Stalin [22, p. 50], în acelaşi scop de antrenare a populaţiei locale la modelul sovietic.

Însă experienţa de asemenea gen din fosta RASSM a dus, în cele din urmă, la preluarea imediată a conceptului de „moldovenizare”, experimentat anterior în stânga Nistrului. S-a mizat în special pe impunerea alfabetului chirilic, introdus definitiv la 11 noiembrie 1940 în dauna celui latin. Sovietizarea forţată s-a încununat de succes şi în urma naţionalizării instituţiilor de învăţământ, prin subordonarea lor directă organelor sovietice şi de partid.

S-a recurs şi la o triere de personal didactic prin eliminarea, în primul rând, a feţelor bisericeşti din funcţiile pedagogice, dar şi a celor consideraţi neloiali regimului ori imposibil de reciclat sub aspect ideologic. Şi aceasta în condiţiile când după refugierea masivă peste Prut au rămas doar circa 1 000-1 500 [20, p. 119] de învăţători în cele 6 judeţe ale Basarabiei incluse în componenţa RSSM. Educaţia a fost supusă constrângerilor şi discriminărilor de tot felul prin înfometare, sustragere de edificii şi impozitare excesivă, diminuarea rolului acesteia pentru societate ca pilon al stabilităţii morale şi generator de cultură.

Cursul oficial al „moldovenizării” s-a propagat şi prin participarea nemijlocită a uniunilor de creaţie existente şi nou constituite, aservite puterii, a scriitorilor, compozitorilor, pictorilor care îşi treceau obligatoriu operele sale prin instituţia dură a cenzorului, oamenii de creaţie fiind astfel integraţi activ în construcţia şi propagarea unei „noi” limbi şi culturi diferite de cea română, prin instrucţiuni strict impuse de Comitetul Central.

Un alt aspect al abuzului, cu repercusiuni grave asupra societăţii basarabene, la care s-a dedat puterea sovietică, este faptul că s-a recurs la strămutări de populaţie. Chiar în toamna anului 1940, când în urma retragerii etnicilor germani în patria lor, la 31 octombrie s-a luat decizia de a transfera în Basarabia 9 700 de familii de ţărani din Ucraina de Est şi 6 000 din cea de Vest – Galiţia, mulţi din ei fiind polonezi de origine [16, p. 35]. La aceasta s-a mai adăugat şi aşa-zisa „colonizare internă” care a vizat o dislocare de populaţie din stânga Nistrului în dreapta lui, realizându-se, astfel, constituirea de colhozuri şi în această parte a noii republici prin decizia din 14 noiembrie 1940 a CC al PC(b)M [18, p. 37].

Mai mult decât atât. Macabrul represaliilor îndreptate împotriva populaţiei basarabene atinge apogeul şi capătă un colorit sinistru prin deportările organizate în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941, act care s-a consumat sub stricta dirijare a Moscovei care l-a delegat în teritoriu încă la 7 mai 1941 cu misiuni şi împuterniciri speciale pe S.A. Goglidze [15, 148]. Drept urmare, avalanşa arestărilor, oprimărilor şi deportărilor anterioare s-a completat cu încă aproximativ 22 de mii de basarabeni [15, p. 148].

Privit în ansamblu, întreg anul de dominaţie sovietică ce se extinde până la data de 25 iulie 1941, când Armata Roşie a cedat ultimul punct din dreapta Nistrului, numărul reprimaţilor, potrivit estimărilor istoricului Igor Caşu, se ridică până la 86 604 persoane [8, p. 33].

Comportamentul regimului în teritoriu a devenit şi mai opresiv odată cu declanşarea operaţiilor de război, când mersul acestuia impunea anumite

măsuri de siguranță, iar populația locală era suspectată mereu de atitudini antisovietice. Astfel, s-a recurs la evacuarea sau distrugerea de bunuri materiale în bloc, iar pe fondul acestora, s-au efectuat deposedări şi rechiziții de mijloace de transport şi animale de tracțiune ale țăranilor, cum ar fi cazul celor aproximativ 40 familii din satul Ciuciuleni [3, 8], care nu şi-au mai aflat bunurile vreodată întoarse. Mai mult, întreținerea armatei a condiționat includerea în lista rechizițiilor şi a altor animale decât cabalinele, iar furia țăranilor rămânea a fi una neputincioasă, rareori aceştia opunându-se ori izbutind să-şi restituie cu forța bunurile [3, 21]. Rațiunea războiului a adus, pe lângă rechiziționări şi mobilizări forțate, distrugere de bunuri materiale şi mai ales a acelora de infrastructură.

Prin urmare, teroarea cu care a operat puterea sovietică în relația sa cu societatea basarabeană în anul de ocupație nu a urmărit altceva decât impunerea forțată a regimului de ocupație în termeni restrânşi, mutilând şi înăbuşind cu vehemență orice atitudine refractară a comunității autohtone.

Bibliografie

1. A. N. a R. M., F. 2848, inv. 16, d. 2.
2. Idem, d. 6.
3. Idem, F. 339, inv. 1, d. 2649, p. 8.
4. A. O. S. P. R. M., F. 51, inv. 1, d. 82.
5. Idem, d. 26.
6. Idem, d. 11.
7. Idem, d. 106.
8. Caşu I., „Politica națională” în Moldova Sovietică, 1944-1989, Chişinău: Cartdidact, 2000.
9. Constantin I., Negrei I., Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei. Bucureşti: Editura Biblioteca Bucureştilor, 2009.
10. Crestomație la Istoria Românilor (1917-1992) Chişinău: Editura Universitas, 1993.
11. Giurescu Dinu C. România în al Doilea Război Mondial: de la 15 septembrie 1939 la 23 august 1944 în: O Istorie a Românilor (Studii critice), Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 1998.
12. Moraru A. Istoria românilor. Basarabia şi Transilvania, 1812-1993. Chişinău, 1995.
13. Moşanu A. Pactul Molotov-Ribbentrop şi consecințele lui pentru Basarabia. În; „Sfatul Țării”, 1991, 27 iunie.
14. Pactul Molotov-Ribbentrop şi consecințele lui pentru Basarabia, Culegere de documente Chişinău, 1991.
15. Pasat V. Trudnâe straniță istorii Moldovî, 1940-1950. Moscova, 1944.
16. Petrencu A. Basarabia în timpul celui de-al doilea război mondial (1939-1945). Chişinău: Editura „Prut Internațional”, 2006.
17. Postică E. Deputații Sfatului Țării represați în anul 1940. În „Cugetul”, martie, 1998.
18. Şişcanu I. Deståränirea bolşevică în Basarabia. Chişinău, 1994.
19. Idem. Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940. Chişinău: Editura „Civitas”, 2007.
20. Şişcanu E. Basarabia sub regimul bolşevic (1940-1952), Bucureşti, 1998.
21. Soljenițin A. Arhipelag GULAG. 1918-1956. Tom I, Moscva, 1990.
22. Stalin I. V. Marxismul şi problema națională, Viena, 1913.
23. Vesa V. Înfăptuirea României Mari. În: O Istorie a Românilor, op. cit.

Mihai Țăruş, *Duet*, u/p [2×(1000×500)+(1000×600)+(1000×500) mm], 2009

RĂDĂCINILE ISTORICE ALE CONSTITUȚIEI*

Membru corespondent al AŞM
Ion GUCEAC

HISTORICAL ROOTS OF THE CONSITUTION
Summary: This scientific approach argue assumption that the content of the constitution of any state is determined primarily by the centuries-old tradition of political and legal principles. In support of this idea, the author brings several arguments to demonstrate that the origin of the constitution as the supreme legal act legally lies a number of factors generally defined conventionally as the historical and political roots of the constitution. The influence of these different factors in each specific state, but overall she built that foundation on which modern constitution was formed taking into account all the characteristics of human participation in social life, in conjunction with the natural and social environment. Thus it appears that the Constitution is the cultural heritage of all mankind, its genesis and development are determined by several factors, such as the author's opinion, the most important were: the rule of law in ancient democracy, the natural law, the idea of sovereignty of the people, values religious political statements of the eighteenth century XVIII and beyond.
Keywords: Constitution, political and legal principles, social life, rule of law, sovereignty of the people.

Rezumat: Prezentul demers științific argumentează ipoteza conform căreia conținutul constituției oricărui stat este determinat, în primul rând, de tradiția multiseculară a principiilor politico-juridice. În sprijinul acestei idei autorul aduce mai multe argumente care demonstrează că la originea constituției ca act legislativ cu forță juridică supremă stă o serie de factori generali, definiți convențional ca fiind rădăcinile istorice şi politice ale constituției. Influența acestor factori în fiecare stat concret diferă, dar în ansamblu ea a clădit acel fundament pe care s-a format constituția modernă. După cum se deduce, constituția reprezintă moştenirea culturală a întregii omeniri, geneza şi dezvoltarea ei fiind determinate de câțiva factori, dintre care, în opinia autorului, cei mai importanți au fost: ordinea de drept în democrația antică; concepția dreptului natural; ideea suveranității poporului; valorile religioase; declarațiile politice ale secolului XVIII şi din perioada ulterioară.
Cuvinte-cheie: Constituție, principii politico-juridice, viața socială, ordinea de drept, suveranitatea poporului.

Orice comunitate de oameni, organizată într-un stat, este constrânsă să-şi instituie o bază normativă care să reglementeze relațiile sociale, economice, politice, raporturile juridice şi de altă natură, iar ideile şi principiile normative să le sistematizeze într-o lege fundamentală – constituția statului respectiv.

Deşi statul modern recunoaşte unul sau câteva acte legislative fundamentale numite constituție, în fiecare țară aceasta a apărut în perioade de timp diferite şi în forme diverse. Conținutul reglementării constituționale a relațiilor sociale fundamentale este determinat, în primul rând, de tradiția multiseculară a principiilor politico-juridice. Nu excludem însă prezența elementelor constituționalismului chiar şi în lipsa unui asemenea act normativ de excepție, deoarece pentru edificarea regimului constituțional este suficient ca o „creație juridico-statală să fie raportată la principiile constituționalismului propuse de istorie" [4, p. 111].

Împărtăşim această opinie alături de unii reprezentanți ai doctrinei constituționale din Occident care consideră că „Istoria constituțională a unui stat începe odată cu naşterea statului, cu încheierea procesului de constituționalizare, cu finalizarea primului regim politic obiectiv" [27, p. 295], fapt ce corespunde pe deplin realităților istorice naționale.

La originea constituției ca act legislativ cu forță juridică supremă stă o serie de factori generali, pe care îi vom defini convențional ca fiind rădăcinile istorice şi politice ale constituției. Influența acestor factori în fiecare stat concret diferă, dar în ansamblu ei au clădit fundamentul pe care s-a format constituția modernă ținând cont de toate caracteristicile participării omului la viața socială, în corelație cu mediul natural şi social.

În viziunea lui Montesquieu, legile pozitive trebuie derivate din „natura lucrurilor" şi nu din comanda arbitrară a unui legislator [5. p. 206]. Tot el a elaborat cunoscuta teorie, potrivit căreia clima caldă, temperată sau rece are o influență hotărâtoare asupra gândirii şi comportamentului oamenilor, iar în consecință – asupra principiilor care stau la baza diferitelor tipuri de societăți [5], adică (n.a.) şi asupra conținutului constituției şi altor legi.

Autorul român Alexandru Văllimărescu relevă următorii factori de configurare a dreptului: factorul material (rasa, mediul, densitatea populației, starea economică etc.); factorul moral (credințele, religia, morala, marile curente de idei); oamenii superiori şi hazardul [31, p. 281].

Profesorul Edmond Picard include în categoria factorilor de configurare a dreptului rasa (aceleaşi legi nu pot fi aplicate popoarelor ariene şi celor

*Articol scris în contextul cercetărilor, pentru care autorul a fost desemnat membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, prin decizia Adunării Generale a membrilor AŞM din 6 decembrie 2012.

mongole), mediul (clima, teritoriul, morala, starea economică şi socială etc.); intruziunea străină; imitația (exemplul Turciei care a adoptat Codul civil elvețian); marii jurisconsulți (inteligența omului); atavismul juridic (obiectul implantat adânc, cum ar fi cazul Angliei); progenismul (adică germenii dreptului viitor); tehnica juridică; densitatea populației; acțiunea solidară a marilor forțe sociale (influența elementelor religios, artistic, economic, literar etc.) [31, p. 260-263].

Unii autori demonstrează existența a trei categorii de factori: cadrul natural, cadrul social-politic şi factorul uman [24].

Pornind de la ideea de „spirit general", fiecare societate politică dobândeşte pe parcursul istoriei o structură mentală specifică, comună tuturor membrilor săi. Potrivit acestei teorii, caracteristicile mentale comune nu sunt determinate doar de cauze de natură fizică, cum ar fi teritoriul şi clima, dar şi de cauzele morale, precum religia, legile, maximele guvernământului, pildele trecutului, moravurile, manierele [5, p. 206].

Toma de Aquino, bunăoară, considera că toate legile, „de orice fel ar fi ele", derivă din legea eternă care este „planul înțelepciunii divine, care direcționează toate acțiunile şi mişcările [creaturilor]" [5, p. 104]. În viziunea lui Russo instituirea unei societăți cere oamenilor ceea ce numai cei mai înzestrați dintre ei posedă: o facultate de raționare foarte dezvoltată, iar pentru a face legi drepte, „oamenii trebuie să fie deja aşa cum vor deveni abia ca rezultat al acestor legi" [5, p. 222]. Dacă raportăm afirmația lui Russo asupra factorilor de configurare a constituției constatăm că, într-adevăr, adoptarea acesteia se fundamentează pe principii de raționament puternic dezvoltate, mai cu seamă când este vorba de adoptarea constituției de către o putere constituantă originară. În ce priveşte solicitarea ca oamenii să fie pe potriva constituției până la adoptarea acesteia, credem că nu este posibil mai ales în cazul constituțiilor acordate sau celor adoptate în urma unor revoluții, lovituri de stat, sau impuse din exterior.

Nu putem trece cu vederea în contextul factorilor de configurare a constituției o instituție a legisticii formale cum este *politica legislativă* prin care urmează să înțelegem „un ansamblu de idealuri, scopuri, mijloace şi instrumente menite să imaterializeze conceptual fapte sociale, să le impună o dinamică proprie, inclusiv prin intermediul normelor juridice" [32, p. 4]. Autorul francez Francois Geny încă în anii 1920 a lansat ideea conform căreia activitatea de creație a dreptului, în general, iar în viziunea noastră şi a constituției, oscilează între doi poli independenți: „dat"-ul[1] şi „construitul" [10, p. 96-97]. În opinia aceluiaşi autor „dat"-ul dreptului este alcătuit din mai multe elemente, inclusiv „dat"-ul real, numit şi pur natural, care îşi găseşte originea în condițiile fundamentale ce stau la baza umanității. Aceste condiții pot fi de natură fizică sau morală (climă, sol, producție, constituție anatomică şi psihologică a omului, aspirații morale, sentimente religioase etc.) sau de natură economică, politică, socială. În viziunea scriitorului francez relațiile respective nu generează nemijlocit norme juridice, dar conturează forma şi conținutul acestora, creând, astfel, mediul necesar pentru naşterea normelor juridice [10, p. 371].

Factorul natural reprezintă condiția firească în care se dezvoltă ființa umană şi înglobează factori geografici, biologici, fiziologici şi demografici ce influențează viața socială, dezvoltarea economică, dar şi normele juridice în general şi cele constituționale în special. Este bine cunoscut faptul că natura influențează direct şi nemijlocit viața şi activitatea individului şi aceasta nu poate să nu se răsfrângă asupra legii fundamentale a societății. Într-adevăr, anumite componente ale cadrului geografic impun adoptarea unor reglementări specifice, de exemplu reglementări privind regimul juridic al mării teritoriale, regimul juridic al terenurilor agricole, al fondului forestier etc. În legătură cu aceasta încă Montescquieu susținea că locuitorii câmpurilor mănoase, prea ocupați, ca şi comercianții, sunt mai indiferenți față de forma guvernării. Spre deosebire de aceştia, locuitorii unor zone muntoase sunt mai interesați de problemele date şi mai dornici de guvernări moderate, mai energici, mai dispuşi să lupte pentru ceea ce nu le oferă terenul. Aceeaşi poziție o împărtăşeşte Pascal[2], în opinia căruia „Un meridian decide asupra adevărului. Legile fundamentale se modifică. Hazlie justiție pe care o limitează un râu sau un munte: adevăr dincoace de Pirinei, eroare dincolo de ei" [8, p. 73].

Factorul demografic la fel influențează conținutul normativ al constituției în sensul promovării unor dispoziții care ar stimula creşterea natalității ori pentru instituirea unor forme de control al acesteia.

Conținutul constituției este influențat şi de *factorii politici*, deoarece statul, reprezentat prin auto-

[1] „dat"-ul dreptului presupune realitatea socială exterioară dreptului pozitiv care-i conferă acestuia substanțialitatea necesară existenței sale.

[2] Blaise Pascal (19.05.1623-19.08.1662) a fost un matematician, fizician şi filozof francez având contribuții în numeroase domenii ale ştiinței. Cea mai cunoscută lucrare filozofică a lui Pascal este *Les pensées*, o colecție de gânduri asupra suferinței umane şi a încrederii în Dumnezeu, o lucrare apologetică creştină adresată noii lumi desacralizate.

rităţile publice centrale (Parlament, Şeful statului, Guvern etc.), partidele politice, grupurile de presiune, au un important rol în evoluţia constituţiei. În acelaşi context, nu trebuie neglijat nici *factorul economic*, deoarece un anumit tip de organizare economică influenţează şi normele constituţionale existente într-un stat – atât din punct de vedere ideologic, cât şi al reglementării diverselor probleme care ţin de situaţia economică generală a ţării. Astfel, politica exercitată de stat determină cadrul normativ existent la un moment dat în respectivul stat, bazele sale constituţionale, modul de organizare şi exercitare a puterii.

Ca document al Epocii moderne, Constituţia s-a plămădit pe moştenirea culturală a omenirii. Ea nu a preluat în mod automat ce e vechi, ci a dezvoltat anume acele elemente care nu au reţinut atenţia generală a generaţiilor precedente, astfel încât constituţia ca act legislativ fundamental nu a apărut pe loc viran.

În opinia noastră, geneza şi dezvoltarea ei sunt determinate de ordinea de drept în democraţia antică, concepţia dreptului natural, ideea suveranităţii poporului, valorile religioase, declaraţiile politice ale sec. XVIII şi din perioada ulterioară.

Ordinea de drept în democraţia antică

În teoria dreptului s-a menţionat că ordinea de drept reprezintă o „ordine socială ce reglează într-un mod pozitiv comportamentul unui om…” [14, p. 51]. Această ordine presupune şi un sistem de norme a căror unitate este determinată de „…acelaşi temei de valabilitate”, iar temeiul de valabilitate este „o normă de bază din care derivă valabilitatea tuturor normelor aparţinând ordinii” [14, p. 49].

O primă contribuţie a statelor antice la opera de încetăţenire a constituţionalismului constă în „înălţarea” pe Olimp a legii scrise. În Roma antică, familia juridică romano-germană a adoptat principiul *Non exemplis sed legibus juricandum est* (*Verdictul nu se pronunţă în temeiul exemplelor, ci al legilor*). Perceptul că legea e putere, că legea poate schimba ordinea lucrurilor a avut o importanţă revoluţionară în formarea culturii juridice. Implementarea acestuia în practica socială a început chiar în perioada democraţiei antice. Un exemplu elocvent al puterii legii îl constituie reformele arhontelui atenian Solon (sec. VI î. Hr.), care au fost făcute cu ajutorul legilor.

În vechile democraţii importantă era nu atât legea scrisă, cât nuvelele (lege derogatorie, suplimentară) raţionale şi juste, care să corespundă cu voinţa majorităţii poporului. Bineînţeles, voinţa poporului se asocia cu pătura cetăţenilor liberi – bărbaţi-proprietari. Pe de altă parte, în esenţă legea este lege numai dacă este justă şi nu este adoptată în interesele unui om, unei clase, unui clan, unui grup. Acest aspect este abordat de Platon în dialogul *Legile*: „Noi recunoaştem că acolo unde legile sunt stabilite în interesul câtorva oameni nu este vorba de organizare de stat, ci numai de certuri interne… Eu prevăd pieirea iminentă a acelui stat în care legea nu are putere şi se află în mâinile cuiva” [26, p. 167].

Ideea privind coincidenţa legii cu dreptatea constituie valoarea culturală a lumii antice, îndeosebi a Greciei antice, moştenită şi implementată în prezent în statele democratice prin diverse programe sociale. Legiuitorul de azi deseori în constituţii îşi trasează scopul şi sarcina de a crea un stat social în calitate de valoare şi sarcină. Deşi problema coincidenţei legii cu dreptatea a fost pusă demult, ea nici pe departe nu este soluţionată în prezent.

De la lumea antică constituţiile contemporane au moştenit instituţia democraţiei directe şi a celei reprezentative. Dacă teoria constituţionalismului recunoaşte poporul drept unica sursă a puterii de stat, democraţiile antice fixau asta *a priori*. Bazele democraţiei directe au fost puse încă în perioada homeriană (sec. XI-IX î. Hr.), când în polisurile greceşti pentru soluţionarea unor chestiuni importante se convocau adunările thilelor[3] şi fratriilor[4].

Adunările populare ca organe ale puterii de stat a cetăţenilor liberi au existat şi în Roma antică în perioada republicii. Acolo aveau loc trei feluri de adunări (lat. *comitia*): adunarea curiilor[5], centuriilor[6] şi triburilor[7]. Adunările populare din statele antice, ca formă a democraţiei directe, au demonstrat că la ele din diverse cauze (comunicaţiile de transport nedezvoltate, lipsa de interes ş.a.) nu participau toţi cetăţenii. De aceea, deja în democraţia antică apare instituţia *cvorumului*.

Statele antice au introdus mecanismul juridic de ocupare a funcţiilor de către persoanele cu putere de decizie şi termenele de aflare a lor în funcţie. Constituţiile contemporane nu pot fi imaginate fără aspectele amintite. Procedeele juridice de ocupare a funcţiilor (în afară de uzurparea puterii) erau: ale-

---

[3] Thile – în Grecia antică: uniuni de ginţi, ulterior transformate în districte teritoriale; fratrii-uniuni de clanuri din care erau constituite thilele.

[4] Fratrii – uniuni de clanuri în Grecia antică din care erau constituite thilele.

[5] Curii – în Roma Antică: uniuni ale bărbaţilor-războinici în Roma antică în perioada de dominaţie a relaţiilor gentice-tribale.

[6] Centurii- unităţi de divizare militaro-politică a cetăţenilor.

[7] Triburi – iniţial, trei triburi romane antice (romanii, tiţii şi lucerii) din care era constituită comunitatea patriciană romană; ulterior – districte administrativ-teritoriale.

gerea deschisă directă, alegerea secretă, alegerea cu mai multe trepte, alegerea strictă dintr-un anumit grup social sau dintr-un grup de funcționari (de exemplu, în Roma antică censori erau aleşi numai dintre foştii consuli), numirea în funcție, ocuparea funcției prin tragere la sorți, alegerea în funcție după puterea „strigătului".

Ocuparea funcțiilor în urma tragerii la sorți a fost o încercare de a evita corupția, luarea de mită şi cumpărarea voturilor – fenomene care se regăsesc şi în zilele noastre.

Rezumând importanța ordinii de drept antice în devenirea constituției, putem spune că ea a oferit principiul normei generale abstracte cu ierarhie riguroasă, precum şi multe alte instituții de drept (democrația, cvorumul, ocuparea funcțiilor pe un anumit termen, colegialitatea, procedura juridică ş.a.). Aceasta nu înseamnă că în lume nu există state care îşi creează constituția materială pe alte baze. Statele de felul acesta sunt: Marea Britanie – pe baza cutumelor politice şi a deciziilor judecătoreşti, țările musulmane – pe baza normelor religioase.

Concepția dreptului natural

Constituția scrisă s-a format pe baza renaşterii dreptului natural al cărui concept a apărut în perioada în care dreptul roman „nu s-a mai putut impune", astfel că juriştii „au fost nevoiți să elaboreze un sistem de reguli simple, acceptate de toți şi cu acelaşi înțeles pentru toată lumea, numit *ius gentium*" [6, p. 136].

Aceste reguli simple numite *ius* naturale, încorporate în *ius gentium,* în urma interpătrunderii au constituit ceea ce a fost numit „principii absolute pentru toți oamenii" [6, p. 136]. Cicero a identificat legea naturală cu rațiunea, a contribuit şi a sporit universalitatea acestor principii. Din perspectiva firescului din om, Cicero defineşte şi virtuțile, adică „ceea ce este demn prin natura sa să fie prețuit în sine, fără a ține seama deloc de utilitate, răsplată, avantaj", în lumea unui „aşa se cuvine" universal valabil [7, p. 51; 7, p. 83].

Însă dreptul natural a căpătat un nou impuls după apariția lucrărilor fundamentale ale lui Thoma d'Aquino în sec. XIII. Conform teologului şi filosofului medieval, există patru tipuri de lege: legea eternă, legea naturală, legea umană şi legea divină [5, p. 104]. În viziunea lui legea naturală este produsul rațiunii umane, în sensul că oamenii o percep exercitându-şi propria rațiune. Pentru Toma legi naturale sunt acele legi care determină atât însuşirile obiectelor naturii, cât şi posibilitățile omului. Dreptul natural serveşte la păstrarea ordinii din veci stabilită, ea este permanentă, emană de la Dumnezeu, pentru ca fiecare om să facă numai bine şi să se ferească de rău.

Doctrina dreptului natural din sec. XVII-XVIII a proclamat drepturile naturale, inalienabile ale omului pornind de la postulatul că în societate există drepturi de două feluri: produse de voința omului şi naturale.

Potrivit juristului olandez H. Grotius, care a sistematizat dreptul internațional (*Despre dreptul războiului şi al păcii*) şi unul dintre principalii reprezentanți ai dreptului natural (*Marea liberă*), învățătura despre dreptul natural imuabil constituie o parte firească, de sine stătătoare a jurisprudenței [9, p. 52]. Prin drept natural, Grotius înțelege dreptul în sensul lui adevărat, sensul larg al cuvântului, care se sprijină pe principiile elaborate de rațiunea umană. Aceste principii sunt următoarele: abținerea de la însuşirea bunurilor străine, restituirea lucrurilor ce aparțin altei persoane şi recompensarea foloaselor trase din aceasta, respectarea promisiunilor, compensarea daunelor pricinuite, ispăşirea pedepsei meritate [9, p. 46]. După Grotius, dreptul natural izvorăşte din necesitatea omului de a trăi în societate, această nevoie fiind şi obârşia dreptului [9, p. 108].

S. Pufendorf (1632-1694), reprezentant al şcolii dreptului natural situat aproape de Grotius, în lucrarea *De iure naturae et gentium*, pornind de la sursele de proveniență, face distincția între dreptul natural şi morală. Afirmând universalitatea şi raționalitatea dreptului, Pufendorf considera că dreptul este întemeiat pe rațiune şi nu prin autoritate sau revelație. În opinia lui, societatea civilă este constituită în urma încheierii unor pacte sociale, fie de uniune (dă expresie unirii tuturor voințelor într-una singură), fie de subordonare (un instrument de reacție negativă față de atitudinea celor care nu respectă interesul comun, moment din care se trece de la legile naturale la cele civile), fie de guvernare (se referă la forma de guvernare ce trebuie adoptată, societatea civilă, odată constituită, impunând cu necesitate instituirea unei forme de guvernământ) [6, p. 140-141].

Un alt clasic al dreptului natural, juristul englez J. Locke consideră că înainte de formarea statului oamenii trăiau în condiții naturale, când fiecare avea posibilitatea să sancționeze alt individ care încălca norma de conviețuire şi de gospodărire primitivă. Cum în starea naturală nu există un organ care s-ar ocupa de pedepsire, oamenii ajung la înțelegerea de a se organiza într-o comunitate mai complexă, de a crea statul, una dintre sarcinile primordiale ale căruia este să asigure fiecărui om drepturile naturale: la viață, la libertate, la egalitate în drepturi, la propri-

etate. O particularitate importantă a doctrinei lui J. Locke este că, odată cu formarea statului, oamenii nu trebuie să renunţe la drepturile lor naturale. Aceste drepturi niciodată nu pot fi înstrăinate. Dimpotrivă, în persoana statului drepturile naturale ale omului dobândesc un mijloc de apărare prin adoptarea de legi. Numai legea asigură respectarea drepturilor naturale: „… scopul legii este nu nimicirea şi nu limitarea, ci păstrarea şi extinderea libertăţii… Acolo unde nu este lege, nu este nici libertate” [19, p. 349].

Pentru realizarea libertăţii şi asigurarea dreptăţii, proprietatea este tot atât de importantă ca şi legea. În sec. al XVII-lea, când în Europa domina dreptul proprietăţii seniorale, iar în America înflorea comerţul cu sclavi, J. Locke demonstra că proprietatea privată este firească pentru om şi că ea a apărut încă înainte de formarea statului. Proprietatea este ceea ce omul a primit de la natură prin munca sa şi ceea ce el şi-o alătură ca pe ceva ce-i aparţine anume lui. Apariţia proprietăţii trebuie căutată în munca depusă; în proprietate privată se poate afla orice şi în cantitate nelimitată. Omul poate aduna aur şi argint fără a pricinui daună sie şi altora. J. Locke subliniază că aceste metale în mâinile proprietarului nu se strică şi nu se distrug [19, p. 290]. Textul scris cu peste 300 de ani în urmă sună ca un îndrumar pentru oligarhii de astăzi.

Drepturile naturale în diferite epoci, fără îndoială, se schimbau sub aspectul conţinutului, dar neschimbată rămâne ideea dreptului ca produs al raţiunii umane, care asigură autonomia şi supravieţuirea individului în societate. Dreptul natural, după cum arată V.S. Nerseseanţ, este forma juridică de exprimare a primatului şi priorităţii naturalului asupra artificialului în relaţiile umane [25, p. 613]. Aplicarea concepţiei dreptului natural în contextul societăţii actuale trebuie să suporte unele ajustări determinate de „problematica evaluării justeţii legilor, care nu mai face apel la dreptul natural ca măsură a dreptului pozitiv…” [6, p. 162].

Ideea suveranităţii poporului

Începând cu sec. al XVII-lea (mai ales cu încheierea Păcii de la Westfalia)[8] şi până în prezent, suveranitatea a devenit o problemă care suscită diverse dezbateri ştiinţifice. După cum afirmă profesorul Antonie Iorgovan, „...nu există sesiune ştiinţifică internaţională la care ea să nu se ridice” [18, p. 146].

În anii 1930, Harold J. Laski spunea următoarele: „Nimic nu ne este mai necesar în zilele noastre decât clarificarea noţiunilor antice. Suveranitate, libertate, autoritate, personalitate – acestea sunt cuvinte a căror istorie şi definiţie ne-o dorim, sau mai degrabă dorim să le cunoaştem istoria pentru că substanţa lor de fapt este definiţia [15, p. 314]. În viziunea lui conceptul de suveranitate „nu poate fi găsit în societăţi în care nu există stat” [17, p. 17]. În calitate de argumente autorul aduce următoarele afirmaţii: conceptul de suveranitate apare doar după ce a avut loc un proces de integrare sau reconciliere între stat şi societate; conceptul de suveranitate va ieşi la suprafaţă oriunde şi oricând acest proces va ajunge într-un anumit stadiu de progres [17].

Pentru a înţelege suveranitatea, ne avertiza Hegel, „trebuie să posedăm în genere conceptul a ceea ce constituie substanţa şi adevărata subiectivitate a conceptului”. În viziunea marelui gânditor, întrucât suveranitatea exprimă „idealitatea oricărei îndreptăţiri particulare, se poate lesne comite eroarea de a o considera drept simplă putere şi arbitrar gol, şi de a socoti suveranitatea sinonimă cu despotismul” [16, p. 276].

Constituţia ca fenomen al dreptului şi politicii Epocii moderne a dat răspuns la întrebarea: cui aparţine puterea supremă în stat. Europa, în perioada fărâmiţărilor feudale, se sprijinea pe relaţiile contractuale dintre rege şi feudali. Pe atunci nu era o putere de stat unitară, existau mai multe centre de putere; în legătură cu aceasta, nu erau drepturi unice, obligaţii unice, o ordine unică. În realitate aceasta conducea la războaie permanente atât între feudali, cât şi între statele relativ nu prea mari.

În secolele XVI-XVIII termenul „suveranitate” a trecut prin trei etape de dezvoltare: 1) suveranitatea de stat; 2) suveranitatea poporului; 3) suveranitatea naţională. (Problema suveranităţii în ştiinţă este destul de complexă, în afară de tipurile enumerate de suveranitate mai există suveranitatea organelor de stat, suveranitatea organelor supranaţionale ş.a.).

Dezvoltarea filozofiei dreptului a condus la recunoaşterea faptului că organul suprem în stat este

[8] Pacea Westfalică este înţelegerea din 1648 prin care a fost pus capăt Războiului de treizeci de ani (1618-1648). Tratatul de pace este alcătuit din două documente: tratatul din Münster (încheiat între Sfântul Imperiu Roman şi Franţa) şi tratatul din Osnabrück (încheiat între Sfântul Imperiu Roman şi Suedia). În Pacea Westfalică a fost reafirmată prevederea Păcii Religioase de la Augsburg (1555), prin care religia catolică şi cea protestantă (luterană) au fost privite ca egal îndreptăţite, această prevedere fiind extinsă prin Pacea Westfalică şi asupra confesiunii calvine din imperiu. În anul 1648 oraşul Stettin cu regiunile adiacente, oraşul Wismar, episcopatul Bremen şi Verden. Danemarca nu obţine teritoriile pretinse. Austria cedează Franţei Sundgau. Franţa prin uneltirile cardinalului Richelieu, care a fost împotriva încheierii păcii, devine cea mai influentă şi puternică ţară din vestul Europei. Întinderi mari din Sfântul Imperiu Roman sunt pustiite de război, pierderile constituind între 3 - 4 milioane de vieţi omeneşti. Statele germane nu aveau ieşire la mare fiind excluse din comerţul maritim, fapt ce a influenţat dezvoltarea economică în comparaţie cu ţările riverane din acea perioadă, ca Olanda, Anglia, Franţa.

poporul, că suveranitatea aparține poporului. Primii care au fundamentat această idee a constituționalismului, atât de importantă în zilele noastre, au fost J. Locke şi J.-J. Rousseau.

În lucrarea sa *Două tratate despre conducere* (1690) J. Locke scria că puterea supremă în toate cazurile şi în toate împrejurările rămâne în mâinile poporului [19, p. 349]. Aceeaşi idee, dar cu utilizarea categoriei *suveranitate,* a fost formulată mai târziu de către J.-J. Rousseau. Gânditorul era adeptul concepției contractului social, potrivit căreia, pentru formarea statului, este necesară voința liberă a oamenilor. În stat cetățenii creează o voință comună, dar ea se poate forma numai dacă este încheiat contractul social. Conform acestui contract, fiecare om se oferă pe sine, forțele sale pentru voința comună. Întreaga putere de stat trece la suveran, pe care îl formează participanții la contractul social. Acest suveran este poporul – singurul posesor al suveranității. Este de menționat că J.-J. Rousseau era împotriva reprezentării populare în procesul legislativ, idealul lui fiind democrația directă. El scria în celebra sa lucrare *Despre contractul social, sau Principiile dreptului politic* (1762): „Fiecare din noi pune în comun persoana şi toată puterea lui, sub conducerea supremă a voinței generale; şi primim in corpore pe fiecare membru, ca parte indivizibilă a întregului” [28, p. 16]. După Russeau, actul de asociere dă naştere unui corp moral şi colectiv constituit „din tot atâția membri câte voturi sunt în adunare, corp care capătă, prin însuşi acest act, o unitate, un eu colectiv, o viață şi o voință a sa.” Această formă de asociere devine o persoană publică care ,,purta odinioară numele de *cetate*, iar astăzi poartă numele de *republică* sau corp politic, fiind numit de către membrii săi *stat* atunci când este pasiv, *suveran* când e activ şi *putere* când e comparat cu alte formațiuni asemănătoare” [28, p. 16-17]. Puterea, ,,dirijată de voința comună”, rezuma gânditorul, se numeşte suveranitate [28, p. 24].

Foarte exact a scris despre suveranitate G. W. F. Hegel: „*Despre suveranitatea poporului* se poate vorbi în sensul că poporul este în genere independent în raport cu *lumea exterioară* şi formează propriul său stat…” [12, p. 320].

Evoluția istorică a conceptului suveranității este îmbogățită şi prin noile teorii care reprezintă într-o nouă lumină elementele constitutive ale suveranității din perspectiva procesului de integrare a statelor europene. În vizorul acestor teorii este problema titularului suveranității, din care motiv aceste teorii susțin că puterea politică în calitate de fenomen şi formă instituționalizată trebuie să se raporteze la un titular căruia îi sunt recunoscute anumite prerogative [30. p. 19]. Dacă în teoriile teocratice acest titular absolut al puterii politice era monarhul absolut, în teoriile moderne şi chiar actuale vizând conceptul suveranității, titularul absolut al puterii politice şi, respectiv, al suveranității este poporul sau națiunea, iar statul este „titularul puterii publice (al puterii de stat, al capacității de a acționa) ce i s-a încredințat în mod legitim de către popor” [30, p. 19].

Puterea exprimată prin suveranitate se justifică prin dispozițiile constituționale, care în acelaşi timp reflectă relația intrinsecă între popor, națiune, putere de stat şi suveranitate.

Susținem opinia autorilor care recunosc că această legătură rezultă „din dezvoltarea constituționalismului şi se confirmă chiar din textele constituționale contemporane” [30, p. 19]. Astfel, legătura indisolubilă între putere şi popor, faptul că suveranitatea aparține poporului însuşi, că suveranitatea nu poate fi înstrăinată şi transmisă altcuiva a devenit postulatul principal al constituțiilor statelor contemporane. Singura sursă a puterii politice este poporul. Această concluzie este reflectată în art. 2 al Constituției Republicii Moldova, potrivit căruia suveranitatea națională aparține poporului Republicii Moldova, care o exercită în mod direct şi prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție. Nicio persoană particulară, nicio parte din popor, niciun grup social, niciun partid politic sau o altă formațiune obştească nu poate exercita puterea de stat în nume propriu. Uzurparea puterii de stat constituie cea mai gravă crimă împotriva poporului [1]. Puterea de stat, în felul acesta, aparține poporului ca o comunitate, ca un tot unitar. Poporul este concomitent şi subiect al guvernării, şi guvernat.

Influența Uniunii Europene asupra suveranității Republicii Moldova, în procesul de aderare şi integrare în Uniune, va depăşi cu mult posibilitățile ei de a-şi impune punctul de vedere. Şi totuşi, Republica Moldova va trebui să-şi proiecteze o identitate proprie în Uniunea Europeană. În primul rând, Republica Moldova va trebui să adopte o abordare modernă a suveranității şi să realizeze că *partajarea atributelor suveranității cu UE este un avantaj.*

Privitor la transformările ce urmează să aibă loc în domeniul *suveranității juridice,* este de reținut că acestea trebuie să plece de la înțelegerea de către jurişti şi politicieni a faptului că natura suveranității juridice a suferit unele schimbări şi că noțiunea de suveranitate fundamentată în sec. al XIX-lea este demult depăşită.

Una din problemele substanțiale care trebuie abordate este introducerea în Constituție a recunoaşterii supremației dreptului european şi a aplicabilității sale directe. Alt aspect ar fi recunoaşterea posibilității delegării exercițiului anumitor competențe naționale către Uniunea Europeană. În acest sens e necesar ca autoritățile din Republica Moldova din diferite domenii de activitate să cunoască în detalii legislația şi atribuțiile UE pentru a şti „ce şi cât" trebuie delegat în competența acesteia.

Din seria modificărilor pe care le vor suporta atât Constituția cât şi alte acte legislative naționale, ar trebui să amintim aici garantarea dreptului oricărui cetățean european de a alege şi de a fi ales în funcții publice naționale şi locale în Republica Moldova, transpunerea în legislația națională a principiilor care se regăsesc în dreptul comunitar şi anume: principiul subsidiarității, principiul proporționalității, principiul răspunderii statului Republica Moldova față de cetățeni pentru încălcarea dispozițiilor de drept comunitar etc.

Valorile religioase

În literatura juridică se recunoaşte faptul că începuturile vieții juridice ale societății au fost asociate cu fenomenul religios, din care motiv dreptul a început a fi conceput în calitate de fenomen divin [32, p. 260-263], lucru firesc şi natural, deoarece este cunoscut că până la apariția statului, ordinea socială s-a întemeiat pe o esență religioasă [29, p. 56].

Este constatat faptul că în cadrul civilizației sumeriene[9] preoții erau administratori care planificau „eforturile maselor umane". Ei erau singurii care ştiau să calculeze sosirea anotimpurilor, să proiecteze canale şi să supravegheze lucrările de întreținere a acestora, să ducă evidența unor date fără de care era imposibilă coordonarea eficientă a activităților sociale. Aura supranaturală ce li se atribuia le acorda preoților posibilitatea să-şi dezvolte „capacitățile de organizare atât în sfera religioasă, cât şi în cea practică până când au reuşit să ridice societatea sumeriană la nivelul primar de civilizație" [21, p. 33].

Toate acestea au contribuit la apariția unei teorii politice la baza căreia stătea un principiu fundamental al religiei mesopotamiene antice, în conformitate cu care capacitatea de a conduce venea de la zei. În acelaşi timp, regalitatea era învestită cu o puternică aură religioasă şi prin participarea personală a regelui în ritualele religioase [21, p.52].

Izvoarele literare din secolul al XIII-lea î. Hr. demonstrează că marii regi din acea perioadă erau „prizonieri ai preoților, care, în calitatea lor de apărători ai vechiului ritual şi interpreți ai oracolelor, controlau minuțios toate acțiunile zilnice ale monarhilor" [21, p.147].

Un alt exemplu este localizat în perioada istorică în care îşi are începutul clar religia ebraică, când o parte a populației evreieşti pornise să străbată deşertul (apr. în secolul al XIII-lea î. Hr.) sub conducerea lui Moise. Schimbarea modului de viață, de la munca forțată în interesul public la viața hoinară din deşert necesita legi clare, aplicabile în noile condiții. Situația devenise complicată şi prin faptul că vechile obiceiuri fusese uitate, iar cei ce l-au urmat pe Moise erau de origini diferite astfel lipsindu-le o conducere şi organizare tradițională. În aceste circumstanțe, consideră William H. McNeill, era natural şi inevitabil ca legea lui Moise să îmbrace o formă religioasă, inclusiv cele zece porunci [21, p.157-158]. Când tribul reformat de Moise s-a localizat în Palestina, celelalte triburi neavând o lege scrisă au adoptat religia monoteistă. Ulterior, scrierile istorice ale evreilor au fost influențate de credința iudaică al cărui rol ca Dumnezeu al Oştirilor însemna că puterea lui se manifestă „cel mai distinct în sfera politică şi militară" [21, p.158].

În societatea evreiască timpurie profeții au devenit principalii purtători de cuvânt ai religiei lui Moise, motiv pentru care întreaga comunitate le cerea sfatul în orice problemă importantă. Cuvintele unui profet nu puteau fi ignorate nici măcar de regii şi preoții ale căror acțiuni le denunța [21, p. 160]. Profeții mai proclamau dreptatea şi mila lui Dumnezeu, susținând că motivul pentru care El intervenea în viața oamenilor era „ajutorarea celor drepți şi pedepsirea răului". În viziunea lui William H. McNeill „această combinație de putere universală şi dreptate absolută a exaltat tendințele spre universalism religios şi individualism etic" apărute şi în alte religii ale Orientului Mijlociu în acea perioadă [21, p. 160].

Apariția creştinismului este considerată unul din momentele cele mai importante din istoria lumii, care, în viziunea noastră, nu putea să nu influențeze şi apariția constituției.

În Imperiul roman, bunăoară, apariția creştinismului a condus la separarea „împărăției propovăduirii" de „împărățiile pământeşti": „Dați Cezarului ce este al Cezarului şi lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu" (Matei, 22, 17-22) [20, p. 1125-1126].

---

[9] Izvoarele istorice nu furnizează date privitor la originile sumerienilor. Totuşi se constată că aceştia au venit în văile Mesopotamiei dinspre sud. Primele oraşe care nu erau decât „sate mari" erau concentrate în partea sudică a câmpiei aluvionale. Sumerienii divizau terenul irigat în suprafețe mari care aparțineau unui zeu, dar administrate de preoți în numele lui.

După Revoluția Franceză din 1879, doar Biserica a opus rezistență uzurpărilor la care s-a dedat guvernul revoluționar. Totuşi, rolul ei în materie de drept scade. Asta însă n-a transformat Biserica într-o ramură a birocrației guvernamentale, deoarece „autoritatea preoților şi a episcopilor nu provenea din suveranitatea populară şi nici de la stat, ci din pretențiile lor de succesiune apostolică” [1].

Treptat, în cadrul societății şi în procesul de evoluție a fenomenului juridic s-au produs o serie de metamorfoze, care s-au soldat cu crearea bazelor jusnaturalismului, ca urmare dreptul fiind extras din transcendentalismul religios şi plasat în zona rațiunii umane [32, p. 21]. A trecut mai bine de un secol de când autoritățile politice s-au separat de cele religioase, însă comunicarea dintre politic şi religie rămâne a fi intensă. În calitate de argument poate servi utilizarea în limbajul politico-juridic a expresiilor de genul: „sacralitatea națiunii”, „drepturi sacre”, „voința națională şi grație divină”, „purificarea vieții politice” etc. considerate a fi împrumutate din limbajul religios [3, p. 26].

Unele constituții în vigoare cuprind în conținutul său normativ formule religioase care apar în calitate de vector spiritual al creştinismului. De exemplu, Constituția României (art. 82) include în textul jurământului depus de Preşedintele țării, de membrii Guvernului expresia: „Aşa să-mi ajute Dumnezeu!” [2], care este rostită doar pentru „legitimarea acțiunii politice ca fiind în armonie cu voința divinității” [3, p. 26].

Majoritatea constituțiilor contemporane consacră în calitate de drept fundamental libertatea conştiinței şi a cultelor religioase. Astfel, Constituția Republicii Moldova (art. 31) garantează libertatea conştiinței, care însă trebuie să se manifeste în spirit de toleranță şi de respect reciproc. Constituția nu se limitează doar la consacrarea acestui drept, dar merge mai departe, statuând şi libertatea cultelor religioase, şi dreptul acestora de a se organiza potrivit statutelor proprii, în condițiile legii. Cultele religioase sunt autonome, separate de stat şi se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în aziluri şi în orfelinate [1].

În Republica Moldova cultele religioase sunt autonome față de stat şi se bucură de sprijinul lui, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în azile şi în orfelinate [2].

Laicizarea şi raționalizarea puterii politice a avut drept urmare diminuarea influenței Bisericii asupra actului de guvernare, inclusiv asupra constituției, însă nu a eliminat totalmente influența sacrului.

Declarațiile politice

Un alt factor în timp, care a determinat crearea constituției ca document juridic scris, au fost declarațiile din sec. al XVIII-lea şi din perioada ulterioară. Declarația politică este o proclamație solemnă a vreunui organ, un document care conține aprecierea împrejurărilor şi faptelor, scopurilor şi principiilor de activitate. Declarația nu conține norme juridice, dar deseori constituie un punct de plecare pentru elaborarea şi adoptarea unor astfel de norme în viitor. Declarațiile politice din sec. al XVIII-lea au constituit punctul de pornire pentru o situație calitativ nouă a societății fără împărțirea oamenilor pe stări sociale.

Declarațiile politice au proclamat egalitatea formală a tuturor oamenilor. Dacă factorii apariției constituției, examinați anterior, erau rădăcinile ei ideologice şi istorice, declarațiile politice pot fi considerate pasul următor – germenii constituției şi izvoarele ei în sfera politică. Aceste declarații proclamau scopul creării unei astfel de orânduiri statale care s-ar fi deosebit principial de toate cele precedente: anularea stărilor şi a privilegiilor feudale, astfel ca oamenii să nu mai fie împărțiți după origine, proprietate, îndeletnicire şi alte caracteristici; egalitatea formală în drepturi a cetățenilor; drepturile inalienabile ale omului.

Etapa contemporană a constituționalismului este specifică şi prin extinderea factorilor de configurare a constituției de care este preocupată legistica formală care, făcând parte din ştiințele guvernării, identifică câteva planuri ale puterii, inclusiv: stabilirea obiectivelor politice ale conducerii naționale; stabilirea soluțiilor normative necesare pentru atingerea obiectivelor politice; formalizarea mijloacelor, instrumentelor şi metodelor de direcționare a comportamentului uman în vederea atingerii scopurilor politice prin intermediul normelor juridice [32, p. 4-5].

Obiectivele politice ale conducerii naționale poartă un caracter extrajuridic, dar ele sunt definitorii pentru celelalte două elemente ale procesului de conducere politico-juridică a societății. Concomitent, ele contribuie la formalizarea mijloacelor, instrumentelor şi a metodelor de direcționare a comportamentului uman orientat spre atingerea scopurilor politice prevăzute în constituții.

Bibliografie

1. Constituția Republicii Moldova. Adoptată la 29.07.94. Monitorul Oficial al R. Moldova nr.1 din 12.08.1994.

2. Constituția României nr. 429/2003. Publicată în: Monitorul Oficial NR. 767 din 31 octombrie 2003.

3. Amititeloiaie A. Puterea politică din România contemporană şi tendinţele ei discreţionare, Iaşi, Junimea, 2009.

4. Арановский К. В. Государственное право зарубежных стран. Москва. Форум, 2000.

5. Boucher D., P. Kelly. Mari gînditori politici: de la Socrate pînă astăzi. Bucureşti, Editura ALL, 2008.

6. Boldurean Cristina-Maria. Drept şi raţionalitate. Bucureşti: Editura C.H. Beck, 2007.

7. Cicero. Despre supremul bine şi supremul rău (trad. Gh. Ceauşescu). Bucureşti: Ed. Ştiinţifică, 1983.

8. Dogaru Ion. Teoria generală a dreptului. Craiova, 1998.

9. Grotius H. Despre dreptul războiului şi al păcii. Bucureşti: Ed. Ştiinţifică, 1968.

10. Geny FF. Science et technique en droit prive positif, Second Partie.

11. Geny FF. Science et technique en droit prive positif, Premiere Partie, Recueeil Sirey. Paris, 1922.

12. Гегель Г.В. Ф. Философия права. Москва, 1990.

13. Gurvich G., Elementes de sociologie juridique. Paris, 1940.

14. Hans Kelsen. Doctrina pură a dreptului. Bucureşti: Humanitas, 2000.

15. Harold J. Laski. The Foundations of Sovereignty and Other Essauys. 1921.

16. Hegel G.W.F. Prncipiile filosofiei dreptului. Bucureşti: Editura IRI, 1996.

17. Hinsley F.H. Suveranitate. Chişinău: Ştiinţa, 1998.

18. Iorgovan Antonie. Drept constituţional şi instituţii politice. Teorie generală, Bucureşti, Galeriile J.L. Calderon, 1994.

19. Локк Дж. Сочинения. Москва. Т. 3.

20. Matei, XXII, 21, în Biblia, 1944.

21. McNeill William H. Ascensiunea Occidentului: o istorie a comunităţii umane şi un eseu retrospectiv. Chişinău: Editura ARC, 2000.

22. Montesquieu Ch. Despre spiritul legilor. Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1964, Vol. I.

23. Montesquieu Ch. Despre spiritul legilor. Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1964, Vol. II.

24. Naschitz Anita, Teorie şi tehnică în procesul de creare a dreptului. Ed. Academiei, 1969.

25. Nerseseanţ V.S. Философия права. Москва, 1997.

26. Платон. Сборание сочинений. Т. 4. Москва, 1994.

27. Prelot Marcel, Jean Boulouis. Institutions politiques et droit constitutionnel. Dalloz, Paris. 1980.

28. Rousseau Jean-Jacques. Contractul social. ANTET XX PRESS, Prahova, p. 16.

29. Schmitt C. Teologie politică. Traducere de L. Stan şi L.Turcescu, Bucureşti: Editura Universal Dalsi, 1996.

30. Varga A. Constituţionalitatea procesului legislativ. Bucureşti: Editura Hamangiu, 2007.

31. Vâllimărescu A. Tratat de enciclopedia dreptului. Bucureşti, 1999.

32. Vida Ioan. Legistica formală. Ediţia a V-a, revizuită şi completată, Universul juridic, 2012.

Mihai Ţăruş, *Legenda crinului-3,* u/p, 2×(1100×1050 mm), 2011

NOI DIRECȚII DE ELABORARE A MEDICAMENTELOR AUTOHTONE*

Membru corespondent al AŞM
Victor GHICAVÎI
USMF „Nicolae Testemițanu”

NEW DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF INLAND DRUGS IN MOLDOVA

Summary: The supply of quality, effective, safe and affordable drugs largely determines the viability of the health system in the country. Scientific activities were focused on an important new direction established to scientific research, the development and implementation of new drugs based on local raw materials and promoting reforms in health and medicine. The approval and incorporation into medical practice more antihypotensive acting drug preparations with immunomodulatory, hepatoprotective, cytoprotective and regenerative, adsorbent and antibacterial actions, used to optimise and streamline the drug treatment of several diseases and pathological conditions, for ensuring the safety and accessibility.

Keywords: medicine, vasoconstrictory, immunomodulatory, regenerating, safety, accessibility etc..

Rezumat: Aprovizionarea cu medicamente calitative, eficiente, inofensive şi accesibile determină în mare măsură viabilitatea sistemului de sănătate din țară. Activitatea de cercetare a autorului are ca bază conceptul obținerii, studierii şi elaborării medicamentelor noi, preponderent din materie primă locală, precum şi promovarea reformelor în domeniul sistemului de sănătate şi a medicamentului. Autorul este preocupat de elaborarea, aprobarea şi implementarea în practica medicală a remediilor noi antihipotensive, imunomodulatoare, hepatoprotectoare, citoprotectoare şi regeneratoare, precum şi a preparatelor cu proprietăți absorbante şi antibacteriene, utilizate cu scopul optimizării şi eficientizării tratamentului medicamentos a mai multor afecțiuni şi stări patologice, întru asigurarea inofensivității şi accesibilității acestuia.

Cuvinte-cheie: medicament, efect vasoconstrictor, imunomodulator, regenerator, inofensivitate, accesibilitate.

*Articol scris în contextul cercetărilor, pentru care autorul a fost desemnat membru corespondent al Academiei de Ştiințe a Moldovei, prin decizia Adunării Generale a membrilor AŞM din 6 decembrie 2012.

E bine cunoscut faptul că aprovizionarea cu medicamente de calitate, inofensive şi accesibile determină în mare măsură eficiența şi viabilitatea sistemului de sănătate din țară. Există două căi esențiale pentru rezolvarea acestei probleme: importul de medicamente şi producția autohtonă a lor.

Actualmente circa 90-95 la sută din medicamentele utilizate în Republica Moldova sunt importate, dar o bună parte din acestea, fiind destul de costisitoare, rămân inaccesibile pentru majoritatea populației. Cu toate că numai 5-10 la sută din medicamentele utilizate sunt de fabricație autohtonă, majoritatea din ele sunt reproduse în baza materiei prime de asemenea achiziționate peste hotare, ceea ce creşte prețul lor de cost. În anul 2012, bunăoară, au fost importate medicamente cifrate la circa 206 mil. dolari, iar în țară acestea s-au produs în sumă de 32 de milioane de dolari. Totodată, volumul exportului de medicamente autohtone în perioada respectivă a constituit doar 11,4 mil. dolari.

Producția farmaceutică autohtonă în anul 2012 a autorizat 1 104 denumiri de medicamente, ceea ce constituie 18 la sută din nomenclatorul medicamentelor înregistrate în țară. Spectrul farmacologic (farmacoterapeutic) al preparatelor autohtone (48 de grupe din cele 149 existente), varietatea şi eficacitatea lor (Formularul Farmacoterapeutic Național include numai 24 de preparate (4-5%) de fabricație autohtonă din cele 543 preparate VEN (vitale, esențiale şi non-esențiale), reflectă în anumită măsură nivelul de dezvoltare a industriei farmaceutice naționale, sortimentul de medicamente produse în Moldova, calitatea şi eficacitatea lor, tehnologiile folosite la fabricare. În această situație, deficitul de medicamente esențiale se compensează, desigur, prin import costisitor (actualmente de la 543 companii, firme etc. din 52 de țări).

În practica medicală mondială, inclusiv în cea din Republica Moldova, este implementat un număr enorm de medicamente (peste 130 mii şi, respectiv, 6 mii) sub diverse forme farmaceutice. Practic, nu există medicamente absolut nedăunătoare şi inofensive, deoarece ele nu posedă o acțiune absolut selectivă.

Creşte considerabil şi volumul de medicamente utilizate fără prescripție medicală, ceea ce sporeşte posibilitatea apariției efectelor adverse şi complicațiilor farmacoterapeutice. Potrivit datelor OMS, reacțiile medicamentoase nedorite la pacienții spitalizați se constată în 10,9% cazuri. În 2,1% cazuri reacțiile sunt grave, iar în 0,2% – letale. Efecte nedorite apar şi la 4-29% de pacienți ce administrează medicamente în afara spitalizării. Toate acestea pot fi cauzate de

implementarea în practica medicală a preparatelor studiate incomplet, de polipragmazie, utilizarea iraţională a medicamentelor sau a preparatelor falsificate, ineficace şi necalitative, erorile medicale şi farmaceutice şi multe altele din partea medicamentului, pacientului şi a personalului medical.

Aşadar, problema inofensivităţii administrării medicamentelor devine tot mai actuală şi sofisticată atât din punct de vedere medical şi social, cât şi economic. După cum declară experţii OMS, cheltuielile pentru combaterea consecinţelor efectelor adverse şi a complicaţiilor farmacoterapiei depăşesc 177 mld. dolari pe an, iar în unele ţări pentru aceasta se cheltuiesc până la 20 la sută din buget.

Astfel, subsemnatul (m. cor. Victor Ghicavîi – n.r.) şi-a desfăşurat cercetările pornind de la necesităţile primordiale şi semnificative ale restructurării practicii medicale existente, precum:

- formarea bazei ştiinţifice de dezvoltare a industriei farmaceutice naţionale prin implementarea în producere a preparatelor medicamentoase originale noi în baza materiei prime locale;
- sporirea sortimentului de medicamente autohtone originale şi a nivelului de asigurare a instituţiilor medicale şi a populaţiei cu medicamente de primă necesitate, eficiente, inofensive şi accesibile;
- prevenirea efectelor adverse nefavorabile şi a complicaţiilor de pe urma tratamentului medicamentos prin selectarea şi utilizarea raţională a medicamentelor, prin preîntâmpinarea prescrierii şi dublării neargumentate a medicamentelor ca să excludă polipragmazia şi politerapia.

Din aceste considerente, activităţile realizate au fost axate pe **o nouă şi importantă direcţie ştiinţifică privind cercetarea, elaborarea şi implementarea medicamentelor noi în baza materiei prime locale, asigurarea farmacoterapiei eficiente şi inofensive prin optimizarea şi individualizarea tratamentului medicamentos şi promovarea reformelor în domeniul sistemului de sănătate şi a medicamentului. Această arie a preocupărilor ştiinţifice corespunde direcţiilor prioritare de dezvoltare a ştiinţei – biomedicina, farmaceutica, menţinerea şi fortificarea sănătăţii.**

Activitatea de cercetare a avut ca bază conceptul obţinerii, studierii şi elaborării medicamentelor noi, preponderent din materia primă locală (vegetală, minerală, animală, sintetică şi entomologică) cu implementarea şi utilizarea lor ulterioară în practica medicală în scopul optimizării tratamentului medicamentos al unor boli şi stări patologice.

Cercetările efectuate în conlucrare cu specialiştii altor domenii (botanişti, chimişti, biologi, farmacişti etc.) şi în strânsă colaborare cu diferite instituţii şi laboratoare din ţară şi de peste hotare (România, Rusia, Israel, Germania etc.), cuprind toate etapele de elaborare, începând de la un simplu screening al unui şir de compuşi biologici activi, urmând succesiv studii in vitro, in vivo, de toxicitate acută şi cronică, de evidenţiere a proprietăţilor specifice pe organe izolate, modele experimentale şi, în final, la voluntari şi pacienţi cu diferite patologii – până la apariţia preparatului pe piaţa farmaceutică. Practic această cale ştiinţifică a devenit tradiţională şi indispensabilă în realizarea scopului final – remedii pentru binele pacientului, pentru crearea medicamentelor noi necesare, pentru majorarea arsenalului de medicamente autohtone eficiente, inofensive şi accesibile.

Rolul farmacologului în elaborarea şi implementarea medicamentelor noi în practica medicală a fost şi este destul de important. În baza studiului unor preparate noi de sinteză, de origine vegetală, animală şi minerală, din ţesuturi netradiţionale (insecte etc.), **au fost identificate direcţiile noi în cercetările ştiinţifice planificate:**

- cercetarea experimentală şi clinică a substanţelor medicamentoase izotioureice cu acţiune antihipotensivă şi antihipertensivă;
- studiul farmacologic al substanţelor adsorbante noi în diferite patologii şi intoxicaţii;
- studiul acţiunii regeneratoare şi citoprotectoare a diferitor uleiuri vegetale autohtone;
- studiul farmacologic al substanţelor entomologice cu acţiune hepatoprotectoare, imunomodulatoare, antiinflamatoare şi antioxidantă;
- studiul şi elaborarea medicamentelor cu acţiuni antibacteriene şi antifungice concomitente;
- optimizarea şi individualizarea farmacoterapiei în baza medicamentelor autohtone etc., recunoscute şi confirmate ulterior prin 63 de brevete; 14 medicamente autohtone pe piaţa farmaceutică şi în Nomenclatorul de Stat al medicamentelor din Republica Moldova; 20 teze de doctor şi doctor habilitat în ştiinţe medicale; mai mult de 400 de publicaţii ştiinţifice, diverse diplome şi medalii la expoziţii şi saloane naţionale şi internaţionale, hotărâri ale specialităţii ştiinţifice 14.00.25 – farmacologia şi farmacologia clinică.

Prin utilizarea metodelor farmacologice, fiziologice şi **chimice s-a demonstrat şi argumentat ştiinţific crearea unui nou grup de medicamente hipertensive (antihopotensive) – derivaţii izotioureici şi alchilizotioureici –** care includ compuşi cu lanţ scurt de hidrocarbură cum sunt: S:-etilizotiuroniu (izoturon) şi derivaţi ce conţin fosfor, aşa ca dietilfosfat-S-etilizotiuroniu (difetur), izopropilfosfit-

S-izopropilizotiuroniu (profetur), dimetilfosfat-S-metilizotiuroniu (metiferon). Medicamentele acestui grup posedă acțiune vasoconstrictoare şi, ca rezultat, efecte hipertensive sau antihipotensive printr-un mecanism de acțiune destul de original şi care se deosebeşte considerabil de mecanismul altor preparate antihipotensive (adrenomimetice, polipeptide vasoactive), folosite în practica medicală. Derivații izotioureici acționează, probabil, prin intermediul canalelor de calciu alfa-adrenoreceptori dependente, blocând astfel canalele de potasiu cu creşterea concomitentă a influxului de calciu extracelular, potențează semnificativ efectele vasoconstrictoare ale serotoninei, angiotensinei, clorurii de potasiu prin sensibilizarea receptorilor respectivi sau reducerea conținutului de NO datorită inhibării NO – sintetazei.

Rezultatele cercetărilor experimentale au demonstrat că efectul antihipotensiv al izoturonului se menține pe fundalul hipotensiunii provocate de ganglioplegice, de administrarea clorpromazinei şi levomepromazinei, nitritului de sodiu, tiopentalului sodic, hexenalului şi fentolaminei.

În baza cercetărilor efectuate s-au obținut preparate cu proprietăți vasoconstrictoare (antihipotensive sau hipertensive) superioare celor existente la moment. Medicamentele acestui grup (izoturon, difetur sau raviten, profetur, metiferon etc.) şi-au demonstrat eficacitatea şi inofensivitatea în bolile şi stările patologice însoțite de hipotensiune arterială acută, pot fi utilizate la diverse etape de acordare a asistenței medicale de urgență (locul de accidentare, la transportare, ambulatoriu şi reanimare spitalicească), în anesteziologie, hemodializă, cardiochirurgie, ginecologie, traumatologie, fiind eficiente la diverse căi de administrare: i/m, i/v în bolus sau perfuzii, peridural etc.

Aceste particularități ale preparatelor şi posibilitățile lor de utilizare, spre deosebire de cele existente şi cunoscute, au permis a modifica semnificativ strategia asistenței medicale de urgență (difetur sau raviten este inclus în lista medicamentelor formularului farmacoterapeutic de urgență medicală), de prevenire şi combatere a hipotensiunilor arteriale acute în diverse boli şi stări patologice. Considerentele menționate deschid noi posibilități de a mări tensiunea arterială în hipotensiunea arterială acută provocată de intervenții chirurgicale, traume, hemoragii, intoxicări, vasoplegii etc.; pentru a recomanda izoturonul sau difeturul în situațiile de supradozare a vasodilatatoarelor (*hexametoniu, fentolamină, prazosin*) sau a administra gangioblocantele sau adrenoblocantele concomitent cu una dintre substanțele antihipotensive menționate, în tratamentul complex al şocului.

Au fost cercetate şi elaborate noi medicamente antihipotensive:

- **Izoturon** – sol. injectabilă de 10% -1 ml în fiole, autorizat şi implementat în practica medicală în Moldova (1993) şi Rusia (1996);
- **Difetur** – în Rusia, Moldova (1996) şi
- **Raviten** în Israel (2008), nr. de înregistrare 13110, sol. injectabilă de 10% - 1ml în fiole şi flacoane. Preparatele şi-au demonstrat eficacitatea înaltă şi inofensivitatea în bolile şi stările patologice însoțite de hipotensiune arterială acută.

Ulterior, datorită mecanismului specific al acțiunii vasoconstrictoare (considerabil deosebit de cel al altor substanțe hipertensive, utilizate astăzi în practică – adrenomimetice, polipeptide vasoactive etc.) şi antihipotensive a preparatelor izotioureice (izoturon, difetur sau raviten, profetur, metiferon etc.) s-au propus noi metode de prevenire sau de corecție a dereglărilor nedorite ale hemodinamicii şi metabolismului, provocate de unele preparate neurotrope (ganglioblocante, alfa-adrenoblocante etc.) la utilizarea lor practică, printre care:

- metoda blocării ganglionare fără hipotensiune;
- metoda blocării adrenergice fără hipotensiune;
- metoda blocării ganglionar-adrenergice fără hipotensiune.

Acestea permit de a preveni hipotensiunea pronunțată şi nedorită provocată de substanțele neurotrope ce manifestă acțiuni benefice de prevenire a reacției sistemului simpato-adrenergic în stările extremale: hemoragii, traume, intervenții chirurgicale etc.

În baza substanței biologic active S-etilizotiuroniului (izoturon) s-a cercetat, elaborat şi autorizat (nr. de înregistrare 7676- sol. 1% şi 7677- sol.2%) un preparat nou – **Olizin** (marca nr. 13199), decongestiv – picături nazale sau sprei, flacon, implementat în practica ORL.

În baza dietilfosfat- S- etilizotiuroniului cu acțiune vasoconstrictoare şi inhibitoare a NO-sintetazei, în anul 2008 s-a elaborat şi autorizat producerea şi utilizarea în practica medicală a mai multor forme medicamentoase:

Raviten – antihipotensiv (hipertensiv), certificat de înregistrare nr. 13110; flacoane, sol. injectabilă de 10% -1,2 ml;

Ravimig – antimigrenos; certificat de înregistrare nr. 13109; comprimate câte 50 mg;

Raviset – uterotonic, hemostatic; certificat de înregistrare nr. 13499, supozitoare vaginale, 100 mg;

Ravirin aflat la etapa de elaborare în picături nazale (sprei) ca decongestiv.

Rezultatele obținute în domeniul remediilor antihipotensive s-au soldat cu o comandă de stat din

partea Comitetului farmacologic al fostei URSS de a elabora recomandări care să servească în calitate de document oficial pentru toate instituțiile şi persoanele fizice implicate în studiul şi elaborarea preparatelor hipertensive noi.

Un astfel de document, *Recomandări metodice pentru studiu experimental (farmacologic) al compuşilori noi, propuşi pentru cercetări clinice în calitate de substanțe antihipotensive (hipertensive),* a fost elaborat şi aprobat în 1989 de Comitetul farmacologic şi Ministerul Sănătății al URSS.

Cercetările ştiințifice şi rezultatele obținute în domeniul elaborării medicamentelor au contribuit la **lansarea unui concept valoros privind o nouă sursă de obținere a preparatelor entomologice şi o nouă strategie de abordare terapeutică a acestora – entomoterapia.**

Preparatele entomologice – produsele sau extrasele tisulare, obținute prin anumite tehnologii, la diverse etape de dezvoltare a insectelor din ordinul Lepidopterelor, clasa Limantria, precum **adenoprosin, entoheptin, imupurin şi imuheptin**, au demonstrat acțiune hepatoprotectoare, imunomodulatoare, antiinflamatoare şi antioxidativă.

Eficacitatea şi inofensivitatea preparatelor, deja elaborate şi autorizate, s-a manifestat prin rezultatele optimizării tratamentului complex al mai multor afecțiuni hepatice şi inflamatoare (prostatite, adenom de prostată), stărilor patologice însoțite cu dereglări imune (imunodeficiențe) ale organismului (hepatite, psoriazis diseminat vulgar, furunculoză cronică, reconvalescente postchimioterapice, radioterapie etc.), sistematizate şi prezentate în recomandarea metodică „Optimizarea tratamentului complex al unor imunodeficiențe" (anul 2011) şi în compartimentele respective ale manualelor în domeniu, ulterior confirmate prin fabricarea şi utilizarea acestor preparate în practică medicală.

Studiul a **4 tipuri de uleiuri**: din semințe de struguri (**Regesan**), din miez de nucă (**Nucosan**), din semințe de dovleac (**Dovisan**) şi produsul combinat cu conținut de ulei din semințe de struguri şi ulei din semințe de dovleac în proporție de 1:1 (**Doresan**) cu acțiune regeneratoare, citoprotectoare, antioxidantă, antiinflamatoare şi antiaderențială a permis lansarea în premieră a unei noi versiuni despre capacitățile farmacologice şi posibilitățile de utilizare a acestor produse, care în fond nu cedează sau chiar depăşesc pe cele ale uleiurilor cunoscute (de cătină, măceş etc.) şi asigură un şir de efecte utile terapeutic.

Regesan – ulei din semințe de struguri, datorită proprietăților sale de regenerator şi citoprotector, antiaderențeal şi antioxidant a fost recent reautorizat (certificat de reînregistrare nr.15071 din 24.02.2012).

Uleiul din dovleac (Dovisan) intensifică procesele de regenerare a țesuturilor în tratamentul plăgilor şi combustiilor. Efecte mai evidente au fost obținute în cazul asocierii uleiului de dovleac cu ulei din semințe de struguri în proporție de 1:1. Preparatele **Dovisan şi Doresan** diminuează procesele de deteriorare dinamică a țesuturilor (inhibă faza exudativă şi necrotică) şi intensifică regenerarea plăgilor de combustii termice de diverse grade, precum şi ameliorează procesele de regenerare a ulcerului duodenal.

Produsele **Dovisan, Doresan şi Nucosan** sunt bine tolerate de către pacienți şi pot fi utilizate timp îndelungat, diminuează esențial gradul de manifestare a complicațiilor postiradiante precoce din partea mucoaselor şi organelor regiunilor supuse radioterapiei la pacienții oncologici cu tumori de diverse localizări, scad nivelul plasmatic de colesterol, trigliceride la pacienții cu nivel sporit al indicilor în cauză. **Dovisan** (certificat nr. 16665 din 2011), **Nucosan** (certificat nr. 16666 din 2011) şi **Doresan** (certificat nr. 16664 din 2011) sunt autorizate ca substanțe medicamentoase regeneratoare, citoprotectoare şi hipolipidemiante.

Existența unor rezerve mari de materie primă, precum şi toleranța bună la preparate, eficacitatea şi inofensivitatea lor, identificate în cercetările efectuate, au permis, în baza proprietăților regeneratoare şi citoprotectoare a acestora, de a propune **noi strategii în tratamentul plăgilor şi combustiilor, ulcerului duodenal şi trofic, pentru prevenirea complicațiilor precoce şi tardive ale radioterapiei la pacienții oncologici şi dezvoltării aderențelor în intervențiile chirurgicale ginecologice, precum şi în tratamentul complex al pacienților cu patologii somatice asociate cu stări de hipercolesterolemie.**

Cărbunii activi reprezintă una din numeroasele grupe de enterosorbenți pe larg utilizați în practica medicală. S-au studiat proprietățile adsorbante ale mai multor serii de substanțe, obținute din deşeurile industriale existente în cantități enorme (coajă de nucă, sâmburi de fructe, semințe de struguri etc.). Colaborarea fructuoasă cu Institutul de Chimie al AŞM (director membru corespondent al AŞM T. Lupaşcu) s-a încununat cu înregistrarea şi punerea pe piață a enterosorbentului **Medicas-E** (certificat nr.13108 din 30.07.2008). De asemenea, s-a elaborat şi înregistrat în calitate de medicament adsorbant **Carbosem** (certificat nr. 64 din 05.03.2004), inclus în Nomenclatorul de Stat al medicamentelor, produs de întreprinderea „Olimed - Farm" SRL.

După cum au demonstrat cercetările efectuate, cărbunii activi căpătaţi din învelişul sâmburilor de fructe, datorită structurii bine dezvoltate de pori şi a suprafeţei mari de adsorbţie, manifestă proprietăţi superioare faţă de cărbunele medicinal şi deschid largi posibilităţi de utilizare a lor în clinică.

Carbosemul este un sorbent nou, care manifestă o capacitate sorbtivă înaltă faţă de un şir de substanţe endogene şi exogene. Utilizarea clinică a acestuia în tratamentul complex al hepatitelor cronice, pancreatitelor şi enterocolitelor cronice, reacţiilor alergice generalizate şi intoxicaţiilor medicamentoase a condus la obţinerea unui regres mai rapid al manifestărilor clinice în afecţiunile respective fără evidenţierea efectelor adverse, a contribuit esenţial la optimizarea tratamentului farmacoterapeutic al multor afecţiuni şi stări patologice.

Enterosorbţia cu **Medicas E** contribuie la o ameliorare mai accentuată a tabloului clinic, sindroamelor de citoliză şi colestază, funcţiei ficatului în hepatita toxică acută comparativ cu cărbunele medicinal.

Astfel, din deşeurile industriale (sâmburi de caise, nuci – **Medicas E**, seminţe de struguri – **Carbosem**) s-au obţinut cărbuni activi cu parametri fizico-chimici respectivi, care manifestă acţiune neselectivă şi sunt capabili să adsoarbă diferite substanţe exogene, inclusiv medicamente (atropină, pentetrazol, stricnină, fenobarbital, difenhidramină, clorpromazină etc.) şi produse metabolice endogene (glucoză, uree, creatinină, colesterol etc.). Aceste proprietăţi au dat posibilitatea să se implementeze **un nou concept de asistenţă rapidă în urma unor intoxicări acute (chimice, medicamentoase) cu utilizarea preparatelor adsorbante autohtone şi în strategia tratamentului complex cu acestea al afecţiunilor somatice (boli infecţioase, hepatite, dereglări metabolice).** Cărbunii activi propuşi au sau vor avea un suport substanţial în economia ţării şi sănătatea populaţiei.

Rezistenţa bacteriană la chimioterapice capătă noi şi noi forme, duce la evoluarea microorganismelor natural rezistente, afectează opţiunile terapeutice, creşte costul tratamentelor, impune utilizarea combinată a chimioterapicelor care duce la creşterea frecvenţei apariţiei efectelor adverse. Toate aceste dificultăţi au necesitat efectuarea cercetărilor pentru obţinerea noilor remedii mai puţin toxice, cu spectru larg de acţiune şi avantajoase pentru utilizare.

În baza derivaţilor sintetici de juglonă, analogi ai celei aflate în coaja verde a nucilor, s-au efectuat studii experimentale şi clinice care s-au soldat cu înregistrarea şi utilizarea în medicina practică a preparatului **Nucina** (certficat nr. 5153 din 2001).

Soluţia hidro-alcoolică de juglonă (Nucina) studiată este o formă medicamentoasă pe bază de juglonă stabilizată cu acid citric, în calitate de excipient fiind utilizat alcoolul etilic. Acest medicament manifestă proprietăţi antibacteriene şi antifungice concomitente, confirmate prin studii in vitro şi in vivo, care ulterior s-au dovedit eficiente în tratamentul afecţiunilor ORL, stomatologice, dermatologice şi ginecologice.

Soluţia benzil alcoolică şi gelul de Juglonă „in vitro” manifestă proprietăţi antibacteriene faţă de flora gram-pozitivă (Staphilococcus aureus, Streptococcus faecalis), flora gram-negativă (Escherichia coli, Proteus vulgaris) şi fungi (Candida albicans, Aspergillus niger, Aspergillus fumigatus, Penicillium) ce depăşesc de 2-4 ori vehiculul soluţiei. Preparatul dat in vivo contribuie la înlăturarea precoce a proceselor inflamatoare şi purulente, provocate de infecţia stafilococică şi fungică. Eficacitatea soluţiei benzil alcoolice şi gelului de juglonă este determinată, în mare parte, de prezenţa derivatului naftochinonic.

Rezultatele ştiinţifice destul de semnificative constatate în urma lucrărilor efectuate în domeniul substanţelor antibacteriene şi antifungice (**Nucina** şi alte produse în bază de juglonă), au creat premise pentru **lansarea unei noi ipoteze şi viziuni privind produsele inofensive, cu spectru larg de acţiuni antibacteriene şi antifungice concomitente şi avantajoase pentru utilizare, obţinute din materia primă locală.**

Deşi sintetice, dar analogi ai juglonei, aflate în coaja verde a nucilor, **Nucina** (soluţie hidro-alcoolică) şi alte produse (benzil-alcoolice) şi forme (gel, emplastru) au permis modificarea strategiei tratamentului unor boli ORL, stomatologice, dermatologice şi ginecologice, datorită proprietăţilor antibacteriene şi antifungice concomitente.

Astfel, activitatea ştiinţifică la acest compartiment s-a soldat cu autorizarea şi includerea în Nomenclatorul de Stat şi în practica medicală a **14 preparate noi autohtone: izoturon, difetur sau raviten, carbosem, medicas E, dovisan, nucosan, doresan, ravimig, olizin, nucină, regesan, adenoprosin, imuheptin, imupurin, iar alte 3 produse se află la etapa cercetărilor preclinice şi clinice. Aceste preparate autohtone, obţinute în baza materiei prime locale, au contribuit la implementarea unor noi strategii de acordare a asistenţei de urgenţă medicală, de optimizare şi eficientizare a tratamentului medicamentos a mai multor afecţiuni şi stări patologice, de asigurare a caracterului inofensiv şi accesibil al acestuia.**

Bibliografie

1. V. Ghicavîi, E. Stratu, M. Todiraş. Derivaţii izotioureici – o nouă clasă de remedii originale antihipotensive şi antihipertensive. Conferinţa ştiinţifică „Farmacologia naţională la 35 ani", 16 decembrie, Revista Farmaceutică a Moldovei. Chişinău, 2006, pp.8-16.

2. V. Ghicavîi, V. Gavriluţa. Produse vegetale cu proprietăţi regenerative – în baza proiectului programului de stat. Farmacist.ro, Bucureşti, România, 2011, nr. l41(4).

3. V. Ghicavîi, I. Pogonea, N. Bacinschi, L. Andrieş. Entomoterapia, o strategie nouă în Medicină. Farmacist.ro, Bucureşti, România, 2011, nr. 139, p.37-39.

4. V. Ghicavîi, I. Pogonea, N. Bacinschi. Noi remedii entomologice în tratamentul imunodeficienţelor. Medic.Ro, Bucureşti, România, nr. 81 (1/2012).

5. V. Ghicavîi, I. Pogonea, N. Bacinschi, V. Pîntea, V-T Dumbrava, S.Ghinda, L. Andrieş, Gh. Muşet. Optimizarea tratamentului complex al unor imunodeficienţe. Recomandare practică. Chişinău: Medicina, 2011, 23 p.

Mihai Ţăruş, *Crini ambalaţi-2*, u/p, 600×500 mm, 2010

SUPRAVEGHEREA EPIDEMIOLOGICĂ ŞI CONTROLUL MALADIILOR INFECȚIOASE*

Membru corespondent al AŞM
Viorel PRISACARI
USMF „Nicolae Testemițanu”

THE EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE AND THE CONTROL OF INFECTIONS DISEASES

Summary: It is a synthesis article which contains the results of scientific studies realized by the author in frame of the research topic „The optimization of epidemiological surveillance and the prognosis of infectious diseases”. In the result of the studies were developed the functional models of epidemiological situations and the prognostic models on the epidemiological situations in function of the evolution of the determinant factors and, for the first time, were built the original models of the epidemiological surveillance system and control of anthrax, rabies and leptospirosis, the typical diseases for Moldova, was formulated the concept of epidemiological surveillance and developed the concept of „Epidemiological surveillance: the principles and system of functioning at the national level”, the concept of „Ecological Epidemiology.” Based on the study results on epidemiology of the nosocomial infections was elaborated the „Guide of the surveillance and nosocomial infection control”.

Keywords: epidemiological surveillance, control of infectious diseases, key factors, systems of epidemiological surveillance, nosocomial infections, antibacterial medicines.

Rezumat: Articol de sinteză care cuprinde rezultatele studiilor ştiinţifice realizate de autor la tema de cercetare „Optimizarea supravegherii epidemiologice şi controlului în maladiile infecţioase”. În baza studiilor realizate au fost elaborate modele funcţionale de situaţii epidemiogene şi prognoze, metodologia de construire a sistemelor de supraveghere epidemiologică, formulată definiţia „Supraveghere epidemiologică”, propus conceptul „Supravegherea epidemiologică: principiile şi sistemul de funcţionare la nivel naţional” şi „Epidemiologia ecologică”, elaborat „Ghidul de supraveghere şi control în infecţiile nosocomiale”.

Cuvinte-cheie: supravegherea epidemiologică, controlul maladiilor infecţioase, factori de risc, sisteme de supraveghere epidemiologică, infecţii nosocomiale, preparate antibacteriene.

*Articol scris în contextul cercetărilor, pentru care autorul a fost desemnat membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, prin decizia Adunării Generale a membrilor AŞM din 6 decembrie 2012.

Actualitatea

Deşi are o istorie lungă, de secole, epidemiologia rămâne o ramură foarte importantă în ştiinţele medicale, precum şi în sistemul de sănătate publică, deoarece se preocupă în primul rând de studierea maladiilor infecţioase, foarte răspândite pe parcursul evoluţiei omenirii. Conform datelor OMS, în lume anual sunt afectaţi de bolile transmisibile aproximativ 2 mld. de oameni. Tot pe seama acestora revin circa 25 la sută din cazurile letale. Prin felul de a se transmite de la om la om, ele conduc deseori la apariţia erupţiilor, epidemiilor şi chiar a pandemiilor. Prejudiciile de pe urma maladiilor infecţioase, atât morale, cât şi sociale, sunt foarte mari.

Şi în Republica Moldova circa 55-60 la sută din patologia umană ţin de boli infecţioase, inclusiv infecţii respiratorii acute, pneumonii, infecţii septico-purulente nosocomiale, patologia invazivă etc. Totuşi, graţie cercetărilor epidemiologice şi activităţii practice în ţara noastră au fost obţinute succese mari în lupta cu bolile infecţioase. Actualmente în Republica Moldova nu se mai înregistrează asemenea boli grave, cum ar fi variola, morva, tifosul recurent, malaria, trahoma, dizenteria Shiga, bruceloza, poliomielita. Alte boli infecţioase au înregistrat scăderi evidente. A fost redusă până la minim morbiditatea prin antrax, hidrofobie, febră tifoidă, difterie, tuse convulsivă, tetanos, tifos exantematic şi alte infecţii, care în trecutul nu atât de îndepărtat constituiau o adevărată calamitate socială.

Totodată, la etapa actuală contemporaneitatea se confruntă cu noi probleme epidemiologice, legate în primul rând de emergenţa bolilor infecţioase. Numai în ultimii 20-30 de ani au apărut zeci de infecţii şi invazii noi, precum iersinioza, campilobacterioza, hepatitele virale E, C, F, G, infecţia cu Vibriocholerae 0 : 139 Bengal, infecţia cu Hemophilusinfluenzae, infecţia cu E. coli enterohemoragică, legioneloza, borelioza acariană, hlamidiaza, infecţiile provocate de virusurile Marburg, Lassa, Ebola şi West Nile, febra Dengue, infecţia spongioformă, sarcocistoza, izasporoza, cyclosporoza, criptosporioidoza, infecţia HIV/SIDA, pneumonia atipică cu sindrom respirator acut sever, gripa aviară, gripa de tip nou A (H_1N_1) etc. Ultimele patru infecţii au deranjat de-a binelea întreaga lume.

Tot mai frecvent se atestă reemergenţa maladiilor transmisibile. Un exemplu pentru Republica Moldova poate servi poliomielita, tuberculoza, difteria, oreionul, BST.

Este necesar să fie luat în consideraţie fenomenul globalizării, însoţit actualmente de intensificarea migraţiei populaţiei, activizarea comerţului

internaţional, dezvoltarea mijloacelor de transport rapid, care determină şi viteza de răspândire a maladiilor infecţioase la nivel global, generând probleme epidemiologice grave, precum infecţia HIV/SIDA, gripa pandemică, tuberculoza MDR. Trebuie de avut în vedere calamităţile naturale şi sociale, bioterorismul, capabile să provoace situaţii epidemiogene majore, pe neaşteptate, cărora urmează să le facem faţă, prioritatea în aceste confruntări aparţinând epidemiologiei.

Este de menţionat şi faptul, că nivelul morbidităţii depinde în mare măsură de cunoaşterea epidemiologiei bolii şi performanţei sistemului de supraveghere epidemiologică şi control în maladiile infecţioase. Pornind de la aceste considerente, una dintre direcţiile principale de cercetare în domeniul maladiilor infecţioase este optimizarea supravegherii epidemiologice. Primul studiu fundamental pe această tema – „Optimizarea supravegherii epidemiologice şi pronosticului cu scontarea acţiunii factorilor antropurgici şi naturali pe modelul zooantroponozelor" – a fost realizat în Republica Moldova (V. Prisacari, 1990). Lucrarea a servit mai apoi drept suport metodologic pentru efectuarea mai multor studii privind optimizarea supravegherii epidemiologice şi controlului maladiilor infecţioase, apreciat ca o direcţie nouă în epidemiologia contemporană. Astfel, subsemnatul (m.cor. Viorel Prisăcari – n.r.) a iniţiat şi dezvoltat, în perioada 1969-2012, următoarele direcţii de cercetare:

1. Epidemiologia maladiilor infecţioase actuale pentru Republica Moldova;
2. Rolul factorilor sociali şi ecologici în răspândirea maladiilor infecţioase;
3. Optimizarea supravegherii epidemiologice şi controlului în maladiile infecţioase;
4. Epidemiologia infecţiilor nosocomiale;
5. Studierea şi elaborarea preparatelor antibacteriene şi antifungice noi din materie primă locală.

Rezultate

Evaluarea influenţei factorilor antropurgici şi naturali asupra evoluţiei procesului epidemic a fost realizată pe modelul zooantroponozelor (antraxul, rabia, leptospirozele, salmonelozele). În acest scop a fost utilizată informaţia cantitativă, atât cea care vizează morbiditatea prin antrax, rabie, leptospiroze şi salmoneloze printre oameni şi animale, cât şi cea cu privire la factorii antropurgici şi naturali în dinamica multianuală (perioada 1946-1985) şi în structura spaţială (teritorii administrative, zone şi landşafturi). Practic, în studiu a fost inclus tot teritoriul Republicii Moldova, iar informaţia acumulată se referă la circa 60 de factori antropurgici şi naturali.

În urma studiilor epidemiologice, descriptive şi analitice (metoda corelativă multifactorială), au fost constatate şi demonstrate câteva lucruri esenţiale. Să le luăm pe rând.

1. Procesul epidemic în maladiile infecţioase, ca sistem funcţional socio-biologic deschis, este influenţat permanent de factori exogeni – naturali, sociali şi antropurgici. Situaţia epidemiogenă prin maladiile infecţioase este în funcţie directă sau indirectă cu evoluţia unor factori exogeni. Prin urmare, pentru un diagnostic epidemiologic deplin, informaţia epidemiologică poate fi considerată completă dacă ea reflectă şi aspectele componentei socioecologice a procesului epidemic [3, 38, 40, 41, 42, 47].

2. În diferite maladii, situaţia epidemiogenă în dinamica multianuală, precum şi distribuţia lor spaţială, este determinată de diferiţi factori. În paralel cu existenţa unor factori comuni ce influenţează răspândirea infecţiei, au fost stabiliţi şi unii factori specifici pentru fiecare infecţie în parte.

3. Unii factori accelerează procesul epidemic, condiţionând stări patologice, alţii, dimpotrivă, sunt un obstacol în calea răspândirii lor, adică frânează dezvoltarea procesului epidemic, condiţionând în aşa fel diminuarea morbidităţii, fapt care trebuie luat în consideraţie în lupta cu maladiile infecţioase.

4. Au fost elaborate modele funcţionale de situaţii epidemiogene, precum şi modele de pronosticare a situaţiilor epidemiogene, în funcţie de evoluţia factorilor determinanţi, antropurgici şi naturali [4, 9, 41, 43, 51].

5. S-a făcut clasificarea localităţilor în funcţie de riscul apariţiei antraxului:

1) Favorabile, în care în perioada de supraveghere cazuri de antrax printre animale şi oameni n-au fost observate şi n-au fost înregistrate;

2) Nefavorabile, clasate în:

2.1. Manifeste, în care au fost înregistrate cazuri de antrax pe parcursul ultimilor 10 ani şi care, la rândul lor, pot fi clasate în:

a) *Constante*, în care cazuri de antrax se înregistrează în fiecare an sau aproape în fiecare an;

b) *Recidivante*, care se caracterizează prin reapariţia cazurilor de antrax din timp în timp (de exemplu, peste 3-5 ani).

2.2. Condiţionat manifeste, în care cazuri de antrax în ultimii 10 ani n-au fost înregistrate, însă în perioada precedentă (20-30 ani şi mai mult) se înregistrau îmbolnăviri prin antrax anual sau peste 2-3 ani;

2.3. Nemanifeste, în care cazuri de antrax au fost înregistrate, însă în ultimul timp (pentru cele mani-

feste – 10 ani, pentru condiționat manifeste – 5 ani) cazuri de antrax n-au fost observate;

2.4. Localități afectate recent, în care cazuri de antrax au fost înregistrate pentru prima dată şi necesită supraveghere timp de 5 ani, iar în funcție de rezultat pot fi atribuite la cele manifeste (recidivante) sau nemanifeste.

În baza clasificării elaborate, în colaborare cu Institutul de Geografie al AŞM, au fost clasate şi cartografiate toate localitățile republicii în funcție de riscul de apariție a antraxului, editat atlasul „Răspândirea focarelor telurice de antrax în Republica Moldova" [52], şi optimizată schema de vaccinare selectivă a populației contra antraxului. Ca urmare, a fost redus numărul de vaccinări cu 75 la sută, cu acelaşi efect epidemiologic [48, 49, 50, 51].

6. S-a elaborat metodologia de construire a sistemelor de supraveghere epidemiologică şi pentru prima dată au fost construite modele originale ale sistemului de supraveghere epidemiologică şi control în antrax, rabie şi leptospiroze, reprezentative pentru Republica Moldova [5, 9, 40, 41, 43, 50]. Ciclul de lucrări „Epidemiologia, modelarea, pronosticarea şi supravegherea epidemiologică în leptospiroze" a fost distins cu Premiul AŞM (1996).

7. A fost formulată noțiunea de supraveghere epidemiologică: *Sistem ştiințifico-organizatoric de supraveghere a sănătății publice şi a factorilor ce o determină, care asigură diagnosticarea şi pronosticarea oportună a stărilor epidemiogene nefavorabile în scopul elaborării măsurilor adecvate de prevenire a îmbolnăvirilor, diminuare a morbidității şi eradicare a unor boli în parte*, acceptată la Congresul IV al Igieniştilor, Epidemiologilor şi Microbiologilor din Republica Moldova [6] şi preluată ca bază de „Legea privitor la asigurarea sanitaro-epidemiologică a populației".

8. S-au trasat sarcinile supravegherii epidemiologice, care includ:

- asigurarea şi analiza informației (diagnosticul epidemiologic);
- modelarea şi pronosticarea situațiilor epidemiogene;
- determinarea priorităților şi strategiei în prevenirea şi combaterea maladiilor;
- trasarea măsurilor de intervenție;
- controlul şi evaluarea volumului, calității şi eficienței măsurilor profilactice şi antiepidemice efectuate şi eficientizarea lor.

9. A fost propus conceptul: „Supravegherea epidemiologică: principiile şi sistemul de funcționare la nivel național" [8, 29], precum şi conceptul „Epidemiologia ecologică" [30].

Până în prezent în Republica Moldova s-au studiat şi elaborat modele de supraveghere epidemiologică şi control în antrax, rabie, leptospiroze, difterie, infecția HIV/SIDA, infecții nosocomiale, infecții intestinale, echinococoză, modele de supraveghere epidemiologică la nivel de teritoriu rural, precum şi la nivel național, implementate cu succes în practica medicală prin decizii ale MS, îndrumări metodice, monografii ştiințifice, ghiduri practice, publicații ştiințifice (monografiile: „Supravegherea epidemiologică în antrax" (1989), „Supravegherea epidemiologică în leptospiroze" (1993) ş.a.; ghidul : „Supravegherea epidemiologică şi controlul infecțiilor nosocomiale" – două ediții (2008, 2009); Ordinul MS al RM Nr. 51 din 16.02.2009 „Cu privire la supravegherea şi controlul infecțiilor nosocomiale"; articole ştiințifice: „Supravegherea epidemiologică – fundamentul

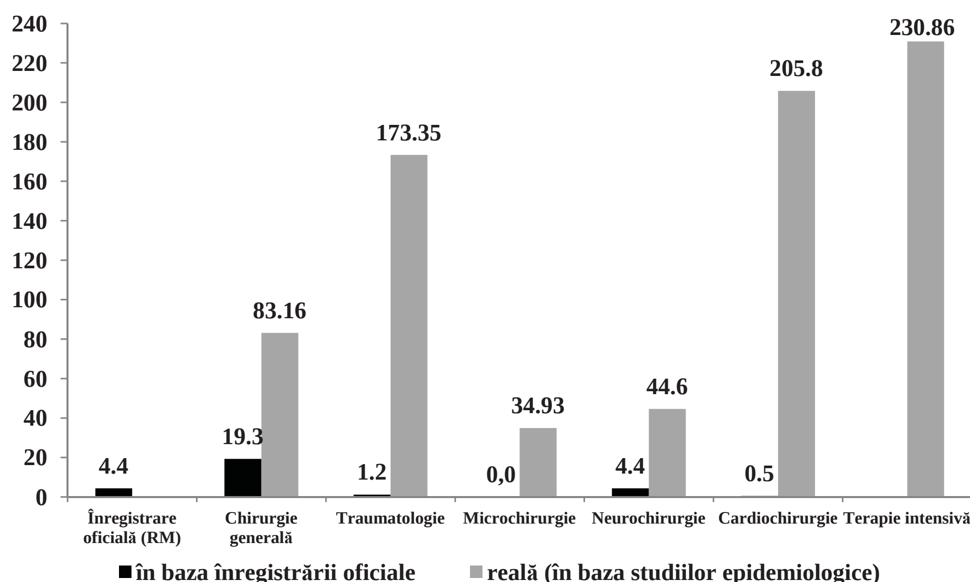

Fig. 1. Incidența prin ISPN în funcție de profilul staționarului medical

luptei cu bolile infecţioase la etapa contemporană" (1997), „De la ancheta focarului la supravegherea epidemiologică a sănătăţii publice" (1998), „Supravegherea epidemiologică a sănătăţii populaţiei: elemente de esenţă şi actualităţi la zi" (2003), „Supravegherea epidemiologică: principiile şi sistemul de funcţionare la nivel naţional" (2006) etc.

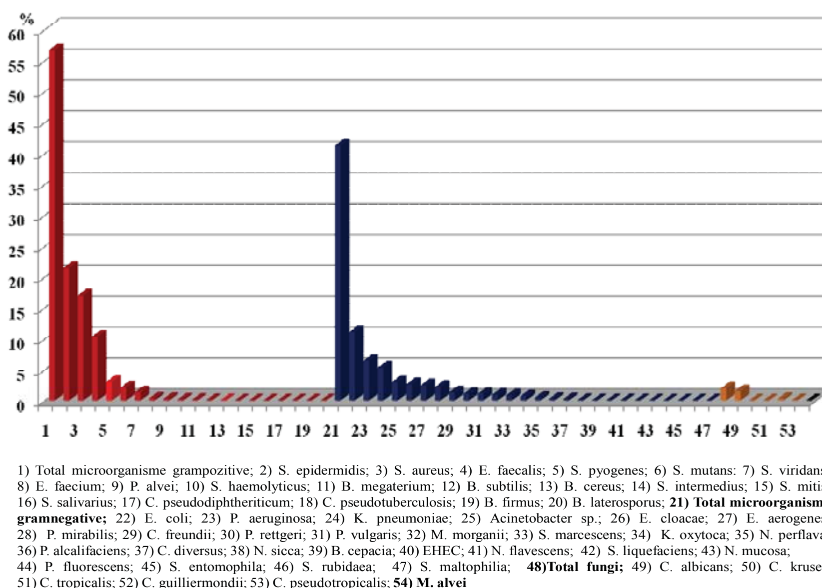
O direcţie importantă de cercetare a constituit „Patologia infecţioasă nosocomială". Semnificaţia epidemiologică a acestei patologii la zi reiese din incidenţa ei înaltă şi consecinţele grave care conduc, direct sau indirect, la creşterea bruscă a costului tratamentului, precum şi la pagube considerabile de ordin economic, moral şi social. Dificultăţile atât în tratament, cât şi în prevenirea infecţiilor nosocomiale sunt cauzate de caracterul complex în ansamblu: epidemiologic, etiologic, clinic [7].

Studiile efectuate în cadrul laboratorului ştiinţific „Epidemiologia infecţiilor nosocomiale" pe lângă Catedra Epidemiologie a USMF „Nicolae Testemiţanu" au evidenţiat problema existentă, precum şi particularităţile epidemiologice şi etiologice ale infecţiilor nosocomiale în funcţie de profilul staţionarului medical.

A fost determinată incidenţa reală prin infecţii septico-purulente nosocomiale (ISPN) (fig. 1), structura ISPN în funcţie de profilul staţionarului. S-a stabilit că în staţionarele de chirurgie abdominală predomină plaga infectată (64,65%), supuraţia drenului (10,97%) şi peritonita (8,54%), în staţionarele de reanimare şi terapie intensivă – pneumoniile (57,28%), în staţionarele de microchirurgie – infecţia de plagă (94,73%), în staţionarele de chirurgie oro-maxilo-facială – flegmonele (34,0%) şi abcesele (8,0%), în staţionarele cardiochirurgicale – pneumoniile (32,8%), pleureziile (19,4%) şi pericardita (17,9%), în staţionarele neurochirurgicale – pneumoniile (43,9%) şi meningoencefalitele (18,9%). Totodată, incidenţa prin ISPN este diferită în funcţie de diagnosticul de bază şi de tipul intervenţiei chirurgicale. S-a constatat, de exemplu, că la pacienţii cu radiculopatii discogene mai frecvent se observă infecţia de plagă (64,3%), meningoencefalita (21,4%) şi stări septice (14,2%); la pacienţii cu AVC evident predomină pneumoniile (91,3%), la pacienţii cu tumori cerebrale – meningoencefalitele (37,4%) şi pneumoniile (34,3%). În secţiile de chirurgie abdominală o incidenţă mai înaltă prin ISPN postoperatorie s-a constatat la pacienţii operaţi pe motiv de pancreatită (416,6‰), la pacienţii traumatologici – în politraumatism (692,3‰), în secţiile de cardiochirurgie – după intervenţiile chirurgicale pe motiv de cardiopatie ischemică (277,7‰), reumatism cardiac (266,6‰) şi malformaţii congenitale (217,1‰).

Studiile realizate în epidemiologia infecţiilor nosocomiale au demonstrat în acelaşi timp că elementul cheie constă în particularităţile etiologice ale acestor infecţii, cum ar fi multitudinea de specii de microorganisme care pot provoca infecţii nosocomiale (fig. 2), al căror număr este în creştere, precum şi rezistenţa lor înaltă faţă de antibiotice (fig. 3), particularităţi care complică mult lupta cu aceste infecţii dar şi tratamentul lor.

S-a constatat totodată că structura etiologică în ISPN este, de asemenea, în funcţie directă de profilul staţionarului. De exemplu, în staţionarele de profil traumatologic, stomatologic şi neurochirurgical în structura etiologică a ISPN postchirurgicale predomină microorganismele grampozitive,

1) Total microorganisme grampozitive; 2) S. epidermidis; 3) S. aureus; 4) E. faecalis; 5) S. pyogenes; 6) S. mutans: 7) S. viridans; 8) E. faecium; 9) P. alvei; 10) S. haemolyticus; 11) B. megaterium; 12) B. subtilis; 13) B. cereus; 14) S. intermedius; 15) S. mitis; 16) S. salivarius; 17) C. pseudodiphtheriticum; 18) C. pseudotuberculosis; 19) B. firmus; 20) B. laterosporus; **21) Total microorganisme gramnegative;** 22) E. coli; 23) P. aeruginosa; 24) K. pneumoniae; 25) Acinetobacter sp.; 26) E. cloacae; 27) E. aerogenes; 28) P. mirabilis; 29) C. freundii; 30) P. rettgeri; 31) P. vulgaris; 32) M. morganii; 33) S. marcescens; 34) K. oxytoca; 35) N. perflava; 36) P. alcalifaciens; 37) C. diversus; 38) N. sicca; 39) B. cepacia; 40) EHEC; 41) N. flavescens; 42) S. liquefaciens; 43) N. mucosa; 44) P. fluorescens; 45) S. entomophila; 46) S. rubidaea; 47) S. maltophilia; **48)Total fungi;** 49) C. albicans; 50) C. krusei; 51) C. tropicalis; 52) C. guilliermondii; 53) C. pseudotropicalis; **54) M. alvei**

Fig. 2. Structura microorganismelor decelate de la pacienţii cu ISP din spitalul C

în staționarele de chirurgie abdominală, reanimare şi terapie intensivă, urologie – microorganismele gramnegative.

În baza rezultatelor obținute au fost determinate criteriile de evaluare a infecțiilor nosocomiale:

- estimarea incidenței reale;
- diagnosticarea tuturor formelor de ISPN, conform definițiilor de caz;
- durata de spitalizare a pacienților;
- gravitatea bolii;
- letalitatea;
- impactul economic şi social;
- importanța epidemiologică (creşterea incidenței în ultimii ani, apariția de epidemii în unitățile medicale);
- consecințele grave (sechelele, invaliditatea, incapacitatea temporară sau permanentă de muncă);
- impactul moral (suferințele pacienților şi celor apropiați).

Pe lângă publicarea rezultatelor obținute în cadrul acestor studii [10, 25, 26, 27, 28, 31, 45, 46], a fost elaborat şi editat „Ghidul de supraveghere şi control în infecțiile nosocomiale", aprobat de Ministerul Sănătății prin ordinul Nr. 51 din 16.02.2009 „Cu privire la supravegherea şi controlul infecțiilor nosocomiale" şi recomandat, ca unic material metodic şi de conduită în prevenirea infecțiilor nosocomiale, implementat azi, practic, în toate instituțiile medicale din republică.

Multitudinea şi rezistența înaltă a agenților cauzali în infecțiile nosocomiale față de antibiotice, precum şi importul antibioticelor şi al altor preparate antibacteriene şi antifungice la prețuri înalte de după hotarele republicii, dar şi efectele adverse la multe din aceste preparate au determinat inițierea unei direcții inedite de cercetare: *Elaborarea remediilor antibacteriene şi antifungice noi din materie primă locală*, care ar poseda activitate mai înaltă şi toxicitate mai joasă, față de cele utilizate în practica medicală, şi, totodată, ar fi mai accesibile pentru populație – problemă prevăzută ca prioritate strategică în sfera de cercetare-dezvoltare pentru anii 2004-2010, 2011-2014. Cercetările de recunoaştere în acest domeniu au fost inițiate în prima jumătate a anilor 1990 în colaborare cu Grădina Botanică a AŞM, prin studierea diferitelor uleiuri eterice obținute din plante medicinale [12, 19, 24, 39], iar ulterior, în colaborare cu catedrele de chimie de la USM şi Institutul de Chimie al AŞM, prin cercetarea diferitelor substanțe chimice noi (compuşi organici) sintetizate în cadrul acestor instituții [11, 13, 20, 21, 23, 32, 33, 34, 36, 37].

În urma investigațiilor efectuate, au fost depistate peste 50 de substanțe cu proprietăți antibacteriene şi antifungice mult mai pronunțate, cu toxicitate mult mai joasă, în comparație cu cele utilizate azi în practica medicală [12].

Din substanțele obținute până în prezent au fost elaborate 4 forme farmaceutice de medicamente antibacteriene şi antifungice noi:

Unguent antibacterian, unde ca substanță activă este utilizat uleiul eteric din planta medicinală Satureea montana – substanță vegetală cu acțiune antibacteriană şi antifungică. Experimental acest preparat a fost folosit pentru sanarea purtătorilor permanenți de stafilococi, din rândul medicilor chirurgi cu efect pronunțat [35]. În studiu au fost cuprinşi 108 persoane, iar lotul martor a cuprins 40 de persoane. Rezultatele obținute au demonstrat eficacitatea înaltă a preparatului elaborat. La 6 luni după sanare

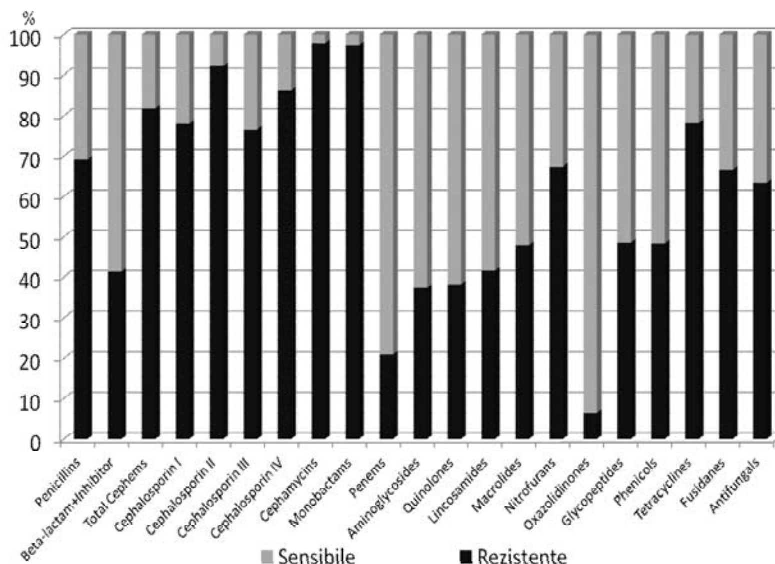
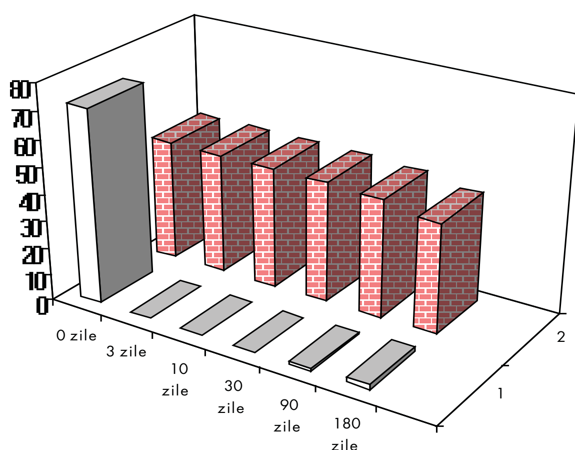

Fig. 3. Antibioticorezistența/sensibilitatea pe grupe de antibiotice a microorganismelor decelate de la pacienții cu ISP (n=3940 tulpini)

1 – Purtători de S.aureus sanați cu unguent antibacterian
2 – Grupul de control – purtători de S.aureus sanați numai cu propilenglicol

Fig. 4. Rezultatele sanării purtătorilor de S. aureus cu unguent antibacterian

S. aureus a fost depistat numai la 20% din grupul de purtători ai S. aureus sanați cu unguent de 2,5% şi la 4,5% – sanați cu unguent de 5,0%. În acelaşi timp, în grupul de control S. aureus a fost decelat de la 90 la sută de persoane (fig. 4).

Preparatul **Oriblete Cimpelsept**, conţinând ca principii active substanţe vegetale care asigură o asanare eficientă la purtătorii de stafilococi [2].

Preparatul **Izofural în sol. 0,05%**, utilizând ca substanţă activă compusul organic nou „Izonicotilhidrazona-aldehidei- 5- nitro- 2- furanice" (Izohidrofural), sintetizat la Catedra de chimie a USM, posedând un spectru larg de activitate antibacteriană, atât faţă de microorganismele grampozitive, cât şi faţă de microorganismele gramnegative. Au fost efectuate toate cercetările bacteriologice, farmacologice şi farmaceutice [1, 14, 15, 16, 17, 18], elaborate monografia farmacopeică şi tehnologică de producere, obţinute avizările pozitive de la Agenția medicamentului, Comisia de etică a M.S., efectuate cu succes testările clinice [44]. În prezent este înregistrat de către Ministerul Sănătății ca preparat antibacterian nou (Certificat de înregistrare al produsului medicamentos nr.748 din 5 octombrie 2011).

Preparatul **Izofural – unguent 0,1%**. Analogic preparatului Izofural – sol. 0,05%, preparatul Izofural – unguent 0,1% a trecut toate cercetările bacteriologice, farmacologice, farmaceutice şi clinice [33] şi este înregistrat de către Ministerul Sănătății ca preparat antibacterian nou (Certificat de înregistrare în Nomenclatorul de Stat al medicamentelor nr. 17604 din 27.04.2012).

Preparatul Izofural poate fi utilizat în tratamentul infecțiilor septico-purulente postchirurgicale, osteomielitei, plăgilor trofice, flegmonelor, leziunilor termice etc.

În anul 1997 ciclul de lucrări „Epidemiologia infecțiilor nosocomiale şi elaborarea preparatelor antibacteriene noi din materie primă locală" a fost distins cu Premiul AŞM, iar în anul 2009, tot de către AŞM, autorului (V. Prisacari– *n.r.*) i s-a acordat nominalizarea „Savantul anului".

Bibliografie

1. Buraciov S. ş.a. Izonicotinoilhidrazona aldehidei 5-nitro-2-furanice – compus organic nou cu activitate antibacteriană. Comunicarea III. Studiul acţiunii dermato-rezorbtive, iritante, cancerogene şi embriotoxice. În: Anale Ştiinţifice ale USMF „Nicolae Testemiţanu". Vol. 1, Chişinău, 2003, p. 235-240.

2. Diug E., Prisacari V., Bodrug M. Oriblete „Cimpelsept" şi procedeu de preparare a lor. Brevet de invenție, MD 236 G 2, 1995.

3. Prisacari V. Studiu asupra factorilor de risc, antropogeni şi naturali, în scopul optimizării sistemului de supraveghere şi pronosticării morbidităţii. Probleme actuale ale epidemiologiei, microbiologiei şi parazitologiei contemporane (Materialele Congresului 3 al igieniştilor, epidemiologilor, microbiologilor şi parazitologilor din Republica Moldova, Chişinău, 1992, p. 161-164.

4. Prisacari V. Modelarea multifactorială a procesului: epidemic (epizootic) la leptospiroye, pronostice spaţiale (comunicarea I). În: Curier medical, 1993, nr 2, pp. 32-36.

5. Prisacari V. Supravegherea epidemiologică (sanitaro-epidemiologică). Optimizarea supravegherii sanitaro-epidemiologice a sănătății populației rurale. Chişinău, 1997, pp. 7-10.

6. Prisacari V. Supravegherea epidemiologică - fundamentul luptei cu bolile contagioase (şi nu numai) la etapa contemporană. Congresul IV al igieniştilor, epidemiologilor, microbiologilor şi parazitologilor din Republica Moldova, 11-12 septembrie 1997, Vol. 2 (a), Chişinău, 1997, pp. 21-23.

7. Prisacari V. Problema infecțiilor nosocomiale. Curier medical, 2005, nr. 3, pp. 47-52.

8. Prisacari V. Supravegherea epidemiologică: principiile şi sistemul de funcţionare la nivel naţional. Optimizarea supravegherii epidemiologice. Chişinău, 2006, pp. 3-15.

9. Prisacari V., Boev B. Modelarea multifactorială şi prognoze pentru dinamicul procesului epidemic (epizootic) al leptospirozelor. Curier medical, 1995, nr. 1, pp. 17-20.

10. Prisacari V., Baranețchi I. Studii asupra epidemiologiei infecțiilor septico-purulente nosocomiale în secţia de traume multiple. Anale ştiinţifice USMF „N. Testemiţanu" din R.Moldova. Ediţia a XII-a. Vol. 2. „Probleme actuale de sănătate şi management". Zilele Universităţii. 19-21 oct. 2011. Chişinău: CEP „Medicina" 2011. pp.12-19.

11. Prisacari V. ş.a. Исследование противоми-

кробной активности координационных соединений некоторых биометалов с продуктами конденсации сулфодимезола и этазола. În: Revista farmaceutică a Moldovei, 1997, nr 3, pp. 34-42.

12. Prisacari V. ş.a. Substanţe antibacteriene şi antifungice noi din materia primă locală. În. Akademos, Revistă de ştiinţă, inovare, cultură şi artă, nr 2 (17), 2010, Chişinău, pp. 66-67.

13. Prisacari V. s.a. Efectul antibacterian şi antifungic al unor compuşi noi. În: Buletin AŞM, nr 1 (24), 2010, Chişinău, pp. 43-50.

14. Prisacari V. ş.a. Izonicotinoilhidrazona aldehidei 5-nitro-2-furanice compus organic nou cu activitate antibacteriană. Comunicarea I. Cercetări asupra acţiunii antibacteriene. În: Anale ştiinţifice ale USMF „Nicolae Tesrtemiţanu". Vol. 1, Chişinău, 2002, pp. 255-259.

15. Prisacari V. ş.a. Izonicotinoilhidrazona aldehidei 5-nitro-2-furanice compus organic nou cu activitate antibacteriană. Comunicarea II. Studiul toxicităţii. În: Anale ştiinţifice ale USMF „Nicolae Tesrtemiţanu". Vol. 1, Chişinău, 2002, pp. 260-264.

16. Prisacari V. ş.a. Izohidrofurol – remediu nou antibacterian. Comunicarea I. Studiul acţiunii antibacteriene. În: Anale Ştiinţifice ale USMF „N.Testemiţanu". Vol. 1. Chişinău, 2003, pp. 240-243.

17. Prisacari V. ş.a. Izohidrofurol – remediu nou antibacterian. Comunicarea II. Studiul toxicităţii, proprietăţilor dermato-rezorbtive- iritante şi acţiunii terapeutice. În: Anale Ştiinţifice ale USMF „N.Testemiţanu". Vol. 1. Chişinău, 2003, pp. 243-247.

18. Prisacari V. ş.a. Izohidrafural – remediu nou antibacterian. Comunicare III. Rezultatele studiului preclinic al unguentului „Izohidrafural" 0,05%. În: Anale ştiinţifice, vol. I. Probleme medico-biologice, farmaceutice de sănătate publică şi management. Zilele Universităţii, consacrate anului Ştefan cel Mare şi Sfînt, 14-15 oct., 2004, USMF „N. Testemiţanu", Ediţia V. Chişinău, 2004, pp. 232-237.

19. Prisacari V. ş.a. Ulei volatil din cimbru de munte – substanţă cu acţiune antibacteriană şi antifungică. Comunicarea I. Studiul activităţii antibacteriene şi antifungice. În: Anale Ştiinţifice ale USMF „N.Testemiţanu". Vol. I. Probleme medico-biologice şi farmaceutice. Chişinău, 2005, pp. 406-409.

20. Prisacari V. ş.a. Compuşi coordinativi noi cu activitate antibacteriană. În: Anale ştiinţifice ale USMF „Nicolae Testemiţanu". Volumul II. Probleme actuale în sănătatea publică şi management. Chişinău, 2006, pp. 10-15.

21. Prisacari V. ş.a. Efectul antibacterian al unor compuşi organici noi din rândul sulfanilamidelor. În: Anale ştiinţifice ale USMF „N.Testemiţanu", vol.II. Chişinău, CEP „Medicina", 2009 pp.9-14.

22. Prisacari V. ş.a. Unguent „Izofural" – preparat antibacterian nou. Comunicare I. Studiul activităţii antibacteriene. În: Anale ştiinţifice ale USMF „Nicolae Testemiţanu" Vol.II. Probleme actuale de sănătate publică şi management. Zilele Universităţii, 13-15 octombrie, Chişinău, 2010, pp.12-15.

23. Prisacari V. ş.a. Efectul antifungic al unor combinaţii coordinative ale elementelor S şi 3d cu acidul dehidracetic. În: Jurnal de medicină preventivă, Iaşi, 1995, vol.3, nr 3-4, pp. 165-170.

24. Prisacari V. ş.a. Activitatea antimicrobiană a unor uleiuri volatile. În: Revista farmaceutică a Moldovei, 1994, nr 2, pp. 20-23.

25. Prisacari V., Leu E. Antibioticorezistenţa microorganismelor în infecţiile septico-purulente de profil neurochirurgical. În: Anale Ştiinţifice ale USMF „N.Testemiţanu", ed. a IX-a, vol.2. Probleme actuale de sănătate publică şi manag. Chişinău: CEP „Medicina", 2008 pp.23-29.

26. Prisacari V., Paraschiv A., Jucovschi C. Evaluarea epidemiologică a factorilor de risc în infecţiile septico-purulente nosocomiale. În: Buletinul Academiei de Ştiinţe a Moldovei. Ştiinţe medicale, 2005, nr. 2, pp. 73-86.

27. Prisacari V., Parashiv A. Contribuţii în optimizarea sistemului de supreveghere epidemiologică în infecţiile septico-purulente nosocomiale de profil chirurgical. Materialele Congresului VI al igieniştilor, epidemiologilor şi microbiologilor din R.Moldova., Chişinău: „Gunivas", 2008, pp. 22-25.

28. Prisacari V., Roic E. Particularităţi epidemiologice în infecţiile neurochirurgicale. În: Buletinul Academiei de Ştiinţă a Moldovei nr 2 (16), Chişinău, 2008, pp. 13-22.

29. Prisacari V., Sofronie V. Supravegherea epidemiologică a sănătăţii populaţiei: elemente de esenţă şi actualităţi la zi. Mater. Congresului V al Igieniştilor, Epidemiologilor şi Microbiologilor din Republica Moldova, 26-27 septembrie, 2003, vol. 2A, pp. 11-15.

30. Prisacari V.,Sprînceanu Gh. Ecologia epidemiologică şi epidemiologia ecologică: Partea II. Epidemiologia ecologică: unele noţiuni, principii conceptuale generale şi poziţii axiomatice ale epidemiologiei ecologice. În: Analele ştiinţifice ale USMF „Nicolae Tesrtemiţanu", vol. 2, Probleme de sănătate publică (igienice, epidemiologice şi management). Zilele Universităţii (17-18 oct.). – Chişinău, 2001, pp. 215-228.

31. Prisacari V., Stoleicov S. Particularităţi epidemiologice şi etiologice în osteita posttraumatică. Buletinul Academiei de Ştiinţe a Moldovei. În: Ştiinţe medicale, 2006, nr 3 (7), pp. 261-270.

32. Prisacari V. ş.a. Синтез и противомикробная активность внутрикомплексных соединений некоторых биометаллов с В-5-нитрофурфурил-2-метилленгидразоном изатина. În: Revista farmaceutică a Moldovei, 1996, nr 1, pp. 29-37.

33. Prisacari V. ş.a. Izonicotinoilhidrazona aldehidei 5-nitro-2-furanice – preparat potenţial în elaborarea remediilor antibacteriene. În: Anale ştiţifice ale Universităţii de Stat din Moldova, Ser. Ştiinţe chimico-biologice, 2003, Chişinău, 2003, pp.392-396.

34. V.Prisacari ş.a. Efectul antibacterian al compuşilor coordinativi ale unor biometale cu acizii N-(furfuriliden) şi N-(5-nitro-2-furfuriliden)-1-amino-2-hidroxinaftaliden-4-sulfonici. În: Anale ştiiţifice ale

Universităţii de Stat din Moldova. Ser. Ştiinţe chimico-biologice, Chişinău, 2001.

35. Plop T., Prisacari V. Problema portajului S. Aureus la personalul medical şi sanarea lor. În: Materialele Conferinţei ştiinţifice anuale a USMF „Nicolae Testemiţanu", Chişinău, 1996, pp. 116.

36. Гуля А. и др. Синтез и противомикробная активность сульфаниламидосодержащихкарбазитов меди и никеля. În: Химико-фармацевтический журнал, т. 41, N 9, 2007, стр. 114-117.

37. Гуля А. и др. Синтез и противомикробная активность сульфаниламидосодержащих нафталидентиосемикарбазитов меди (II). În: Химико-фармацевтический журн. Т.42, N 6, 2008, стр. 41-44.

38. Присакарь В.И. Предпосылки распространения лептоспирозов в Молдове. În: Известия Академии наук Республики Молдова. Биологические и химические науки, 1992, N 5 (260), с. 38-44

39. Колцун М. и др. Исследованиенекото-рых антимикробных и антигрибковых свойств эфирных масел из Koellia virginiana. Revista farmaceutică a Moldovei, 1998, т. 1-2, pp. 16-17.

40. Присакарь В.И. Оптимизация эпиднадзора и прогнозирования зооантропонозов с учётом влияния антропогенных и природных факторов. Дисс. на соиск. учёной степени доктора медицинских наук. Кишинёв, 1990, 516 с.

41. Присакарь В.И.Эпидемиологический надзор за лептоспирозами. Кишинёв: Штиинца, 1993, 240 с.

42. Присакарь В.И. Основные закономерности эволюции эпидемического процесса лептоспирозов в Республике Молдова. Известия Академии наук Республики Молдова. Биологическин и химические науки. 1991, N 5, с. 48-52.

43. Присакарь В.И. Модель региональной системы эпидемиологического надзора за лептоспирозами. Известия Академии наук Республики Молдова. Биологические и химические науки. 1993. N 1. (262). С. 54-59.

44. Присакарь В. и др. Результаты доклинических и клинических исследований нового антисептика. Эпидемиология и инфекционные болезни. 2011, no. 5, 22-26.

45. Присакарь В., Запухлых Г., Леу Е. Эпидемиологическиеособенностивнутрибольничных нейрохирургических инфекций.Нижний Новгород, Россия, Медицинский альманах, N, 2009, с. 63-68.

46. Присакарь В.И., Леу Е. Эпидемиологические факторы риска при внутрибольничных нейрохирургических инфекциях. Теоретические и практические аспекты современной эпидемиологии. М., 2009, с. 118-123.

47. Присакарь В.И., Шляхов Э.Н. Эволюция некоторых зооантропонозных инфекций под влиянием антропогенных факторов. Здравоохранение, 1987, № 4, с. 11-14.

48. Шляхов Э.Н., Груз Е.В., Присакарь В.И. Оптимизация противосибиреязвенной вакцинации на основе рациональной классификации населенных пунктов. Ж. микробиологии, эпидемиологии и иммунобиологии, М., 1980, N 4, с. 91-96.

49. Шляхов Э.Н., Присакарь В.И. Эпидемиологические особенности сибирской язвы в Молдавской ССР за 25 лет (1946-1970). Ж. микробиологии, эпидемиологии и иммунобиологии, М., 1973, N 8, с

50. Шляхов Э.Н., Присакарь В.И. Актуальные вопросы эпидемиологии и профилактики сибирской язвы. Здравоохранение,1978, N 2, с. 31-35.

51. Шляхов Э.Н., Присакарь В.И. Эпидемиологический надзор за сибирской язвой. Кишинёв, 1989, 240 с.

52. Шляхов Э.Н., Прока В.Е., Присакарь В.И., Симонова Л.П. Атлас распространения очагов сибирской язвы на территории МССР. Кишинёв, 1978, 42 с.

Mihai Ţăruş, *Legenda crinului-2*, u/p, 3x(1800×1000×45 mm), 2011

STUDIUL EPIDEMIOLOGIEI URGENȚELOR MEDICO-CHIRURGICALE *

Dr. hab., prof. univ. ***Gheorghe CIOBANU***
Director al Centrului Național Științifico-Practic de Medicină Urgentă

EPIDEMIOLOGIC STUDY OF MEDICO-SURGICAL EMERGENCIES

Summary: Epidemiologic study of medico-surgical emergencies performed on population of Republic of Moldova established following parameters of incidence: an average of 553,56±8,43 cases for 1000 inhabitants; 522,56±10,82 cases in rural population and 584,58±11,41 cases in urban population.

Clinical analysis of severity of medico-surgical emergencies and accessibility of population to emergency medical services established that 297,0±12,9 cases/1000 population are in competence of pre-hospital emergency service, 152,87±9,58 requires assistance at primary medicine level, and in 78,32±3,65 cases, patients have independently come for medical assistance at emergency departments.

Keywords: epidemiologic study, incidence, medico-surgical emergencies, accesibility of population, pre-hospital emergency service, department of emergency medicine

Rezumat: Studiul epidemiologic al urgențelor medico-chirurgicale efectuat în populația Republicii Moldova a stabilit următorii indici de incidență medie a urgențelor medico-chirurgicale în populație 553,56±8,43 cazuri la 1000 de locuitori, inclusiv 522,56±10,82 cazuri - în populația rurală și 584,58±11,41 cazuri - în cea urbană, respectiv.

Analiza clinică a gravității urgențelor medico-chirurgicale, a accesibilității populației la serviciile de urgență a stabilit, că 297,0±12,9 cazuri la 1000 de populație țin de competența serviciului prespitalicesc de asistență medicală urgentă, 152,87±9,58 necesită rezolvare la nivel de medicină primară și 78,32±3,65 cazuri se adresează de sinestătător pentru asistență în departamentele de medicină de urgență.

Cuvinte-cheie: studiul epidemiologic, incidență, urgențe medico-chirurgicale, accesibilitatea populației, serviciul prespitalicesc de urgență, departament de medicină urgentă.

*Autorul a fost distins cu premiul „Savantul anului 2012", pentru ciclul de lucrări consacrat urgențelor medico-chirurgicale și impactului lor asupra sănătății pacienților.

Introducere

Chestiunea organizării serviciilor de urgență și adaptării lor la necesitățile reale ale comunităților i-a preocupat pe savanții din toate timpurile [1,2].

Potrivit conceptului de ultimă oră al circuitului actual de urgențe medico-chirurgicale, acceptat în majoritatea țărilor ce dispun de o asistență prespitalicească medicalizată dezvoltată, de departamente de medicină de urgență unice și unități de terapie intensivă, multidisciplinare sau specializate, asistența bolnavilor cu urgențele medico-chirurgicale se efectuează în cadrul unei succesiuni indiscrete, care începe la locul solicitării și continuă în transportul medical asistat, în departamentele de medicină de urgență și în unitățile de terapie intensivă [4]. Strategiile de dezvoltare a asistenței medicale de urgență la etapa actuală se axează pe implementarea tehnologiilor moderne de resuscitare cardio-respiratorie și cerebrală, a principiilor și metodelor noi de terapie intensivă, de diagnostic și tratament în stările critice. Prin structurile sale organizatorice, sistemele avansate de medicină de urgență asigură realizarea sistemelor unice pre- și intraspitalicești în baza unor planuri-cadru de cooperare în domeniu, precum și de educație/instruire în medicina de urgență [6,7].

La acest început de mileniu, sănătatea populației, atât în plan mondial, cât și în aspect național, se caracterizează prin creșterea incidenței aterosclerozei, cu toată suita de consecințe cardiace și cerebrale, precum și a neoplasmelor și traumatismelor care alimentează incidența și prevalența prin urgențe medico-chirurgicale, ca determinante de structură ale invalidității și mortalității populației. Pentru realizarea obiectivelor de prevenție, combatere și tratare a principalelor urgențe medico-chirurgicale ce afectează sănătatea populației, sunt necesare studii epidemiologice, precum și utilizarea rezultatelor cercetărilor în evaluarea și managementul strategiilor de reformare și promovare a sănătății comunitare.

Investigații epidemiologice pe eșantioane de populație

Investigațiile epidemiologice privind incidența, structura nosologică a urgenților medico-chirurgicale și accesibilitatea populației la serviciile de urgență ne oferă date importante pentru argumentarea științifică a necesității asistenței medicale de urgență, atât la etapa de prespital, cât și la cea spitalicească.

Studiile vizând morbiditatea și mortalitatea cauzate de bolile cardiovasculare, traumatisme, neoplasme, bolile aparatului digestiv și respirator, constituie pentru Republica Moldova o problemă majoră de sănătate publică. Ele au o semnificație științifică și

practică imediată, dar şi de perspectivă, ca element de ameliorare a stării sănătății prin instituirea măsurilor de prevenţie primară şi secundară eficiente.

În conformitate cu ordinul Ministerului Sănătăţii al Republicii Moldova nr. 569 din 16.08.2010 „Cu privire la organizarea studiului epidemiologic al urgenţelor medico-chirurgicale" în populaţia urbană şi rurală a Republicii Moldova din zona de nord, zona de centru şi zona de sud au fost aprobate componenţa *grupului de lucru*, modelul *anchetei* pentru evaluarea urgenţelor medico-chirurgicale şi modelul *chestionarului* pentru evaluarea gradului de satisfacţie a populaţiei privind asistenţa medicală de urgenţă.

Problema de bază a studiului o constituie epidemiologia urgenţelor medico-chirurgicale, iar problemele secundare – impactul asupra morbidităţii şi mortalităţii populaţiei, accesibilitatea şi eficienţa serviciilor de urgenţă, precum şi calitatea asistenţei medicale de urgenţă. Drept unitate de observaţie s-au considerat cazurile de urgenţe medico-chirurgicale.

În cadrul studiului epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale s-au utilizat următoarele metode: istorică, analitică, descriptivă, statistică, epidemiologică şi matematică. În scopul elucidării aspectelor clinico-epidemiologice ale urgenţelor medico-chirurgicale au fost studiate:

- particularităţile caracteristicilor geografice, structura administrativ-teritorială şi tendinţele demografice ale Republicii Moldova;
- ponderea urgenţelor medico-chirurgicale în structura mortalităţii şi morbidităţii populaţiei Republicii Moldova;
- structura nosologică a urgenţelor medico-chirurgicale în activitatea serviciului prespitalicesc de asistenţă medicală urgentă;
- aspectele epidemiologice ale urgenţelor medico-chirurgicale în populaţia zonelor de nord, centru şi sud ale Republicii Moldova pe grupe de vârstă, sexe, medii de provenienţă, grade de urgenţe şi accesibilitate la serviciile de urgenţă.

În vederea sistematizării studiului, am elaborat clasificarea urgenţelor medico-chirurgicale după gradul de urgenţă şi au fost specificate tipurile de transport medical ce ţin de competenţa serviciilor de asistenţă medicală urgentă. Astfel, la ora actuală există servicii de ambulanţă de trei tipuri.

1. Urgenţe majore care includ: catastrofele; urgenţele colective; urgenţele individuale cu funcţiile organelor vitale în pericol sau evenimentele, unde se presupune existenţa persoanelor cu funcţii ale organelor vitale în pericol.

2. Urgenţe de gradul II, care necesită o asistenţă terapeutică rapidă, o parte din ele, în absenţa unei asistenţe medicale se pot destabiliza, trecând în gradul urgenţelor majore.

3. Urgenţe de gradul III, care pot fi temporizate în acordarea asistenţei terapeutice de urgenţă.

O parte din urgenţele medico-chirurgicale de gradul II şi III pot fi rezolvate pe loc, fără spitalizare ulterioară.

În scopul efectuării studiului epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale în populaţia urbană şi rurală, a fost elaborată fişa de anchetă epidemiologică în urgenţele medico-chirurgicale ale populaţiei urbane şi ale populaţiei rurale.

Studiul epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale în populaţie urmăreşte multiple obiective:

a) studiul complex privind epidemiologia urgenţelor medico-chirurgicale în populaţia zonelor de nord, centru şi sud ale Republicii Moldova pe categorii de vârstă, sexe şi medii de provenienţă;

b) elucidarea structurii nosologice şi incidenţei în populaţie a urgenţelor medico-chirurgicale majore, urgenţelor medico-chirurgicale de gradul II şi III în scopul măsurării şi evaluării sarcinii pe care o prezintă urgenţele medico-chirurgicale în populaţie;

c) identificarea cauzelor urgenţelor medico-chirurgicale în populaţie;

d) studiul accesibilităţii populaţiei la serviciile de urgenţă, evaluarea eficienţei lor în termeni de resurse utilizate şi argumentarea implementării noilor strategii de evaluare, diagnostic şi tratament al urgenţelor medico-chirurgicale.

La etapa preliminară a fost definit scopul şi obiectivele studiului, elaborat planul şi programul cercetării. Au fost, de asemenea, formate echipele de cercetare cu instruirea şi stabilirea atribuţiilor şi competenţelor fiecărui membru.

A doua etapă vizează timpul cercetării, cu asigurarea permanentă a controlului calitativ al fişelor de anchetă, completate şi evaluate periodic pe parcursul desfăşurării studiului. În scopul asigurării înregistrării în populaţie a urgenţelor medico-chirurgicale, timp de un an am efectuat un studiu longitudinal cu caracter retrospectiv.

Ancheta epidemiologică cuprinde date personale, starea civilă, mediul de origine, integrarea socială, precum şi date privind urgenţele medico-chirurgicale suportate, distribuite pe grupe nosologice şi după gradul de urgenţă conform clasificării elaborate. Ancheta elaborată a permis analiza distribuţiei pe categorii de vârste, în funcţie de anotimp şi luni ale anului. A fost, de asemenea, studiată accesibilitatea la serviciile de urgenţă, atât în mediul rural, cât şi în cel urban, precum şi deservirea urgenţelor medi-

co-chirurgicale de către reţeaua medicinii primare, sistemul prespitalicesc de asistenţă medicală de urgenţă şi secţiile de internare ale spitalelor sectoriale, municipale şi republicane.

În tabelul 1 şi figura 1 sunt prezentate datele privind structura populaţiei supusă studiului epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale pe categorii de vârstă, sexe, medii de provenienţă şi zone geografice.

Conform datelor prezentate în tabelul 1 şi figura 1, studiul cuprinde un lot de 14 631 de persoane, inclusiv 7 255 (49,6%) femei şi 7 376 (50,4%) bărbaţi din zonele de nord, centru şi de sud ale Republicii Moldova. Din lotul total de 14 631 populaţie supusă studiului epidemiologic, 4 674 (31,9%) au constituit populaţia urbană şi 9 957 (68,1%) populaţia rurală. Lotul de populaţie din zona de nord constituie 6 204 (42,4%), din zona de centru – 4 973 (33,9%) şi din zona de sud – 3 354 (22,9%). Din lotul de 6 204 de populaţie inclusă în studiu din zona de nord, populaţia urbană a constituit 2 614 (42,1%) şi populaţia rurală 3 590 (57,9%), inclusiv din totalul populaţiei investigate sexul feminin constituie 3 033 (48,9%) şi sexul masculin 3 171 (51,1%).

Lotul de populaţie din zona de centru a constituit 4 973 persoane, inclusiv 1 095 (22,1%) din mediul urban şi 3 878 (77,9%) persoane din mediul rural. Populaţia de sex feminin constituie 2 521 (50,7%) şi populaţia de sex masculin – 2 452 (49,3%).

Lotul de populaţie din zona de sud inclus în studiu a constituit 3 454 de persoane; inclusiv sexul masculin a constituit 1 753 (50,8%) şi sexul feminin 1 701 (49,2%). În structura lotului investigat populaţia rurală a constituit 2 489 (72,1%) şi populaţia urbană 965 (27,9%).

Repartizarea populaţiei incluse în studiul epidemiologic pe categorii de vârstă a fost următoarea: 0-1 ani – 1 040 (7,1%), 1-3 ani – 1 128 (7,7%), 3-6 ani – 986 (6,7%), 6-14 ani – 1 071 (7,3%), 14-20 ani – 1 056 (7,2%), 20-30 ani – 1 375 (9,4%), 30-40 ani – 1 481 (10,1%), 40-50 ani – 1 256 (8,6%), 50-60 ani – 1 304 (8,9%), 60-70 ani – 1 363 (9,3%), 70-80 ani – 1 268 (8,7%), 80 ani şi peste – 1 302 (8,9%).

În tabelul 2 şi figura 2 sunt prezentate structura eşantionului de populaţie urbană pe categorii de vârste, sexe şi zone geografice incluse în studiul epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale.

Tabelul 2 şi figura 2 arată că lotul populaţiei urbane constituie 4 674 (31,9%) persoane, inclusiv de sex feminin 2 478 (53,1%) şi de sex masculin – 2 191 (46,9%). În zona de nord au fost investigate 2 614 (55,9%) persoane, în zona centrală – 1 095 (23,4%) şi în zona de sud – 965 (20,6%) de persoane.

Conform datelor prezentate în figura 2, repartizarea pe categorii de vârstă în lotul de populaţie urbană de 4 674 (100%) a constituit: 0-1 ani – 288 (6,2%), 1-3 ani – 283 (6,1%), 3-6 ani – 280 (5,9%), 6-14 ani – 286 (6,1%), 14-20 ani – 292 (6,2%), 20-30 ani – 566 (12,1%), 30-40 ani – 534 (11,4%), 40-50 ani – 445 (9,5%), 50-60 ani – 359 (7,7%), 60-70 ani – 448 (9,6%), 70-80 – 377 (8,1%), 80 ani şi peste – 518 (11,1%).

În tabelul 3 şi figura 3 sunt prezentate datele privind structura populaţiei rurale supuse studiului epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale pe categorii de vârstă, sexe şi zone geografice.

Conform datelor prezentate în tabelul 3 şi figura 3, lotul populaţiei rurale supus studiului constituie 9 957 (68,1%) persoane, inclusiv de sex feminin – 4 777 (47,9%) şi de sex masculin 5 180 (52,1%). În zona rurală de nord au fost investigaţi 3 590 (36,1%), în zona rurală centrală – 3 878 (38,9%) şi în zona rurală din sud – 2 489 (24,9%) de persoane.

Din informaţiile încorporate în figura 3 se vede că repartizarea populaţiei rurale investigate pe categorii de vârstă constituie: 0-1 ani – 752 (7,6%), 1-3 ani – 845 (8,5%), 3-6 ani – 707 (7,14%), 6-14 ani – 785 (7,9%), 14-20 ani – 764 (7,7%), 20-30 ani – 809 (8,1%), 30-40 ani – 947 (9,5%), 40-50 ani – 813 (8,2%), 50-60 ani – 945 (9,5%), 60-70 ani – 915 (9,2%), 70-80 – 891 (8,9%), 80 ani şi mai mult – 784 (7,9%) de persoane.

În baza datelor obţinute în urma investigaţiilor epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale în populaţia urbană şi rurală din nordul, centrul şi sudul Republicii Moldova au fost calculaţi următorii indici:

a) indicele de incidenţă a urgenţelor medico-chirurgicale la 1 000 de populaţie urbană şi rurală;

b) indicele de incidenţă a urgenţelor medico-chirurgicale majore, de gradul II şi III, în populaţia urbană şi rurală la 1 000 de populaţie;

c) indicele de incidenţă a urgenţelor medico-chirurgicale pe principalele grupe nosologice;

d) incidenţa urgenţelor medico-chirurgicale pe categorii de vârstă;

e) accesibilitatea populaţiei la serviciile de urgenţă în funcţie de anotimp, posibilităţile infrastructurii sanitare teritoriale şi necesităţile reale ale populaţiei în asistenţa medicală de urgenţă.

Aşadar, prin metodele de investigare utilizate, am apelat la raţionamentul epidemiologic bazat pe conceptul modern al medicinii preventive predictive în

Tabelul 1

Structura generală a eşantionului de populaţie inclus în studiul epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale

Nr.	Categorii de vârstă în ani	Sexul	Total pe medii de provenienţă		Zone geografice ale Republicii Moldova						Total pe categorii de vârstă
					Nord		Centru		Sud		
			urban	rural	urban	rural	urban	rural	urban	rural	
1.	0-1	F	148	377	67	106	24	196	57	75	1040
		M	140	375	62	92	30	170	48	113	
2.	1-3	F	137	425	62	157	46	198	29	70	1128
		M	146	420	67	149	52	195	27	76	
3.	3-6	F	147	337	84	132	40	133	23	72	987
		M	133	370	69	143	38	122	26	105	
4.	6-14	F	135	400	40	122	26	199	69	79	1071
		M	151	385	52	75	61	239	38	71	
5.	14-20	F	173	385	59	99	47	212	67	74	1056
		M	119	379	25	107	20	203	74	69	
6.	20-30	F	254	382	157	109	25	134	72	139	1375
		M	312	427	198	118	48	167	66	142	
7.	30-40	F	290	448	182	108	54	168	54	172	1481
		M	244	499	150	178	57	170	37	151	
8.	40-50	F	291	396	219	126	42	145	30	125	1256
		M	152	417	85	137	38	137	29	143	
9.	50-60	F	134	389	19	108	85	197	30	84	1304
		M	225	556	130	275	65	156	30	125	
10.	60-70	F	240	456	148	190	65	189	27	77	1363
		M	208	459	113	251	60	148	35	60	
11.	70-80	F	272	400	192	210	54	101	26	89	1268
		M	105	491	38	229	44	129	23	133	
12.	≥80	F	257	382	189	148	44	97	24	137	1302
		M	261	402	207	221	30	73	24	108	
13.	Total	F	2478	4777	1418	1615	552	1969	508	1193	7255
		M	2196	5180	1196	1975	543	1909	457	1296	7376
14.	TOTAL		4674	9957	2614	3590	1095	3878	965	2489	14631

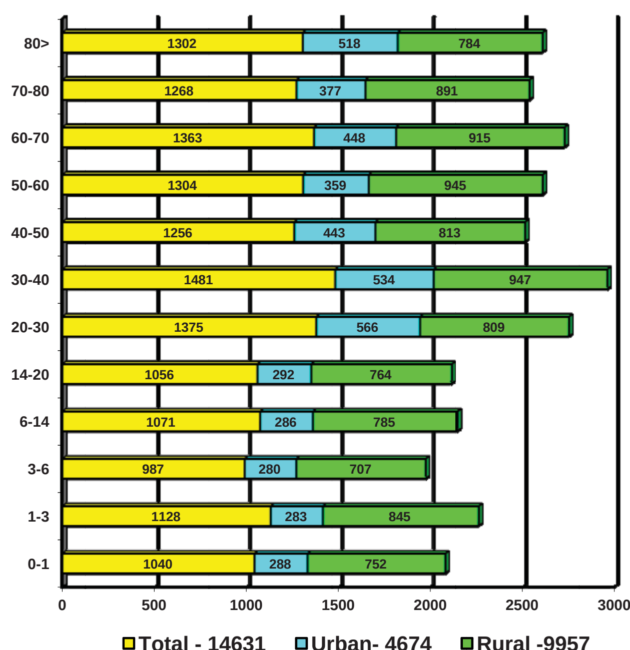

Figura 1. Structura eşantionului de populaţie investigat pe grupe de vârstă şi mediu de provenienţă

Tabelul 2

Structura eşantionului de populaţie urbană inclusă în studiul epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale

Nr.	Categorii de vârstă (în ani)	Sexul	Total populaţie	Repartizarea pe zone geografice			Total
				Nord	Centru	Sud	
1.	0-1	F	148	67	24	57	288
		M	140	62	30	48	
2.	1-3	F	137	62	46	29	283
		M	146	67	52	27	
3.	3-6	F	147	84	40	23	280
		M	133	69	38	26	
4.	6-14	F	135	40	26	69	286
		M	151	52	61	38	
5.	14-20	F	173	59	47	67	292
		M	119	25	20	74	
6.	20-30	F	254	157	25	72	566
		M	312	198	48	66	
7.	30-40	F	290	182	54	54	534
		M	244	150	57	37	
8.	40-50	F	291	219	42	30	443
		M	152	85	38	29	
9.	50-60	F	134	19	85	30	359
		M	225	130	65	30	
10.	60-70	F	240	148	65	27	448
		M	208	113	60	35	
11.	70-80	F	272	192	54	26	377
		M	105	38	44	23	
12.	≥80	F	257	189	44	24	518
		M	261	207	30	24	
13.	Total	F	2478	1418	552	508	2478
		M	2196	1196	543	457	2196
14.	TOTAL		4674	2614	1095	965	4674

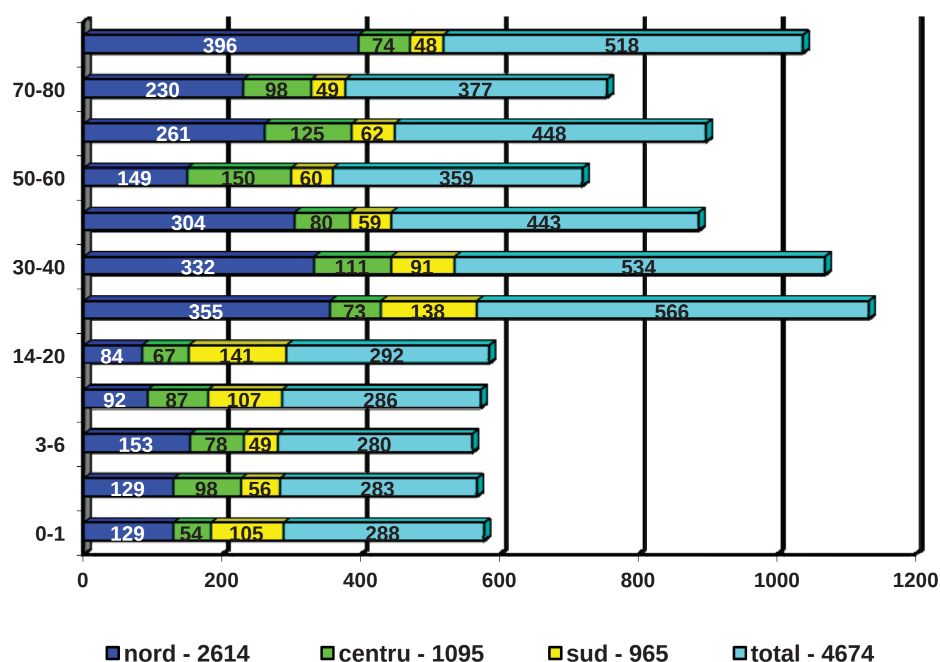

Figura 2. Structura eşantionului de populaţie urbană investigat pe grupe de vârstă şi zone geografice

Tabelul 3

Structura eşantionului de populaţie rurală inclusă în studiul epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale

Nr.	Categorii de vârstă (în ani)	Sexul	Investigaţii, total	Repartizarea pe zone geografice			Total
				Nord	Centru	Sud	
1.	0-1	F	377	106	196	75	752
		M	375	92	170	113	
2.	1-3	F	425	157	198	70	845
		M	420	149	195	76	
3.	3-6	F	337	132	133	72	707
		M	370	143	122	105	
4.	6-14	F	400	122	199	79	785
		M	385	75	239	71	
5.	14-20	F	385	99	121	74	764
		M	379	107	203	69	
6.	20-30	F	382	109	134	139	809
		M	427	118	167	142	
7.	30-40	F	448	108	168	172	947
		M	499	178	170	151	
8.	40-50	F	396	126	145	125	813
		M	417	137	137	143	
9.	50-60	F	389	108	197	84	945
		M	556	275	156	125	
10.	60-70	F	456	190	189	77	915
		M	459	251	148	60	
11.	70-80	F	400	210	101	89	891
		M	491	229	129	133	
12.	≥80	F	382	148	97	137	784
		M	402	221	73	108	
13.	Total	F	4777	1615	1969	1193	4777
		M	5180	1975	1909	1296	5180
14.	TOTAL		9957	3590	3878	2489	9957

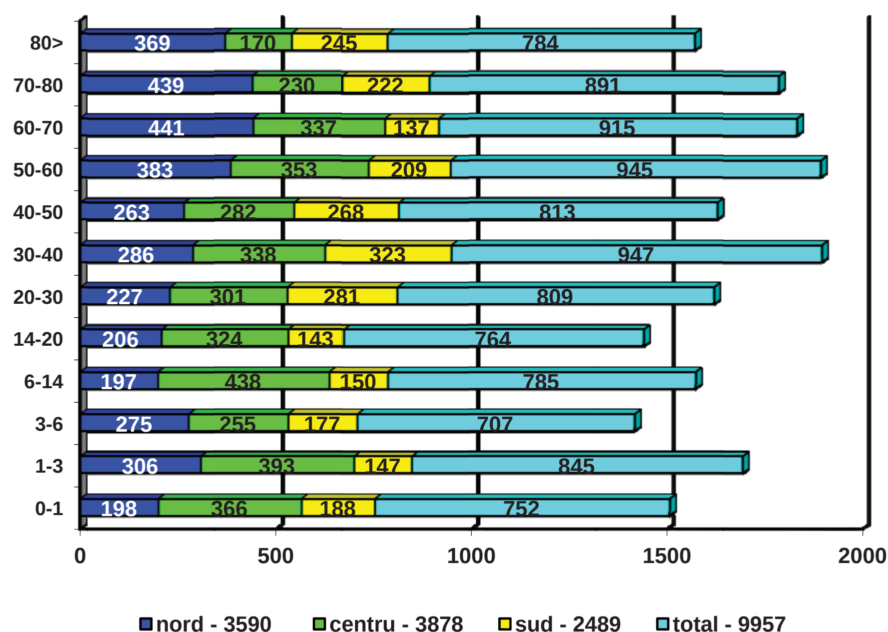

Figura 3. Structura eşantionului de populaţie rurală inclusă în studiul epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale pe categorii de vârste şi medii de provenienţă

scopul utilizării rezultatelor cercetărilor în realizarea prognozelor epidemiologice, evaluarea incidenței urgențelor medico-chirurgicale în populație și eficientizarea continuă a programelor de prevenție, control şi tratament al urgențelor medico-chirurgicale.

Pentru fiecare indice au fost calculați parametrii necesari – suma medie, devierea standard, diferențiat pe grupe de vârstă, grade de urgență, medii de origine, pe sexe, grupe și unități nosologice. Datele investigațiilor au fost prelucrate computerizat prin metodele de analiză variațională, corelațională, discriminantă şi modelare matematică.

Gradul de concludență a relațiilor corelative dintre parametrii evaluați s-au calculat prin coeficientul de corelație r. Valorile r de 0,3-0,4 se estimează ca o corelație slabă, cele situate în intervalul 0,3-0,7 atestă o corelație medie, valoarea de peste 0,7 – o corelație mare.

Dependența statistică dintre parametrii calitativi s-a prezentat prin tabele de contingență, iar pentru verificarea ipotezei de independență a liniilor și coloanelor s-a folosit criteriul THI² (X^2).

Analiza discriminantă 1 constă în elaborarea unui set de funcții liniare F_j ale sectorului X:

$$F_j = \sum_{i=1}^{n} A_{ij} * X_i + b_j$$

unde j este numărul funcției discriminante (de la 1 la k);

i – numărul componentei vectorului X (de la 1 la n);

n – cifra componentelor constituante ale vectorului X_i;

A_{ij} – coeficientul ponderal la valorile vectorului X;

b_j – constante libere.

Observația se va referi la grupul de bolnavi valoarea funcției pentru care este mai mare. Informativitatea fiecărei componente a vectorului X se determină prin calcularea criteriului statistic F – Fischer. Veridicitatea diferențelor dintre valorile medii ale parametrilor studiați în diferite loturi s-a determinat folosind criteriul t – Student.

Epidemiologia urgențelor medico-chirurgicale în populația Republicii Moldova [3,7]

Investigațiile epidemiologice pe eşantioane de populație efectuate în nordul, centrul şi sudul Republicii Moldova ne-au permis a calcula incidența medie în populația țării a urgențelor medico-chirurgicale. Rezultatele studiului privind incidența urgențelor medico-chirurgicale pe grupe nosologice la 1 000 de populație sunt prezentate în tabelul 4.

Din tabelul 4 rezultă că incidența urgențelor medico-chirurgicale la 1 000 de locuitori în medie pe țară constituie 553,56±7,92 cazuri. Structura incidenței urgențelor medico-chirurgicale este dominată de cele cardiovasculare cu 129,63±11,23 cazuri, respiratorii – 100,1±11,6, gastrointestinale și hepatice – 72,43±9,15, traumatologice și chirurgicale – 56,83±8,33, infecțioase și parazitare – 40,86±8,25 și urgențele renale și genito-urinare – 21,56±8,03 cazuri, la 1 000 de locuitori.

Studiul epidemiologic al incidenței urgențelor medico-chirurgicale a pus în evidență o incidență crescută a celor cardiovasculare în zona de nord a țării – 138,4±10,4 cazuri, explicată prin ponderea mai înaltă a populației în vârsta ≥ 60 ani. În zona de sud a țării au fost stabiliți cei mai înalți indici ai incidenței urgențelor gastrointestinale și hepatice – 74,3±10,2 cazuri, iar în zona de centru cei mai înalți indici ai incidenței urgențelor traumatologice și chirurgicale – 58,2±9,3 cazuri și urgențelor ginecologice-obstetrice – 21,2±10,2 cazuri la 1 000 de locuitori.

Datele studiului epidemiologic al urgențelor medico-chirurgicale pe categorii de vârstă este prezentat în tabelul 5.

Aşa cum se vede din tabelul 5, cei mai înalți indici ai incidenței urgențelor medico-chirurgicale au fost stabiliți în categoriile de vârstă 0-1 ani – 1145,93±15,6 cazuri; 80 ani și mai mult – 853,29±16,61 cazuri; 70-79 ani – 812,91±8,78 cazuri; 60-69 ani – 585,33±9,72 cazuri, 2-3 ani – 668,85±11,59 cazuri. Totodată, indicii incidenței urgențelor medico-chirurgicale au cel mai jos nivel în categoriile de vârstă 15-19 ani, cu o creștere ulterioară în categoriile de vârstă de 20-59 ani, fără însă a depăşi nivelul mediu pe țară care constituie 553,56±11,53 cazuri.

În tabelul 6 sunt prezentate datele privind incidența urgențelor medico-chirurgicale la 1 000 de locuitori raportate la anotimp și luni ale anului.

Studiul incidenței urgențelor medico-chirurgicale raportate la anotimp și luni relevă că cea mai înaltă incidență a urgențelor medico-chirurgicale coincide cu lunile de iarnă – 191,94±9,06 cazuri, sau 34,67% din totalul de 553,56±8.43 cazuri la 1 000 de locuitori. În lunile de primăvară și toamnă incidența urgențelor medico-chirurgicale constituie 158,31±7,89 și 105,05±8,19 cazuri, respectiv, la 1 000 de subiecți. În lunile de vară în medie pe țară s-a înregistrat cel mai scăzut indice al incidenței – 98,27±8,59 cazuri la 1 000 de locuitori.

Tabelul 4

Incidența pe grupe nosologice a urgențelor medico-chirurgicale în populația Republicii Moldova la 1000 de locuitori

Nr.	Grupe nosologice de urgențe medico-chirurgicale	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	Pe republică
1.	Cardiovasculare	138,4±10,23	126,4±12,04**	124,1±11,42##	129,63±11,23
2.	Respiratorii	102,8±9,14	102,6±8,46*	94,9±17,2##	100,1±11,6
3.	Gastrointestinale şi hepatice	72,4±7,98	70,6±9,27	74,3±10,2	72,43±9,15
4.	Traumatologice şi chirurgicale	54,6±8,46	58,2±9,03*	54,7±7,49	56,83±8,33
5.	Infecțioase şi parazitare	40,4±7,46	39,6±8,16	42,6±9,12	40,86±8,25
6.	Renale şi genito-urinare	20,9±8,22	21,4±7,42	22,4±8,46	21,56±8,03
7.	Neurologice şi neurochirurgicale	30,6±12,2	28,2±8,06	27,8±9,96	18,86±10,7
8.	Datorate agenților fizici, chimici şi de mediu	11,4±4,12	12,9±5,75	11,8±6,46	12,03±5,44
9.	Psihiatrice (tulburări mentale şi de comportament)	19,22±8,13	18,13±9,12	20,27±8,47	19,21±8,57
10.	Ginecologice-obstetricale	19,14±9,22	21,2±10,2	20,2±10,57	10,18±9,99
11.	Otolaringologice	6,21±7,24	7,18±8,52	5,68±9,21	6,36±8,32
12.	Oftalmologice	4,22±8,22	5,27±6,27	4,32±6,21	4,61±6,9
13.	Toxicologice	2,97±4,57	3,21±5,42	2,86±6,14	3,01±5,38
14.	Alergice	2,21±4,16	1,9±2,14	2,04±3,14	2,05±3,15
15.	Endocrinologice şi metabolice	2,97±5,82	3,07±6,28	2,04±7,28	2,69±6,46
16.	Hematologice	0,42±3,02	0,28±4,52	0,37±2,27	0,35±3,27
17.	Alte urgențe neclasate	30,33±12,7	36,73±10,2	33,26±8,47	33,44±10,46
	Total	558,19±7,99	556,87±7,69	544,64±8,35	553,56±7,92

Legendă: *- P<0,05;**- P<0,01; #- P<0,05; ## - - P< 0,01; *,** - comparaţie cu indicii din zona de Nord #,## - în comparaţie cu indicii din zona de Centru

Tabelul 5

Incidența urgențelor medico-chirurgicale pe categorii de vârstă în populația Republicii Moldova la 1 000 de locuitori

Nr. ord.	Categorii de vârstă	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	În medie pe republică
1.	0-1	1112,6±18,2	1210,4±16,4**	1114,8±12,2#	1145,93±15,6
2.	2-3	624,28±12,46	702,14±12,06	680,12±10,26	668,85±11,59
3.	4-6	520,42±9,27	492,13±8,48	510,22±6,56	507,59±8,11
4.	7-14	339,42±13,2	320,28±12,48	340,20±10,12	333,3±11,93
5.	15-19	280,6±12,42	290,14±10,46	260,46±11,46	277,07±11,44
6.	20-29	309,42±13,14	332,86±12,08	250,32±10,22	297,53±11,81
7.	30-39	299,14±16,24	298,14±14,02	280,42±12,04	292,57±14,1
8.	40-49	424,28±10,71	350,28±8,48	380,22±9,75	384,92±9,65
9.	50-59	486,18±8,86	486,18±8,14**	464,38±10,02	478,91±9,01
10.	60-69	589,27±9,27	566,48±8,82	600,24±11,07	585,33±9,72
11.	70-79	820,46±8,14	804,14±8,16	814,12±10,04	812,91±8,78
12.	≥80	890,32±12,14	829,32±10,24	840,22±12,44	853,29±16,61
	Total	559,19±12,01	556,87±10,82	544,64±10,52	553,56±11,53

Legendă: *- P<0,05;**- P<0,01; #- P<0,05; *,** - comparaţie cu indicii din zona de Nord # - în comparaţie cu indicii din zona de Centru

Tabelul 6

Incidența urgențelor medico-chirurgicale în populația Republicii Moldova în funcție de anotimp şi luni ale anului la 1000 de locuitori

Nr.	Anotimp şi luni ale anului	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	În medie pe republică
1.	Decembrie	68,14±9,2	66,24±8,7	62,19±7,4	65,52±8,43
2.	Ianuarie	70,04±8,6	68,34±10,2	70,22±8,3	69,53±9,03
3.	Februarie	56,28±10,4	62,22±9,7	52,14±9,1	56,88±9,73
	Iarna	194,46±9,4	196,8±9,5	184,55±8,27	191,94±9,06
4.	Martie	64,10±6,4	63,12±9,1	58,16±6,8	61,79±7,43
5.	Aprilie	50,02±9,2	56,4±8,6	50,38±7,5	52,27±8,43
6.	Mai	40,38±7,4	50,24±8,4	42,13±7,4	44,25±7,73
	Primăvara	154,5±7,66	169,76±8,7	150,67±7,3	158,31±7,89
7.	Iunie	34,8±8,6	32,14±7,9	33,28±8,2	33,41±8,23
8.	Iulie	32,4±7,4	31,6±6,9	30,12±7,8	31,37±7,37
9.	August	33,6±9,5	32,44±10,4	34,42±9,6	33,49±9,83
	Vara	100,8±8,8	96,18±8,4	97,82±8,53	98,27±8,58
10.	Septembrie	30,2±6,2	30,61±7,8	35,14±8,6	31,98±7,53
11.	Octombrie	38,4±7,3	32,39±8,4	36,24±7,9	35,68±7,87
12.	Noiembrie	40,83±8,8	31,13±9,2	40,22±9,6	37,39±9,2
	Toamna	109,43±7,43	94,13±8,46	111,6±8,7	105,05±8,19
	Total	559,19±8,32	556,87±8,76	544,64±8,2	553,56±8,43

Datele privind analiza structurii şi incidenței urgențelor medico-chirurgicale după gradul de complexitate sunt prezentate în tabelul 7 şi figura 4.

Conform datelor prezentate în tabelul 7, din 553,56±8,43 cazuri de urgență medico-chirurgicală înregistrate în medie la 1000 de locuitori ai Republicii Moldova, 125,38±8,71 (22,65±0,79%) sunt urgențe majore, 228,91±8,77 (41,35±0,96%) – urgențe de gradul II, 173,91±8,64 (31,42±0,86%) – urgențe de gradul III şi 25,37±7,59 (4,58±0,49%)– cazuri ce necesită transport medical asistat.

Datele investigațiilor epidemiologice privind incidența urgențelor medico-chirurgicale pe grupe nosologice la 1 000 de populație urbană a Republicii Moldova sunt prezentate în tabelul 8.

Astfel, incidența urgențelor medico-chirurgicale în mediul urban al Republicii Moldova constituie 594,97±8,37 cazuri la 1 000 de locuitori, variind de la 608,07±9,05 cazuri în zona de sud şi 597,73±7,93 în zona de nord la 579,12±8,12 cazuri în zona de centru a țării. Structura urgențelor medico-chirurgicale în mediul urban este determinată de urgențele cardiovasculare – 136,43±10,81 cazuri, respiratorii – 110,2±11,71, gastrointestinale şi hepatice – 77,71±8,23 cazuri, traumatologice şi chirurgicale – 58,91±9,43 la 1 000 de locuitori.

În tabelul 9 sunt prezentate datele privind incidența după forma nosologică a urgențelor medico-chirurgicale în mediul rural. Conform datelor obținute, nivelul incidenței urgențelor medico-chirurgicale în rândurile populației rurale este determinat, de asemenea, de urgențele cardiovasculare – 122,84±11,65 cazuri; respiratorii – 90,0±11,49; gastrointestinale şi hepatice – 67,16±6,14, urgențele traumatologice şi chirurgicale – 54,76±7,23 cazuri la 1 000 de locuitori.

Analiza incidenței urgențelor medico-chirurgicale în populația rurală a Republicii Moldova pe categorii de vârstă este prezentată în tabelul 10.

Din tabelul 10 rezultă, că incidența urgențelor medico-chirurgicale în populația rurală a Republicii Moldova constituie 522,56±10,82 cazuri la 1 000 de locuitori. Cea mai înaltă incidență a fost stabilită în categoriile de vârstă 0-1 ani – 10,35±14,8 cazuri; 80 ani şi peste –819,43±11,64; 70-79 ani – 760,53±9,19 cazuri şi 2-3 ani – 643,17±11,45. Indicele de incidență a urgențelor medico-chirurgicale în populația rurală variază de la 503,06±10,63‰ în zona de sud la 538,37±10,42‰ în zona de nord şi 526,25±11,42‰ în zona de centru.

A fost, de asemenea, analizată incidența urgențelor medico-chirurgicale asupra populației urbane a Republicii Moldova pe categorii de vârstă (tabelul 11) şi care constituie 584,58±11,41 la 1000 de locuitori. Cea mai înaltă incidență a fost stabilită în categoriile de vârstă 0-1 ani – 1239,4±16,4 cazuri; 80 şi peste – 887,14±11,57; 70-79 ani – 865,29±8,69; 60-69 ani – 613,72±10,59 şi în categoria de vârstă 2-3 ani – 694,45±11,73 cazuri.

Tabelul 7

Structura şi incidenţa urgenţelor medico-chirurgicale după gradul de urgenţe în populaţia Republicii Moldova la 1000 de locuitori

Nr.	Gradul urgenţelor medico-chirurgicale		Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	Pe republică
1.	Urgenţele majore	Nivel	127,59±10,21	123,42±8,44	125,14±7,49	125,38±8,71
		%	22,82±0,68	22,16±0,72	22,98±0,97	22,65±0,79
2.	Urgenţe gr.II	Nivel	230,45±6,46	236,14±10,72#	220,12±9,12	228,91±8,77
		%	41,21±0,87	42,41±1,04##	40,42±0,97*	41,35±0,96
3.	Urgenţe gr.III	Nivel	175,43±8,39	170,07±9,4##	176,23±8,12**	173,91±8,64
		%	31,37±0,71	30,54±0,92##	32,35±0,95**	31,42±0,86
4.	Transport medical asistat	Nivel	25,72±8,22	27,24±6,48	23,15±8,07	25,37±7,59
		%	4,59±0,36	4,89±0,52*	4,25±0,59*	4,58±0,49
	Total	Nivel	559,19±8,32	556,87±8,76	544,64±8,2	553,56±8,43
		%	100	100	100	100

Legendă : *- P<0,05;**- P<0,01; #- P<0,05; *,** - comparaţie cu indicii din zona de Nord #,## - în comparaţie cu indicii din zona de Centru

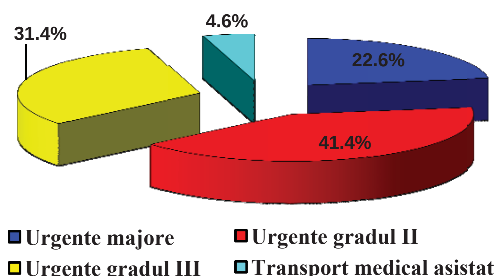

Figura 4. Structura incidenţei urgenţelor medico-chirurgicale în populaţia Republicii Moldova la 1 000 de locuitori

Tabelul 8

Incidenţa pe grupe nosologice a urgenţelor medico-chirurgicale în populaţia urbană a Republicii Moldova la 1000 de locuitori

Nr.	Grupe nosologice de urgenţe medico-chirurgicale	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	Pe republică
1.	Cardiovasculare	140,6±9,44	136,24±10,2	132,44±12,80	136,43±10,81
2.	Respiratorii	112,5±9,28	109,44±9,46	108,66±16,40	110,2±11,71
3.	Gastrointestinale şi hepatice	76,4±7,64	74,36±8,44	82,36±8,6	77,71±8,23
4.	Traumatologice şi chirurgicale	64,2±9,02	60,30±12,04	52,22±7,22	58,91±9,43
5.	Infecţioase şi parazitare	37,4±8,22	38,18±9,36	48,22±9,14	41,27±8,91
6.	Renale şi genito-urinare	26,4±8,04	24,16±8,44	32,28±9,44	27,61±8,64
7.	Neurologice şi neurochirurgicale	28,4±10,42	26,4±12,14	30,24±8,14	28,35±10,23
8.	Datorate agenţilor fizici, chimici şi de mediu	16,4±6,04	16,2±8,74	20,16±8,14	17,59±7,64
9.	Psihiatrice, tulburări mentale şi de comportament	21,4±8,66	19,7±9,92	22,32±9,02	21,14±9,2
10.	Ginecologice-obstetricale	20,2±6,22	22,4±7,44	20,44±12,14	21,01±8,6
11.	Otolaringologice	6,69±8,12	5,74±4,72	6,18±6,44	6,21±6,43
12.	Oftalmologice	5,02±9,0	6,06±10,2	4,44±9,04	5,17±9,41
13.	Toxicologice	2,42±5,25	1,98±6,44	3,12±6,02	2,51±5,91
14.	Alergice	2,4±6,24	3,8±5,45	4,02±7,04	3,41±6,58
15.	Endocrinologice şi metabolice	2,59±6,04	3,6±6,88	3,06±8,04	3,08±6,99
16.	Hematologice	0,59±4,06	0,38±4,80	0,43±4,06	0,47±4,31
17.	Alte urgenţe neclasate	34,12±13,14	30,24±12,04	37,48±12,14	33,95±12,44
18.	Total	597,73±7,93	579,12±8,12	608,07±9,05	594,97±8,37

Tabelul 9

Incidența pe grupe nosologice a urgențelor medico-chirurgicale în populația rurală a Republicii Moldova la 1000 de locuitori

Nr. ord	Grupe nosologice de urgențe medico-chirurgicale	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	Pe republică
1.	Cardiovasculare	136,02±11,02	116,56±13,88*	115,76±10,04##	122,84±11,65
2.	Respiratorii	93,1±9,0	95,76±7,46*	81,14±18,0#	90,0±11,49
3.	Gastrointestinale şi hepatice	68,4±8,32	66,84±10,1	66,24±11,8	67,16±6,14
4.	Traumatologice şi chirurgicale	45,0±7,9	56,1±6,02	63,18±7,76	54,76±7,23
5.	Infecțioase şi parazitare	43,4±8,22	41,02±6,96	36,98±9,10	40,47±7,43
6.	Renale şi genito-urinare	15,4±8,4	18,2±6,4	12,52±7,48	15,37±7,43
7.	Neurologice şi neurochirurgicale	32,8±13,98	30,0±3,98	25,36±11,78	29,39±9,91
8.	Datorate agenților fizici, chimici şi de mediu	6,4±2,2	9,6±2,76	3,44±4,78	6,48±3,25
9.	Ginecologice-obstetricale	17,04±7,6	16,56±12,96	19,96±9,02	17,85±9,86
10.	Psihiatrice, tulburări mentale şi de comportament	18,08±7,6	20,0±8,39	18,22±9,0	18,77±8,33
11.	Otolaringologice	5,73±12,22	8,62±12,32	5,18±11,98	6,51±12,17
12.	Oftalmologice	3,42±6,36	4,48±2,34	4,2±3,38	4,03±4,03
13.	Toxicologice	3,52±3,83	4,44±6,44	2,6±6,26	3,52±5,51
14.	Alergice	2,02±2,08	0,6±0,83	0,06±0,76	0,89±1,22
15.	Endocrinologice şi metabolice	3,35±5,60	2,54±7,68	1,02±6,52	2,31±6,6
16.	Hematologice	0,25±1,98	0,18±4,24	0,28±0,48	0,24±2,23
17.	Alte urgențe neclasate	26,54±12,26	43,22±8,36	29,04±4,8	32,93±8,47
	Total	520,65±8,05	534,62±7,26	485,18±7,65	513,52±7,65

Legendă: *- P<0,05; #- P<0,05; ## - - P< 0,01; * - în comparație cu indicii din zona de Nord #,## - cu indicii din zona de Centru

Tabelul 10

Incidența urgențelor medico-chirurgicale pe categorii de vârstă la 1000 de populație rurală a Republicii Moldova

Nr. ord.	Categorii de vârstă	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	In medie pe republică
1.	0-1	1069,4±16,4	1090,6±14,6**	1007,4±13,4##	1035,8±14,8
2.	2-3	620,30±11,26	680,6±11,04	628,6±12,06	643,17±11,45
3.	4-6	518,22±9,42	472,6±9,5	508,11±6,42	499,64±8,45
4.	7-14	300,40±12,12	304,3±10,48	320,22±8,12	308,31±10,24
5.	15-19	290,20±10,20	280,37±8,40	240,26±10,26	270,26±9,62
6.	20-29	300,42±10,14	315,4±10,08	225,16±8,22	280,33±9,48
7.	30-39	290,40±15,14	290,32±12,04	230,4±11,04	270,37±12,74
8.	40-49	404,30±12,43	330,08±9,58	340,26±8,70	358,21±10,24
9.	50-59	456,18±9,42	466,09±9,24**	414,18±9,35*	445,48±9,34
10.	60-69	560,30±8,30	536,28±8,74	520,14±10,23	538,91±9,09
11.	70-79	801,26±8,7	740,20±8,64	740,12±10,22	760,53±9,19
12.	≥80	840,12±10,14	809,15±11,34	810,44±13,44	819,43±11,64
	Total	538,37±10,42	526,25±11,42	503,06±10,63	522,56±10,82

Legendă: *- P<0,05;**- P<0,01; ## - - P< 0,01; *,** - comparație cu indicii din zona de Nord ## - în comparație cu indicii din zona de Centru

Tabelul 11

Incidența urgențelor medico-chirurgicale pe categorii de vârstă la 1000 de populație urbană a Republicii Moldova

Nr. ord.	Categorii de vârstă	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	În medie pe republică
1.	*0-1*	1165,8±20,0	1330,2±18,2	1222,2±11,0	1239,4±16,4
2.	*2-3*	628,26±13,66	723,68±13,08	731,4±8,46*	694,45±11,73
3.	*4-6*	522,62±9,12	511,66±7,46	512,33±6,7	515,54±7,76
4.	*7-14*	378,44±14,28	336,26±14,48	360,18±12,12	358,29±13,63
5.	*15-19*	271,0±14,64	299,91±12,52	280,66±12,66	283,86±13,27
6.	*20-29*	318,42±16,14	350,32±14,08	275,48±12,22	314,74±42,44
7.	*30-39*	307,88±17,34	305,96±16,0	330,44±13,04	314,76±15,46
8.	*40-49*	444,26±8,99	370,48±7,38	420,18±11,0	411,64±9,13
9.	*50-59*	516,18±9,42	506,27±7,04	514,58±10,69	512,34±9,05
10.	*60-69*	618,24±10,24	596,68±9,62	680,24±11,91	613,72±10,59
11.	*70-79*	839,66±7,58	868,08±8,64	888,12±9,86	865,29±8,69
12.	*≥80*	940,52±14,14	850,49±9,14	870,42±11,44	887,14±11,57
	Total	580,01±13,6	587,50±10,22	586,22±10,41	584,58±11,41

Legendă: *- P<0,05 - comparație cu indicii din zona de Nord

Tabelul 12

Incidența urgențelor medico-chirurgicale în corelare cu gradul de urgență în populația urbană a Republicii Moldova la 1000 locuitori

Nr. ord.	Gradul urgențelor medico-chirurgicale	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	Pe republică
1.	Urgențele majore	134,64±12,8	132,32±12,4	128,14±13,21	131,8±12,88
2.	Urgențe gr. II	232,16±13,6	238,07±8,06	226,64±9,4	232,29±10,53
3.	Urgențe gr. III	186,24±13,36	187,24±10,7$^{\#\#}$	203,22±9,8**	192,23±11,29
4.	Transport medical asistat	26,97±14,64	29,87±9,18	28,22±9,23	28,35±11,02
	Total	580,01±13,6	587,5±10,22	586,22±10,41	584,58±11,41

Legendă: **- P<0,01; $^{\#\#}$ - - P< 0,01 - comparație cu indicii din zona de Nord **; $^{\#\#}$ - în comparație cu indicii din zona de Centru

Tabelul 13

Incidența urgențelor medico-chirurgicale în corelare cu gradul de urgență în populația rurală a Republicii Moldova la 1000 locuitori

Nr. ord.	Gradul urgențelor medico-chirurgicale	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	Republica Moldova
1.	Urgențe majore	120,54±12,2	114,52±10,64	122,14±11,14	119,07±11,32
2.	Urgențe gr. II	228,74±12,4	234,21±9,17	213,6±10,42	225,52±10,66
3.	Urgențe gr. III	164,62±10,06	152,9±13,21	149,24±9,79	155,59±11,02
4.	Transport medical asistat	24,47±7,02	24,61±12,66	18,08±11,17	22,39±10,28
	Total	538,37±10,42	526,25±11,42	503,06±10,63	522,56±10,82

Legendă: *- P<0,05; $^{\#\#}$

- P< 0,01 - comparație cu indicii din zona de Nord *; $^{,\#\#}$ - cu indicii din zona de Centru

Datele privind structura şi incidența urgențelor medico-chirurgicale în populația urbană sunt prezentate în tabelul 12.

Conform datelor prezentate în tabelul 12, în populația urbană a Republicii Moldova media incidenței urgențelor medico-chirurgicale constituie 584,58±11,41‰, variind de la 580,01±13,6‰ în zona de nord, 587,5±10,22‰ – în zona de centru şi 586,22±10,41‰ – în zona de sud a țării.

În medie pe țară, în mijlocul populației urbane urgențele majore au constituit 131,8±12,88 cazuri, de gradul II – 232,29±10,53, de gradul III – 192,23±11,29 şi transportul medical asistat – 28,35±11,02 cazuri la 1 000 de locuitori.

În tabelul 13 sunt prezentate datele despre incidența urgențelor medico-chirurgicale în populația rurală.

Potrivit datelor prezentate în tabelul 13, în populația rurală a Republicii Moldova incidența medie a urgențelor medico-chirurgicale constituie

522,56±10,82 la 1000 de populaţie, variind între 503,06±10,63 cazuri în zona de sud, 538,37±10,42 cazuri în populaţia din zona de nord şi 526,25±11,42 cazuri la 1 000 de locuitori în zona de centru a ţării.

Structura urgenţelor medico-chirurgicale în populaţia rurală în medie pe ţară este constituită din: urgenţele majore – 119,07±11,32 cazuri, de gradul II – 225,52±10,66, de gradul III – 155,59±11,02 şi transportul medical asistat – 22,39±10,28 cazuri.

Investigaţiile epidemiologice privind incidenţa şi prevalenţa populaţiei prin urgenţe medico-chirurgicale, ratele mortalităţii şi particularităţile în corelare cu mediul de provenienţă, sex şi vârstă ne oferă date importante în argumentarea ştiinţifică a necesităţilor populaţiei în asistenţă medicală de urgenţă [6,8].

Din rezultatele obţinute în urma investigaţiilor epidemiologice ale urgenţelor medico-chirurgicale s-a stabilit că incidenţa medie în Republica Moldova constituie 553,56±8,43‰, inclusiv 522,56±10,82‰ – în populaţia rurală şi 584,58±11,41‰ – în cea urbană. Raportate la numărul total de locuitori, anual, în populaţia Republicii Moldova se înregistrează 1 970 911,63 cazuri de urgenţe, inclusiv 1 086 263,24 – în populaţia rurală şi 866 169,85 – în cea urbană. Urgenţele majore constituie 446 411,48; cele de gradul II – 814 971,95; de gradul III – 619 260,43 şi 90 267,75 constituie cazuri ce necesită transport medical asistat.

Studiul nevoii de asistenţă medicală de urgenţă, în corelare cu competenţele instituţiilor sanitare implicate în acordarea serviciilor de urgenţă, a stabilit că serviciului prespitalicesc de AMU îi revin 1 057 447,7 solicitări pe motive de urgenţe, sectorului medicinei primare 544 342,93 şi 278 852,87 de solicitanţi se adresează de sine stătător în serviciile spitaliceşti pentru asistenţă medicală de urgenţă. Transport medical asistat vor necesita 90 267,75.

Structura nosologică a urgenţelor medico-chirurgicale în 75,1% din cazuri este determinată de urgenţele cardiovasculare, respiratorii, gastrointestinale şi hepatice, traumatologice şi chirurgicale şi urgenţele renale şi genito-urinare. În tabelul 14 sunt prezentate datele privind structura incidenţei pe grupe nosologice a urgenţelor medico-chirurgicale în populaţia Republicii Moldova în conformitate cu rezultatele investigaţiilor epidemiologice efectuate.

Datele prezentate în tabelul 14 ne confirmă că în structura nosologică a incidenţei urgenţelor medico-chirurgicale, cele cardiovasculare constituie 23,42%, respiratorii – 18,08%, gastrointestinale şi hepatice – 13,08%, traumatologice şi chirurgicale – 10,27%, infecţioase şi parazitare – 7,38%, renale şi genito-urinare – 3,89% [5].

Analiza gradului de solicitare a asistenţei medicale de urgenţă şi a accesibilităţii populaţiei la serviciile de ambulanţă este prezentată în tabelul 15 şi figura 5 [5]. []

Conform datelor prezentate în tabelul 15 şi figura 5, din 533,56±8,43 cazuri de urgenţe medico-chirurgicale la 1 000 de populaţie în medie pe Republica Moldova, 297,0±12,9 (55,66%) ţin de competenţa serviciului prespitalicesc de asistenţă medicală de urgenţă, 152,87±9,58 (28,65%) sunt deservite şi primesc asistenţă de urgenţă în cadrul sectorului medicinei primare şi 78,32±3,65 (14,78%) cazuri se adresează de sine stătător în departamentele de medicină de urgenţă. Transportul medical asistat constituie 25,37±7,59 (4,75%).

Rezultatele studiului sunt pe larg oglindite în monografia „Managementul serviciului de urgenţă în sistemul sănătăţii publice al Republicii Moldova" (Î.S.F.E.-P. Tipografia Centrală, Chişinău, 2007, 318 p., autor Gheorghe Ciobanu) care cuprinde mai multe aspecte consacrate argumentări ştiinţifice privind dezvoltarea Serviciului de asistenţă medicală urgentă în Republica Moldova, inclusiv:

- Medicina de urgenţă – istoricul dezvoltării şi principiile de organizare;
- Evaluarea clinico-epidemiologică a urgenţelor medico-chirurgicale;
- Asistenţa Medicală de Urgenţă;
- Fortificarea Serviciului Asistenţă Medicală Urgentă în anii 2011-2015;
- Organizarea Asistenţei Medicale de Urgenţă în situaţii de crize;
- Dreptul Sănătăţii – Dreptul Medicului şi al Pacientului;
- Managementul calităţii şi evaluarea serviciilor Asistenţă Medicală Urgentă.

Studiile efectuate au pus bazele ştiinţifice ale argumentării Programului Naţional de Dezvoltare a Asistenţei Medicale de Urgenţă în Republica Moldova pentru anii 2011-2015, aprobat prin HG nr. 945 din 13.12.2011.

Programul Naţional, pe lângă argumentarea ştiinţifică, viziunea strategică şi încadrarea perfectă în strategiile de dezvoltare a sistemului de sănătate şi de integrare europeană constituie un succes şi o contribuţie deosebită la soluţionarea problemelor ce ţin de necesităţile stringente ale societăţii. Acesta include un plan complex de acţiuni privind dezvoltarea serviciului de asistenţă medicală urgentă pe anii 2011-2015 care determină strategiile de organizare şi fortificare a bazei tehnico-materiale şi tehnologice, asigurarea accesului populaţiei la servicii calitative de asistenţă medicală urgentă. Programul

Tabelul 14

Incidența urgențelor medico-chirurgicale pe grupe nosologice în populația Republicii Moldova

Nr. ord.	Grupe nosologice de urgențe medico-chirurgicale	Incidența la 1000 de locuitori ai RM	În cifre absolute	Ponderea (în %)
1.	Infecţioase şi parazitare	40,86±8,25	145479,16	7,38
2.	Hematologice	0,35±3,27	1246,2	0,06
3.	Neurologice şi neurochirurgicale	18,86±10,07	67149,7	3,41
4.	Psihiatrice (tulburări mentale şi de comportament)	19,21±8,57	68395,8	3,47
5.	Cardiovasculare	129,63±11,23	461538,5	23,42
6.	Respiratorii	100,1±11,6	356399,1	18,08
7.	Gastrointestinale şi hepatice	72,43±9,15	257881,9	13,08
8.	Renale şi genito-urinare	21,56±8,03	76762,8	3,89
9.	Traumatologice şi chirurgicale	56,83±8,33	202339,2	10,27
10.	Ginecologice-obstetricale	10,18±9,99	36245,2	1,84
11.	Oftalmologice	4,61±6,9	16413,6	0,83
12.	Otolaringologice	6,36±8,32	22644,3	1,15
13.	Endocrinologice şi metabolice	2,69±6,46	9577,6	0,48
14.	Toxicologice	3,01±5,38	10717,8	0,54
15.	Datorate agenților fizici, chimici şi de mediu	12,03±5,44	42831,9	2,17
16.	Alergice	2,05±3,15	7298,9	0,37
17.	Alte urgențe neclasate	33,44±10,46	119060,8	6,04
	Total	553,56±7,92	1970911,63	100

Tabelul 15

Indicii instituțiilor sanitare din Republica Moldova încadrate în acordarea asistenței medicale de urgență la 1 000 de locuitori

	Instituțiile sanitare încadrate în acordarea asistenței de urgență	Zona Nord	Zona Centru	Zona Sud	Pe republică
1.	Serviciul prespitalicesc de asistență medicală urgentă	299,42±13,4	300,14±10,9	291,44±14,4	297,0±12,9
2.	Sectorul medicinei primare	161,95±9,08	134,97±13,96**	161,71±5,59##	152,87±9,58
3.	Departamentele de medicină de urgență	72,10±2,5	94,52±3,7**	68,34±4,74##	78,32±3,65
4.	Transport medical asistat	25,72±8,22	27,24±6,48	23,15±8,07	25,37±7,59
	Total	559,19±8,3	556,87±8,76	544,64±8,2	553,56±8,43

Legendă: **- P<0,01; ## - P< 0,01; ** - comparație cu indicii din zona de Nord ## - în comparație cu indicii din zona de Centru.

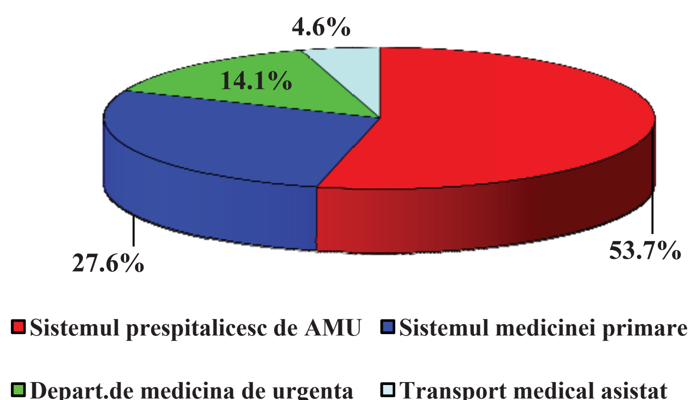

Figura 5. Încadrarea instituțiilor sanitare în acordarea asistenței medicale de urgență

prevede, de asemenea, fortificarea şi aprofundarea cercetărilor ştiinţifice fundamentale şi clinice în domeniul urgenţelor medico-chirurgicale.

Apariţia monografiei „Şocul" („Nova Imprim" SRL, 2011, 424 p., autor Gh. Ciobanu), lucrare cu o abordare multidisciplinară sub aspect diagnostic şi terapeutic al şocului, s-a constituit într-o contribuţie substanţială la soluţionarea urgenţelor medico-chirurgicale. Lucrarea include o bogată experienţă în domeniu şi cele mai importante realizări actualizate în managementul şocului hipovolemic (hemoragic şi traumatic), septic, anafilactic şi cardiogen. Monografia, prin forma şi conţinutul ştiinţific, reprezintă o lucrare de pionierat în ştiinţa medicală, drept confirmare a celor menţionate fiind acordarea „Grand Prize" în cadrul Euro INVENT 2012.

Rezultatele ştiinţifice obţinute au fost prezentate la mai multe expoziţii şi saloane internaţionale, fiind înalt apreciate:

- Grand PRIZE EUROINVENT 2012, pentru monografia „Şocul";
- Medalia de Argint EUROINVENT 2012, pentru fişa de siguranţă;
- Două Medalii de Aur la Salonul internaţional pentru invenţii şi tehnologii noi «Новое время»; Sevastopol 2012;
- Medalia de Aur «За лучшую инновационную разработку представленную на 8-м Международном салоне изобретений и новых технологий *Новое время*» 2012, Ассоциация «Российский дом международного научно-технического сотрудничества».

Concluzii

Studiul epidemiologic al urgenţelor medico-chirurgicale efectuat în populaţia Republicii Moldova a stabilit următorii indici de incidenţă medie a urgenţelor medico-chirurgicale în populaţie: 553,56±8,43 cazuri la 1 000 de locuitori, inclusiv 522,56±10,82 cazuri – în populaţia rurală şi 584,58±11,41 cazuri – în cea urbană, respectiv.

În structura urgenţelor medico-chirurgicale în populaţia Republicii Moldova urgenţele majore constituie 22,65±0,79% (sau 125,2±8,71 cazuri), urgenţele de gradul II constituie 41,35±0,96% (sau 228,91±8,77), de gradul III – 31,42±0,86% (sau 173,91±8,64) şi 4,58±0,49% (25,37±7,54 cazuri) sunt transporturile medicale asistate.

Analiza clinică a gravităţii urgenţelor medico-chirurgicale, a accesibilităţii populaţiei la serviciile de urgenţă a stabilit că 297,0±12,9 cazuri la 1 000 de populaţie ţin de competenţa serviciului prespitalicesc de asistenţă medicală urgentă, 152,87±9,58 necesită rezolvare la nivel de medicină primară şi 78,32±3,65 cazuri se adresează de sine stătător pentru asistenţă în departamentele de medicină de urgenţă.

Strategiile de acordare a asistenţei medicale de urgenţă la etapa de prespital şi cea de spital cu multiple particularităţi şi caracteristici sunt, în acelaşi timp, părţi integrante şi componente ale sistemului unic naţional de sănătate publică, urmărind scopul acordării şi perfecţionării în continuare a asistenţei medicale în urgenţele medico-chirurgicale, astfel încât să asigure accesibilitatea populaţiei la serviciile de urgenţă având obligaţiunea de a satisface necesităţile comunităţii prin structură, competenţă şi performanţe puse în valoare de noile tehnologii medicale obligatorii medicinii de urgenţă.

Studiul epidemiologiei urgenţelor medico-chirurgicale a constituit argumentarea ştiinţifică a Programului Naţional de dezvoltare a asistenţei medicale în Republica Moldova pentru anii 2011-2015, aprobat prin HG nr.945 din 13.12.2011.

Monografiile „Şocul" şi „Managementul serviciului de urgenţă în sistemul sănătăţii publice al Republicii Moldova" reflectă spectrul larg al problemelor privind urgenţele medico-chirurgicale – de la cercetări fundamentale, strategii de diagnostic şi tratament la organizarea sistemului de asistenţă medicală urgentă.

Bibliografie

1. Ciobanu Gh. Organizarea asistenţei medicale de urgenţă. In: Ed.Popuşoi. Sănătate Publică şi Management pp. 272-288, Ed.C.E.P. Chişinău 2002.
2. Ciobanu Gh. Asistenţa medicală de urgenţă în Republica Moldova. In: Buletinul Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Ştiinţe Medicale nr 1 (10) 2007, Chişinău, 2007, pp. 7-14.
3. Ciobanu Gh. Evaluarea clinico-epidemiologică şi managementul strategiilor urgenţelor medico-chirurgicale în Republica Moldova. In: Buletinul Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Ştiinţe Medicale nr. 1 (10) 2007, Chişinău, 2007, pp. 15-33.
4. Ciobanu Gh. Fortificarea Serviciului Asistenţă Medicală Urgentă în Republica Moldova în anii 2006-2010. In: Buletinul Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Ştiinţe Medicale nr 1 (10) 2007, Chişinău, 2007, pp. 199-211.
5. Ciobanu Gh. Managementul serviciului de urgenţă în sistemul sănătăţii publice al Republicii Moldova. Chişinău: Ed. Tipografia Centrală, 2011, pp.4, 56, 47-86, 286-287.
6. Tulchinsky Th.H., Varavicova E.A. Noua Sănătate Publică. Introducere în secolul XXI. Chişinău: Ed. Combinatul Poligrafic, 2003, pp. 5-695.
7. Кривонос О. В. Состояние и перспективы совершенствования скорой медицинской помощи в Российской Федерации. Скорая медицинская помощь, №3, 2010 стр. 4-8.
8. WHO The European health report 2009: Health and health systems, 2010.

STRATEGII CHIRURGICALE ÎN PANCREATITA CRONICĂ ŞI COMPLICAŢIILE EI*

Membru corespondent al AŞM
Vladimir HOTINEANU
USMF „Nicolae Testemitanu”
LCŞ „Chirurgie reconstructivă a tractului digestiv”

CHRONIC PANCREATITIS AND ITS COMPLICATIONS - SRATEGY SURGICAL.

Summary: Study includes the results of surgical treatment of 412 patients of chronic pancreatitis and its complications during the perriod 1990-2012 in Surgical Clinic N2. Operations of choice were following: pancreatojejunoanasthomosis (PJA), CDP, toracoscopic splanchnectomy.The complicated cases with pancreatic pseudocyst (PP) - cystpancreatojejunoanasthomosis (CPJA) on the loop by Roux external drainage, ultrasound guided puncture of PP, toracoscopic splanchnectomy. PC complicated cases by obstructive jaundice-PJA with cholecysto-or-holedocho-jejunoanasthomosis(CoCJA) on the splitted loop by Roux, CPJA with CoCJA on the splitted loop by Roux. Remained operations were not folowed by postoperative lethality.

Keywords: Pancreas, chronic pancreatitis, wirsungiana hypertension, diagnosis, treatment.

Rezumat: Studiul prezintă rezultatele tratamentului chirurgical aplicat la 412 pacienţi cu pancreatită cronică (PC) şi complicaţiile ei. Operaţiile de elecţie au inclus: pancreatojejunoanastamoză pe ansa Roux(PJA), duodenpancreatectomie cefalică(DPC), splanhnicectomie toracoscopică. Pentru cazurile complicate cu pseudochist pancreatic(PP)-drenare externă a PP, chistpancreaticojejunoanastomoză(CPJA) pe ansă Roux. În cazurile de PC complicată cu icter mecanic - pancreatojejunoanastomoză(PJA) cu colecisto- sau coledoco-jejunoanastomoză(CsCJA) pe ansă bispiculată a la Roux, CPJA cu CsCJA pe ansă bispiculată a la Roux. Letalitate postoperatorie nulă.

Cuvinte-cheie: Pancreas, pancreatită cronică, hipertensiune wirsungiană, diagnostic, tratament.

Introducere

Incidenţa globală în continuă creştere a pancreatitei cronice (PC) şi complicaţiilor ei, implicarea variatelor mecanisme etiopatogenice de dezvoltare, a unor multiple variante anatomoclinice de evoluţie, a numeroaselor comorbidităţi, impunerea diverselor gesturi chirurgicale încadrează această patologie în categoria celor cu risc înalt.

Obiectivele lucrării: Optimizarea tratamentului chirurgical al pacienţilor cu PC şi complicaţiile ei.

Material şi metode de cercetare. Am realizat un studiu retrospectiv care a analizat rezultatele tratamentului chirurgical aplicat la 412 pacienţi cu PC şi complicaţiile ei desfăşurat în perioada anilor 1990-2012 în Clinica Chirurgie nr.2 din mun. Chişinău. În studiu au fost incluşi 105 (25,29%) pacienţi cu diferite forme grave de PC: indurativă 16 (3,88%) cazuri, pseudotumoroasă 31 (7,52%) cazuri, calculoasă 58 (14,07%) cazuri, PC complicată cu pseudochist pancreatic (PP) – 302 (73,3%) cazuri, icter mecanic – 66 (16,02%) cazuri, ascită pancreatică – 16(3,88%) cazuri, stenoză gastroduodenală – 17(4,13%) cazuri, fistulă pancreatică – 12 (2,91%) cazuri. Repartizarea după sex: bărbaţi – 330 (80,0%), femei – 82 (20,0%). Persoane activ incluse în sectorul de muncă au constituit 386 (93,79%) cazuri. Diagnosticul şi tratamentul PC a fost efectuat conform algoritmului elaborat în clinică (fig. 1).

Indicaţiile pentru tratamentul chirurgical al pacienţilor cu PC şi complicaţiile ei sunt prezentate în tabelul 1.

Tabelul 1

Indicaţiile pentru tratamentul chirurgical al pacienţilor cu PC şi complicaţiile ei

Nr.	Indicaţie chirurgicală	Total	%
1.	Forma dureroasă a PC refractară la terapia medicamentoasă	412	100
2.	PC. Pseudochist pancreatic (PP) PC. PP Complicat cu supuraţie	243 59	58,98
3.	PC. Suspecţie de malignizare	3	0,73
4.	PC. Icter mecanic	39	9,47
5.	PC. PP. Icter mecanic	27	6,55
6.	PC. Stenoză pilorică	17	4,13
7.	PC. Ascită pancreatică	16	3,88
8.	PC. Fistulă pancreatică	12	2,91

Tratamentul chirurgical a avut ca sarcini: decompresia sistemului ductal al pancreasului, reducerea sindromului algic, eradicarea şi tratarea complicaţiilor PC, operaţii organomenajate în scop de prezervare a funcţiilor exo- şi endocrine a pancreasului [2; 3; 15-18]. Intervenţiile chirurgicale efectuate pacienţilor cu PC şi complicaţiile ei sunt prezentate în tabelul 2.

* Articol scris în contextul cercetărilor, pentru care autorul a fost desemnat membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, prin decizia Adunării Generale a membrilor AŞM din 6 decembrie 2012.

Drenajul canalului wirsung a fost realizat prin derivația pancreatico-jejunală pe ansă în Y în 105 (25,57%) cazuri. În 14 (13,13%) cazuri când d. wirsung nu a fost dilatat (diametrul d.wirsung ≤ 0,4cm) a fost realizată splanhnicectomia toracoscopică menită să combată durerea. La 3 (0,73%) pacienți cu suspecție la malignizare au fost efectuate DPC.

Tabelul 2

Procedee chirurgicale efectuate pentru PC și complicațiile ei

Nr. ord.	Varianta operatorie	Nr. total	%
	REZECȚII PANCREATICE:		
1.	DPC	3	0,73
2.	Rezecție pancreatică caudală cu derivație pancreatico-jejunală + splenectomie	2	0,52
	OPERAȚII DE DERIVAȚIE INTERNĂ:		
3	PJA pe ansă Roux (Operația Puestow II)	105	25,57
4.	CPJA pe ansă Roux	150	36,41
5.	PJA + colecisto(coledoco)-jejunoanastomoză cu ansă spiculată Roux	7	1,7
6.	CPJA+colecisto(coledoco)-jejunoanastomoză cu ansă spiculată Roux	27	6,55
7.	Stentare endoscopică a ductului Wirsung	4	0,49
8.	Enuclearea chistului pancreatic	4	0,98
9.	Chistgastrostomie	2	0,49
10.	Fistulo-jejunoanastomoză	2	0,49
11.	Excizia fistulei+PJA	4	0,98
	OPERAȚII DE DRENAJ EXTERN:		
12.	Drenare externă a PP	59	14,32
13.	Drenare externă ecoghidată a PP	7	2,22
	OPERAȚII DE NEUROLIZĂ:		
14.	Splanhnicectomie toracoscopică	24	5,83
	TOTAL	412	100,0

Tratamentul chirurgical al PP a inclus: derivații chisto-digestive, drenajul extern, puncții ghidate, exerezele splenopancreatice cu ablația chistului. Derivațiile pseudochisto-digestive au fost aplicate în funcție de dimensiunile anatomice, localizarea PP, maturitatea peretelui PP, comunicarea PP cu canalele pancreatice majore.

În 25 (11,90%) de cazuri de PP imatur (1-3 luni de la apariție) și 34 (16,19%) de cazuri de PP în curs de maturare (3-6 luni de la apariție) s-a recurs la drenare externă a PP. În îmbolnăvirile de PP matur (6-12 luni de la apariție) s-a recurs la aplicarea CPJA pe ansă a la Roux la 150 (71,43%) de pacienți. În 7 (3,33%) cazuri de apariție a complicațiilor PP s-a recurs la drenare externă ecoghidată a PP.

În 66 (16,02%) de cazuri de PC complicată cu icter mecanic preoperator s-a recurs la decompresie endoscopică a căilor biliare prin diferite modalități: sfincterotomie endoscopică (STE) – 24 (34,95%) cazuri, stent în calea biliară 24 (34,95%), drenare nazo-biliară –10 (15,15%) cazuri, litextracție endoscopică 210 (15,15%) cazuri. Soluțiile terapeutice în cazurile de PC complicate cu obstrucții biliare au fost: Colecisto(coledoco) – jejunoanastamoză și PJA pe ansă spiculată Roux aplicate la 5 (15,63%) pacienți și colecisto (coledoco) – jejunoanastamoză și CPJA pe ansă spiculată Roux efectuate la 27 (84,37%) pacienți. În 2 (0,52%) cazuri de PP de dimensiuni mari cu localizare corporeo-caudală pancreatică s-a recurs la pancreatectomie distală, splenectomie, PJA termino-terminală pe ansă izolată Y a la Roux.

Tratamentul chirurgical adresat pacienților cu fistule pancreatice (12 (0,49%) cazuri) a fost în raport cu debitul fistulei (V_{max} mai mare de 500ml/24 ore) și a inclus următoarele modalități de rezolvare: rezecție pancreatică caudală purtătoare de fistulă cu derivație pancreatico-jejunală-2 (16,67%) cazuri, înlăturarea fistulei, PJA-4 (33,33%) cazuri, fistulo-jejunostomie 1 (8,38%) cazuri.

Tratamentul conservator (V_{max} mai mic de 500ml/24 ore) a fost eficace în 4 (33,33%) cazuri (închiderea fistulei sub acțiunea tratamentului cu Octreotid (0,1mg/ml 3 ori subcutan).

Tratamentul chirurgical a permis diminuarea semnificativă (dureri abdominale, semne dispeptice, dereglări de nutriție) sau dispariția (icter mecanic) manifestărilor clinice preoperatorii. Totodată, analiza rezultatelor relevă o creștere a cazurilor de diabet zaharat 6 (1,45%) cazuri, polineuropatie 2 (0,73%) cazuri.

Spitalizarea pacienților a durat în medie 10 +/- 3 zile. Complicațiile p/o precoce au constituit 45 (11,0%) cazuri, iar cele tardive – 21 (5,0%) cazuri. Letalitate în perioada p/o precoce nu am avut.

Soluționarea endoscopică a icterului mecanic în p/o a fost în 15 (3,64%) cazuri, iar în 21 (5,1%) cazuri – prin chirurgie deschisă (colecistojejunostomie – 8 (38,1%) cazuri, coledocojejunostomie – 13 (52,9%) cazuri.

Persistența sindromului algic în PC, ineficacitatea tratamentului conservator a impus efectuarea splanhnicectomiei toracoscopice la 14 (3,39%) pacienți.

Investigațiile imagistice și radiologice făcute în perioada p/o au permis vizualizarea anastomozelor pancreato-jejunale și colecisto(coledoco)-jejunale funcționale în toate cazurile. În perioada p/o tardivă (4-11ani), din cauza progresării procesului patologic din pancreas, a patologiilor concomitente a survenit decesul în 9 (2,18%) cazuri.

Evaluarea p/o tardivă (după 20 ani) a evidențiat reabilitarea socială la 376 (92,0%) pacienți, conti-

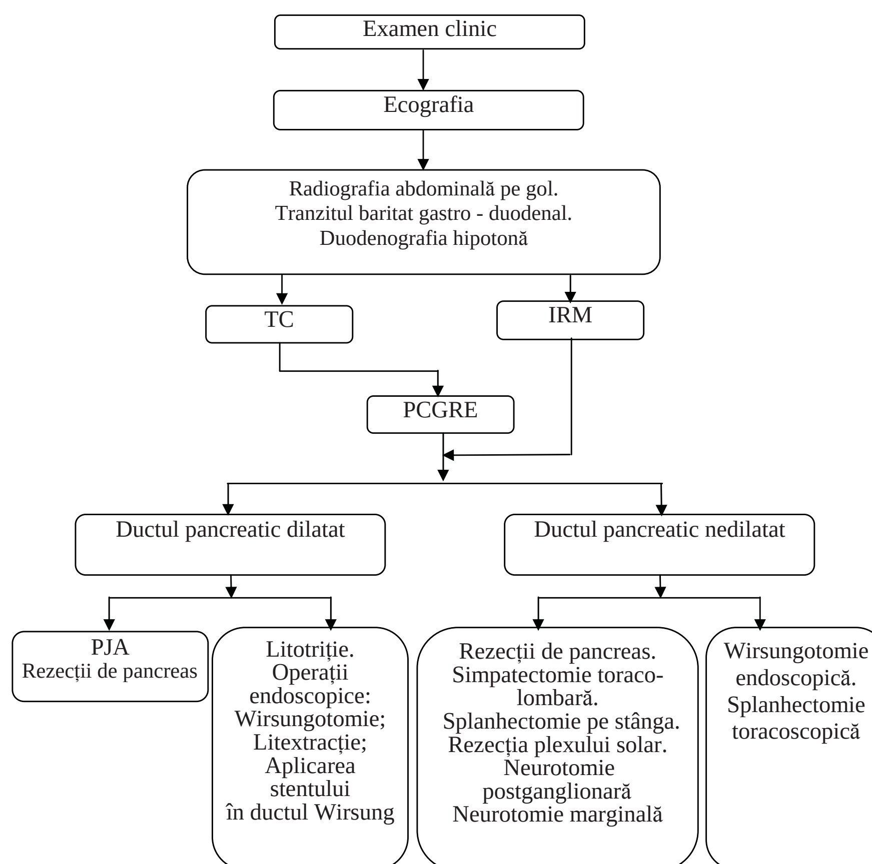

Fig. 1. Algoritm de diagnostic imagistic şi tratament al pacienţilor cu PC

nuarea activităţii profesionale – în 295 (71,45%) cazuri, o pondere normală – la 350 (84,93%) pacienţi. După o evoluţie de 15 ani nu mai au dureri 353 (85,75%) pacienţi.

Discuţii. PC reprezintă o afecţiune cu un potenţial evolutiv sever prin durerea invalidantă pe care o determină la toţi pacienţii, apariţia complicaţiilor, insuficienţa pancreatică exocrină şi endocrină şi rata crescută a mortalităţii. Tratamentul chirurgical al PC este indicat pacienţilor cu durere persistentă, refractară tratamentului medicamentos sau endoscopic, sau în cazul prezentei complicaţiilor [10-13].

Obiectivul principal al exerezelor pancreatice în PC îl reprezintă depărtarea ţesutului pancreatic inflamat, sclerozat şi/sau calcificat, dar care poate duce la insuficienţă glandulară şi tulburări ale metabolismului glucidic [1; 4-19]. Intervenţiile de derivaţie internă urmăresc reducerea durerii prin micşorarea presiunii intraductale în amonte de un obstacol ductal urmat de distensie. Logica acestor intervenţii urmăreşte nu doar procesul de decomprimare şi analgezie chirurgicală, ci şi oprirea atrofiei de parenchim pancreatic realizată de imposibilitatea funcţionării pancreasului exocrin, deversarea conţinutului acinar neputăndu-se realiza [9-19].

Concluzii

1. Prin evaluarea statistică a factorilor etiologici care determină apariţia PC s-a demonstrat că ultima este o patologie multifactorială şi cauze cel mai des întâlnite sunt considerate consumul de alcool, dereglările de tranzit duodenal (duodenostaza).

2. Ecografia, ERCP, CT, şi IRM în regim standard şi dinamic vor fi considerate investigaţii princeps în diagnosticul imagistic şi vor determina tactica electivă chirurgicală de tratament.

3. Termenii optimi pentru efectuarea operaţiilor de derivare internă sunt 4-6 luni după atacul de PA, după efectuarea tratamentului conservativ complex având ca scop sanarea procesului inflamator cronic nespecific şi stabilizarea funcţiilor exo- şi endocrine a pancreasului.

4. În cazurile în care tabloul clinic este exprimat prin icter tranzitoriu, fără lezarea gravă a funcţiei hepatice, e logică aplicarea unui tratament medicamentos de corecţie şi realizarea imediată a intervenţiei chirurgicale. În celelalte cazuri de icter mecanic atitudinea chirurgicală este aplicată în 2 etape: 1) Corecţia icterului şi infecţiei biliare prin tehnici endoscopice miniinvazive; 2) Asigurarea unui drenaj optimal al bilei şi sucului pancreatic în

intestin prin derivații interne coledoco-jejunostomii și pancreato(chistopancreato)-jejunostomii pe ansa bispiculată a la Roux care asigură o decompresie adecvată a sistemului ductal pancreatic.

5. În cazul eșecului farmacoterapiei analgezice și proliferării recidivei durerii în vederea ameliorării calității vieții pacientului se impune splanhnicectomia toracoscopică ca metodă alternativă de tratament.

6. În cazul progresării procesului patologic din țesutul pancreatic și dezvoltării insuficienței funcției exocrine a pancreasului pacienții vor avea nevoie de un tratament conservator cu preparate care conțin fermenți pancreatici.

Bibliografie

1. Angelescu, N. Tratat de patologie chirurgicală. București: Editura Medicală, 2001, p. 934-2009.

2. Beuran, M., Grigorescu M, Pascu O. Actualități în patologia pancreatică. Cluj-Napoca: Ed. Medicală Universitatea „Iuliu Hațieganu”, 2005; p. 196-256.

3. Bordea, A., Jitea N., Cristian D. et al. Therapeutical approach in bilio-digestive anastomosis failure for benign diseases. Cluj-Napoca, România, 2010:152.

4. Cazac, A. Diagnosticul și managementul chirurgical al pancreatitei cronice calculoase. Teza de doctorat. Chisinau, 2005:130.

5. Chris, E Forsmarc, Pancreatitis and its complications, 2005, p.141-143.

6. Iancu, C., Vlad L., Bălă O., Munteanu D. et al. Duodeno-pancreatectomia în experiența Clinicii Chirurgie III Cluj-Napoca. Quo Vadis, Vol. 4 (1):13-17, 2002.

7. Ghidirim, Gh., Gherec A., Scerbina R., Suman A. ERCPG and EST in the pathology treatment of biliopancreatics area particularities, prophylaxis of complications. The XXV Congres Surgical International. Chirurgia. Abstracts Book. Cluj-Napoca, Romanian, 2010:180.

8. Lopes, C.V., Pesenti C., Bories E., Giovannini M. Endoscopic ultrasound-guided endoscopic transmural drainage of pancreatic pseudochists; Arg. Gastroenterol 2008; 45(1):17-21.

9. Miciliț, F., Vărcoș, F. Boli chirurgicale ale pancreasului. Patologie și tehnici operatorii. Timișoara: Editura Orizonturi Universitare, 2005, p.43-68.

10. Neamțu, Carmen. Diagnosticul și managementul chirurgical al pseudochistului de pancreas. Teza de doctorat. Chișinău, Moldova, 2006:140.

11. Pop, Gh. Pseudochist pancreatic. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2007, 160 pag.

12. Popescu, I., Tratat de chirurgie. Vol. IX. Partea a II-a. Chirurgie generală. Patologia ficatului. Bucuresti: Editura Academiei Române, 2009, p. 397-551.

13. Răzeșu,V. Chirurgie generală. Ed. Răzeșu, România, 2004:571-580.

14. Seicean, Andrada, Pancreatita cronică-abordare actuală, Cluj-Napoca, 2009, p.130-162.

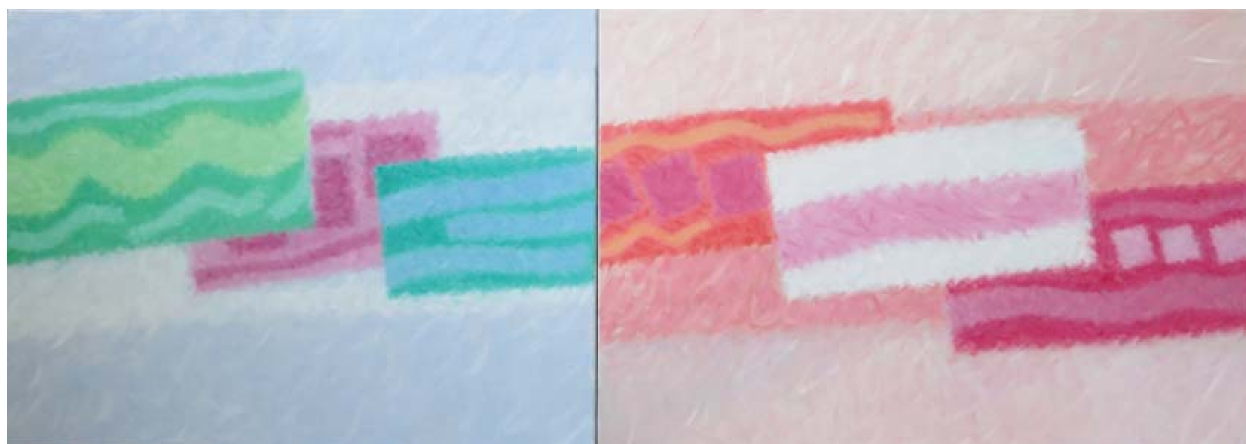
15. Hotineanu, V., Hotineanu A., Cazac A. etc. Chirurgie – curs selectiv, Chișinău, CEP Medicina, 2008, p. 490-537.

16. Hotineanu, V., Cazac, A., Hotineanu A., Current surgical management and treatment of chronic pancreatitis and you complications, Chirurgia, supliment, rezumate, Congresul Național de Chirurgie, ediția a XXV, numar special, Editura Celsius, 2010, p.190.

17. Даценко Б.М., Тамм Т.И. Клинико-морфологическое обоснование выбора методики хирургического лечения хронического панкреатита. Вісник морьськой медицині № 2, Одесса, Украина, 2003:121 124

18. Дука Р.В. Отдаленные результаты оперативного лечения больных с осложнёнными формами хронического панкреатита. Вісник морьськой медицині № 2, Одесса, Украина, 2003:157.

19. Хотиняну В.Ф., Карагац З.Ф., Припа В.М., Котонец А.П. К вопросу диагностики и лечения хронического кальцифицирующего панкреатита. „Вісник морськoi медицини”, Одесса, Украина, 2003, (2):325 – 32.

Mihai Țăruș, *Geometria dragostei*, u/p, (800×1100)+(800×1200 mm), 2011

ACTIVIZAREA REACTIVILOR ORGANICI PRIN COORDINARE*

Membru corespondent al AŞM
Mihai REVENCO
Universitatea de Stat din Moldova

ACTIVATION OF THE ORGANIC REAGENTS BY COORDINATION

Summary: The paper represents a review of the publications devoted to the studies of the influence of the thiosemicarbazones and their analogues coordination on the reactivity of the ligands. There are discussed the ways of activation of every atoms from the thiosemicarbazide fragment, highlighted the types of the observed reactions where the activated atoms are involved, and the new transformations, which have not been described previously. The observed effects were putted in use for elaboration of new methods of organic fine syntheses, for obtaining substances for biological applications, new materials including molecular magnets, catalysts, analytical reagents for determination, preconcentration and separation of metal ions.

Keywords: coordination compounds, thiosemicarbazide, thiosemicarbazonmes, chemical reactivity, temlate reactions, assembling reactions.

Rezumat: Lucrarea reprezintă o trecere în revistă a cercetărilor consacrate studiului efectului de coordinare în procesul formării combinaţiilor coordinative cu derivaţii tiosemicarbazidei asupra reactivităţii liganzilor. Sunt discutate căile de activizare a tuturor atomilor din acest fragment, puse în evidenţă tipurile de reacţii şi transformări noi, nedescrise anterior, la care participă atomii activizaţi. Efectele observate au fost valorificate prin elaborarea unor metode inedite de sinteză a materialelor noi cu aplicaţii medico-biologice, în calitate de catalizatori pentru procese de sinteză organică fină, materiale magnetice, inclusiv magneţi moleculari, reactivi analitici pentru determinarea, preconcentrarea şi separarea ionilor de metale.

Cuvinte-cheie: compuşi coordinativi, tiosemicarbazide, tiosemicarbazone, reactivitate chimică, reacţii template, reacţii de asamblare.

Introducere

Formarea combinaţiilor coordinative este un proces însoţit de o perturbare a structurii electronice atât a ionului generator de compus coordinativ, cât şi a agentului de coordinare numit ligand. În urma contopirii acestor doi sau a mai multor protagonişti, rezultă un nou sistem electronic comun, cu proprietăţi inedite.

La etapa iniţială de dezvoltare a chimiei coordinative, studiul schimbărilor respective a fost axat pe ionul de metal. Acest fapt a condiţionat afilierea chimiei coordinative la profilul chimia anorganică şi valorificarea teoriei câmpului cristalin (1930), care explica suficient de bine formarea compuşilor coordinativi, proprietăţile lor spectrale, magnetice şi existenţa stării de spin înalt şi de spin cuplat.

Dezvoltarea ulterioară a teoriei coordinative a atras atenţia şi la impactul fenomenului de coordinare asupra proprietăţilor altui protagonist – ale ligandului. Pentru că în calitate de liganzi speciile de provenienţă organică sunt mai numeroase şi mai diverse în comparaţie cu cele anorganice, chimia coordinativă părăseşte domeniul chimiei anorganice şi se consolidează ca o ramură separată, dar nu independentă, a chimiei.

Această lucrare vine să treacă în revistă unele rezultate ale cercetărilor efectuate în cadrul Catedrei de chimie analitică şi organică a Universităţii de Stat din Moldova care vizează studiul comportamentului speciilor organice implicate în procesul de coordinare.

Ecourile coordinării

Formarea compuşilor coordinativi are la bază apariţia legăturii chimice, numită legătură coordinativă, sau de tipul *donor-acceptor*. Vorbind la figurat, dacă formarea legăturilor covalente prin comunizarea electronilor ar putea fi comparată cu nunta a două persoane din pături sociale comparabile, atunci cea coordinativă ar reprezenta căsătoria unui sărac (ionul de metal) cu un bogat (ligandul). „Bogăţia" ligandului se exprimă prin cuplurile de electroni depuse în posesie comună cu ionul de metal care pune la dispoziţie numai orbitalii săi liberi. Astfel, devenind partener în folosirea acestor cupluri, ionul de metal aspiră electronii deveniţi deja comuni, destabilizând sistemul electronic al ligandului.

Pentru a atinge din nou o stare de echilibru, ligandul este nevoit să opereze unele optimizări în sistemul său electronic care se soldează cu schimbarea densităţii electronice şi, prin urmare, are loc o activizare forţată a acestor centre. Gradul de implicare a atomilor din ligand în procesul de „optimizare" depinde de depărtarea lui de la centrul coordinat, de

*Articol scris în contextul cercetărilor, pentru care autorul a fost desemnat membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, prin decizia Adunării Generale a membrilor AŞM din 6 decembrie 2012.

tipul legăturilor în lanțul de transmisie a efectului şi, nu în ultimul rând, de „agresivitatea" ionului de metal. Coordinarea unui atom sau a unui set de atomi din molecula organică are la început un efect local, care se manifestează în primul rând prin apropierea atomului donator la distanțe mai mici sau comensurabile cu suma razelor Wan der Waals. În funcție de structura electronică, acest efect se transmite pe diferite căi prin întregul sistem şi poate cauza apariția altor centre vulnerabile, apte pentru a iniția transformări noi care nu erau observate pentru precursori.

Astăzi chimia coordinativă nu reprezintă doar o ramură a ştiinței chimice care foloseşte legile de bază ale ştiințelor exacte şi ale naturii, ci vine cu noi argumentări şi legități proprii, explicabile numai prin prisma fenomenului de coordinare, simplificând efectul până la etapa de a putea fi înțeles pentru a putea fi dirijat. Astfel, fără a lua în considerație efectele de coordinare, nu pot fi influențate multe procese vital importante, precum transportul oxigenului, sinteza compuşilor organici din fragmente anorganice, transportul substanțelor biologic active şi medicamentoase prin membranele celulare, fotosinteza etc.

Formarea compuşilor activi intermediari prin coordinare şi reducerea energiei de activare explică unele efecte de cataliză, creează premise pentru a desfăşura procese interzise din punct de vedere termodinamic şi creează modalități de a controla căile şi viteza de desfăşurare a lor. Posibilitatea de a influența prin coordinare fenomenele de organizare a speciilor în rețele cristaline este o armă puternică folosită în vederea obținerii materialelor pentru adsorbția şi stocarea gazelor, inclusiv a hidrogenului, care ulterior pot fi folosite în calitate de surse netradiționale de combustibil, pentru purificarea sistemelor gazoase.

Chimia coordinativă se implică cu succes în rezolvarea problemelor stringente lansate de progresul tehnic. Substanțe noi pentru obținerea materialelor magnetice, a senzorilor optici, magnetici şi electrochimici, compuşi pentru aplicații medico-biologice, reactivi analitici, catalizatori, protectori contra coroziunii, materiale nanodimensionale pentru aplicații opto-electronice reprezintă doar un număr mic de domenii moderne în care se folosesc cu succes fenomenele de coordinare.

Efectele spectaculoase, provocate de coordinarea unor agenți chimici, au trezit interes pentru studierea mai detaliată a mecanismelor de activizare, a consecințelor lor asupra proprietăților liganzilor şi aplicării lor pentru elaborarea unor metode originale de sinteză a materialelor noi. Formarea unui anumit compus este rezultatul satisfacerii echilibrate a tuturor cerințelor termodinamice şi cinetice din sistem. Concomitent, în procesul de formare a combinațiilor coordinative apar specii de o reactivitate sporită, la început puțin stabile, dar pregătite pentru participare la formarea unor noi succesiuni de atomi şi legături chimice. La această etapă chimistul poate redirecționa reacția de la mersul ei firesc, îndreptând-o într-un alt sens.

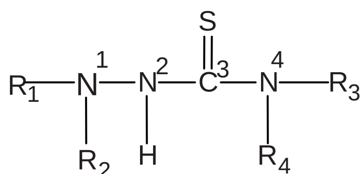
Activizarea atomilor din fragmentul tiosemicarbazidic prin coordinare

Alegerea acestui fragment nu a fost întâmplătoare. În primul rând, tiosemicarbazida şi produsul condensării ei cu diferite componente carbonilice–htiosemicarbazonele au fost şi continuă să fie larg studiate în plan internațional, în calitate de liganzi care posedă o gamă variată de moduri de coordinare, generează compuşi cu stereochimie şi structură variată, având proprietăți importante medico-biologice, catalitice, electronice şi magnetice [1-8]. Activitatea biologică a acestor substanțe ține de proprietăți antineoplastice, antimicrobiene, antivirale şi antimicotice. În al doilea rând, lucrările *Şcolii complecsiştilor* din Chişinău, inițiată de acad. A.V. Ablov şi continuată de acad. N.V. Gărbălău [9], au contribuit esențial la dezvoltarea acestui compartiment al chimiei coordinative şi au produs o imagine pozitivă în lumea ştiinței despre nivelul cercetărilor din Republica Moldova [10].

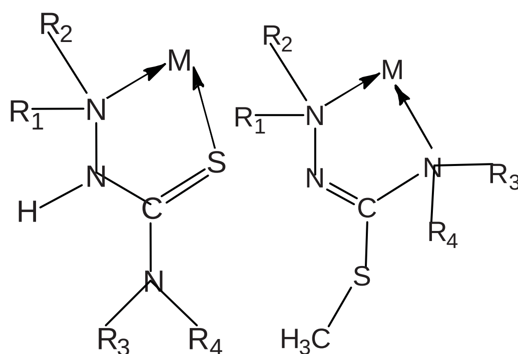
Interesul nostru către studiul reactivității chimice a fragmentului tiosemicarbazidic a luat naştere în colectivele [11] care s-au cristalizat în Institutul de Chimie al AŞM şi la Facultatea de Chimie şi Tehnologie Chimică a Universității de Stat din Moldova şi au avut scopul de a găsi explicații la multe fenomene neobişnuite ce însoțeau reacțiile de formare a combinațiilor coordinative. Ciclul pus în discuție reprezintă o selecție de lucrări dedicate formării, sintezei, studiului proprietăților, structurii şi aplicării compuşilor coordinativi cu reactivi organici care vizează:

- Aplicarea efectului de coordinare a tiosemicarbazonelor pentru dezvoltarea unor noi căi de sinteză şi stabilizare a compuşilor organici.
- Elaborarea metodelor de sinteză a compuşilor coordinativi cu tiosemicarbazone pentru obținerea materialelor noi cu aplicații medico-biologice în calitate de catalizatori pentru procese de sinteză organică fină, materiale magnetice, inclusiv magneți moleculari noi, reactivi analitici pentru determinarea, preconcentrarea şi separarea ionilor de metale nocive.

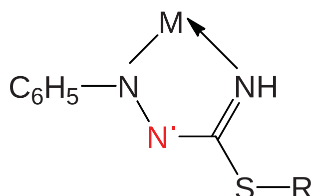
Coordinarea fragmentului tiosemicarbazidic este însoțită de o delocalizare a densității electronice și schimbă reactivitatea atomilor din perimetrul metalociclului și al celor adiacenți.

Natura metalului, mediul de reacție și substituenții din fragment joacă un rol decisiv în această activizare. Fenomenul de coordinare prin atomii de azot N^1 și S activizează diferite centre din fragmentul tiosemicarbazidic în funcție de nivelul de excitare prealabilă condiționată de natura substituenților R_1, R_2, R_3 și R_4, care asigură noi căi de transmitere a influenței coordinării asupra structurii electronice a sistemului.

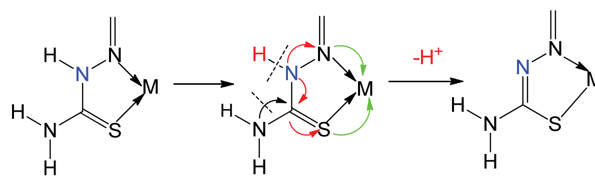

Prezența substituentului fenil (Ph) în anturajul primului atom de azot N^1 din molecula tiosemicarbazidei (R_1 =H, R_2 = Ph) stă la baza unor transformări redox în procesul de coordinare a S-alchilderivaților în sfera de coordinare a nichelului, cobaltului, fierului și a paladiului [12-15]. Aceste transformări redox dau naștere la anioni-radicali liberi, care se stabilizează în sfera de coordinare a unor compuși cu proprietăți originale.

Anioni-radicali liberi nu sunt stabili în formă necoordinată, nu pot fi separați în formă liberă, dar coordinându-se în sfera internă a metalelor de tranziție ei se stabilizează datorită unor efecte de comunizare a norului electronic rezultant. În asemenea condiții este dificil de determinat unde se găsește electronul necuplat care caracteriza inițial specia radical liber [12, 13]. Așa se creează situații care nu pot fi descrise în limită formalităților existente. De exemplu, afirmația clasică despre paramagnetismul compușilor tetraedrici ai nichelului a fost ușor infirmată după descrierea compușilor tetraedrici diamagnetici ai nichelului cu derivați care conțin substituentul fenil pe ambii atomi marginali de azot în tiosemicarbazidele S-alchilate [15]. Formarea anion-radicalilor liberi în procesul sintezei compușilor coordinativi, cuplarea electronilor din radical cu cei ai nichelului tetraedric după coordinare explică concludent cauza apariției produșilor tetraedrici diamagnetici. Pe de altă parte, radicalii liberi se formează în mediul ambiant în organismele vii și, fiind substanțe deosebit de agresive, provoacă un stres oxidativ din care rezultă o uzură accentuată a celulelor, fapt ce grăbește îmbătrânirea lor și instalarea unor boli degenerative, inclusiv a cancerului. Împotriva radicalilor liberi, organismul construiește compuși de apărare, numiți *antioxidanți*. Procesul de dezactivare a radicalilor liberi prin coordinarea lor în sfera metalelor biogene ar putea fi folosit pentru reducerea urmărilor degenerative. Astfel, coordinarea poate nu numai genera radicali liberi, dar în anumite condiții neutralizează efectul lor nociv.

Influența coordinării se manifestă în primul rând asupra atomului implicat în formarea legăturii chimice cu metalul. Dar nu numai. Coordinarea amplifică proprietățile protolitice prin activizarea centrului N^2.

Prin intermediul unui sistem electronic delocalizat, această coordinare are repercusiuni și asupra atomilor îndepărtați. Astfel, coordinarea atomului de sulf și a celui de azot N^1 deplasează o parte din densitatea electronică de pe fragmentul tiosemicarbazidic spre metal. În urma acestei sărăciri a ligandului se polarizează legătura N^2-H și sub acțiunea moleculelor de apă din sistem se poate detașa ionul $[H_3O]^+$, proces care subliniază o aprofundare a proprietăților acido-bazice ale moleculei coordinate. În funcție de natura substituenților R_3 și R_4, metalului și a mediului reactant, pot fi create condiții în care fragmentul tiosemicarbazidic este coordinat în formă neutră sau ca monoanion [16].

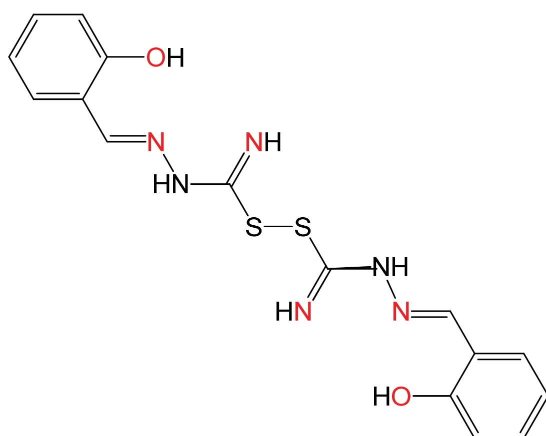
Al treilea centru din fragmentul tiosemicarbazidic, care este afectat de coordinare, este atomul

de sulf, acesta fiind unul din centrele obligatorii de coordinare a speciilor nealchilate. În compuşii coordinativi tiosemicarbazidele de regulă se comportă ca şi un fragment bidentat, care formează cu atomul central legături prin intermediul setului de atomi N(1),S.

Un alt mod a fost observat la coordinare în sfera ionilor mari (osmiu, ruteniu) unde este preferat setul N(2),S [17]. Sunt descrise cazuri, când fragmentul este monodentat şi foloseşte numai atomul de sulf. Excluderea sulfului din numărul centrelor de coordinare poate fi efectuată prin tioalchilare. S-alchilderivaţii preferă să se coordineze prin intermediul atomilor de azot marginali. Dar şi pentru acest caz, coordinarea modifică proprietăţile protolitice, devenind posibilă detaşarea unui ion de hidrogen de la grupa amidă coordinată.

Natura metalului este un factor important care influenţează comportamentul fragmentului coordinat. În prezenţa paladiului este preferată coordinarea prin intermediul atomului de sulf alchilat. Acest mod este preferenţial, dar nu singurul. Cazul de amido-nitrozare prin intermediul atomului marginal de azot N_4 descris în [18], demonstrează că în sistem sunt prezente şi specii în care se realizează coordinarea N,N a fragmentului. În acest sistem cu echilibre competitive este important care ar putea fi factorul de stabilizare şi în ce direcţie va fi favorizată deplasarea echilibrului.

Atomul de sulf din tiosemicarbazidă are un caracter reducător şi uşor poate fi oxidat cu formarea disulfurilor, în care este prezentă gruparea de atomi –S-S-. Cazuri de coordinare a fragmentelor, care conţin această grupare, nu au fost descrise anterior în literatură.

Noi am demonstrat că prin intermediul reacţiilor template pot fi realizate ansambluri polimere în care două molecule de tiosemicarbazone ale aldehidelor salicilice, dimerizate în urma unei oxidări, se coordinează la atomi diferiţi şi formează lanţuri. O particularitate surprinzătoare a acestor lanţuri este faptul că ele posedă proprietăţi de magneţi moleculari [19].

Tioalchilarea este un instrument care schimbă nu numai modul de coordinare a fragmentului, dar creează condiţii de condensare dublă cu participarea aminogrupelor marginale. Descoperită în 1971 [20] doar pentru derivaţii aldehidei salicilice, mai târziu a fost extinsă şi pentru alţi derivaţi. Prin aceasta a fost demonstrată aplicabilitatea efectului de coordinare în organizarea şi activarea fragmentelor pentru formarea, stabilizarea şi separarea în stare liberă a substanţelor organice, care nu pot fi sintetizate pe cale obişnuită şi care nu au fost cunoscute până în prezent [21-24]. Efectul observat permite proiectarea unor noi aranjamente de atomi şi succesiuni de legături chimice care se stabilizează în cadrul unei combinaţii coordinative şi poate fi extrasă în stare liberă după reacţia de demetalare[25-26]. După cum s-a constatat, combinarea tiosemicarbazidei cu doua molecule de aldehide nu are loc numai cu un singur tip de predecesor carbonil. Când fragmentele iniţiale sunt diferite, apare posibilitatea de a sintetiza derivaţi asimetrici. O etapă spectaculoasă a fost demonstrarea mecanismului reacţiilor de condensare care este precedat de reacţia de adiţie nucleofilă [27]. A fost arătat că adiţia schimbă cardinal geometria moleculelor finale şi, prin urmare, condiţionează apariţia unor noi proprietăţi. Fiind primară în procesul de asamblare, etapa de adiţie poate mai apoi să fie dirijată pe diferite căi. Una din ele este condensarea, care survine ca rezultat al deshidratării. Cercetările au arătat că această cale nu este unicul sens al transformărilor. În funcţie de natura metaluluimatrice, produsul de adiţie poate fi esterificat sau oxidat şi drept rezultat apare esterul sau derivatul de amidare a fragmentului tiosemicarbazidic [27].

Astfel, din studiul impactului coordinării asupra tuturor atomilor din fragmentul tiosemicarbazidic, pentru prima dată au fost descrise:

➢ Pentru atomul de azot N(1):

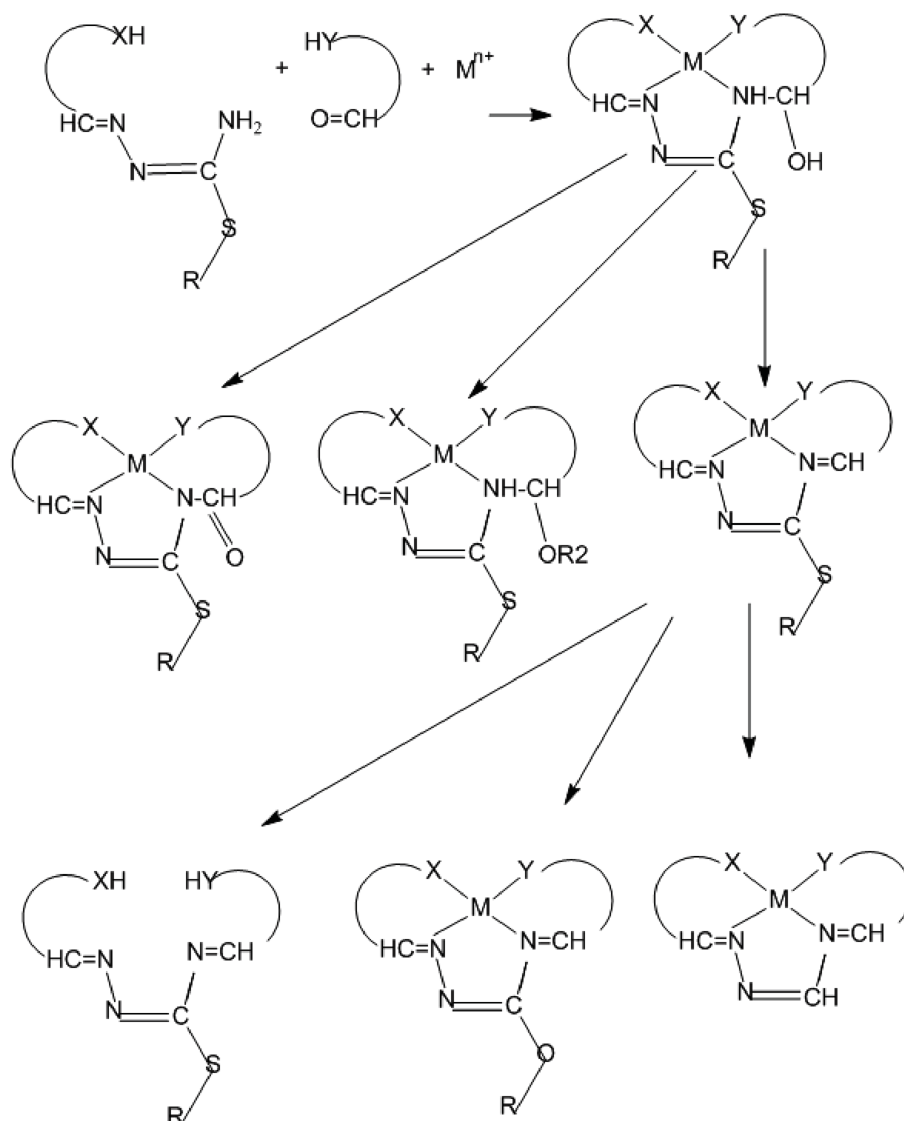
- Reacţii redox monoelectronice cu formarea anion radicalilor şi stabilizarea lor ca liganzi în compuşi coordinativi;
- Oxidarea selectivă a radicalilor şi formarea produselor de oxidare bielectronică.

➢ Pentru atomul de azot N(2):

- Deprotonarea grupei N(2)H favorizată de coordinarea prin intermediul atomului de sulf.

➢ Pentru atomul de sulf:

- Schimbarea modului de coordinare după tioalchilare;

- Tautomeria amin-iminică a grupării marginale NH_2 din derivații alchilați;
- Dimerizarea oxidativă cu formarea legăturilor disulfurice.

➢ Pentru atomul de carbon [28]:
- Desulfurizarea totală;
- Reacția de reetirificare.

➢ Pentru atomul de azot N(4):
- Amido-nitrozarea [18];
- Adiția nucleofilă şi formarea aminalilor [27];
- Reacția de esterificare;
- Reacția de amidare oxidativă;
- Condensarea dublă a fragmentului tiosemicarbazidic cu implicarea ambilor atomi marginali de azot.

Pentru că aceste fenomene au fost observate pentru prima dată, a fost necesară o stabilire a condițiilor în care reacțiile sunt reproductibile şi se desfăşoară cu un randament maximal, o argumentare aprofundată, bazată pe metode exacte de cercetare, care nu lasă dubii sau interpretări polisemantice. Folosirea pe scară largă a metodelor fizice şi fizico-chimice de studiere a compuşilor coordinativi (metode spectrale în diferite domenii, analize de structură cu raze X, magnetochimia, electrochimia etc.) stau la baza argumentărilor emise.

Folosind procedeele de activizare, au fost elaborate noi căi de sinteză a compuşilor, obținerea cărora prin metode obişnuite nu-i posibilă sau este nerentabilă. Printre compuşii obținuți, care manifestă proprietăți utile, vom menționa transportorii de cationi şi materiale electroactive pentru elaborarea senzorilor potențiometrici pentru determinarea ionilor de potasiu şi amoniu [29], substanțelor medicamentoase de origine anionică [30], agenților antibacterieni şi antineoplastici [16, 31, 32], reactivilor pentru analize spectrofotometrice (determinarea spectrofotometrică a paladiului, cuprului, bismutului, cobaltului) şi pentru fabricarea senzorilor optici cu agent imobilizat în vederea detectării protonilor,

bismutului şi a cuprului, produselor pentru preconcentrarea selectivă a cationilor pe suprafaţa electrodului de mercur şi analiza cu stripping cationic a cadmiului şi cuprului în ape de suprafaţă [33].

Concluzii

După cum a fost demonstrat, coordinarea fragmentului tiosemicarbazidic provoacă o perturbare electronică pe toată lungimea fragmentului şi predispune atomii să participe la transformări care nu se produc în lipsa ionului de metal. Cunoaşterea modului şi gradului de activizare permite să fie elaborate noi metode de sinteză a speciilor cu aranjamente inedite de legături chimice şi atomi, care nu pot fi efectuate pe alte căi. Materialele obţinute prin metoda activizării prin coordinare posedă proprietăţi utile pentru a fi folosite în diferite domenii. Bazele teoretice elaborate în procesul studiului acestui fragment pot fi folosite ca şi model pentru cercetarea impactului coordinării şi în alte sisteme organice polifuncţionale.

Bibliografie

1. Campbell M. J. Transition metal complexes of thiosemicarbazide and thiosemicarbazones. In: Coord. Chem. Rev., 1975, Vol. 15, Nr. 2/3, p. 279 - 319.

2. Padhye S., Kauffman G.B. Transition metal complexes of semicarbazones and thiosemicarbazones. In: Coord. Chem. Rev., 1985, v. 63(4), p. 127-160.

3. Casas J.S., Garcia-Tasende M.S, Sordo J. Main group metal complexes of semicarbazones and thiosemicarbazones. A structural review In: Coord. Chem.Rev., 2000, v. 209, p.197-261.

4. West D.X., Padhye S.B., Sonawan P.B. . Structural and physical correlations in the biological properties of transition metal heterocyclic thiosemicarbazone and *S*-alkyldithiocarbazatecomplexes. In: Structure&Bonding , 1991, vol. 76. p. 1-50.

5. Liberta A.E., West D.X.. Antifungal and antitumor activity of heterocyclic thiosemicarbazones and their metal complexes: current status. In: BioMetals., 1992, vol. 5, p. 121-126.

6. West D.X., Chikate R.C., Sonawane P. Thiosemicarbazone complexes of copper(II): structural and biological studies In: Coord.Chem.Rev., 1993, vol. 123 (1,2), p. 49-71.

7.Garg B.S., Jain V.K. Analytical Application of Thiosemicarbazones and Semicarbazones. In: Microchem. J., 1988, vol. 38, p. 144-169.

8. Singh R.B, Ishii H. Analytical Potentialities of Thiosemicarbazones and Semicarbaszones. In: Critical-Rev.Analyt.Chem., 1991, vol. 22(5), p. 381-409.

9. Гэрбэлэу Н. В. Координационные соединения переходных элементов с полидентатными лигандами на основе тио- и селеносемикарбазида. Дис. докт. хим. наук. М.: МГУ, 1972, 313 с.

10. Gerbeleu N. V., Arion V.B., Burgess J. Template synthesis of macrocyclic compound. In: Wiley-VCH: Weinheim, 1999, 565 p.

11. Ревенко М. Д. Превращения изохалькоген-семикарбазидного фрагмента на матрицах ионов переходных металлов. Дис. докт. хим. наук. Одесса, 1991.

12. Симонов Ю.А., Ревенко М.Д., Боурош П.Н. и др. Синтез и строение координационного соединения никеля с дегидрированным анионом S-метилфенилизотиосемикарбазида. In: Доклады АН СССР, 1988, т.298, № 2, с. 378-382.

13. Гэрбэлэу Н.В., Ревенко М.Д., Симонов Ю.А., и др. Синтез и строение пятикоординационного соединения кобальта(Ш) на основе S-метилфенилизотиосемикарбазида. In: Доклады АН СССР, 1988, т. 300, № 1, с. 127-131.

14. Ревенко М.Д.,Симонов Ю.А., Выртосу Н.И. и др. Синтез и строение координационных соединений никеля с замещенными 1-фенилтиокарбоксимидами. In: Ж. неорг. химии, 1988, т.33, № 8, с. 2049-2055.

15. Simonov Yu. A., Bataglia L.P., Bonamartini Corradi A. et al. Structure of nickel complex with p-nitrophenylazothiomethyl-N-phenylcarboximide anion radical. In: Acta Crtystallographica, 1991, V. C47, No. 9, p. 1826-1829.

16. М. Д. Ревенко, П. Н. Боурош, Е. Ф. Стратулат и др. Синтез и строение координационных соединений меди(II) с тио- и 4-фенилтиосемикарбазоном 8-хинолинальдегида. Ж.неорг. химии, 2010, т. 55, №9, с. 1470-1481.

17. Basuli F., Peng S.M., Bhattacharya S. Unusual Coordination Mode of . Thiosemicarbazone Ligands. A search for the origin. In: Inorg. Chem., 2000, v. 39(6), p. 1120-1127.

18. Revenco M. D., Simonov Yu.A., Duca G.G. et al. Versatility and reactivity of salicylaldehyde *S*-methylisothiosemicarbazone in palladium(II) complexes. În: Russ, J. of Inorg. Chem., Vol. 54, Nr. 5, 2009, p. 698 - 707.

19. Palamarciuc O., Revenco M., Ababei R., et al. Polynuclear complexes based on manganese metal ions and thiosemicarbazone ligands. In: FirstEuCheMS Inorganic Chemistry Conference, Manchester, 2011, p. SP_P70.

20. Гэрбэлэу Н. В., Ревенко М. Д. Продукты взаимодействия солей оксованадия (IV) с тиосемикарбазоном салицилового альдегида. In: Ж. неорг. химии, 1971, Vol. 16, Nr. 4, p.1046 - 1051.

21. Гэрбэлэу Н. В., Ревенко М. Д., Аблов А. В. Продукты взаимодействия солей оксованадия(IV) с селеносемикарбазонами салицилового альдегида и пировиноградной кислоты. In: Ж. неорг. химии, 1972, Vol. 17, Nr. 8, p. 2176 - 2180.

22. Гэрбэлэу Н. В., Ревенко М. Д. Продукты взаимодействия солей оксованадия(IV), никеля и меди(II) с тиосемикарбазоном салицилового альдегида и салициловым альдегидом в щелочной среде. Реакции лиганда. In: Ж. неорг. химии, 1973, т.18, № 9, с. 2397 - 2401.

23. Гэрбэлэу Н. В., Ревенко М. Д. и др. О механизме реакции конденсации тиосемикарбазонов о-оксибензальдегидов с замещенными салицилового альдегида на матрицах некоторых 3d-элементов. In: Коорд. Химия, 1976, т. 2, № 3, с. 386 - 390.

24. Герасимов В. И., Биюшкин В.Н., Гэрбэлэу Н.В.,и др. Рентгеноструктурное исследование координационного соединения меди(II) с продуктом конденсации салицилового альдегида с S-пропилтиосемикарбазоном салицилового альдегида. In: Кристаллография, 1978, т. 23, № 1, с. 195 - 197.

25. Симонов Ю.А., Гэрбэлэу Н.В., Ревенко М.Д. и др. Кристаллические структуры S-метил-N1,N4-ди-(салицилиден)изотиосемикарбазида и пиридинового аддукта его комплекса с цинком. In: Кристаллография, 1985, т. 30, № 6, с. 1090 - 1095.

26. Ревенко М. Д., Симонов Ю.А., Боурош П.Н. и др. Молекулярная и кристаллическая структура калиевой соли {[N1, N4- ди(салицилиден)изотиосемикарбазидато] никеля}. In: Ж. неорг. химии., 1993, № 38, с. 130 - 134.

27. Revenco M. D. Palamarciuc O.V Bourosh P.N. et al. New template reactions of salicylaldehyde S-methylisothiosemicarbazone with 2-formylpyridine promoted by Ni(II) or Cu(II) metal ions. În: Inorg. Chim. Acta, 2011,Vol 368, issue 1, p. 157 - 164.

28. Ревенко М.Д., Пахопол В.С., Индричан К.М. O-Алкил- N1, N4-ди(салицилиден) изосемикарбазидаты никеля. In: Журнал общей химии, 1989, V. 59, No.8, p. 1713 -1717.

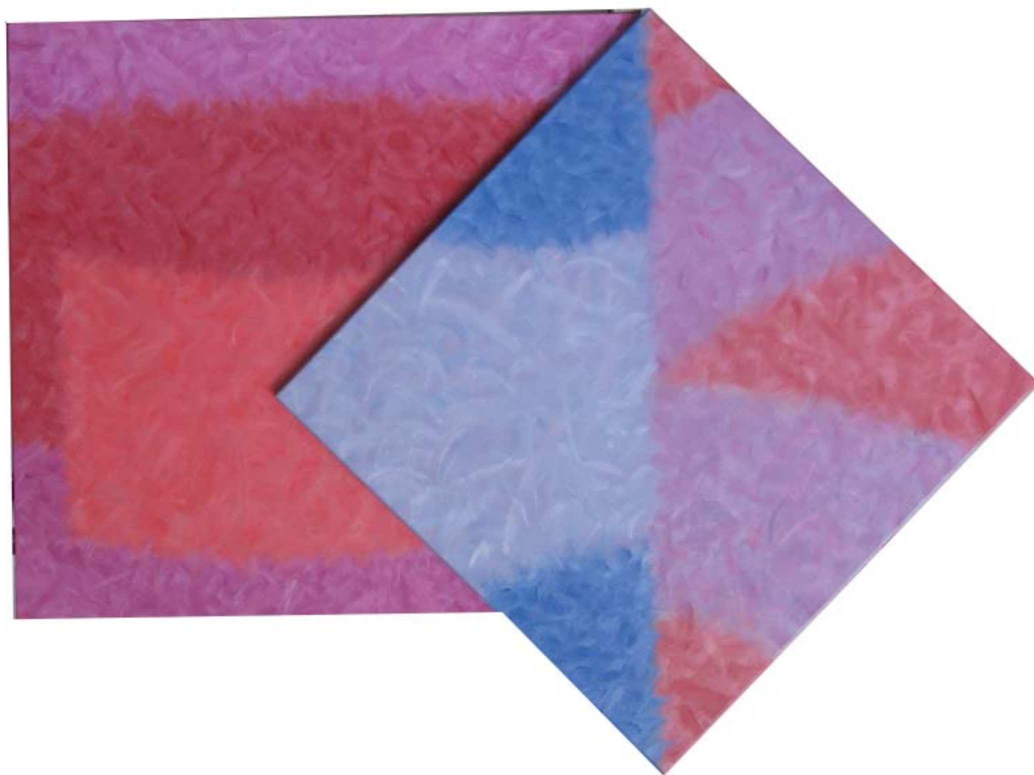
29. M. Revenco, A.Ursu, E. Saint-Aman, M. Kurkin. Potassium Ion-Sensitive Electrode. In: Physical Methods in Coordination and Supramolecular Chemistry", Kishinev, 1999. p. 121.

30. Revenco M., Wael Abu Dayyih, Ursu A. Senzori potențiometrici pentru substanțe medicamentoase. In: Rezumate a XX-a Conferința Națională de Chimie, Călimăneşti-Căciulata, 23-25 octombrie, 2002, p.273.

31. E.Stratulat, D.Dragancea, M.Revenco, et al. Synthesis and Biological Activity of 8-Quinolinaldehyde Thiosemicarbazone Copper(II) Complexes. In: J. Bioinorgan. Chem., 2007, V.12, supl 1, (P020), s.28.

32.Ревенко М. Д., Присакарь В.И., Диздарь А.В. и др. Синтез, антибактериальная и противогрибковая активность халькогенсемикарбазонов 8 -хинолинальдегида и их комплексов с медью(II). In: Хим.-фармацевт. журнал., 2011, т. 45, № 6, с. 33 - 37.

33. T. A. Kazak, M. D. Revenko. Determination of Cadmium by Cathodic Stripping Voltammetry in the Presence of 4-Phenylthiosemicarbazide. In: J. Analyt. Chem. 2009, Vol. 64, No. 2, pp. 174–177

Mihai Țăruş, *Timp comprimat-2,* asamblaj, u/p, 1060×1440×40 mm, 2008

CONTRIBUȚIA ŞTIINȚEI ŞI INOVĂRII ÎN FORTIFICAREA SECTORULUI FORESTIER

Dr. hab. ***Leonid VOLOŞCIUC***
Secretar ştiinţific al Secţiei Ştiinţe naturale şi exacte a AŞM

CONTRIBUTION OF SCIENCE AND INNOVATION IN STRENGTHENING FORESTRY IN MOLDOVA

Summary: Rampant deforestation of forests for industrial, agricultural or grazing has caused very serious problems. Troubleshooting the recorded problems in the forestry sector of Moldova is essentially linked to the implementation of research results. The scientific priorities are targeted at strengthening the forest sector: improving policy and institutional framework, deepening of basic research and implementing expansion of innovative results, expanding regeneration technologies for forests and for lands with forest vegetation, strengthening institutional capacity, enhancement of the intellectual, technical and material potential, oriented to the recognition of national and international scientific community, deepening and implementation of the research in phytosanitary expertise.

Keywords: forestry, forest clearance, phytosanitary situation, ecology, forest code, legal regulations.

Rezumat: Defrişarea galopantă a pădurilor în scopuri industriale, agricole sau pentru păşuni a cauzat probleme deosebit de grave. Soluţionarea acestora este indispensabil legată de implementarea realizărilor ştiinţifice.

Priorităţile ştiinţifice orientate la fortificarea sectorului forestier din Republica Moldova sunt focusate pe: perfecţionarea politicilor şi a cadrului instituţional, aprofundarea cercetărilor fundamentale şi extinderea implementării realizărilor inovaţionale, extinderea tehnologiilor de regenerare a pădurilor şi a terenurilor cu vegetaţie forestieră, fortificarea capacităţilor instituţionale, sporirea potenţialului intelectual, tehnico-material orientat la recunoaşterea comunităţii ştiinţifice naţionale şi internaţionale, aprofundarea şi implementarea cercetărilor în expertizarea stării fitosanitare.

Cuvinte-cheie: silvicultură, defrişare, stare fitosanitară, ecologie, cod silvic, reglementări legislative.

Motto: Să străbaţi cu piciorul şi să înţelegi cu sufletul şi gândul!
Nicolae Iorga

Pădurea reprezintă o podoabă a naturii; ea reprezintă viaţa şi bogăţia şi prin toate calităţile ei merită să fie cunoscută, curată şi îngrijită.
Mihai A. Ionescu

Introducere

Omenirea a însuşit că pădurile asigură numeroase beneficii. Pe lângă adevărul incontestabil că masivele silvice adăpostesc peste jumătate din speciile care populează Terra, ele reprezintă o stavilă eficientă în calea încălzirii globale şi mijloc de optimizare a condiţiilor climatice, rămânând sursă de produse lemnoase, de hrană şi apă şi aducând avantaje incomensurabile estetice, spirituale şi de agrement pentru oameni [1, 2, 4, 6].

Gradul de acoperire a Terrei cu păduri este diferit şi determinat în mare măsură de condiţiile geoclimatice ale regiunilor, dar şi de politicile naţionale şi regionale de gestionare a fondurilor forestiere. Recordistă este considerată Gaiana franceză, unde gradul de împădurire constituie 98,32%. În ţările europene care, în ciuda industrializării pronunţate, dovedesc o preocupare constantă pentru protejarea şi extinderea spaţiilor verzi, acest indiciu este considerabil – 42%, iar în unele state (Finlanda) ajunge chiar la 72,3%.

Împădurirea statelor vecine rămâne a fi destul de înaltă: Letonia – 53,8%, Federaţia Rusă – 49,4%, România – 27,3%. Până şi Japonia se caracterizează printr-un nivel impresionant de împădurire – 68,5%. E regretabil faptul că Republica Moldova nu se poziţionează în topul acestei liste, masivele silvice constituind, după diferite surse de informaţie, 10-13,7% [2, 3, 10, 13].

Actualmente se înregistrează defrişarea galopantă a pădurilor în scopuri industriale, agricole sau pentru păşuni. Despădurirea cauzează emisiile a aproximativ 20 la sută de dioxid de carbon şi reprezintă o cauză esenţială a dispariţiei speciilor care populează pădurile. În aceste condiţii devine esenţială elaborarea şi implementarea măsurilor de sporire a productivităţii sectorului forestier şi a efectelor ecologice asigurate de masivele silvice [3, 5].

Rolul fundamental al pădurilor

Deşi despre rolul pădurii au fost publicate numeroase lucrări ştiinţifice şi tractate generalizante, totuşi această chestiune rămâne actuală şi reprezintă o sferă deosebită de investigare ştiinţifică orientată spre sporirea efectelor ecologice ale masivelor sil-

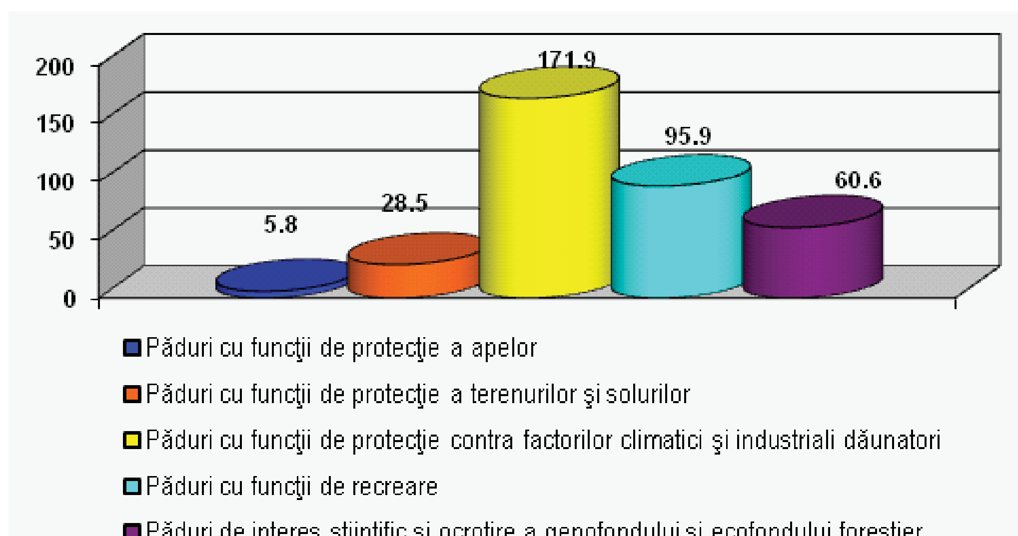

Fig. 1. Clasificarea pădurilor după funcțiile îndeplinite

vice [9, 12]. În acest sens, impresionează evaluarea făcută de unul dintre iluştrii specialişti din acest domeniu – K.P. Wentzel: *Nicio putere din lume nu poate opri şi ameliora forţele distrugătoare ale poluării pe glob, aşa cum o face vegetaţia forestieră!*

Dintre diversele funcții ale pădurii, pot fi evidențiate următoarele:

- constituie o sursă de cele mai diverse produse şi servicii;
- reprezintă o contribuție valoroasă la dezvoltarea economiei naționale şi factor de importanță majoră în menținerea echilibrului ecologic;
- protejează resursele funciare, acvatice;
- ameliorează peisajul național, aspectul şi microclimatul localităților;
- furnizează anual economiei naționale circa 400 mii m^3 de masă lemnoasă recoltată în procesul complexului de lucrări silviculturale;
- asigură necesitățile vitale ale populației rurale (încălzirea locuinței şi pregătirea hranei sunt satisfăcute în proporție de până la 70% prin produse lemnoase);
- reprezintă o parte regenerabilă a patrimoniului natural național, care poate influența şi ameliora calitatea mediului înconjurător.

Analizând particularitățile formării şi funcționării sectorului forestier al Republicii Moldova, devine evident faptul că pădurile autohtone sunt resurse naturale strategice, reprezentând cele mai valoroase asociații de vegetație naturală. În condițiile unei gestionări prudente şi raționale, masivele silvice pot oferi beneficii ecologice, economice şi sociale considerabile şi constante, ceea ce poate fi înregistrat doar printr-o asistență științifică corectă şi eficientă.

Caracteristica resurselor forestiere

Pădurile Republicii Moldova reprezintă o componentă a patrimoniului natural național şi, pornind de la capacitățile de regenerare, oferă posibilitatea de a ameliora calitatea mediului înconjurător. Resursele forestiere ale Republicii Moldova sunt constituite din resursele fondului forestier şi ale vegetației forestiere de pe terenurile din afara acestuia [7, 11].

Potrivit art. 2 al Codului silvic (nr. 887-XIII) din 21.07.96, fondul forestier cuprinde toate pădurile, indiferent de tipul de proprietate şi forma de gospodărire. Actualmente suprafața pădurilor este de 462,6 mii ha sau 13,7 % din teritoriul țării, fondul forestier constituie 410,2 mii ha, suprafața acoperită cu păduri – 365,8 mii ha (10,9%). E de menționat că pădurile din Republica Moldova sunt încadrate în grupul I funcțional, având în exclusivitate funcții de protecție a mediului înconjurător (fig. 1).

Istoricul dezvoltării ramurii

Pornind de la poziția geografică şi particularitățile reliefului, teritoriul Republicii Moldova a fost şi rămâne foarte favorabil pentru dezvoltarea masivelor acoperite cu păduri. Doar cu două secole în urmă acesta era ocupat de păduri în proporție de peste 30 la sută. Sub influența omului, în decursul secolelor, suprafața pădurilor s-a redus necontenit, păstrându-se doar a cincea parte din suprafața inițială a pădurilor [2].

Funcționalitatea optimală a fondului forestier şi implementarea rezultatelor cercetărilor științifice depinde în mare măsură de structura şi suprafețele ocupate (tab.1).

Tabelul 1

Suprafața fondului forestier național

Nr. d/o	Categoriile de deținători	Suprafața totală/ ponderea, mii ha/%	Suprafața acoperită cu pădure/ ponderea, mii ha/%
1.	Fondul forestier proprietatea statului	362,9/88,5	327,4/89,6
2.	inclusiv gestionate de „Moldsilva”	336,6/82,1	302,2
3.	Fondul forestier proprietate publică a unității administrativ-teritoriale (primării)	44,1/10,7	35,7/9,7
4.	Fondul forestier proprietate privată	3,2/0,8	2,8/0,7
	TOTAL:	410,2/100	365,8/100

Funcționalitatea masivelor silvice depinde de componența specifică și ponderea speciilor silvoformante, care în Republica Moldova sunt reprezentate în fig.2.

E de menționat faptul că în structura pădurilor Republicii Moldova predomină speciile cvercinee, care sunt cele mai valoroase arborete ale fondului forestier. Din suprafața totală a acestora – 27% provin din sământă și 73% din lăstari. Ponderea mare a cvercineelor provenite din lăstari este una din consecințele gospodăririi lor în crâng pe parcursul mai multor secole. Această repartiție influențează și productivitatea cvercineelor, dintre care 43% sunt de productivitate superioară și 57% de productivitate inferioară [11].

Asigurarea legislativă a sectorului forestier

În contextul obiectivelor de dezvoltare durabilă a Republicii Moldova și ținând cont de problemele înregistrate în acest domeniu de activitate se impune analiza și perfecționarea politicii statului în domeniul forestier. În acest sens, prin Hotărârea Guvernului nr. 350 din 12.07.2001 a fost aprobată *Strategia dezvoltării durabile a sectorului forestier din Republica Moldova.*

Pornind de la schimbările înregistrate în activitatea serviciului forestier și ținând cont de necesitatea armonizării legislației forestiere la rigorile internaționale, devin iminente un șir de măsuri, printre care evidențiem:

- Elaborarea și aprobarea unei noi redacții a Codului silvic, care este determinată de necesitatea revizuirii și elaborării unor componente importante ale bazei normative silvice (menținerea și conservarea stațiunilor forestiere; conservarea resurselor genetice forestiere; reconstrucția ecologică a pădurilor; certificarea pădurilor, produselor acestora și sistemelor de management);
- Recomandări pentru noua redacție a Regulamentului privind evidența de stat a fondului forestier (cadastrul silvic);
- Recomandări pentru noua redacție a Regulamentului privind modul de evidență și utilizare a mărcilor forestiere, certificarea silvică și statutul serviciului silvic.

Asigurarea științifică a silviculturii

Sectorul național de cercetare și proiectare silvică a fost constituit în anul 1965, când a fost fondată Stația de Cercetare a normativelor de producere (1965-1978). Asigurarea științifică a sectorului s-a

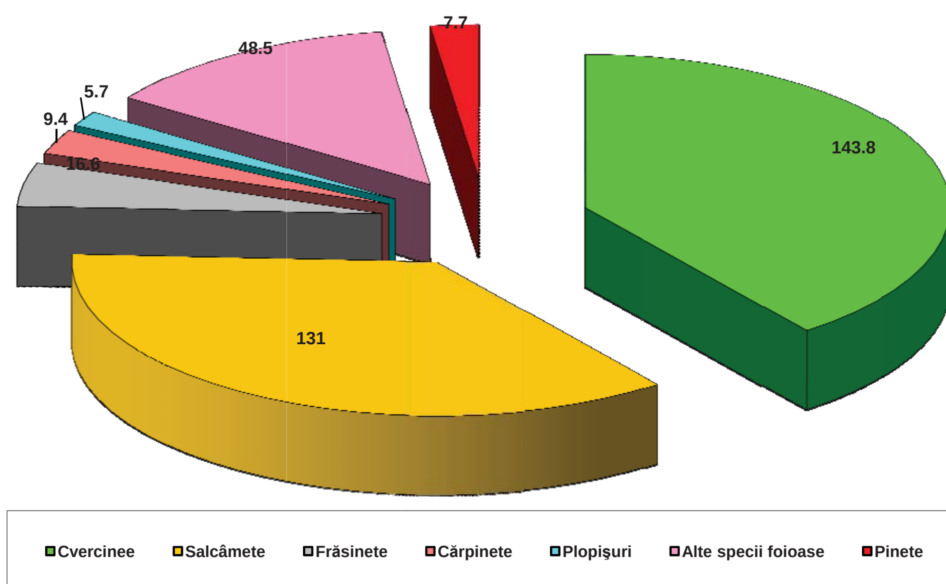

Fig. 2. Repartiția pădurilor pe principalele formațiuni forestiere, mii ha în Republica Moldova

fortificat la constituirea Institutului de Cercetări şi Amenajări Silvice (ICAS), prin fuziunea în anul 2001 a Institutului de Cercetări şi Proiectări Silvice cu Centrul de Amenajări Silvice. Potenţialul ştiinţific principal este asigurat de instituţiile academice, rezervaţiile ştiinţifice, dar şi de ONG-urile de mediu.

Cercetările ştiinţifice silvice au ca scop fundamentarea managementului durabil al pădurilor, pe baza cunoaşterii legităţilor de structurare şi funcţionare a ecosistemelor forestiere şi a evaluării efectelor modificărilor globale care au loc la nivelul mediului natural, social şi economic cu impact asupra pădurilor, în vederea conservării şi ameliorării biodiversităţii şi a potenţialului productiv al acestora.

Pentru soluţionarea problemelor stringente care stau în faţa sectorului forestier sunt necesare investigaţii ştiinţifice atât de ordin fundamental, cât şi cu caracter aplicativ. Cercetările cu caracter aplicativ se axează pe elaborarea de tehnologii silvotehnice ecologice, capabile să readucă starea pădurilor la capacitate productivă, structurală şi funcţională în corespundere cu potenţialul staţional, asigurând o rezistenţă sporită a acestora contra factorilor stresogeni.

Cercetările silvice sistematice au început în perioada postbelică, eforturile fiind orientate în trei direcţii:

- investigaţii geobotanice (Institutul de Botanică al AŞM);
- cercetări privind protecţia pădurilor şi studierea influenţei tratamentelor chimice asupra complexului de dăunători (Institutul de Zoologie al AŞM în comun cu autoritatea silvică centrală, Institutul de Ecologie şi Geografie, colectivele de cercetători din cadrul universităţilor);
- cercetări silvice aplicate, efectuate de ICAS şi ONG-urile de mediu.

Un element-cheie în organizarea cercetărilor ştiinţifice forestiere îl constituie rezervaţiile ştiinţifice de stat, fiecare având obiective concrete:

- „Codrii” (5 172 ha) – păstrarea în stare naturală a complexului landşaftului silvic tipic Podişul Central Moldovenesc;
- „Plaiul Fagului” (5 642 ha) – conservarea, regenerarea, redresarea ecologică şi studierea unuia dintre cele mai pitoreşti şi mai reprezentative ecosisteme silvice din zona Codrilor;
- „Pădurea Domnească” (6 032 ha) – păstrarea celui mai reprezentativ complex natural silvic de luncă şi mlaştini, situat în sectorul de mijloc al r. Prut, redresarea ecologică şi restabilirea biodiversităţii ecosistemelor de luncă, ameliorarea mecanismelor de protecţie a râului Prut;
- „Prutul de Jos” (1609 ha) – restabilirea, păstrarea şi studierea ecosistemului reprezentativ natural de lacuri şi bălţi şi crearea condiţiilor favorabile pentru reproducerea speciilor rare, pe cale de dispariţie şi altor specii de plante şi animale;
- „Iagorlâc” (836 ha) – cercetarea şi protecţia sistemelor ecologice acvatice, palustre, de luncă şi silvice, în care sunt condiţii favorabile pentru reproducerea animalelor şi plantelor rare şi pe cale de dispariţie, precum şi fortificarea mecanismelor de protecţie a râului Nistru.

Cercetări valoroase sunt efectuate şi în cadrul rezervaţiilor peisagistice, mai cu seamă în cele cu specii de animale şi plante rare şi pe cale de dispariţie. Obiectul investigaţiei ştiinţifice este foarte clar definit:

- „Pădurea Hârbovăţ” (2 218 ha) – conservarea landşaftului pitoresc de silvostepă, a arboretelor cu stejar pufos, a genofondului natural caracteristic zonei ecologice de sud;
- „Grădina Turcească” (224 ha), constituită din Grădina Turcească propriu-zisă şi trupul de pădure „Adajia”, se întinde pe albia veche a r. Nistru pe o distanţă de 12 km. şi este creată în scopul păstrării celor mai pitoreşti ecosisteme palustre şi acvatice;
- „Căpriana-Scoreni” (1 762 ha) – păstrarea celor mai pitoreşti peisaje silvice cu fondul genetic caracteristic pădurilor Podişului Central Moldovenesc;
- „Trebujeni” (500 ha) – ocrotirea unuia din cele mai pitoreşti peisaje cu formaţiuni silvice caracteristice zonei ecologice centrale, cu elemente petrofite, cu oraşul Orheiul Vechi, mănăstirea în Stâncă etc.;
- „Codrii Tigheciului” (2 519 ha) – păstrarea în condiţiile zonei de sud a Moldovei a pădurilor naturale de tipul codrilor, păstrarea fondului genetic silvic natural.

Rolul proiectelor în dezvoltarea ramurii

Activitatea ştiinţifică din sectorul forestier este indispensabil legată de participarea colaboratorilor Agenţiei „Moldsilva” la implementarea realizărilor ştiinţifice prin intermediul diferitelor proiecte, cum sunt bunăoară:

- Proiectele „Conservarea solurilor în Moldova” (PCSM) şi „Dezvoltarea pădurilor comunale” (PDPC), care, pe lângă investigaţiile forestiere profunde au permis implementarea tehnologiilor prietenoase mediului şi au contribuit la ameliorarea mai multor sectoare deteriorate şi teritorii agricole grav degradate. În cadrul proiectului PCSM, Agenţia „Moldsilva” a plantat 20,3 mii ha păduri pe terenuri

degradate excluse din circuitul agricol.

- Reducerea netă a emisiilor de CO_2 în atmosferă în prima perioadă de 20 ani va constitui 3,5 milioane tone, din care 1,9 milioane tone sunt deja contractate de fondurile Băncii Mondiale prin proiectele Prototip de Carbon (2004) şi BioCarbon (2006). Valoarea sumară a acordurilor este estimată la circa 7 milioane USD pentru perioada 2004-2017 (fig.3).

Cu contribuţia directă a proiectelor au devenit mai clare perspectivele dezvoltării ramurii.

E de menţionat că accentul se pune pe conservarea diversităţii biologice la toate nivelele, pe instruirea cadrelor în domeniul silviculturii, armonizarea cadrului legislativ, cooperarea internaţională şi, drept urmare, ameliorarea situaţiei social-economice şi ecologice.

E îmbucurător faptul că Republica Moldova a devenit participantă la Programul Îmbunătăţirii Aplicării Legislaţiei Forestiere şi Guvernării (ENPI-FLEG), care a permis:

- Contribuţia la gestionarea legală şi durabilă a pădurilor şi practicilor de utilizare şi îmbunătăţire a mijloacelor de existenţă în cele şase ţări de est plus Rusia (ENPI-FLEG);
- Determinarea consumului şi volumelor de lemn recoltate atât la nivel local, promovarea şi aplicarea legislaţiei forestiere.

Priorităţile ştiinţifice şi opţiunile recomandate pentru ameliorarea politicilor şi strategiilor naţionale care au referinţă la sectorul forestier

Pentru ameliorarea situaţiei din sectorul forestier şi sporirea rolului ştiinţei şi inovării în fortificarea sectorului forestier în Republica Moldova, actualmente devine iminentă întreprinderea de măsuri eficiente în următoarele direcţii.

Politici şi strategii naţionale

- Ajustarea politicii forestiere la recomandările forurilor internaţionale de specialitate;
- Actualizarea şi modernizarea Strategiei de dezvoltare durabilă a sectorului forestier naţional;
- Perfecţionarea cadrului legislativ şi normativ.

Cadrul instituţional

- Educarea responsabilităţii de organizare a gestionării pădurilor deţinute de primării şi organizaţiile private.
- Crearea condiţiilor pentru consolidarea sectorului forestier comunal şi constituirea unui sector forestier privat viabil.

Conservarea şi dezvoltarea pădurilor şi altor tipuri de vegetaţie

- Extinderea amenajamentului silvic pe întreg teritoriul fondului forestier, aplicarea unui regim silvic unic de gospodărire.
- Elaborarea programelor locale privind folosirea, conservarea şi dezvoltarea resurselor naturale, constituirea reţelelor ecologice la nivel comunal.
- Evaluarea economică a valenţelor mediogene ale pădurilor şi implementarea treptată a unor plăţi speciale pentru beneficiarii acestora.

Aprofundarea cercetărilor fundamentale şi extinderea implementării realizărilor inovaţionale

- Estimarea variabilităţii genetice a principalelor specii forestiere în vederea asigurării bazelor seminologice şi a conservării resurselor genetice forestiere.
- Descrierea ecosistemelor forestiere naturale în scopul executării adecvate a lucrărilor silvice şi stabilirii gradului de vulnerabilitate a acestora.
- Elaborarea metodologiilor privind asigurarea adaptabilităţii ecosistemelor forestiere la fenomene-

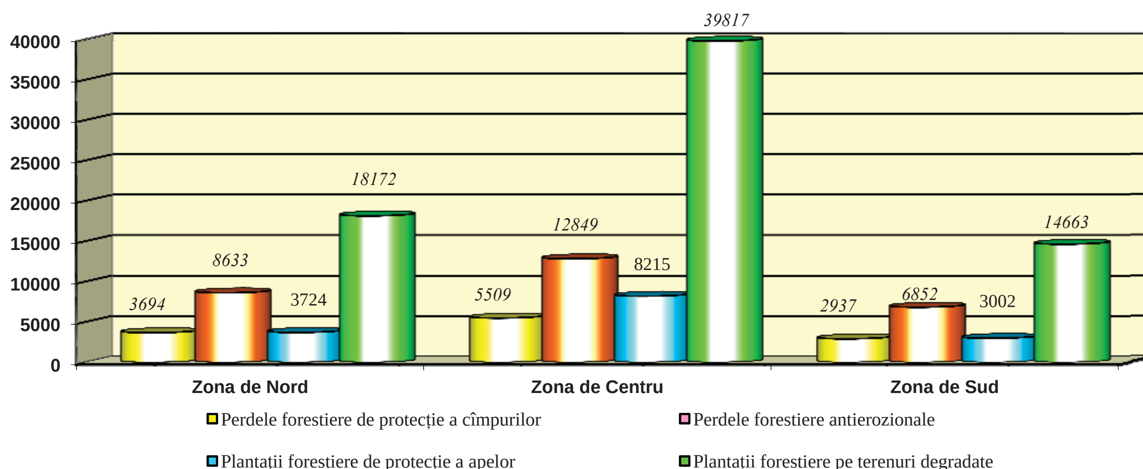

Fig.3. Suprafaţa preconizată împăduririi în perioada 2003-2020 (ha)

le stresogene frecvente.

Extinderea metodologiilor de monitorizare şi asigurare a accesului la informaţie

- Implementarea mecanismelor de cooperare între gestionarii terenurilor agricole, autorităţile silvice şi de mediu şi comunităţile locale.
- Dezvoltarea sistemului naţional de informare a publicului.
- Modernizarea resurselor informaţionale existente şi elaborarea unui sistem informaţional modern cu utilizarea tehnologiilor avansate (perfecţionarea sistemului de evidenţă, implementarea sistemelor GIS-GPS).

Instruirea profesională şi educarea eco-forestieră a populaţiei

- Modernizarea procesului de pregătire profesională a specialiştilor şi reciclarea cadrelor.
- Elaborarea şi realizarea programelor de instruire pentru toţi deţinătorii de păduri.
- Informarea publicului privind rolul silviculturii şi silvicultorului în societate.
- Întărirea capacităţii de comunicare a organelor silvice de stat, în vederea întemeierii unui parteneriat social durabil între acestea şi comunităţile locale.

Extinderea tehnologiilor de regenerare a pădurilor

- Una dintre sarcinile primordiale ale silviculturii naţionale este regenerarea pădurilor.
- Conform Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier, se prevede efectuarea lucrărilor de regenerare a pădurilor pe o suprafaţă totală de 95,1 mii ha, inclusiv plantarea culturilor silvice pe 24,7 mii ha (26%), ajutorarea regenerării naturale pe 39,0 mii ha (41%) şi regenerarea naturală pe 31,4 mii ha (33%).

Extinderea terenurilor cu vegetaţie forestieră

Pornind de la tendinţele de integrare europeană a Republicii Moldova şi ajustarea legislaţiei de mediu la rigorile internaţionale şi ţinând cont de rezultatele ştiinţifice efectuate de savanţii noştri, asigurarea unui echilibru ecologic optim poate contribui la sporirea gradului de împădurire a teritoriilor până la 25%.

- La realizarea acestui plan grandios trebuie să se ţină cont că circa 81 000 ha terenuri degradate sunt practic impracticabile pentru agricultură sau necesită investiţii financiare considerabile pentru utilizarea lor în scopuri agricole.
- Extinderea terenurilor cu vegetaţie forestieră devine raţională şi pornind de la adevărul că circa 800 mii ha terenuri afectate de procesele erozionale care în cazul neimplementării unor măsuri urgente de ameliorare, inclusiv prin crearea unei reţele performante de perdele forestiere de protecţie, riscă să-şi diminueze fertilitatea până la atingerea unor indici care le-ar face de asemenea ineficiente pentru agricultură.

Integrarea cercetărilor în domeniul silviculturii

- Activitatea de cercetare se desfăşoară preponderent în cadrul instituţiilor AŞM şi în cadrul universităţilor, în colaborare cu ICAS şi rezervaţiile ştiinţifice.
- Planificarea şi coordonarea acestor investigaţii ştiinţifice este asigurată conform prevederilor Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier din Republica Moldova de către Agenţia „Moldsilva".
- Mecanismul efectuării cercetărilor pe teritoriul fondului forestier trebuie să includă colaborarea cu instituţiile AŞM şi integrarea cu centrele internaţionale din domeniul silviculturii.
- Evaluarea rolului ONC-urilor de mediu (circa 400) în soluţionarea problemelor din domeniul silviculturii.

Fortificarea capacităţilor ICAS

- Sunt necesare cercetări privind diversitatea vegetală a ecosistemelor forestiere din cadrul ariilor naturale protejate de stat.
- Evaluarea şi monitoringul efectelor poluării asupra pădurilor în cadrul Programului de cooperare internaţională „ICP-FORESTS".
- Ameliorarea bazei semincere şi propunerea măsurilor de redresare a acesteia.
- Analiza calităţii seminţelor de arbori şi arbuşti forestieri; monitoringul silvopatologic şi combaterea dăunătorilor.

Fortificarea capacităţilor instituţionale, sporirea potenţialului intelectual, tehnico-material orientat la recunoaşterea comunităţii ştiinţifice naţionale şi internaţionale

- Extinderea cercetărilor din cadrul rezervaţiilor ştiinţifice. Rezervaţiile ştiinţifice „Codrii", „Plaiul Fagului", „Pădurea Domnească" şi „Prutul de Jos" efectuează cercetări ştiinţifice în conformitate cu Programul „Analele Naturii" orientat la investigarea stării solurilor, acţiunii factorilor climatici, schimbărilor floristice, dinamicii sezoniere a comunităţilor vegetale, precum şi monitorizării faunei, speciilor noi de animale vertebrate şi nevertebrate, speciilor rare de animale, componenţei numerice a

principalelor grupuri faunistice [8].

• Devine necesară extinderea activităților orientate la organizarea simpozioanelor și conferințelor tematice în baza studiilor cu caracter botanic, silvic, zoologic și pedologic.

• Intensificarea colaborării instituțiilor subordonate Agenției „Moldsilva" cu instituțiile AŞM. Rezervația științifică „Codrii", în colaborare cu instituțiile academice, vor prezenta proiecte instituționale și finanțate din mijloace financiare speciale asupra biologiei, ecologiei și biodiversității elementelor biotei din rezervație, precum și determinării particularităților dinamicii populațiilor unor specii pe parcursul protecției îndelungate.

• În rezervația „Plaiul Fagului" devin oportune cercetările orientate la redresarea pădurilor naturale necorespunzătoare ca structură și funcție, ceea ce va permite elaborarea măsurilor de optimizare și redresare ecologică a pădurilor.

• Rezervațiile științifice „Codrii", „Plaiul Fagului", „Pădurea Domnească" și „Prutul de Jos", în colaborare cu instituțiile academice și instituțiile internaționale vor acumula material valoros privind funcționarea ecosistemelor forestiere, ceea ce va permite implementarea rezultatelor în alte condiții.

• Devine necesară aprofundarea cercetărilor din cadrul instituțiilor academice orientate la efectuarea independentă a studiilor științifice asupra componentelor biodiversității forestiere, sporind oportunitatea colaborării cu structurile „Moldsilva".

• Grădina Botanică va realiza nu numai cercetări orientate la diversitatea floristică și fitocenotică a ariilor protejate, dar va elabora recomandări de optimizare a conservării diversității plantelor, precum și orientate la conservarea in-situ și ex-situ a resurselor genetice forestiere.

• Colaboratorii IEG, în baza activității în comun dintre instituțiile academice și cele subordonate „Moldsilva", de mai mulți ani dezbat problema elaborării procedeelor tehnologice de reconstrucție și creare a perdelelor forestiere și de constituire a carcasei ecologice.

Aprofundarea și implementarea cercetărilor în expertizarea stării fitosanitare – direcție obligatorie de colaborare dintre instituțiile AŞM și „Moldsilva"

• Determinarea stării fitosanitare a arboretului din cadrul masivelor silvice naturale, dar și a celor din pepiniere.

• Elaborarea și implementarea metodelor de monitorizare a stării de sănătate a plantelor forestiere, precum și a metodelor de analize expres de identificare a agenților patogeni, implementarea tehnologiilor de sporire a gradului de imunitate a plantelor și de protecție a lor împotriva organismelor dăunătoare.

• Asigurarea măsurilor de protecție a plantelor prin identificarea corectă a organismelor dăunătoare din sectoarele de producere, pepiniere, semănături, regenerări naturale și arborete.

• Monitorizarea și depistarea dăunătorilor în teren și efectuarea analizelor în vederea elaborării metodelor de prognoză.

• Elaborarea sistemelor de protecție integrată a plantelor și de combatere a calamităților naturale (doborâturile și rupturile de vânt sau zăpadă, incendiile, alunecările de teren, chiciura).

• Exploatarea pădurilor într-un mod durabil.

• Conservarea integrității pădurilor mature în exploatarea cherestelei sau a biomasei.

Drept concluzii asupra celor menționate, Biroul Secției științe naturale și exacte a AŞM și Agenției pentru silvicultură „Moldsilva", luând în dezbatere problema privind ,,Starea cercetărilor silvice în Republica Moldova și măsurile de eficientizare a lor în vederea fortificării sectorului forestier", a hotărât:

1. A considera oportune și primordiale în organizarea activităților de cercetare-dezvoltare-inovare următoarele obiective:

• Accentuarea rolului cercetărilor științifice efectuate în instituțiile academice și de profil și direcționarea lor la conservarea și ameliorarea biodiversității ecosistemelor forestiere în vederea ameliorării condițiilor de mediu și de viață a populației;

• Perfecționarea managementului durabil al pădurilor pe baza cunoașterii legităților de funcționare a ecosistemelor forestiere și a evaluării efectelor schimbărilor globale care au loc la nivelul mediului natural, social și economic;

• Optimizarea compoziției și indicatorilor structurali ai pădurilor în raport cu funcțiile lor ecologice, economice și sociale prin promovarea speciilor autohtone stabile și valoroase;

• Implementarea metodelor de selecție și ameliorare eficientă în lucrările de regenerare și îngrijire a arboretelor, bazată pe criterii de silvicultură zonală și reconstrucția ecologică a pădurilor afectate de factorii nefavorabili ai mediului;

• Perfecționarea sistemului de monitorizare a stării pădurilor pentru protejarea lor prin aplicarea metodelor prietenoase mediului de combatere a dăunătorilor și agenților patogeni ai bolilor, precum și prin limitarea pășunatului în păduri;

- Elaborarea tehnologiilor intensive de îngrijire şi conducere a arboretelor, care favorizează regenerarea naturală şi menţinerea diversităţii biologice a ecosistemelor forestiere;
- Identificarea tipurilor de ecosisteme şi habitate forestiere valoroase în vederea supunerii lor unui regim adecvat de conservare cu includerea în sistemul ariilor protejate;
- Inventarierea şi protejarea speciilor rare, endemice, periclitate sau pe cale de dispariţie prin implementarea tehnologiilor de repopulare a ecosistemelor forestiere cu speciile dispărute sau pe cale de dispariţie;
- Protejarea faunei sălbatice, inclusiv a celei de interes cinegetic, prin elaborarea şi aplicarea unor programe de management orientat la protecţia biodiversităţii.

2. Instituţiile de cercetări ştiinţifice subordonate AŞM, de comun acord cu instituţiile din cadrul Agenţiei pentru silvicultură „Moldsilva”, vor direcţiona şi stimula efectuarea cercetărilor în domenii prioritare de importanţă naţională şi internaţională, cum sunt, bunăoară: schimbări climatice şi captarea carbonului, reconstrucţie ecologică forestieră cu implicarea rezultatelor înregistrate în domeniul biotehnologiilor moderne, ameliorarea stării de sănătate a pădurilor şi dezvoltarea sistemului de gestionare durabilă a acestora. Pentru aceasta devine raţională realizarea următoarelor obiective:

- Promovarea de cercetări complexe interdisciplinare referitoare la cunoaşterea ecosistemelor forestiere naturale, a legităţilor de funcţionare şi conservare a diversităţii lor biologice;
- Monitorizarea şi evaluarea impactului schimbărilor globale socio-economice şi de mediu asupra ecosistemelor forestiere;
- Perfecţionarea şi dezvoltarea sistemului informaţional al cercetării ştiinţifice şi dezvoltării tehnologice în silvicultură prin promovarea unui management eficient al informaţiei şi comunicării.

3. Pornind de la caracterul complex şi diversitatea problemelor legate de protecţia culturilor silvice, devin oportune cercetările privind identificarea, biologia şi ecologia speciilor de organisme dăunătoare:

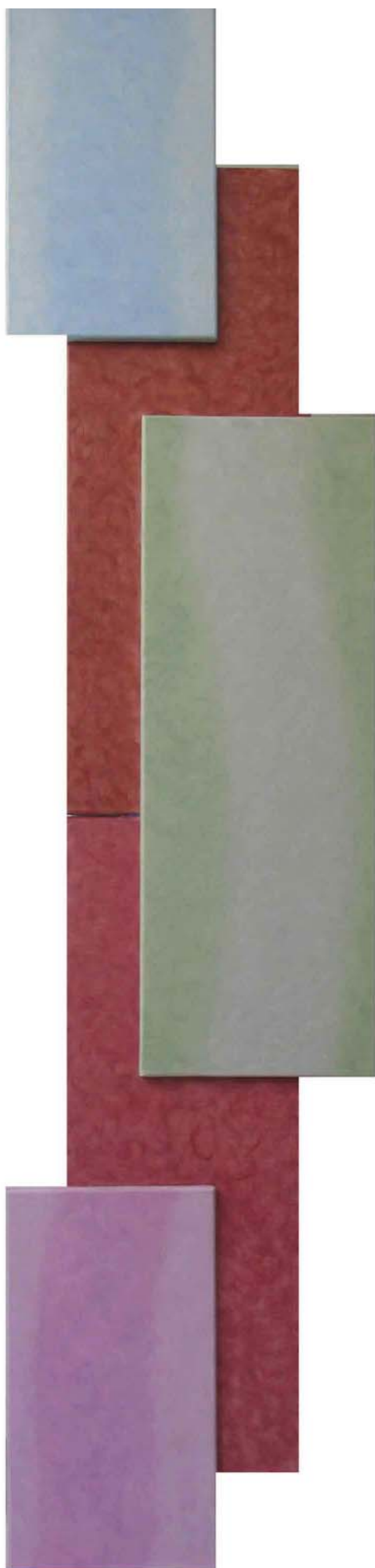
- Determinarea speciilor noi în vederea elaborării unor determinatoare utile pentru identificarea complexelor de dăunători pentru numeroase specii de arbori şi arbuşti ornamentali [13, 14];
- Cercetări privind complexele de dăunători (ecologia, originea şi componenţa pe grupe ecologice şi trofice a entomofaunei speciilor lemnoase);
- Elaborarea unui sistem fundamentat ştiinţific de depistare şi pronosticare a speciilor de insecte defoliatoare cu utilizarea metodelor de prognoză, monitorizare cu ajutorul capcanelor feromonale, producere şi aplicare a mijloacelor alternative de combatere;
- Combaterea biologică şi integrată a dăunătorilor forestieri cu utilizarea preponderentă a preparatelor biologice, stabilirea dozelor, normelor de consum şi a momentului optim de tratare împotriva insectelor defoliatoare [8, 13];
- Cercetări epizootice privind acţiunea pe parcursul mai multor generaţii, determinarea remanenţelor şi influenţei tratamentelor cu mijloace biologice asupra entomofaunei utile, elaborarea metodelor de evaluare a eficacităţii aplicării mijloacelor alternative.

4. A recunoaşte următoarele priorităţi ştiinţifice şi opţiuni pentru ameliorarea politicilor şi strategiilor naţionale care au referinţă la sectorul forestier:

- Actualizarea politicilor şi strategiilor naţionale orientate la perfecţionarea cadrului legislativ şi normativ;
- Armonizarea şi ajustarea cadrului instituţional la modelele avansate din lume îndreptate la conservarea şi dezvoltarea durabilă a pădurilor şi altor tipuri de vegetaţie;
- Extinderea metodologiilor de monitorizare a stării fondului forestier şi asigurare a accesului la informaţie;
- Integrarea cercetărilor în domeniul silviculturii prin extinderea cercetărilor din cadrul AŞM, rezervaţiilor ştiinţifice şi ONG-urilor de mediu, precum şi activizarea colaborării dintre instituţiile naţionale şi centrele ştiinţifice internaţionale;
- Instituirea unui consiliu metodologic interdepartamental constituit din instituţiile AŞM şi a celor subordonate Agenţiei „Moldsilva” orientat la coordonarea activităţilor de cercetare-inovare în domeniul forestier;
- Elaborarea proiectului unui program tehnico-ştiinţific comun dintre instituţiile academice, centrele universitare şi întreprinderile subordonate Agenţiei „Moldsilva” în vederea fortificării sectorului forestier.

5. Înaintarea şi susţinerea următoarelor iniţiative privind asigurarea funcţionalităţii structurilor orientate la ameliorarea stării mediului înconjurător:

- Adresarea către Parlamentul Republicii Moldova, privind urgentarea aprobării actelor normative ce ţin de fondarea Parcului Naţional „Orhei”, care va consolida eforturile depuse pentru conservarea diversităţii biologice şi gestionării durabile a ariilor protejate şi ecosistemelor forestiere.

Mihai Țăruș, *Timp comprimat-7*, asamblaj-5 piese, u/p 2280×460×40 mm, 2008

- Crearea unor laboratoare specializate în cadrul institutelor AȘM și Agenției „Moldsilva" (ICAS și rezervațiile științifice) orientate la conservarea biodiversității, silvicultură, cinegetică și agricultură.
- Eficientizarea cercetărilor la nivel de specii și ecosisteme naturale în scopul monitoringului și elaborării cadastrelor: lumii animale, lumii vegetale și ariilor naturale protejate de stat, precum și ajustarea problemelor de cercetare științifică în documentele strategice și politice din domeniul mediului (conservarea biodiversității și gestionarea resurselor naturale) și silvicultură.

Bibliografie

1. Buttinger, Sabine, (2013). The Idea of Sustainability. Damals. 45 (4): p. 8.
2. Comanici I., Palancean A. (2002). Botanică agricolă și forestieră. Chișinău, 456 p.
3. Giurgiu V. (2011). „Revista pădurilor (Journal of forests) 125 years of existence". *Rev. pădur.* 126 (6): 3–7. ISSN 1583-7890.
4. Năstăsescu V.V. (2012). Cercetări privind identificarea, cuantificarea și analiza factorului antropic asupra vegetației forestiere din munții Gurghiu. Rezumat al tezei de doctorat. Cluj-Napoca. 33p.
5. Olenici N. (2009). Silvicultura durabila într-un mediu în schimbare. București. Tehnica Silvica. 240 p. ISBN: 9789738893894.
6. Pacurar V. D. (2012). Romanian forests in a changing climate: observed and expected impacts, possible adaptations. Forest and sustainable development. Brașov. 19-20 October, p. 3.
7. Planul general de acțiuni privind implementarea Strategiei dezvoltării durabile a sectorului forestier, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr. 739 din 17.06.2003.
8. Simionescu A., Mihalache Gh. (2000). Protecția pădurilor. Regia națională a pădurilor. Ed. Mușatinii. 880 p. ISBN 973-99309-7-2.
9. Skovsgaard J. P. and Vanclay J.K. (2013). Forest site productivity: a review of spatial and temporal variability in natural site conditions. Forestry. 86. P. 305–315.
10. State of the World's Forests. (2012). Food and agriculture organization oF the united nations. Rome. 60 p.
11. Strategia dezvoltării durabile a sectorului forestier din Republica Moldova, aprobată prin Hotărîrea Parlamentului nr. 350-XV din 12.07.2001.
12. Vlad, I., Doniță,N., Chiriță, C., Petrescu, L. (1997). Silvicultură pe baze ecosistemice. Ed. Academiei Române. 486 p.
13. Voloșciuc L.T. Probleme ecologice în agricultură. Chișinău: Bons Offices. 2009. 264 p.
14. Прикладная экобиотехнология в 2-х томах, под ред. Кузнецова А.Е. и др. М.: БИНОМ, 2010.

ARTELE VIZUALE ŞI ZONA DE CERCETARE ŞTIINŢIFICĂ*

Membru corespondent al AŞM
Mariana ŞLAPAC

VISUAL ARTS AND THE ZONE OF SCIENTIFIC RESEARCH

Summary: This article represents the authors contribution to visual arts of the region in context of scientific research. Thus, the data bank was supplemented with images in the field of national heraldry, vexillology, faleristics, drawings on the restoration of historical monuments of Republic of Moldova, Romania and Ukraine, some stamps, family coat of arms and old maps. The whole number of projects and realized objects in a nature were marked in the field of town building, architecture, design and landscape arts. Art criticism and architectural research were supplemented with a new historical discipline comparative castellology.

Keywords: visual arts, heraldry, vexillology, faleristics, drawings on the restoring of monuments, town building, architecture, comparative castellology.

Rezumat: În articol sunt prezentate principalele contribuţii ale autorului în domeniul artelor vizuale ale regiunii în contextul cercetărilor ştiinţifice. Astfel, a fost completată baza de date a heraldicii, vexilologiei şi faleristicii naţionale, precum şi a picturii de reconstituire a monumentelor istorice din Republica Moldova, România şi Ucraina, a stemelor familiale, sigiliilor şi hărţilor vechi. Sunt menţionate mai multe proiecte şi obiective realizate în natură din domeniul urbanismului, arhitecturii, designului şi artei peisagere. Cercetările arhitecturale au finalizat cu fondarea unei noi discipline istorice – castelologia comparată.

Cuvinte-cheie: arte vizuale, heraldică, vexilologie, faleristică, pictură de reconstituire a monumentelor, urbanism, arhitectură, castelologie comparată.

Creaţia artistică a stat la baza fondării mai multor Academii de Ştiinţe şi Arte din Europa. Urbanistica, „cartea de vizită” a epocii, depăşeşte cadrul temporal al acesteia, fiind un mediator între trecut, prezent şi viitor.

Proiectarea unui obiectiv înseamnă „aruncarea lui înainte” (*pro jetter*), adică concentrarea pe viitor. Arhitectura rămâne şi ea valabilă în timp şi, împreună cu urbanistica, dă formă concretă fluxului de informaţii.

Studiul artelor îşi asumă misiunea de a pătrunde în lumea tezaurului cultural şi de a desprinde din extraordinara diversitate a fenomenelor artistice cele mai elocvente imagini, cele mai reprezentative calităţi, în care şi-au găsit expresia talentul şi măiestria mai multor generaţii.

Activitatea noastră (m. cor. al AŞM M.Şlapac – n.r.), care include atât creaţia, cât şi cercetarea ştiinţifică în domeniul artelor vizuale, s-a desfăşurat pe şase direcţii importante:

1. Arta plastică, decorativă şi aplicată:
- pictură heraldică;
- pictură de reconstituire istorică a monumentelor arhitecturale, a sigiliilor domneşti, a stemelor nobiliare, planurilor de oraşe ş.a.;
- design artistic ş.a.

2. Urbanistică:
- planuri urbanistice generale ale localităţilor;
- planuri urbanistice de detaliu ale localităţilor;
- planuri urbanistice de detaliu ale sectoarelor urbane ş.a.

3. Arhitectură:
- obiective de menire social-culturală;
- arhitectura interioarelor;
- forme arhitecturale mici ş.a.

4. Peisagistică:
- amenajări peisagere ale parcurilor şi scuarurilor tematice;
- amenajări ale zonelor urbane verzi ş.a.

5. Monumente de for public:
- monumente comemorative;
- monumente tematice.

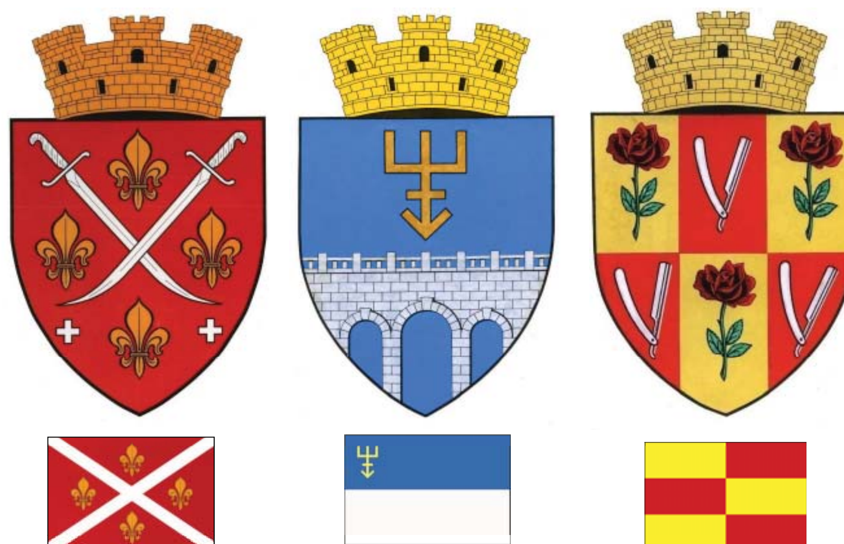
6. Studiul artelor:
- istoria şi teoria arhitecturii;
- istoria şi teoria artei plastice, decorative şi aplicate;
- critica de artă în domeniul artei plastice, decorative, aplicate şi a arhitecturii ş.a.

Arta plastică, decorativă şi aplicată

Familiarizarea subsemnatei cu domeniul artelor plastice, decorative şi aplicate a început din Şcoala de Pictură „Alexei Şciusev” din Chişinău, absolvită cu menţiune în 1972. Mai târziu am valorificat tehnica desenului, acuarelei, graficii şi sculpturii la Facultatea de Arhitectură şi Urbanism a Institutului Politehnic din Chişinău (astăzi Universitatea Tehnică), unde au predat reputaţii artişti plastici: Ion Jumatii, Robert Derbenţev, Ilie Bogdesco ş.a.

Necesitatea promovării heraldicii naţionale şi

* Articol scris în contextul activităţii de creaţie şi cercetare, pentru care autoarea a fost desemnată membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, prin decizia Adunării Generale a membrilor AŞM din 6 decembrie 2012.

Heraldica teritorială: stemele şi drapelele oraşelor Floreşti, Edineţ şi Briceni
(autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac)

creării unui armorial teritorial unitar în Republica Moldova a impulsionat creaţia în domeniul ***picturii heraldice*** – o artă originală care cere de la creator cunoaşterea mai multor modele heraldice, metode grafice şi tehnici speciale, provenite încă din Evul Mediu. Promovarea acestei arte este de o stringentă actualitate într-un tânăr stat independent, care îşi formează armorialul teritorial, corporativ şi familial şi încearcă să se integreze în simbolistica europeană. Cunoscutul heraldist moldovean Silviu Andrieş-Tabac menţionează că în anii de după independenţă *a crescut o pleiadă de pictori heraldici capabili să deseneze în conformitate cu normele acestei arte minore, dar foarte pretenţioase. Între aceştia merită menţionaţi Iurie Caminschi, Mariana Şlapac, Sergius Ciocanu – ca cei mai prolifici...*[1].

Astfel, armorialul heraldicii teritoriale naţionale a fost completat cu mai multe ***lucrări heraldice şi vexilologice****:* stemele şi drapelele oraşelor Hânceşti, Floreşti, Edineţ, Ocniţa şi Briceni, ale raioanelor Leova, Rezina, Anenii Noi, Sângerei, Soroca, Ştefan Vodă şi Ungheni; stema şi drapelul satului Lăpuşna (autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac). De asemenea, au fost elaborate două proiecte ale stemelor urbane pentru oraşele Soroca şi Străşeni de acelaşi autor şi pictor, procesul de adoptare a cărora încă nu s-a finalizat. În premieră, s-au propus compoziţii şi modele grafice noi pentru arta heraldică a Europei.

Recunoaşterea internaţională a realizărilor grafice în domeniul heraldicii poate fi confirmată de existenţa a patru steme aprobate prin hotărâri de Guvern în România: stema municipiului Câmpulung Moldovenesc, a oraşului Târgu-Ocna, a comunelor Aroneanu şi Ţuţora (autor Ştefan S. Gorovei,

Stema Episcopiei Romano-Catolice de Chişinău
(autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac)

Stema familiei Răileanu
(autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac)

Stema, emblema şi drapelul Academiei de Ştiinţe a Moldovei, versiune actuală
(autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac)

pictor M. Şlapac). Printre proiectele realizate pentru armorialul teritorial al României figurează şi stema oraşului Piatra-Neamţ (aceiaşi autor şi pictor), care a stat la baza actualului blazon.

Un însemn heraldic nou a fost elaborat pentru tezaurul heraldic al Ucrainei. În stema oraşului Cetatea Albă, astăzi Belgorod-Dnestrovsk, Ucraina, propusă pentru discuţie autorităţilor locale (autor S. Andrieş-Tabac, pictori M. Şlapac, Vladimir Melnic), figurează elemente semnificative pentru trecutul aşezării: coloanele dorice ale coloniei Tyras, taurul de pe monedele antice, crucea de sorginte bizantină, fortificaţia medievală amplasată pe malul apei şi viţa-de-vie împrumutată din stema rusească din secolul al XIX-lea.

Stema Episcopiei Romano-Catolice de Chişinău (autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac), înregistrată în documentele Vaticanului, este reprodusă în mozaicul parietal al altarului Catedralei Romano-Catolice din Chişinău, ilustrând subiectul „Providenţa Divină în istoria omenirii şi în viaţa Bisericii locale din Moldova”. Mozaicul a fost executat în baza schiţelor oferite de părintele Gianfranco Verri, călugăr al congregaţiei Sfântul Iosif, în atelierul „Domus Dei” din Roma, din smalţ, aur, marmură, pietre naturale şi sticlă.

Printre simbolurile identitare corporative importante pentru ţara noastră se numără stema, emblema şi drapelul Academiei de Ştiinţe a Moldovei – forul ştiinţific suprem al republicii (versiunea în vigoare: autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac). Fundalul albastru sugerează libertatea gândirii, precum şi aspiraţiile europene ale savanţilor moldoveni, zeiţa Athena apare ca o forţă organizatoare a raţiunii şi protectoare a ştiinţelor şi artelor, iar şarpele şi bufniţa – reminiscenţe ale originii zoomorfe a Athenei – întruchipează înţelepciunea.

Simboluri supreme heraldice şi vexilologice au fost create pentru Departamentul Situaţii Excepţionale al Republicii Moldova şi Departamentul Instituţiilor Penitenciare al Ministerului Justiţiei al Republicii Moldova (autor S. Andrieş-Tabac, pictori M. Şlapac, Iurie Caminschi). Pentru aceste structuri de forţă şi pentru Detaşamentul cu Destinaţie Specială „Pantera” al Departamentului Instituţiilor Penitenciare al Ministerului Justiţiei al Republicii Moldova au fost elaborate, de asemenea, însemne uniformistice corporative (ecusonul de mânecă, insigna de petliţă şi epolet ş.a.) (aceeaşi autor şi pictor).

În grupul stemelor organizaţiilor nonguvernamentale poate fi inclus şi proiectul stemei Asociaţiei polonezilor cu modele de crini aparţinând iconografiei religioase a Poloniei (autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac).

O categorie aparte o constituie însemnele heraldice particulare (familiale şi personale), realizate în stil clasic franco-german şi nord-european, manifestat cândva plenar în Ţara Moldovei: stema familiei

Broderie de guler pe fracul membrilor AŞM
(autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac)

Două medalii jubiliare: „Crucea comemorativă. Războiul al Doilea Mondial" (1) (autor S. Andrieş-Tabac, pictor Iu. Caminschi, arhitect M.Şlapac); „Crucea comemorativă. Participant la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității şi independenței Republicii Moldova (1991-1992) (2) (autor V. Mischevca, arhitect M. Şlapac)

savanților Duca din Chişinău (autor S. Andrieş-Tabac, pictori Vitaliu Pogolşa, M. Şlapac), stema familiei Chilat din Chişinău, stema familiei Galaicu din Chişinău, stema familiei Răileanu din Chişinău şi stema personală a heraldistului S. Andrieş-Tabac din Chişinău (autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac).

Renumitul artist plastic rus Nikas Safronov menționează: *Doamna Şlapac este unul din principalii pictori heraldici din Republica Moldova şi România... După lucrările doamnei Şlapac se realizează mozaicuri, bareliefuri, compoziții sculpturale, panouri decorative, bannere publicitare ş.a. Toate operele beneficiază de caracteristici estetice înalte, compoziție netă şi proporții armonioase*[2].

Astăzi, experiența noastră în domeniul picturii heraldice este utilizată în expertizarea artistică a noilor însemne heraldice, vexilologice şi uniformistice în cadrul Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Preşedintele Republicii Moldova, în care deținem funcția de preşedinte, numit prin decret prezidențial din 2008.

O altă preocupare a noastră este ***faleristica*** – domeniu care presupune utilizarea unei maniere artistice distincte şi individualizate. În ultimii ani sistemul național de decorații a fost completat cu mai multe distincții noi: ordinul „Bogdan Întemeietorul" (autor S. Andrieş-Tabac, pictor şi arhitect M. Şlapac), medalia jubiliară „Crucea comemorativă. Războiul al Doilea Mondial" (autor S. Andrieş-Tabac, pictor Iu. Caminschi, arhitect M. Şlapac) şi medalia „Crucea comemorativă. Participant la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității şi independenței Republicii Moldova (1991-1992)" (autor Vladimir Mischevca, arhitect M. Şlapac). Printre însemnele faleristice corporative noi figurează medalia comemorativă „60 de ani ai Academiei de Ştiințe a Moldovei" (autor şi pictor M. Şlapac), medalia „20 de ani ai Serviciului Grăniceri" a Serviciului Grăniceri al Republicii Moldova (autor S. Andrieş-Tabac, pictori Andrei Şimbariov, M. Şlapac) şi medalia „Consolidarea Frăției de Arme" a Armatei Naționale a Republicii Moldova (autori V. Mischevca, S. Andrieş-Tabac, M. Şlapac).

Grupul de însemne vizuale a fost completat cu o serie de ***ştampile*** – a Episcopiei Romano-Catolice de Chişinău, a Academiei de Ştiințe a Moldovei (autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac), a episcopului romano-catolic de Chişinău Mons. Anton Coşa (autor Heinz Dich, pictor M. Şlapac).

A fost practicată, de asemenea, ***broderia cu însemne heraldice***. Fracul academic moldovenesc este individualizat cu broderii de guler şi mânecă originale, diferite de motivele ornamentale ale fracurilor academice francez şi românesc, având frunza de măslin – copacul Athenei – şi capul de bour cu stea între coarne – simbol medieval al Țării Moldovei (autor S. Andrieş-Tabac, pictor M. Şlapac).

Astăzi experiența noastră în domeniul faleristicii este de asemenea utilizată în procesul expertizării artistice a noilor însemne faleristice şi uniformistice în cadrul Comisiei Naționale de Heraldică.

Prezintă interes ***pictura de reconstituire a monumentelor istorice*** din spațiul românesc. Astfel, în premieră absolută atenției publicului larg au fost propuse variantele reconstituite într-o manieră artistică originală ale unor cetăți moldoveneşti dispărute (fortul Cetății Noi a Romanului, citadela de la Orheiul Vechi, cetățile Chilia, Țețina şi Tatarbunar, cetatea lui Iurghici de la Palanca ş.a.) (în colaborare cu pictorul V. Melnic), publicate în enciclopedia ilustrată *Cetăți din Țara Moldovei* (Editura ARC, Chişinău, 2008). Imaginea Cetății de Scaun a Moldovei a apărut în Dicționarul explicativ ilustrat al limbii

Reconstituire grafică a sigiliului domnului Gheorghe Ştefan (1660) (pictor M. Şlapac)

Cetatea Albă, reconstituire
(în colaborare cu pictorul V. Melnic)

Cetatea Chilia, reconstituire
(în colaborare cu pictorul V. Melnic)

române (Editurile ARC, GUNIVAS, Iaşi, 2007). Au fost reconstituite şi alte elemente ale anturajului de epocă. Astăzi aceste desene color se utilizează în scopuri didactice şi expoziţionale în Republica Moldova şi România.

Câteva ***reconstituiri grafice*** se referă la ***sigilii şi steme***. În premieră, după tiparul păstrat la Muzeul Naţional de Arheologie şi Istorie a Moldovei, a fost reconstituit sigiliul domnitorului Gheorghe Ştefan, aflat în emigraţie (1660) (pictor M. Şlapac). O altă reconstituire importantă pentru istoria spaţiului românesc este stema principelui Manuc Bei realizată grafic după relieful parţial deteriorat aflat pe piatra funerară din pridvorul Bisericii armeneşti apostolice Sf. Maica Domnului din Chişinău (pictor M. Şlapac).

Am reconstituit, de asemenea, o serie de ***hărţi*** şi ***planuri vechi*** ale oraşelor istorice, mănăstirilor, fortificaţiilor, edificiilor civile ş.a., utilizate ulterior în diferite ediţii ştiinţifice şi de popularizare a ştiinţei.

Domeniul ***designului artistic*** este reprezentat de producţia poligrafică (broşuri tematice, coperte de cărţi, calendare, flyer-e, cărţi de buzunar ş.a.). Merită de menţionat setul de pliante-hărţi ale oraşelor Chişinău, Soroca, Bălţi, Orhei, Rezina, Râbniţa, Cahul ş.a., care se utilizează în scopuri turistice şi conţin fotografii color ale celor mai importante monumente urbane (în colaborare cu designerii Anna Comarniţcaia şi Artiom Kuşci). În „dosarul artistic" pot fi incluse emblemele reliefate ale Academiei de Ştiinţe a Moldovei, realizate în metal, care împodobesc Sala Azurie şi faţada blocului principal (în colaborare cu sculptorul Victor Covaliov ş.a.), piese din ceramică, insigne, fanioane, compoziţii artistice pentru site-uri, în special pentru cel dedicat lui Dimitrie Cantemir (în colaborare cu diferiţi autori) ş.a.

Practic, toate creaţiile noastre din acest domeniu contribuie la promovarea imaginii ţării sau a Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Urbanistică

Urbanistica necesită o atenţie deosebită într-o ţară unde foarte puţine oraşe dispun de planuri urbanistice generale, sistematizarea în arhitectură fiind un instrument de regenerare a oraşelor. Armonia vechilor alcătuiri urbane intră tot mai frecvent în contradicţie cu noul mediu construit – uneori agresiv şi lipsit de individualitate. Distribuţia spaţială a structurilor urbane la nivel naţional şi găsirea unor soluţii optime rămân sarcini importante ale domeniului.

O influenţă benefică asupra carierei noastre de urbanist a avut-o activitatea în cadrul Institutului de Proiectare Moldghiprostroi din Chişinău (astăzi Urbanproiect), unde am activat în anii 1977-1992 sub îndrumarea urbaniştilor cu renume Robert Kurtz, Semion Şoihet, Alexandru Cerdanţev, Vladimir Gorştein, Valeriu Gane ş.a.

În aceşti ani s-a pus în valoare fenomenul sistematizării localităţilor ca parte constitutivă a sistematizării teritoriului. În cadrul unor echipe de autori am participat la elaborarea ***planurilor urbanistice generale*** ale oraşelor Hânceşti, Dubăsari, Râşcani, Rezina ş.a., unde s-a materializat trecerea de la politica de extindere pe orizontală la una de creştere a indicilor de utilizare a terenului. Exemple de proiecte de amenajare, axate pe zone centrale, provin din aceeaşi perioadă: ***planurile urbanistice de detaliu*** ale oraşelor Hânceşti, Orhei, Rezina, Vulcăneşti, Tiraspol ş.a. pun accentul pe calitatea programelor de arhitectură şi caută să integreze noile construcţii în peisajul urban.

O realizare importantă – planul urbanistic de detaliu al oraşului balnear Sergheevca (Ucraina) – propune soluţii arhitectural-spaţiale de unicat, complexuri multietajate cu caracter curativ şi de locuit amplasate în zone verzi. Proiectul în cauză s-a bucurat de o apreciere înaltă din partea profesioniştilor din Ucraina.

Dezvoltarea anumitor zone sau sectoare urbane (planul urbanistic de detaliu al sectorului Slobozia

Doamnei din oraşul Orhei şi cel al sectorului de sud-vest al oraşului Rezina, planul de sistematizare a orăşelului Codru ş.a.) promovează un standard ridicat de locuire şi amenajare în raport cu perioada anterioară.

Deşi deciziile finale erau de resortul autorităţilor, iar urbanismul în perioada menţionată era dirijat de puterea centrală, s-a încercat promovarea unor politici urbanistice de calitate, cu antrenarea intereselor largi pe plan regional şi local. S-a încercat punerea în relaţie de echilibru a tradiţiei şi inovaţiei, valorii şi funcţionalităţii, esteticii şi confortului urban.

Actualmente experienţa noastră de urbanist şi arhitect este fructificată prin intermediul expertizării noilor proiecte de construcţii în zone istorice protejate ale ţării în cadrul Consiliului Naţional al Monumentelor Istorice de pe lângă Ministerul Culturii, în care activăm în calitate de preşedinte din 2009.

Arhitectură

Creaţia noastră în domeniul ***arhitecturii volumetrice*** a fost determinată de influenţa arhitecţilor notorii Valentin Voiţehovschi, Ghenadie Solominov, Ivan Zagoreţki ş.a.

Printre cele mai semnificative lucrări se numără proiectul Centrului comercial-cultural din sectorul Ciocana din Chişinău, unde a fost utilizată o formă compactă, multietajată, de plan circular, integrată organic în spaţiul urban existent (autor M. Şlapac, consultanţi Gh. Solominov, I. Zagoreţki). Alte proiecte ţin de obiective social-culturale urbane (în colaborare cu arhitecţii Andrei Razlog sau V. Gane).

Arhitectura interioarelor este reprezentată de o serie de spaţii publice: Sala Azurie, Sala Aurie, Sala Argintie, spaţiul antreului, toate aparţinând blocului principal al AŞM (în colaborare cu diferiţi autori). O concepţie novatoare de amenajare a interioarelor propune Muzeul Ştiinţei al AŞM, prima instituţie de acest tip din ţara noastră (în colaborare cu muzeografii Alexandru Levinschi şi Victor Ţoi).

Sfera de preocupare s-a extins şi asupra ***formelor arhitecturale mici***. Astfel, proiectul scuarului din oraşul Durleşti include două izvoare amenajate, plasate simetric faţă de o Troiţă tratată în stil modern şi care constituie accentul vertical al întregii compoziţii (în colaborare cu arhitectul A. Razlog). În arhitectura formelor mici primează elemente decorative, împrumutate din vocabularul plastic al Moldovei medievale: coloane de piatră împodobite cu rozete sculptate, alternarea pietrei cu cărămidă ş.a.

Peisagistică

Peisagistica – arta spaţiilor verzi ordonate artistic – modelează formele de relief, reabilitează zonele plantate, organizează şi distribuie accentele – atât cele naturale, cât şi cele create de specialişti. Am ales această artă din plăcerea de a participa la amenajarea peisajului, de la scara mare la cea de detaliu, cu referire, în special, la designul formelor mici. Astăzi, când se pune accent pe un urbanism inteligent, arhitectura peisageră devine tot mai importantă, mai influentă, iar de la creator se cer soluţii estetice bine gândite.

Integrarea în domeniul ***arhitecturii peisagere*** începe în anii 1990, odată cu elaborarea primei variante a proiectului parcului tematic „Satul Trei Iezi" din oraşul Chişinău. Împreună cu arhitectul Valeriu Gane am răspuns îndemnului poetului Iulian Filip de a crea un centru de agrement pentru copii de tip nou, proeuropean. Concepţia proiectului prevedea amplasarea diferitor construcţii de menire social-culturală şi economică. Toate accesele în zona parcului erau „străjuite" de machete de cetăţi din spaţiul Moldovei istorice, iar incinta imita un zid crenelat. Zona verde era „punctată" de un sistem de lacuri artificiale cu „port maritim", debarcader ş.a. Printre cele mai importante obiective figura o sală polivalentă, un amfiteatru, o galerie de expoziţii şi un grup de statui cu personaje din poveşti.

Alte experienţe din domeniul peisagisticii sunt schiţa de amenajare a arboretumului Grădinii Botanice a Academiei de Ştiinţe a Moldovei din oraşul Chişinău (în colaborare cu arhitecta Nina Feldbrina), scuarul tematic din faţa monumentului victimelor represaliilor staliniste din oraşul Floreşti (în colaborare cu arhitectul A. Razlog), o serie de propuneri pentru amenajarea ***zonelor verzi publice*** în oraşele Rezina şi Vulcăneşti, în satul Molovata ş.a.

Monumente de for public

Ne-am asumat riscul valorificării acestui gen de artă din dorinţa de a transmite urmaşilor mesaje simbolice în numele contemporanilor. În „colecţia de creaţie" figurează câteva ***monumente de for public***.

Primul monument, ***comemorativ***, dedicat victimelor represaliilor staliniste în Moldova, proiectat pentru oraşul Floreşti, are o profundă încărcătură simbolică (sculptor Veaceslav Zaiţev, arhitecţi A. Razlog, M. Şlapac). Pe un postament masiv, alcătuit din patru bouri de piatră (bourul este candidatul la categoria *Emblema animalieră naţională*), se înalţă patru coloane stilizate cu elemente din vocabularul plastic al arhitecturii naţionale. Acestea susţin un antablament cu sculpturi reliefate purtând crengi de laur şi sugerând glorie eternă pentru cei comemoraţi. Monumentul este încununat cu o cupolă şi o cruce.

Un alt monument – bustul marelui poet român Mihai Eminescu – a fost inaugurat în oraşul Rezina (sculptor Dumitru Rusu-Skvorţov, arhitecţi

A. Razlog, M. Şlapac). Sculptura este individualizată printr-un postament de piatră de Cosăuți în formă de coloană stilizată, iar consolele capitelului amintesc de volutele ordinului ionic sau de „coarnele de consacrație" provenite din arhitectura populară. Seria de monumente închinate „Luceafărului poeziei româneşti" poate fi completată cu proiectul bustului poetului pentru oraşul Cernăuți (sculptor D. Rusu-Skvorțov, arhitecți V. Gane, M. Şlapac).

Următorul monument, ***tematic***, instalat în fața Bibliotecii Ştiințifice Centrale „Andrei Lupan" a AŞM, are o importanță deosebită pentru iubitorii cuvântului scris. Este vorba de primul monument din republică consacrat Cărții – simbol al Luminii, Credinței şi Înțelepciunii (designer Ion Cojocaru, arhitect M. Şlapac, sculptor V. Covaliov). El reprezintă o carte deschisă, realizată din marmură, plasată pe un postament prismatic, pe care este inscripționată în română şi engleză fraza: „La început a fost cuvântul..." (autorul ideii poeta Luminița Dumbrăveanu).

Actualmente Republica Moldova se înscrie în grupul de țări ale lumii (SUA, Germania, Spania, Polonia, Rusia, Israel, Emiratele Arabe Unite, China ş.a.) care au comemorat cu ajutorul compozițiilor sculpturale Cartea.

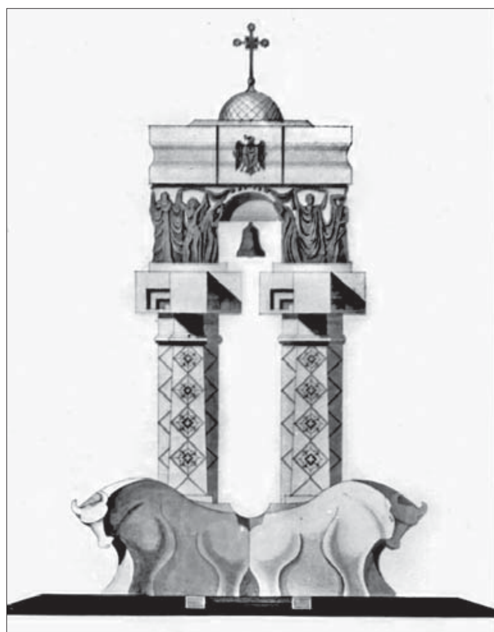
Studiul artelor

Studiul artelor vizuale face notă aparte în activitatea noastră de cercetător şi creator. Importanța acestui domeniu rezidă în promovarea valorilor spirituale şi cultivarea calității de a „comunica" cu arta. Subiectele țin de ***teoria şi istoria arhitecturii***, ***teoria şi istoria urbanisticii***, ***teoria şi istoria artelor plastice***, precum şi de ***heraldică***, ***epigrafie***, ***numismatică*** ş.a., încadrându-ne în direcția prioritară de cercetare academică în domeniul Patrimoniului Cultural privind geneza, evoluția şi specificul patrimoniului etno-cultural şi artistic al Moldovei.

O influență benefică asupra formării noastre ca cercetător ştiințific şi critic de artă au avut-o mai multe personalități, cu care am făcut cunoştință în anii de studii la doctorantura Institutului de Arhitectura „Ion Mincu" din Bucureşti (1993-1996) şi la doctorantura Institutului Studiul Artelor al AŞM din Chişinău (1996-1998), pe care îi considerăm învățătorii noştri: arhitecții Gheorghe Curinschi Vorona, Sanda Voiculescu, Nae Lascu, Paul Niedermaier (România), Dobroslav Libal (Cehia), Janusz Bogdanowski (Polonia), Alexandru Rallev (Ucraina), urbanistul Michel Tănase (Franța), arheologii Mircea Matei, Gheorghe Cantacuzino, Eugen Nicolae (România), Pavel Bârnea (Republica Moldova) ş.a.

Anii de doctorantură s-au încununat cu susținerea tezei de doctor la tema „Arhitectura fortificației medievale de la Cetatea Alba" (1998). Astfel se consumase o etapă importantă de activitate ştiințifică. Ulterior fusese susținută şi cea de a doua teză, de doctor habilitat, la tema „Arhitectura de apărare din Moldova medievala" (2004).

Am examinat un volum impunător de documente de arhivă: planuri, hărți, gravuri, stampe, acuarele, desene tehnice ş.a., realizate până la începutul secolului al XIX-lea de autori italieni, otomani, francezi, ruşi, germani, unguri, austrieci ş.a. Am utilizat o me-

Complexul memorial dedicat victimelor represaliilor staliniste, oraşul Floreşti, proiect (în colaborare cu sculptorul V. Zaițev şi arhitectul A. Razlog)

Monumentul poetului Mihai Eminescu din oraşul Rezina (în colaborare cu sculptorul D. Rusu-Skvorțov şi arhitectul A. Razlog)

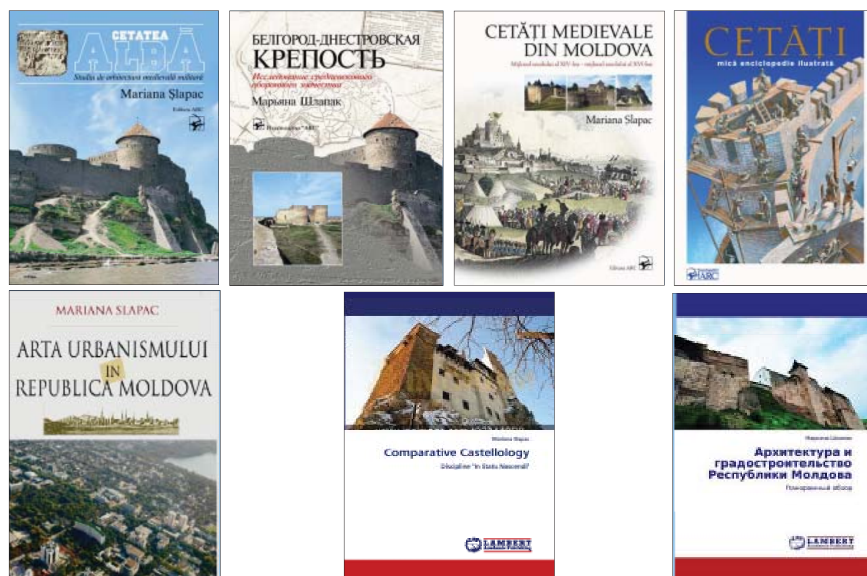
todologie complexă, bazată pe cercetările de teren (măsurători, lucrări de fixare grafică şi fotografică a monumentelor), precum şi coroborarea diferitor materiale informative, publicate sau descoperite în arhive, muzee, biblioteci sau instituţii de restaurare din diferite state europene şi din colecţii particulare. Investigaţiile efectuate au permis completarea cu noi date a „dosarului” *castelologiei* (ştiinţa care studiază castelele şi cetăţile) şi relevarea contribuţiei românilor la evoluţia arhitecturii militare universale.

Activitatea editorială a cercetărilor întreprinse a avut ca rezultat 108 lucrări ştiinţifice şi de popularizare a ştiinţei, inclusiv 6 monografii de autor, 3 monografii colective, o enciclopedie de autor şi o enciclopedie colectivă, editate în Republica Moldova, România, Ucraina, Rusia, Letonia, Belarus şi Germania. Cele mai performante rezultate sunt înglobate în următoarele studii monografice şi enciclopedice de autor: *Cetatea Albă. Studiu de arhitectură militară medievală* (Editura ARC, Chişinău, 1998), *Белгород-Днестровская крепость. Изучение средневекового оборонного зодчества* (Editura ARC, Chişinău, 2001), *Cetăţi din Moldova medievală (mijlocul secolului al XIV-lea – mijlocul secolului al XVI-lea)* (Editura ARC, Chişinău, 2004), *Arta urbanismului din cele mai vechi timpuri până în prezent. Privire de ansamblu* (Tipografia AŞM, Chişinău, 2008), *Cetăţi din Ţara Moldovei* (Editura ARC, Chişinău, 2008), *Градостроительство Республики Молдова. Панорамный обзор* (Editura Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2012) ş.a.

De menţionat că monografia despre arhitectura de apărare din Moldova a fost introdusă în 2004 în lista celor mai apreciate de cititori 10 ediţii ale anului întocmită de Biroul de Informare al Consiliului Europei în Moldova, monografia despre arta urbanismului din Republica Moldova a figurat în iunie 2011 în lista celor mai solicitate 5 cărţi din Biblioteca Naţională a Moldovei, enciclopedia ilustrată despre cetăţile moldoveneşti a fost distinsă cu două premii la Salonul Internaţional de Carte Românească la Iaşi, iar monografia colectivă *Simboluri naţionale ale Republicii Moldova* (coordonator şi redactor ştiinţific S. Andrieş-Tabac) a fost desemnată în 2011 drept Cartea anului la Salonul Internaţional de carte din Chişinău. Pentru succesele obţinute în domeniul ştiinţific mi s-au acordat medalii şi diplome academice, universitare, ministeriale şi ale organizaţiilor nonguvernamentale, inclusiv în România, Ucraina, Turcia şi Azerbaidjan, iar în anul 2008 am câştigat Concursul Naţional de Susţinere a Ştiinţei, organizat de Academia de Ştiinţe a Moldovei şi Banca de Economii S.A., devenind „Savantul anului” în domeniul ştiinţelor umanistice.

Lucrările noastre au o circulaţie şi apreciere internaţională, în special în România, Ucraina, Turcia, Rusia, Polonia, Suedia, Germania, SUA ş.a. Ultimul capitol din publicaţia cunoscutului specialist în fortificaţii James R. Mathieu din Universitatea Penn Museum din Pennsylvania (SUA) „An Architectural Appraisal of the Fortress of Akkerman” (http://www.akkermanfortress.org/architecture.html, 2008) este intitulat „Interesting Maps and Plans in Şlapac” („Planuri şi hărţi interesante după Şlapac”).

De remarcat că planul oraşului Iaşi din 1789, descoperit de noi în Arhiva Militară a Rusiei din Moscova, se consideră astăzi cel mai complet şi mai calitativ plan al acestei urbe din întregul Evul Mediu.

Monografii şi enciclopedie de autor editate în Republica Moldova şi Germania

În circuitul ştiinţific a fost introdusă şi imaginea cetăţii Chilia – una din cele mai enigmatice fortificaţii din spaţiul românesc, astăzi inexistentă, considerată odinioară, împreună cu Cetatea Albă, „poarta creştinătăţii", „cheia şi poarta a toată Ţara Moldovei, a Ungariei şi a Ţării de pe Dunăre (Ţara Românească)" şi „plămânii Moldovei".

Alte publicaţii ştiinţifice sunt dedicate evoluţiei urbane şi organizării teritoriale a oraşelor istorice, morfologiei obiectivelor arhitecturale, caracteristicilor esenţiale ale „stilului moldovenesc", influenţelor externe asupra arhitecturii naţionale, ţesutului urban, compoziţiei urbane şi determinantelor contextului urban ş.a. Au fost sistematizate numeroase informaţii documentare referitoare la ansambluri monastice, edificii ecleziastice şi construcţii civile, fiind evidenţiat specificul lor arhitectural-planimetric şi compoziţional. Au fost cercetate procedeele şi tehnicile de construcţie şi s-au oferit date noi despre arhitecţi şi meşteri care au contribuit la proiectarea şi edificarea monumentelor. Studiul arhitectural a reclamat şi „punerea în ecuaţie" a inscripţiilor oficiale şi neoficiale, a diverselor semne şi reprezentări făcute de pe zidurile vechilor construcţii, care, pe lângă semnificaţie decorativă, au şi o mare valoare informativă.

Am fondat *o nouă disciplină istorică – castelologia comparata*, al cărei obiect de studiu îl constituie evoluţia arhitecturii militare universale, privită prin prisma surselor, influenţelor, rezistenţelor la influenţe, paralelismelor şi replicilor creatoare. Castelologia comparată depăşeşte cadrul unui simplu studiu comparatist-paralelologic, fiind o disciplină autonomă, cu elemente din alte discipline comparate: arhitectură, urbanism, arheologie, artă s.a. Orice operă de arhitectură militară poate fi examinată prin prisma izvoarelor şi influenţelor prezentate de şcoli, curente, obiecte exemplare şi meşteri reputaţi, sub aspectul unor constante şi creaţii arhitecturale cu valoare de unicat.

Castelologia comparată poate modela procese de geneză şi continuitate, precum şi unităţi structurale, soluţii funcţionale, sisteme constructive, principii compoziţionale, rezolvări plastice ş.a. Ea operează cu şiruri genetice, grupuri vizuale şi serii tipologice şi evolutive. Castelologia comparata poate să existe şi să se dezvolte de sine stătător, având ca model de bază întreg patrimoniu al arhitecturii de apărare. Dezvoltarea acestei discipline, recunoscută deja în plan naţional şi în cel internaţional, inclusiv de Comitetul Internaţional pentru fortificaţii ICOFORT de pe lângă UNESCO, va oferi noi posibilităţi de promovare, valorificare şi protecţie a monumentelor de arhitectură fortificată.

Monografia de autor *Comparative Castellology – Discipline in Statu Nascendi*, editată în limba engleză în Germania (Editura Lambert Academic Publishing, Saarbrücken, 2012) şi prefaţată de James R. Mathieu poate fi procurată astăzi pe 470 site-uri din Germania, America, Anglia, Franţa, Olanda, Suedia, Italia, Polonia, Cehia, Rusia, Ucraina, Japonia, Coreea de Sud, China, India, Africa de Sud, Australia şi alte ţări.

Actualmente, mai multe rezultate ştiinţifice se folosesc la alcătuirea cursurilor didactice „Istoria arhitecturii în România" (Universitatea de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu" din Bucureşti), „Istoria urbanismului în România" (Universitatea Politehnică din Timişoara), „Istoria arhitecturii în Ucraina" (Academia de Arhitectură şi Construcţii din Odesa), „Istoria arhitecturii şi urbanismului în Republica Moldova" (Universitatea Tehnică din Chişinău), în scopuri turistice, expoziţionale, muzeografice, de popularizare a ştiinţei ş.a. Anumite rezultate se utilizează în proiecte arhitecturale internaţionale, în investigaţii arheologice şi istorice, precum şi în procesul de cercetare, restaurare şi conservare a fortificaţiilor din Moldova istorică.

Dezvoltarea disciplinelor menţionate este de o stringentă actualitate într-un stat european care protejează, valorifică şi îşi promovează monumentele istorico-culturale şi care este parte a mai multor Convenţii internaţionale în domeniul patrimoniului cultural. Ameliorarea cadrului naţional legislativ, realizarea săpăturilor arheologice sistematice, aplicarea celor mai progresiste metode de restaurare şi conservare, antrenarea în lucrările de cercetare a colectivelor internaţionale în cadrul noilor proiecte europene, înscrierea unor monumente de unicat în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, organizarea unor foruri ştiinţifice, expediţii, ateliere de creaţie, şcoli de vară şi lucrări exemplare de restaurare cu participarea specialiştilor din diferite ţări, crearea noilor rute turistice tematice, editarea mai multor publicaţii multilingve în scopuri turistice şi de popularizare ş.a. – toate acestea ar fi măsurile concrete care ar contribui la alinierea ţării noastre la standardele internaţionale în domeniul patrimoniului cultural.

Monumentele şi operele de artă aparţin nu doar prezentului, ci şi viitorului.

Monumentele şi operele de artă aparţin nu doar unei naţiuni, ci şi umanităţii întregi.

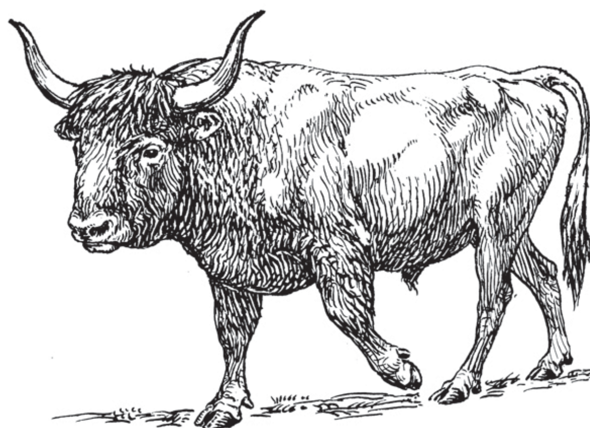
Note

1. Simbolurile naţionale ale Republicii Moldova, coordonator şi redactor ştiinţific S. Andrieş-Tabac. Chişinău, 2010, p. 510.

2. Н. Сафронов. Рекомендация на конкурс по замещению должности члена-корреспондента Академии наук Молдовы, 12 ноября 2012 г., стр. 1.

ZIMBRUL ÎN TOPONIMIA ROMÂNEASCĂ

Dr. hab. ***Anatol EREMIA***

THE AUROCH IN ROMANIAN TOPONYMY

Summary: A few hundred years ago, the auroch lived freely in some mountainous regions of Europe and Asia. Currently, the lofty animal is kept in captivity, in some zoological gardens and natural reservations. The causes for the disappearance of auroch are massive forest clearing, forest exploitation and illicit activities of poachers. In order to save the species, in European countries, the auroch was declared a unique natural monument being protected by law. This information, as well as some toponymous historical evidence and arguments on the past habitat and spreading areas of the auroch are exposed in this article.

Keywords: auroch, extinction, unique natural monument, toponyms

Rezumat: Acum câteva sute de ani, zimbrul locuia liber în unele regiuni muntoase din Europa şi Asia. În prezent, semeţul animal e ţinut în captivitate, în unele menajerii şi rezervaţii naturale. Cauzele dispariţiei zimbrilor sunt defrişarea masivelor de pădure, exploatările silvice şi activitatea ilicită a braconierilor. Pentru salvarea speciei, în ţările europene zimbrul a fost declarat monument unic al naturii şi este protejat prin lege. Aceste informaţii, precum şi unele dovezi istorice şi argumente toponimice privind habitatul şi ariile de răspândire în trecut a zimbrului sunt expuse în acest articol.

Cuvinte-cheie: zimbru, dispariţie, monument unic al naturii, toponime.

Zimbrul este cel mai masiv, cel mai viguros şi puternic animal din Europa. Are o greutate de până la 900 kg, o lungime de aproximativ 3 m şi o înălţime de aproape 2 m. Partea de dinainte a corpului, musculoasă şi robustă, este acoperită cu un păr lung, de culoare gri-maro, formând mai jos aşa-numita barbă, partea din urmă a corpului (crupa) fiind relativ mai mică. Acest animal trăieşte până la 28 de ani în captivitate şi mai puţin în sălbăticie.

În trecut, aceste animale vieţuiau în zonele de pădure şi uneori în pajiştile de câmpie. În prezent, zimbrul este considerat o specie de animale în pericol de dispariţie. În unele regiuni din Europa de Vest zimbrii au dispărut încă în sec. al XI-lea, supravieţuind până în sec. al XIV-lea doar în Munţii Ardeni (Franţa, Belgia). În Europa de Est ei au rezistat până în sec. al XVIII-lea. După informaţiile specialiştilor, în Moldova ultimul exemplar a fost ucis în anul 1762, iar în Transilvania – în 1790.

Ca animal de vânătoare, zimbrul era considerat o prioritate a regilor poloni şi a ţarilor ruşi. Anume regii poloni au luat măsuri pentru ocrotirea acestei specii de mamifere. Astfel, Sigismund August al II-lea (1520-1572) a emis un decret care prevedea pedeapsa cu moartea pentru braconierii de zimbri. În sec. al XIX-lea, după ce o parte din teritoriul Poloniei, împreună cu Pădurea Bialoweza, a fost anexată la Imperiul Rus, Ţarul Alexandru I (1777-1825) a emis un ukaz prin care zimbrul era declarat specie ocrotită de lege. Şi în Germania zimbrul a fost declarat ca monument unic al naturii. Pe la mijlocul sec. al XIX-lea, turma de zimbri din Polonia număra deja câteva sute de exemplare. Însă în timpul Primului Război Mondial această populaţie de zimbri a fost decimată cumplit de trupele germane, de soldaţii ruşi în retragere şi de braconieri.

În anul 1923 a fost înfiinţată Societatea Internaţională pentru Ocrotirea Zimbrilor. Au fost aleşi pentru înmulţire mai mulţi zimbri de rasă, în grădinile zoologice s-au creat condiţii favorabile pentru reproducerea speciei. La începutul sec. al XXI-lea, în Polonia trăiau deja 700 de zimbri. Turme de zimbri s-au format şi în Belarus, Ucraina, Lituania, Rusia. Astfel, *împăratul codrilor* a fost salvat de la dispariţie. În România, câteva exemplare pot fi admirate în Rezervaţia „Dragoş-Vodă” de la Vânători (jud. Neamţ), la Neaga-Buşcani (jud. Dâmboviţa), în Grădina Zoologică din Târgovişte, Grădina Zoologică din Bucureşti, mai peste tot fiind aduşi din Polonia.

De pe malul Nemanului, din Polonia au fost aduşi şi la noi, pe malul Prutului, în „Pădurea Domnească”, 3 zimbri, găzduiţi fiind de „Zimbrăria” de lângă satul Moara Domnească (rn. Glodeni). Munţii Carpaţi şi câmpiile din zonele subcarpatice adăpos-

teau în libertate zimbri până în sec. al XVIII-lea. Nu-i întâmplător faptul că pe stema Moldovei figurează ca însemn heraldic capul unui zimbru, acesta găsindu-şi explicaţie în cunoscuta legendă despre întemeierea statului moldav de către Dragoş Vodă la 1359.

Răspândirea teritorială a zimbrilor e reflectată în toponimie din cele mai vechi timpuri. Căci a desemna un loc cu numele unui animal însemna, în cele din urmă, a fixa prezenţa speciei respective în acel loc. Arealul de frecventă atestare documentară a toponimelor în discuţie cuprinde de obicei regiunile păduroase ale Carpaţilor, precum şi zonele precarpatice de câmpie.

În documente, aceste nume topice apar menţionate atât în formele originare de limbă română (*Dealul Zimbrului, Poiana Zimbrilor, Valea Zimbrilor, Zimbroaia*), cât şi în variantele de traducere în slavonă (*Zubreane, Zubriceane, Zubricovţi, Zubricăuţi*). Ce-i drept, uneori, atât numele originare româneşti, cât şi variantele slave, ar putea proveni, indirect, din numele de persoane respective preexistente (*Zimbrea, Zubrea, Zubr, Zubric*).

Inserăm în continuare câteva nume de locuri şi localităţi atestate în documentele vechi: *Zubrăuţi*, sat dăruit de domn în 1374 lui Litavor (nelocalizat); *Sat unde a fost Zubrea,* localizat pe Prut, lângă actualul sat Roşu din raionul Cahul, menţionat la 1425; *Zubreuţi,* sat pe Prut, lângă satul Cobani (rn. Glodeni), întărit prin act domnesc lui Dan Uncleata la 1429; *Zubriceni,* actualul sat Zăbriceni din raionul Edineţ, dăruit în 1429 lui Radu grămătic; *Poiana Zimbrilor,* loc de pădure în Carpaţii Orientali (1520); *Zubreşti,* actualul sat Zubreşti din raionul Străşeni (1622); *Zimbreni* (*Zâmbreni*)*,* sat în jud. Suceava şi Iaşi (sec. XIX).

Până în prezent, pe teritoriul republicii s-au păstrat doar câteva nume de sate dintre cele existente cândva: *Zăbriceni* (rn. Edineţ), *Zâmbreni* (rn. Ialoveni), *Zubreşti* (rn. Străşeni).

Mihai Ţăruş. *Nodul gordian*, asamblaj-5 piese, u/p, 1060×1150×50 mm, 2007

ŞTEFAN CEL MARE ŞI NEAMUL RAHMANINOVILOR (140 ani de la naşterea marelui compozitor)

Dr. hab. ***Aurelian DĂNILĂ***
Academician coordonator al Secției Științe umanistice şi arte a AŞM

ŞTEFAN CEL MARE AND THE LINEAGE OF RACHMANINOV

Summary: The less known thing that Ştefan cel Mare is a grandfather of one of the greatest musicians of the XX century – Sergey Rachmaninov. We learn from „Historical data on the origin of the nobles Rachmaninov" published in Kiev in 1895 of the occupation of many generations of the Rachmaninov, who worked especially in the fields of Military Science, Literature and Music.

Keywords: Stefan cel Mare, Rahmaninov, son, nephew, grandson, music, soldiers, concert, pianist, complot, Ecaterina.

Rezumat: Unul din momentele puțin cunoscute se referă la faptul că Ştefan cel Mare ar fi bunelul unuia din muzicienii iluştri ai secolului XX – Serghei Rahmaninov. Acest lucru îl aflăm din „Datele istorice cu privire la originea nobililor Rahmaninov", publicate la Kiev în anul 1895, cu privire la preocupările multor generații Rahmaninov, care au activat, în particular, în sfera științei militare, literaturii şi muzicii.

Cuvinte-cheie: Ştefan cel Mare, Rahmaninov, fiu, nepot, strănepot, muzică, militari, concert, pianist, complot, Ecaterina.

În a doua jumătate a secolului al XV-lea, la cârma Moldovei veni unul dintre cei mai viguroşi bărbați ai neamului, ca timp de aproape cincizeci de ani să făurească o țară puternică şi frumoasă, al cărui popor a ştiut să-l prețuiască de-a lungul secolelor, dându-i şi astăzi cinstea cuvenită – Ştefan cel Mare şi Sfânt. Sub aspect istoric, este cea mai glorioasă personalitate a neamului, care a creat şi păstrat un stat ce s-a impus cu o autoritate binemeritată în această parte a Europei.

La noi, din câte ştim, nu s-au făcut suficiente cercetări fundamentale despre marele voievod (din ceea ce am reuşit să cunoaştem, am găsit multe lucruri inexacte, controversate) – pare-se că nici vremurile de odinioară nu erau din cale-afară de încurajatoare pentru asemenea investigații. A venit însă timpul să aflăm mai multe despre figurile proeminente ale acestui plai, pentru ca urmaşii urmaşilor noştri, cunoscând adevărul adevărat, să se poată mândru cu marii înaintaşi.

Am dori să ne referim, în cele ce urmează, la un lucru mai puțin cunoscut (sau chiar total necunoscut) majorității cititorilor. Ştefan cel Mare este bunicul (cu mulți, mulți de „stră" înainte) a unuia dintre cei mai mari muzicieni ai secolului XX – Serghei Rahmaninov. Pentru confirmare este necesar să ne amintim, mai întâi, de familia şi unele episoade din viața personală a domnitorului.

Se ştie că, fiind căsătorit de trei ori, Ştefan cel Mare a avut copii cu fiecare soție, dar, în paralel, şi odrasle nelegitime. Prima nevastă, Evdochia, fiica cneazului de Kiev Simion Olelkovici, îl naşte în 1464 pe Alexandru, iar în 1466 – pe Elena, care va deveni cneaghină a Moscovei. Cea de a doua soție, Maria de Mangop, naşte trei copii: Bogdan, Iliaş şi Petru. Primii doi aveau să moară la o vârstă fragedă (despre Petru se mai spune că ar fi fost nelegitim). În 1478 domnitorul Moldovei se căsătoreşte pentru a treia oară. Soție îi devine Maria Voichița, fiica lui Radu cel Frumos, voievodul Munteniei. În 1481 se naşte Bogdan-Vlad care moşteneşte, în 1504, scaunul domnesc şi devine cunoscut sub numele de Bogdan cel Orb. Bogdan-Vlad a avut o soră, Maria.

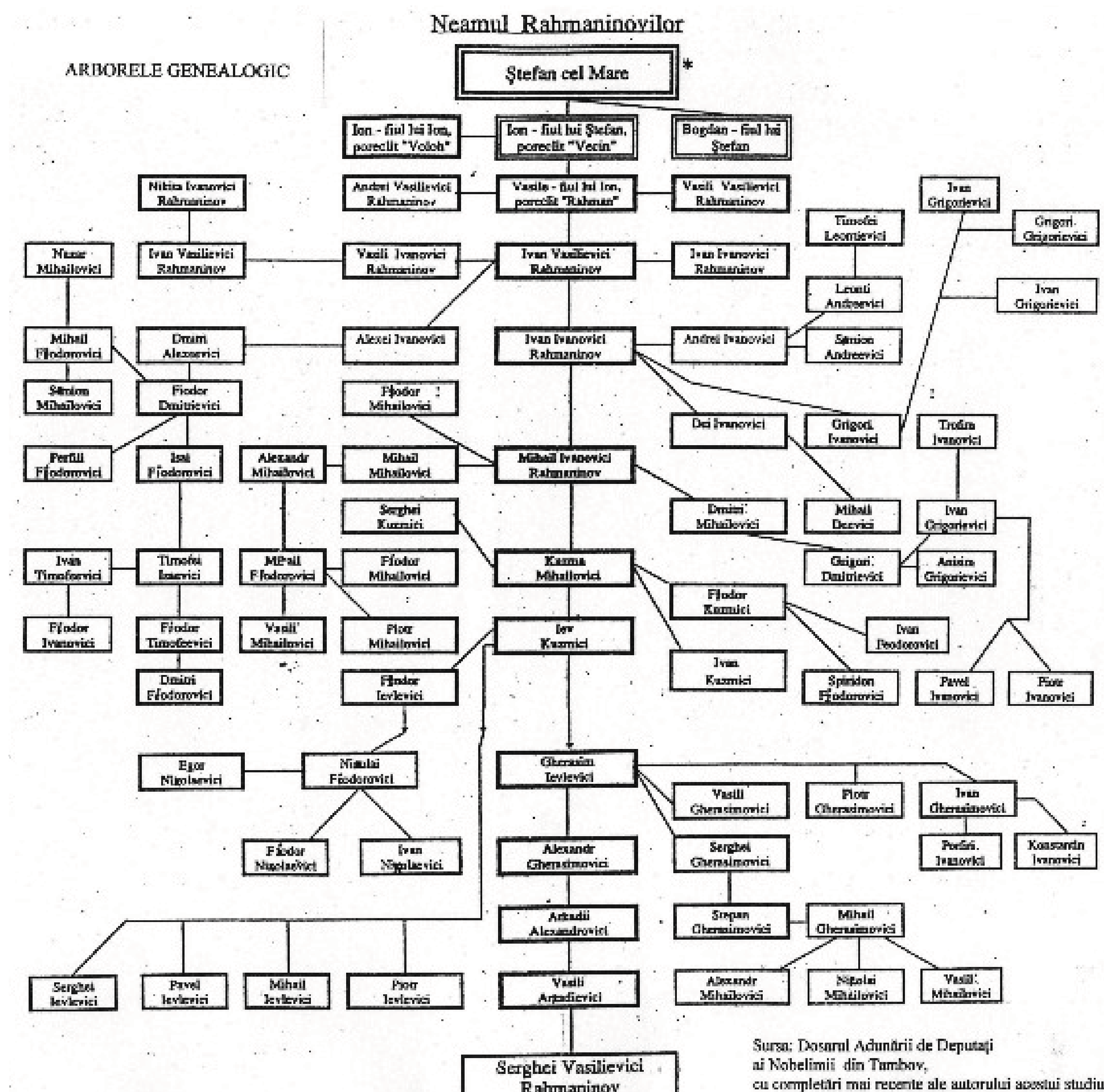
Câțiva copii nelegitimi a avut cu marele voievod o oarecare Marusea. Din alte legături sentimentale se mai cunosc Petru Rareş (devenit ulterior domnitor), două fete măritate cu nobili din Polonia şi un fiu, Ion.

Anume acest Ion, în 1490 (se mai presupune şi 1491), vine cu doi feciori ai săi, Vasile şi Ion, la Moscova, la sora lui Elena, care era căsătorită deja de câțiva ani cu Ivan cel Tânăr, fiul țarului Ivan Vasilievici. Trista istorie a Elenei se cunoaşte, amintim doar că după moartea prematură a soțului ei, Ivan cel Tânăr, Dimitrie, fiul Elenei şi nepotul lui Ivan al III-lea şi al lui Ştefan cel Mare, devine moştenitor al tronului. Însă după a doua căsătorie a lui Ivan Vasilievici cu grecoaica Sofia Paleologu şi naşterea feciorului Vasilii, dar şi în urma intrigilor de la curte, Elena va muri în închisoare în 1502, iar peste şapte ani, în vârsta de 25 de ani, se va despărți de cei vii şi fiul ei, Dimitrie (există o versiune cum că ar fi fost otrăvit de grecoaică).

… Ion sosi în Rusia fără permisiunea Marelui cneaz. Exista însă o lege a lui Ivan al III-lea, potrivit căreia un străin poate veni la Moscova numai după ce devine posesorul unui document special. Supărarea lui Ivan Vasilievici a fost mare, drept urmare fiind trimiterea lui Ion în oraşul Uglici,

unde locuia fratele suveranului, Andrei Vasilievici. Aici, în Uglici, oaspetele moldovean, devenit în scurt timp Ivan cu porecla „Vecin”, s-a stabilit cu cei doi feciori ai săi. (După o versiune, porecla de „Vecin” provine dintr-o discuție pe care a purtat-o domnitorul Moldovei cu feciorii săi în timpul împărțirii unei moşii. Când Ion întrebase cam pe unde sunt pământurile repartizate lui, Ştefan cel Mare ar fi spus că el, Ion, va fi vecin cu Bogdan. De atunci Ion purta porecla de „Vecin”. Cu ea a şi venit în Rusia).

Andrei Vasilievici l-a primit mai mult sau mai puțin binevoitor, oferindu-i câteva sate, moşii, care ulterior au fost înscrise ca proprietate a Rahmaninovilor. Feciorii lui Ivan Vecin erau porecliți în Uglici „Voloh” (Ion în Rusia devenise, ca şi tatăl său, Ivan) şi „Rahman” (Vasile). Porecla „Voloh” (Valahu) venea de la Valahia, iar care ar fi originea poreclei „Rahman” e greu de spus. Am putea fi de acord cu presupunerea unuia dintre reprezentanții familiei Rahmaninov, care afirmă că „rahman” sau „rahmanin”, după dicționarul lui Dal, ar însemna în unele regiuni ale Rusiei – „vesel”, „vorbăreț”, în alte localități – „bun la inimă”, „slab de caracter”. Nu este exclus că porecla lui Vasile provine de la o trăsătură a caracterului său. Cert însă este că acest Vasile Rahman, nepotul direct al domnitorului Moldovei Ştefan cel Mare, porneşte arborele genealogic al Rahmaninovilor. În registrul genealogic al timpului se menționează, printre altele, că până în 1751 pe stema de familie a Rahmaninovilor era zugrăvit un cap de taur – stema statului moldav.

Sursa: Dosarul Adunării de Deputați ai Nobelimii din Tambov, cu completări mai recente ale autorului acestui studiu

Odată cu venirea lui Vasilii al III-lea, feciorul lui Ivan Vasilievici şi Sofiei Paleologu, la cârma statului, situația Rahmaninovilor se complicase, deoarece Marele Cneaz în mod intenționat îi ținea pe aceştia din urmă mai departe de Moscova şi sub o supraveghere specială, ca să nu apară prin preajma curții rude de-ale fostei țarevne Elena şi ale fiului ei, Dimitrie.

După moartea lui Vasilii al III-lea, în statul rus începe o perioadă de incertitudine provocată de diverse intrigi, de venirea la conducere a Elenei Glinskaia, apoi a lui Ivan Groznâi. Anii treceau şi, îndepărtați de centru, Rahmaninovii se transformau din familie de neam domnesc în intelectuali provinciali obişnuiți. Mai târziu însă, judecând după mărturiile unuia din Rahmaninovi, Perfilii, dar şi în urma studierii „Datelor istorice despre obârşia nobililor Rahmaninov", lucrare publicată în 1895 la Kiev, aflăm că de-a lungul deceniilor şi secolelor Rahmaninovii şi-au spus cuvântul mai ales în domeniul militar.

Cariera militară a început chiar de la Vasile, poreclit „rahman", au urmat Andrei şi Ivan, cel din urmă făcându-şi slujba cu mult succes în Kiev. Pe parcursul anilor, numeroşi Rahmaninovi, discipoli ai celor amintiți, şi-au făcut serviciul militar în calitate de ofițeri superiori, alții trecând în retragere şi devenind apoi chiar voievozi. Prin diferite isprăvi s-au evidențiat coloneii Dei Ivanovici, Nazar Mihailovici, Fiodor Timofeevici, Anisim Grigorievici şi alți reprezentanți ai familiei Rahmaninov. Primind moşii drept răsplată „pentru serviciul sârguincios", dar şi „pentru devotamentul pentru țar şi Patrie", Rahmaninovii puteau fi întâlniți pe la mijlocul secolului XVIII în Reazan, Voronej, Kursk, Tambov şi în alte regiuni ale Rusiei.

E de menționat faptul ca frații Fiodor şi Gherasim Rahmaninov au participat activ la înfăptuirea loviturii de stat din 24-25 noiembrie 1741, în urma căreia tronul Rusiei a fost ocupat de Elizaveta Petrovna. Împărăteasa n-a ezitat să le mulțumească devotaților soldați, avansându-i în grad, dându-le noi moşii şi declarându-i printr-un ukaz special „nobili superiori ai Curții" – titlul cu drept de moştenire şi pentru copiii acestora, dar şi pentru cei ce urmau să se nască din neamul lor.

În afară de militari, găsim la Rahmaninovi şi un savant cu renume, Ivan Rahmaninov, profesor al Universității din Kiev, al cărui tată, tot Ivan, fusese cu regimentul său prin Silezia, Saxonia, Boemia, ajunse până în Bavaria. Iar în 1845 luptă împotriva turcilor pe teritoriul Moldovei sub conducerea generalilor Liprandi şi Şoimanov. În 1856, tânărului savant Ivan Rahmaninov, despre care amintisem, în urma susținerii disertației cu tema „Baza teoriei mişcării relative" i se conferă gradul de doctor în studii matematice şi astronomice. De câteva ori este ales decan al Facultății de fizică şi matematică a Universității din Kiev, prorector, iar în 1881 devine rector al acestei instituții. Autor a mai multor lucrări ştiințifice, Ivan Rahmaninov a fost decorat cu cele mai înalte distincții ale timpului.

Mulți dintre Rahmaninovi, chiar militari fiind sau având o altă ocupație, manifestau un viu interes pentru literatură, artă sau muzică.

O atenție deosebită merită un alt Ivan Rahmaninov, fiul acelui Gherasim care a participat la amintita lovitură de stat. Ivan Gherasimovici, care toată viața a făcut slujba militară, fiind obsedat de literatură, a lăsat numeroase traduceri, dar şi lucrări originale. A fost preocupat de creația lui Voltaire (pe care a tradus-o integral), propagând filosofia acestuia şi considerând-o fără egal în domeniu.

Începând cu 1790, când Ivan Gherasimovici Rahmaninov se făcuse proprietarul unei tipografii în Petersburg, au văzut lumina tiparului numeroase lucrări ale lui Mersier, Miller, ale altor enciclopedişti progresişti. Era personal cunoscut cu I.A. Krâlov şi G.R. Derjavin, dar şi apreciat de aceştia ca „un foarte bun literat". Într-un timp, Ivan Andreevici Krâlov edita împreună cu I.G. Rahmaninov jurnalul „Politica duhov", iar când acesta din urmă, retras din armată, se mută cu traiul în satul Kazinka din gubernia Tambov, marele fabulist nu uită să-l viziteze cu regularitate.

I. Rahmaninov transferase în Kazinka şi tipografia sa. După publicarea cărții cu „toate operele, până acum netraduse în limba rusă, ale domnului Voltaire…" începe un scandal care se termină cu distrugerea tipografiei şi arderea exemplarelor care mai rămaseră în depozit.

Revoluția franceză şi executarea regelui Ludovic al XVI-lea au creat un mare disconfort la curțile europene. Şi Ecaterina a II-a, liberală până la acel eveniment istoric, susținătoare a tot ce era nou în ştiință şi literatură, de data aceasta, speriată de unii „prieteni" ai lui I. Rahmaninov, a ordonat ca tot ce este editat în Kazinka din creația lui Voltaire sau a altor francezi, să fie distrus. În felul acesta, au fost arse peste 500 de cărți ce se aflau în depozit, printre care trei denumiri traduse de însuşi Rahmaninov: „Operele alegorice, filozofice şi critice ale domnului Voltaire", „Ura învinsă prin dragoste" şi „Testamentul politic al domnului Voltaire".

Un alt fiu al lui Gherasim Rahmaninov, Alexandr, tot militar, era un violonist excelent. Se

retrage de timpuriu din armată şi, împreună cu soţia, se stabileşte în localitatea Znamenskoie, gubernia Tambov, unde organizează un cor şi o orchestră de muzică populară. Moare în floarea vârstei în urma unei răceli. Feciorul lui Alexandr, Arkadii, gusar, aghiotant al generalului Vranghel, a preluat de la părinţi aptitudinile muzicale, devenind un pianist virtuos, care trezea curiozitatea şi admiraţia multor muzicieni profesionişti ce veneau în turneu la Tambov. Când se afla la Petersburg, Arkadii Rahmaninov era invitat întotdeauna la contele Veliegorski pentru a participa la seratele muzicale, renumite în capitală. Avea şi lucrări proprii, unele din ele fiind chiar editate.

Akadii Alexandrovici Rahmaninov a fost să fie bunicul, prin fiul său Vasile, al marelui compozitor şi pianist al secolului XX Serghei Rahmaninov, nepot cu mulţi de „stră” înainte şi al domnitorului Moldovei Ştefan cel Mare.

… Unul dintre Rahmaninovii de la sfârşitul secolului trecut a încercat să elaboreze arborele genealogic al familiei, recunoscând că pot fi omiteri şi inexactităţi. Ultimele „crenguţe” din vârful acestui Arbore genealogic astăzi se află în Elveţia, unde locuiesc descendenţii genialului muzician, deci şi ai celui care a fost şi este mândria naţiunii noastre – Ştefan cel Mare şi Sfânt.

Bibliografie

1. Рахманинов П. Исторические данные о роде Рахманиновых. Киев, 1985.
2. Бэлза И.Ф. С.В. Рахманинов. Москва, Музгиз, 1947.
3. Алексеев А.Д. С.В. Рахманинов. Жизнь и творческая деятельность. Москва, Музгиз, 1954.
4. Рахманинов С.В. Письма, Москва. Музгиз, 1955.
5. Бажанов Н. Рахманинов. Москва, „Молодая гвардия”, 1962.

Mihai Ţăruş, *Amplitudinea semnului*, u/p, 1250×850 mm, 2007

МЕЖДУНАРОДНАЯ АССОЦИАЦИЯ АКАДЕМИЙ НАУК – ЭФФЕКТИВНАЯ ПЛАТФОРМА ДЛЯ МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА

Михаил БАРБУЛАТ,
Директор Департамента европейской интеграции и международного сотрудничества, Академия наук Молдовы
Игорь СЕРОТИЛА,
Консультант, Академия наук Молдовы

В этом году исполняется 20 лет со дня основания Международной Ассоциации Академий Наук (МААН). За время своего существования, МААН внесла существенный вклад в развитие научно-технического и инновационного сотрудничества между странами – членами Ассоциации.

Международная Ассоциация Академий Наук является неправительственной организацией, созданной с целью объединения усилий академий наук для решения, на многосторонней основе, важнейших научных проблем, для сохранения существующих и развития новых творческих связей между учеными наших стран.

МААН была создана в 1993 году. Основы организации были положены на учредительном собрании МААН, которое состоялось 23 сентября 1993 года в Киеве, в Институте теоретической физики АН Украины. На правах полноправного члена в состав МААН вошли академии наук всех стран СНГ и Вьетнама, а академии наук Словакии и Чехии участвуют в работах МААН в качестве наблюдателей.

Каждая из академий наук, входящих в состав Ассоциации, является полностью независимой во всех аспектах своей деятельности. Решения Ассоциации по данным вопросам имеют для ее членов исключительно рекомендательный характер.

На сегодняшний день МААН объединяет не только национальные академии наук стран Содружества Независимых Государств, Грузии и Вьетнама. Ряд известных в СНГ и в мире научных организаций, университетов и фондов обладают статусом ассоциированных членов МААН. Среди них: Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, Московский физико-технический институт (государственный университет), Объединенный институт ядерных исследований, Национальный исследовательский центр «Курчатовский институт», Российский гуманитарный научный фонд, Российский фонд фундаментальных исследований и др.

Со времени создания и по сей день базовой организацией МААН является Национальная Академия наук Украины. Президентом МААН является президент Академии наук Украины, академик Борис Евгеньевич Патон. Символизм местонахождения МААН в Украине подчеркнут тем, что именно в этой стране был впервые закреплен правовой статус организации. Указом Президента Украины, 25 мая 1994 г., МААН была признана международной неправительственной самоуправляемой организации.

Приоритетной задачей МААН является установление конструктивного диалога с государственными структурами стран Содружества Независимых Государств, их информирование о коллективном мнении ученых академий наук стран СНГ. Этой цели служили обращения Совета МААН к главам государств, правительств, парламентам стран СНГ, письма президента Ассоциации в адрес отдельных стран по вопросам функционирования национальных академий наук, встречи членов Совета МААН с президентами Украины, Республики Беларусь, Грузии,

Республики Таджикистан, Кыргызской Республики, Республики Казахстан.

В 1995 и 2007 гг. инициативы МААН по развитию научного сотрудничества рассматривались на заседании Совета глав государств-участников СНГ. На основании инициатив предложенных МААН принимались решения, в частности, направленные на создание совместного научно-технологического пространства в рамках Содружества и активизации сотрудничества государств-участников СНГ в области фундаментальной и прикладной науки. В этом плане МААН совместно с Объединенным институтом ядерных исследований, НИЦ «Курчатовский институт» провела работу по созданию Международного инновационного центра нанотехнологий СНГ, учредительные документы которого подписаны представителями 15 организаций из 9 стран СНГ в Дубне в декабре 2009 г.

При Ассоциации созданы и активно работают научные советы по новым материалам, по фундаментальным географическим проблемам, Совет директоров научных библиотек и информационных центров национальных академий наук, Совет по книгоизданию и ряд других.

В центре внимания МААН также находятся вопросы сохранения и развития научного потенциала, и прежде всего фундаментальной науки, в странах СНГ, предоставления ей эффективной поддержки и помощи, интеграции науки и образования, подготовки научных кадров, создания условий для использования научных достижений и увеличения вклада науки в социально-экономическое развитие государств-участников Содружества. Для достижения этих целей используются совместные исследовательские проекты, а также проекты для популяризации науки и образования, которые содействуют консолидации общества основанного на знаниях, являющегося незаменимым элементом для социально-экономического прогресса.

Существует синергия между приоритетом МААН и Академии наук Молдовы в продвижении фундаментальной науки. Согласно последним наукометрическим данным, научные области химии, физики, техники и наук о материалах составляют 80% вклада Молдовы в глобальный информационный процесс. Аналогичная ситуация наблюдается в большинстве государств-участников СНГ.

Важное место в деятельности МААН занимает вопрос обмена информационными ресурсами, в том числе отчетами, сведениями о международных конференциях, симпозиумах, семинарах, запланированных и проведенных академиями наук, нормативно-правовыми документами, которые принимаются в странах Содружества по вопросам развития и реформирования сферы науки.

МААН организовало большое количество международных симпозиумов, конференций и семинаров. В частности, совместно с ЮНЕСКО за последние десять лет МААН провела шесть крупных международных форумов.

В этом контексте, посильный вклад вносит Ассоциация и в организацию и проведение ежегодных форумов творческой и научной интеллигенции государств-участников СНГ, начало которым было положено в Москве в 2006 г.

На форуме, который состоялся в сентябре 2009 г. в Кишиневе, был подписан Меморандум о взаимопонимании между Международной Ассоциацией академий наук и Межгосударственным Фондом гуманитарного сотрудничества государств-участников Содружества независимых государств (МФГС). В рамках его реализации, МААН в 2010 г. принимала участие в организации конкурса молодых ученых на соискание международной премии «Содружество дебютов», учрежденной МФГС.

Заслуживает внимание и то, что в 2010, 2011 и 2012 годах, во время проведения соответственно в Москве, Киеве и Ашхабаде форумов творческой и научной интеллигенции государств-участников СНГ были проведены совместные заседания МААН и Евразийской ассоциации университетов, которую возглавляет ректор Московского государственного университета им. М. В. Ломоносова академик РАН В. А. Садовничий.

В июне 2013 г. запланировано, под эгидой МААН, проведение очередного научного форума на тему «Отношение общества и государства к науке в условиях современных экономических кризисов: тенденции, модели, поиск путей улучшения взаимодействия».

Следует особо отметить сотрудничество МААН с Организацией Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (ЮНЕСКО) начало которому было положено в 1995 году, после принятия на 28-й Генеральной Конференции ЮНЕСКО директив, касающихся отношений ЮНЕСКО с неправительственными организациями. Это подчеркивает важную роль МААН. Академии наук, входящие в состав Ассоциации, представляют значительную

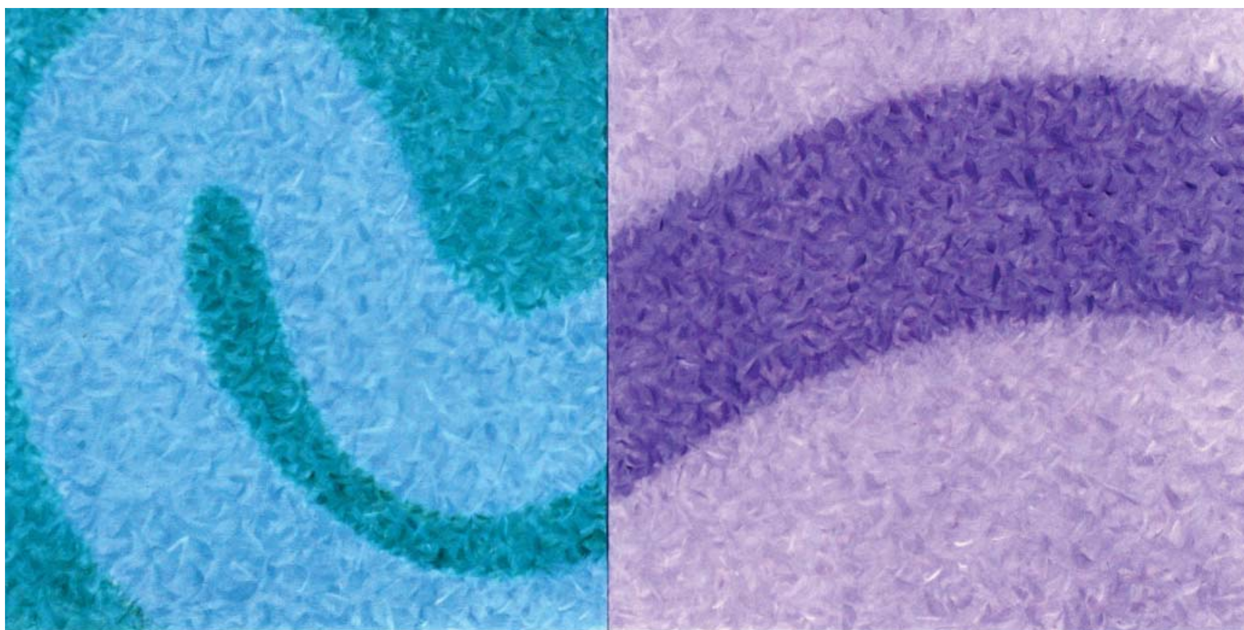
часть мирового научного сообщества, что делает Ассоциацию одним из самых влиятельных вкладчиков в развитие мировой науки. Члены МААН приняли активное участие в реализации программ ЮНЕСКО в области науки. Также, они приняли участие в мероприятиях по подготовке Всемирной конференции по науке (Будапешт, Венгрия, 1999), и играли важную роль в обеспечении реализации последующих действий.

В 2003 г. решением ЮНЕСКО МААН была включена в число организаций, с которыми ЮНЕСКО поддерживает рабочие отношения. Начиная с 2012 года, отношения между ЮНЕСКО и МААН перешли на качественно новый уровень. Сегодня МААН является для ЮНЕСКО официальным партнером и обладает статусом консультанта.

Используя платформу МААН, Академия наук Молдовы подписала ряд важнейших соглашений с национальными академиями наук стран Содружества Независимых Государств, являющимися членами Ассоциации. На основании данных соглашений ежегодно проводятся совместные конкурсы научных проектов, обмен учеными для научных работ, участие в симпозиумах, конференциях, семинарах и т. д. Эти соглашения придали важный импульс сотрудничеству между научно-исследовательскими организациями наших стран. Речь идет при этом о перспективном развитии двусторонних и многосторонних отношений, направленных, прежде всего, на усиленное привлечение к этому молодых исследователей.

Установление конструктивного взаимодействия Академий наук Молдовы с Научными фондами фундаментальных исследований (Российский Фонд Фундаментальных Исследований, Белорусский Фонд Фундаментальных Исследований) приносит ощутимые результаты. Об уровне достигнутого взаимодействия можно судить из следующих примеров. К настоящему времени АНМ и РФФИ заключили соглашения о сотрудничестве, в рамках которого каждые 2-3 года проводятся конкурсы научных проектов, ориентированных на фундаментальные исследования. В 2006-2010 гг., АНМ и РФФИ провели два конкурса проектов научных исследований. На сегодняшний день успешно внедрены результаты 88 совместных молдавско-российских научных проектов. Таких же успехов АНМ добилась в сотрудничестве с Российским Гуманитарным Научным Фондом и Белорусским Фондом Фундаментальных Исследований. Начиная с 2010 года, Академия наук Молдовы и Министерство Науки и Образования Украины поддерживают научно-технические проекты в области исследований, представляющих взаимный интерес для обеих сторон.

Наряду с курсом на европейскую интеграцию Республики Молдова, сотрудничество в рамках МААН является одним из приоритетных направлений в области развития научных связей. Многолетнее сотрудничество, давние тесные узы дружбы и творческие связи между нашими народами сохранились и укрепились.

Mihai Țăruș, *Amplitudinea AS*, u/p, 2×(1000×1000 mm), 2004

SAVANTUL PETRU UNGUREAN – PERSONALITATE NOTORIE ÎN OENOLOGIE

Acad. ***Boris GAINA***
Academician coordonator
al Secţiei Ştiinţe agricole a AŞM

Summary: The personality of the correspondent member of the Academy of Sciences of Moldova, hero of Socialist Labor Petru Ungurean, is a part of the palette of renowned scientists of our nation. His undeniable contribution in the field of oenology, wine ecology, wines quality technology with a low redox potential still remains the basic foundation of the wine science and practice from Moldova. The oenological scientific school created by mem. cor. of ASM Petru Ungurean, connects personalities of science and practice from Moldova, Russian Federation, Ukraine.

On the eve of the anniversary of 120 years since the birth of the famous oenologist (26.08.1894), the scientific community brings its homage to high contribution in science and practice of wine; for the establishment of the national scientific school of winegrowers and winemakers; for development of one of the most important branches of Moldovan national economy - viticulture and winemaking.

Keywords: oenologist, founder, scientific school, winemaker.

Rezumat: Personalitatea membrului corespondent al Academiei de Ştiinţe din Moldova, erou al Muncii Socialiste Petru Ungurean, se înscrie în paleta savanţilor notorii ai neamului nostru. Aportul său incontestabil în domeniul oenologiei, ecologiei viţei de vie, tehnologiei de obţinere a vinurilor de calitate superioară cu un redox potenţial scăzut rămâne şi astăzi fundamentul de bază al ştiinţei şi practicii vitivinicole din Republica Moldova. Şcoala ştiinţifică oenologică creată de m.c. AŞM Petru Ungurean uneşte personalităţi din ştiinţa şi practica din Moldova, Federaţia Rusă, Ucraina.

În preajma jubileului de 120 ani de la naşterea renumitului savant oenolog (26.08.1894), comunitatea ştiinţifică îi aduce omagiul pentru înalta contribuţie la dezvoltarea ştiinţei şi practicii vitivinicole, la crearea şcolii ştiinţifice naţionale de viticultori şi vinificatori, la dezvoltarea uneia din cele mai importante ramuri ale economiei naţionale a Moldovei - viticulrura şi vinificaţia.

Cuvinte-cheie: savant oenolog, fondator, şcoală ştiinţifică, vitivinicultură

M. cor. Petru UNGUREAN
(26.08.1894 – 12.12.1975)

Primele elaborări ale savantului Petru Ungurean ţin de mecanismul oxidării vinurilor, tehnologie strâns legată de ameliorarea calităţii băuturilor alcoolizate tari, precum Madera, Heresul, Portwein-ul, Marsala, Malaga etc. Rezultatele obţinute au constituit baza tezei sale de doctor în oenologie susţinută cu brio în anul 1936 în Krasnodar, pe lângă Consiliul specializat al Institutului Politehnic din acest oraş. Industria vinurilor a obţinut astfel recomandări preţioase, teoretice şi practice, pentru producerea vinurilor tari, oxidate. Totodată, s-a adus o contribuţie esenţială la dezvoltarea ştiinţei oenologice.

În perioada celui de al Doilea Război Mondial, experimentatul savant a condus, în calitate de şampanist, principala fabrică de şampanie (spumant) care funcţiona în URSS (în or. Kibrai – o suburbie a or. Taşkent). În condiţii de deficit acut de materie primă pentru şampanizare (aceasta era adusă din partea europeana a URSS, deoarece în Asia Mijlocie obţinerea vinurilor materie primă pentru şampanizare era anevoioasă), de utilaj tehnologic performant şi de specialişti, întrucât mulţi dintre ei fuseseră mobilizaţi la război, doctorul în ştiinţă Petru Ungurean asigura continuu producerea vinului spumant Sovetskoe şampanskoe pentru Cartierul General al armatei sovietice, Kremlin, dar şi pentru toate ambasadele acreditate în Moscova. Activitatea de zi cu zi a şampanistului era verificată minuţios de organele de securitate, complicând procesul de producţie.

În primăvara anului 1944, când linia frontului era pe râul Prut (operaţia Iaşi-Chişinău), Petru Ungurean revine la baştină şi este angajat în calitatea deţinută anterior în or. Taşkent: şampanist principal al Combinatului de Şampanie din Chişinău. Cu o

experienţă colosală şi deţinător de titlu ştiinţific, Petru Ungurean putea să ocupe orice post de înalt rang: ministru, viceministru al Ministerului Industriei Alimentare a RSSM sau şef de Direcţie viticultură şi vinificaţie al aceluiaşi minister. Însă în perioada respectivă băştinaşii nu erau, de regulă, promovaţi la funcţii înalte din cauza neîncrederii statului bolşevic faţă de populaţia autohtonă. Oricum, proiectele elaborate de către experimentatul specialist, inclusiv cele de revitalizare a complexului vitivinicol, în special a Combinatului Cricova, prezentate autorităţilor republicii, calculele şi argumentele lui convingătoare au fost puse la baza relansării viticulturii şi vinificaţiei.

Printre cele mai importante realizări, merită să fie menţionate studiul soiurilor autohtone de viţă de vie (Feteasca albă, Feteasca regală, Feteasca neagră, Rara neagră, Plavai şi al.), soiurilor aduse din Europa (Aligote, Traminer, Chardonnay, Sovignon, Semilion, Pinot gri, Pinot menie, Pinot blanc, Riesling de Rhin-albe, Cabernet-Sovignon, Merlot, Pinot noir, Gamay freo, Murveder, Pedro-Himenes, Bastardo şi al.), precum şi celor introduse din Georgia (Rcaţiteli, Cinuri, Saperavi, Alexandrouli, Mţvane, Hihvi şi al.). Totodată, dorind să salveze plantaţiile de viţă de vie aflate într-o situaţie catastrofică drept consecinţa a invaziei filoxerei în toată Europa, inclusiv pe plaiul nostru vitivinicol, oenologul Petru Ungurean s-a consacrat studiilor hibrizilor producători direcţi implementaţi în Moldova (Teras, Cuderc, Raiondor, Zeibel, Gaiar, Castel, Seivillard). Savantul a promovat varietăţile rezistente la filoxeră, mildiu şi oidium (Isabella – numită Căpşuna roşie, Lidia – Căpşuna roză, Noah – Căpşuna albă, Teilor, Concord şi al.).

Petru Ungurean, la vârsta de 5 ani, alături de părinţi

Pentru sporirea productivităţii plantaţiilor de viţă de vie în condiţiile în care temperaturile de iarna coborau uneori sub 25-27°C, iar viile sufereau puternic, cercetătorul moldovean studiază profund şi o serie de hibrizi intraspecifici ai viţei de vie, obţinuţi anterior în URSS sau în perioada activităţii recente a domniei sale în Moldova, cum ar fi varietăţile Pervomaiskii, Turiga, Magaraci 217, Doina, Băcioi şi al.

Academicianul Petru Ungurean, în colaborare cu savantul-ecolog P.V. Ivanov, a efectuat un amplu studiu de microraionare a întregului teritoriu al Republicii Moldova, ţinând cont de specializările ce aveau loc, sortimentul producţiei vitivinicole (struguri de masă pentru consum curent, vinuri de diferite tipuri – liniştite şi spumante, seci, dulci, licoroase, tari etc.), destinate pentru imensa piaţă a spaţiului sovietic. Teritoriul republicii a fost clasificat de savant în patru zone: Nord, Centru, Sud, Transnistria (Răsăriteană), aducându-se cele mai convingătoare argumente bazate pe studiul solurilor, expoziţiilor, înclinaţiei pantelor, altitudinilor, condiţiilor climaterice, prezenţa fluviilor şi lacurilor etc. Datorită acestor elaborări, suprafaţa ocupată cu viţa de vie a crescut în perioada de după război, 1945-1955, mai mult de două ori, atingând cifra de cca 150 mii ha.

Şi astăzi rămân notorii rezultatele cercetărilor în domeniul fermentaţiei mustului în flux continuu cu ajutorul instalaţiei speciale din rezervoare verticale unite consecutiv, efectuate de către savantul Petru Ungurean în colaborare cu inginerii L.A. Coşev, S.I. Ţimerman şi microbiologul A.P. Oprea. Ei au abordat, pentru prima dată în istoria oenologiei, practicile din Moldova şi principiile clasice ale biotehnologiei în care levurile selecţionate se multiplică, de asemenea, în flux, iar însămânţarea se face doar în primul rezervor. Aceasta a permis întreprinderilor de vinificaţie de a economisi mai mult de 3-5 ori numărul rezervoarelor care erau atât de necesare în perioada campaniilor de recoltare şi procesare, luând în consideraţie că acestea se produceau în serii limitate. Instalaţia în flux continuu permitea să fie produse pe scară industrială cu cheltuieli reduse vinuri de calitate apreciate, atât liniştite (de masă) cât şi efervescente (spumante). Zeci de întreprinderi din republică şi din ex-URSS au implementat această originală invenţie din oenologia practică, graţie eforturilor depuse de talentatul inovator şi vinificator Petru Ungurean, fapt pentru care el, împreună cu

întregul grup de inventatori, a fost distins cu Premiul de Stat al RSSM (anul 1965).

Printre lucrările teoretice publicate, din domeniul oenologiei practice, ale membrului corespondent al Academiei de Ştiințe a Moldovei (AŞM) Petru Ungurean, merită să fie menționată „Teoria şi mecanismele oxidării vinurilor în practica producerii băuturilor de struguri" (anul 1966), numită de către autor – „Vinuri de masă slab oxidate". Această realizare remarcabilă a savantului a completat de minune rezultatele oenologilor chimişti germani, care au pus bazele noii tendințe mondiale de a produce şi consuma vinuri albe şi roşii de masă neoxidate, vinuri care îşi păstrează naturalețea aromei, culoarea şi gustul strugurilor procesați. Tehnologia inovativă a omului de ştiință Petru Ungurean a fost pusă în practică la fabrica experimentală de vinuri a Institutului de Cercetări Ştiințifice din domeniul Pomiculturii, Viticulturii şi Vinificației, la Combinatul de Şampanie din Chişinău, precum şi în subteranele vinicole din Cricova. Această tehnologie avansată, grație originalității sale, a fost extinsă către anul 1965 în tot spațiul vitivinicol din fosta Uniune Sovietică.

Problema cardinală a calității vinurilor moldoveneşti a fost soluționată în baza studiului de peste 10 ani durată, în toate cele patru zone vitivinicole ale Moldovei, utilizându-se procedeele de separe (amestec de struguri) şi cupajare (amestec de vinuri). Urmare a acestora, au fost obținute vinuri de masă seci, demiseci şi demidulci extrem de originale, cu arome tipice de soi, culoare nativă varietală, gust rond şi extractiv tipice celor mai prestigioase vinuri din lume ca Beaujole, Lafit, Bordeaux, Sauternne, Mossel şi altele. Noile mărci de vinuri albe „Alb de codru", „Floarea viei", „Floreasca", „De Tigheci" şi roşii „Codru", „Codrinschi", „Cabernet", „Pinot noir", „Merlot", „Rară neagră" au fost implementate practic la toate fabricile de vinuri din Republica Moldova, distinse la numeroase concursuri internaționale de vinuri şi se bucurau de o mare popularitate în întreg spațiu ex-URSS. Vinul roşu de masă „Codru", numit la insistența demnitarilor sovietici „Bordeaux", la o întrunire în orăşelul Pițunda a fost înalt apreciat de preşedintele Franței Jorje Pompidu, care a menționat însă că denumirea acestuia ține de „geografia franceză". După acest incident, ministerul respectiv de la Moscova a restabilit denumirea inițială a vinului, „Codru", dată de autor – ilustrul om de ştiință Petru Ungurean.

Actualmente, brandul „Codru", zămislit în laboratorul celui mai iscusit vinificator al plaiurilor noastre – academicianul Petru Ungurean – este mândria națiunii noastre, fiind un vin roşu de calitate superioară tip „Bordeaux" alcătuit din 60-70 % de Cabernet-Sauvignon şi 30-40% Merlot în cupaj, produs în primul rând la S.A. „Cricova". Cognacul (Divinul) „Codru", operă a doi cercetători talentați, Petru Ungurean şi Ion Neagu, a fost realizat de minunatul colectiv „Barza albă" din Bălți. Spumantul „Codru", de asemenea, este o „carte de vizită" a Moldovei. Acestea sunt doar câteva lansări remarcabile ale marelui oenolog moldovean.

Student la specialitatea „Vinificație", autorul prezentului articol (acad. Boris Gaina – n.r.) în anul 1967 a făcut un stagiu practic în Laboratorul de tehnologii condus de m. cor. al AŞM Petru Ungurean, unde a obținut prețioase cunoştințe teoretice şi practice. În anul 1970, la finele studiilor universitare, savantul a apreciat la înalta-i valoare teza de licență a subsemnatului consacrată şampanizării în flux continuu. La finalul recenziei, academicianul Petru Ungurean l-a recomandat pentru urmarea studiilor de doctorat, propunând totodată să fie angajat în calitate de asistent la Catedra de oenologie a Universității Tehnice din Moldova.

Personalitatea academicianului Petru Ungurean, fondator al Şcolii Naționale Oenologice, Vinificator Emerit, Erou al Muncii rămâne a fi pentru totdeauna un exemplu de perseverență, abnegație, înaltă creativitate şi o fermă poziție civică şi patriotică.

Prof. P. Ivanov, m.cor. P. Ungurean, U. Ponomarcenko - directorul Tehnicumului de Vinificație şi Viticultură din Chişinău, M.Konstantinov - directorul filialei din Chişinău a Institutului „Magaraci"

CONTRIBUȚIA LUI K. STANISLAVSKY LA FORMAREA PERSONALITĂȚII CREATOARE A LUI VEACESLAV AXIONOV

Drd. ***Nadejda AXIONOVA***
Dr. ***Angelina Roşca***

K. STANISLAVSKY'S INFLUENCE ON THE FORMATION OF CREATOARE VEACESLAV AXIONOV

Summary: The article reveals the role of Stanislavsky in forming the creative personality of Vyacheslav Aksenov – actor, director, teacher, public figure who made notable contribution in the development of theater arts in the former Soviet republics, including the Republic of Moldova. The author tells about personal contacts of Konstantin Stanislavsky and Vladimir Aksenov, with concrete examples he demonstrates the manifestation of the principles of K. Stanislavsky's theater aesthetics in the directing activities of Aksenov.

Keywords: art principles, drama, acting, theater, art experiences.

Rezumat: Acest articol abordează rolul marelui regizor rus K. Stanislavski în formarea personalității creatoare a lui Veaceslav Axionov – actor, regizor, profesor, figură publică care a avut o contribuție semnificativă la dezvoltarea artei teatrale din fostele republici sovietice, inclusiv Republica Moldova. Autorul relatează despre contactul personal al lui K. Stanislavski cu V. Axionov, aducând exemple concrete despre modul în care s-au manifestat principiile lui K. Stanislavski în practica regizorală a lui V. Axionov.

Cuvinte-cheie: principii creative, arta dramatică, actorie, teatru, arta de a trăi în scenă.

Veaceslav Nicolaevici Axionov[1] (1900-1992) a fost unul dintre reprezentanții culturii artistice din prima jumătate a sec. XX, a cărui creație a jucat un rol considerabil în evoluția artei teatrale din Republica Moldova și din celelalte republici ale fostei URSS. Biografia lui abundă în evenimente demne de remarcat: a activat în teatrele dramatice din Erevan (Teatrul Dramatic Rus „Konstantin Stanislavsky"), Aşhabad (Teatrul Dramatic Rus „A. Puşkin"), Tallin (Teatrul Dramatic Rus), Vitebsk (al doilea Teatru Rus din Belarus), Harkov, Kiev (Teatrul Dramatic Ucrainean de Stat, Studioul teatral de pe lângă Teatrul Dramatic Rus de Stat din Kiev), Sevastopol (Teatrul Dramatic al Flotei Mării Negre) şi Chişinău (Teatrul Muzical-Dramatic Moldovenesc şi Teatrul Dramatic Rus „A. Cehov").

Veaceslav AXIONOV
(20.03.1900 – 20.06.1992)

Totuşi, deşi a desfăşurat o activitate actoricească, regizorală şi pedagogică vastă şi diversă, V. Axionov a promovat principii creative unice. Acestea îşi au începuturile în învățămintele lui Stanislavski, de numele căruia este legată perioada de formare a personalității artistice a lui V. Axionov. Anume influența lui K. Stanislavski a determinat din start evoluția sa.

În 1918 V. Axionov, pe când era unul dintre ascultătorii cursurilor de economie ale Institutului de Comerț din Moscova, activând concomitent ca inspector la Inspecția maritimă militară proletar-țărănească, exercita şi funcția de distribuitor de bilete în teatrele din Moscova. Aceasta i-a dat posibilitate să vizioneze spectacolul după piesa lui M. Gorki „Azilul de noapte" la celebrul Teatru Academic de Artă (MHAT). Trupa strălucea prin contingentul său: K. Stanislavski evolua în rolul lui Satin, V. Kacealov îl interpreta pe Baron, I. Moskvin – pe Luca, L. Leonidov – pe Vasea Pepel. Fiecare personaj avea un protagonist notoriu.

Spectacolul l-a impresionat mult. Practic, din acel moment, K. Stanislavski a devenit pentru tânărul V. Axionov un etalon al artei teatrale spre care ulterior a tins mereu. Dorindu-şi o activitate scenică şi fiind spectator fidel al reprezentațiilor în care se producea K. Stanislavski, V. Axionov cunoştea bine repertoriul MHAT-ului. Dragostea față de teatru a

[1]Maestru Emerit în Artă din RSSM

fost amplificată de fratele său Vsevolod[2], care pe atunci debuta cu succes pe scena *Teatrului Malîi* din Moscova. Astfel, în 1922 V. Axionov a fost înmatriculat în urma concursului la Şcoala teatrală de pe lângă MHAT.

Din amintirile sale remarcăm: „Prima şi a doua probă s-au desfăşurat în lipsa lui K. Stanislavski. A treia probă a avut loc în holul teatrului, unde era aşezată o masă mare acoperită cu stofă verde în jurul căreia se afla întreaga trupă de la MHAT în frunte cu renumiţii pedagogi. Noi, cei examinaţi, eram invitaţi pe rând. După ce mi-am prezentat programul, am auzit: „Apropiaţi-vă!", era vocea lui Konstantin Sergheevici. El a început să-mi pună un şir de întrebări: unde mi-am făcut studiile, unde lucrez, sunt oare rudă cu actorul V. Axionov de la *Teatrul Malîi* sau port doar acelaşi nume. O întrebare a fost mai dificilă pentru mine – de ce am ales MHAT-ul şi nu un alt teatru, doar în acea perioadă aveau loc examene de admitere la un şir de şcoli teatrale. Îmi era incomod să recunosc în faţa membrilor comisiei că doresc să studiez anume în clasa lui K. Stanislavski, de aceea nu i-am răspuns la întrebare. Konstantin Sergheevici mi-a zâmbit aparte. El ştia să citească intenţiile omului şi mi-a permis să plec" [1, p. 45].

Studiile şi activitatea la MHAT, sub conducerea lui K. Stanislavski, a durat din 1922 până în 1935[3].

[2] Vsevolod Axionov (1902-1960) – fratele mic al lui Veaceslav, actorul sovietic de teatru şi cinema, maestru de expresie artistică. Artist emerit al RSFSR (1947). Laureat al premiului „Stalin" gradul I.

[3] În anul 1925 V. Axionov a primit diploma despre terminarea cursului la Şcoala Teatral-Dramatică de pe lângă MHAT. Originalul diplomei se păstrează în arhiva familiei Axionov.

Era perioada spectacolelor cu multă vervă, cum ar fi: *Revizorul* de N. Gogol, *Inimă fierbinte* de A. Ostrovski, *Învierea* de L. Tolstoi, *Trenul blindat 1469* de V. Ivanov, care au intrat în fondul de aur al artei teatrale din perioada sovietică.

Tânăra trupă a teatrului monta inspirat *Lupta vieţii* de Ch. Dickens, *Lev Gurici Sinicikin* după D. Lenski ş.a. V. Axionov a participat la aceste montări în calitate de actor. Despre un episod elocvent din activitatea sa pe scena teatrului MHAT, legat de K. Stanislavski şi care l-a marcat pe tânărul actor, îşi amintea ulterior: „În piesa lui V. Ivanov *Trenul blindat 1469*, mi-a revenit un episod mic. Costumul scenic presupunea o pălărie ce se prindea cu un elastic de nasturii hainei. În timpul acţiunii, mişcându-mă pe scenă, pălăria de pe capul meu urma să zboare în jurul meu, datorită faptului că era prinsă cu elasticul respectiv. Konstantin Sergheevici la una din repetiţii m-a atenţionat să schimb elasticul pe unul mai sigur. Nu am luat în consideraţie sfatul profesorului şi, în timpul spectacolului, elasticul se rupse şi pălăria zburase în parter. A doua zi am avut o discuţie cu Konstantin Sergheevici. Fără a-mi aminti de „povestea" cu elasticul, el mi-a mulţumit pentru interpretarea acestui episod şi a început să vorbească despre responsabilitatea actorului pe scenă, despre spiritul de echipă în arta teatrală când un actor poate susţine sau, dimpotrivă, complica munca altora....

Cazul dat, mai cu seamă ideile enunţate în legătură cu acesta, le-am reţinut pentru toată viaţa" [2, p. 56].

Veaceslav Axionov îşi mai amintea despre un episod menţionat într-o scrisoare de mulţumire a lui

De la stânga la dreapta: mama – Iraida Nikiticina Axionova, Veaceslav (a. n.1900), Victor (a.n. 1890), feciorul mai mare Vladimir (a.n. 1888), Vsevolod (a.n. 1902), tata – Nicolai Vladimirovici Axionov – secretar al corpului doi închis de cadeţi

K. Stanislavski, unde acesta scria: „Dragă Veaceslav Nicolaevici! La 28 martie ați salvat spectacolul *Clubul Pikvik* pe scena filialei teatrului prin faptul că l-ați jucat prompt pe Snotgrass în locul colegului care a părăsit trupa. Vă mulțumesc din suflet pentru sacrificiul de care ați dat dovadă într-o situație de mare dificultate pentru spectacol. Ați fost trup şi suflet cu teatrul, ajutându-l la greu. Cu mult respect, K. Stanislavski" [3][4].

Atitudinea lui K. Stanislavski față de teatru, de actori, de artă avea un impact enorm asupra tinerilor creatori. V. Axionov nu făcea excepție. Personalitatea sa artistică ca actor, regizor şi pedagog s-a format în urma contactelor directe cu K. Stanislavski. În urma acestor influențe ale marelui teoretician şi reformator al teatrului s-au cristalizat ideile şi principiile artistice ale lui V. Axionov, care mai târziu au fost aplicate în căutările sale actoriceşti, în montările regizorale, în activitatea pedagogică la predarea disciplinelor de măiestrie actoricească în instituțiile de artă teatrală şi studiourile din oraşele unde a trăit.

Poziția artistică a marelui K. Stanislavski, care i-a fost model pe parcursul vieții, se manifesta la V. Axionov mai întâi de toate prin atitudinea sa față de repertoriul teatrelor în care activa. V. Axionov dorea mereu ca teatrul să aibă în repertoriu piese clasice, creații ale dramaturgilor contemporani şi, cu certitudine, piesele autorilor autohtoni. El considera că aceasta este foarte important pentru educația tinerei generații, dar şi pentru spectatorul adult. Astfel, din repertoriul clasic, în ani diferiți, el dădea preferință creațiilor lui Lope de Vega – *Câinele grădinarului,* K. Goldoni – *Hangița,* A. Ostrovski – *Fata fără zestre*, A. Puşkin – *Cavalerul zgârcit, Ospăț în timp de ciumă*, *Oaspetele de piatră*, N. Gogol – *Noapte de mai*, A. Cehov – *Trei surori.*

Din dramaturgia contemporană rusă alegea piesele lui K. Treniov – *Liubovi Iarovaia*, *Răscoala lui Emilian Pugaciov*, B.Lavreniov – *Pentru cei care se află pe mare* şi *Vocea Americii,* A. Fadeev – *Tânăra Gardă*, K. Simonov – *Întrebarea rusească*, A. Utevski – *Întâlniri memorabile* ş. a.

V. Axionov acorda o atenție deosebită asimilării dramaturgiei naționale. Activând în timpul evacuării în Turcmenia, el a prezentat spectacolul *Zohre şi Tahir* după romanul lui Molla-Nepes; a montat piesa autorilor turcmeni M. Muhtarov şi A. Purliev *Dragoste şi calomnie*. În perioada aflării sale în Belarus, montează piesele lui P. Glebka *Nad bereozoi – rekoi*, Ia. Kolos *În pădurile din Polesia* şi *Războiul*, Ia. Kupala – *Vodeviluri,* E. Samuileonok *Moartea lupului.* La Kiev, V. Axionov a montat spectacolul în limba ucraineană *De zerno tam i slova* de M. Kropivnițki. Din dramaturgia estonă a montat: *Neulovimoe ciudo* şi *Domovoi* de Vilde, *Vîrcolacul* de Krițberg, *Dragoste şi Viață* după romanul *Adevărul şi dreptul* de A. Tammsaare.

Pe durata colaborării cu trupele teatrelor din Chişinău (perioada 1944-1948; 1960-1963) V. Axionov a lucrat la restabilirea spectacolului *Haiducii* de R. Lebedev şi *Oamenii ruşi* de K. Simonov. Pentru prima dată el a montat pe scena teatrului din Chişinău opereta comică *Se leagănă marea în valuri* de V. Vişnevski, A. Kron şi V. Azarov. A contribuit la montarea spectacolului *Căsuța în Cerchizov* de A. Arbatov, *Întâlniri memorabile* de A. Utevsky, *Fata fără zestre* de A. Ostrovski, *Pentru cei care se află pe mare* de V. Lavreniov, *Lubov Iarovaia* de K. Treniov. Au fost pregătite pentru montare acele piese care reprezentau, de fapt, repertoriul tea-

[4] Originalul documentului se păstrează în arhiva familiei Axionov.

Veaceslav Axionov, anii 1950

trelor sovietice: *Garda tânără* de A. Fadeev şi *Întrebarea rusească* de K. Simonov ş.a.

După cum se ştie, K. Stanislavski, fiind adeptul *teatrului trăirii*, nega categoric *teatrul reprezentării*. Acest moment, ca o confirmare, şi-a găsit reflectare în memoriile lui V. Axionov: „K. Stanislavski, întorcându-se fie de la un spectacol „deştept", fie de la o expoziţie artistică formală, exclama iritat: Ce oameni „inteligenţi"! Respiră cu aer natural, beau vin natural, trăiesc într-o viaţă reală, însă în artă fac totul invers!" [4, p. 205].

Ca şi K. Stanislavski, V. Axionov considera că numai teatrul centrat pe realitate, pe veridicitate, poate să-l intereseze efectiv pe spectator, să-l facă să înţeleagă şi să retrăiască ceea ce se întâmplă în scenă. Este elocvent în acest sens un moment din activitatea sa regizorală.

În 1938, când V. Axionov lucra la Teatrul Dramatic Rus din Kiev, în URSS se consemna aniversarea a 20-ea armatei roşii şi a flotei marine. În legătură cu acest eveniment V. Axionov a prezentat spectacolul *Port-Artur* de L. Niculin. Această montare s-a bucurat de o rezonanţă deosebită din partea criticii teatrale şi a publicului spectator din Kiev. Specialiştii au discutat despre aspectele pozitive şi negative ale spectacolului, iar printre avizele oamenilor simpli pentru V. Axionov a fost foarte importantă o scrisoare venită din partea fiicei generalului I. Kondratenko, acesta fiind participant la evenimentele de la Port-Artur. Ea s-a oferit să contribuie la concretizarea unor scene şi chipuri din această piesă istorică, deoarece dispunea de fotografiile şi scrisorile tatălui său, expediate din inima evenimentelor. Desigur că V. Axionov s-a folosit de materialele propuse, ceea ce i-a permis să cizeleze imaginea scenică a spectacolului.

Mai târziu, în perioada anilor 1953-58, când Axionov lucra la *T*eatrul Dramatic al Flotei Mării Negre din Sevastopol, el a montat din nou spectacolul *Port-Artur*, acesta fiind apreciat la cel mai înalt nivel artistic [5].

Încă un exemplu elocvent ce ilustrează tendinţa regizorului spre adevărul vieţii, exactitatea psihologică a caracterelor şi a întregii acţiuni scenice poate servi spectacolul montat de V. Axionov în 1961 la Teatrul Dramatic Rus din Chişinău – *Bulevardul Leningrad* de I. Ştok [6, p. 423]. Ca de obicei, V. Axionov a început lucrul asupra spectacolului cu determinarea „suprasarcinii". Despre *Bulevardul Leningrad* el spunea următoarele: „piesa descrie tradiţiile morale ale clasei muncitoare ruseşti, „problema" părinţilor şi copiilor în societatea contemporană. Anume aceasta urmează să fie arătat spectatorului".

V. Axionov conferea locului acţiunii o claritate perceptibilă fizic, prin abordarea tridimensională a spaţiului scenic şi utilizarea decorului adecvat. Împreună cu A. Fokin, din primele minute inducea spectatorul în atmosfera intimă a vieţii de familie, ceea ce avea o importanţă enormă pentru deschiderea psihologică a intertextului piesei.

După spectacol, critica consemna pozitiv munca de comun acord a regizorului, a trupei de actori şi a tuturor subdiviziunilor, ceea ce de multă vreme îşi dorea V. Axionov: „... în scenă domina o atmosferă ce crea senzaţia de veridicitate nu numai pentru spectatori, ci şi pentru actori. Oamenii care au elaborat şi pregătit toate aceste detalii rămâneau în anonimat pentru spectatori. În schimb publicul a văzut un spectacol veridic, succesul căruia în mare parte a fost asigurat de măiestria participanţilor de după culise" [7]. Critica a evaluat la înalta-i valoare prestaţia regizorală a lui V. Axionov, menţionând, printre altele, „nu atât detalizarea peste măsură a cotidianului, cât deschiderea artistului faţă de realitate, accentuarea ideilor de perspectivă" [8].

Vorbind despre miza teatrului pe accesibilitate şi mesajul inteligibil, pentru a descoperi valenţe şi semnificaţii subtile ale adevărului în operele montate, V. Axionov adesea cita din clasica universală. El căuta mereu să aducă până la actori ideile sale clar expuse şi înţelese, utiliza comparaţii deosebite, paralele poetice, aforisme şi expresii ale marilor oameni de artă şi literatură.

Pornind de la cele menţionate se poate conchide că, fiind discipolul şi promotorul lui K. Stanislavski, V. Axionov dădea viaţă ideilor sistemului artistico-estetic al marelui reformator şi prin aceasta îşi aducea contribuţia la dezvoltarea artei teatrale de la mijlocul sec. XX.

Un continuator al valorilor artistice veritabile, doar că în domeniul muzicii, s-a dovedit a fi feciorul său – regretatul muzicolog Vladimir Axionov.

Bibliografie

1. Аксенов, В. *Мемуары*. Рукопись. Семейный архив В. Аксенова.
2. Ibedem.
3. Станиславский, К. Дорогой Вячеслав… Рукопись. Семейный архив В. Аксенова.
4. Аксенов, В. *Мемуары*. Рукопись. Семейный архив В. Аксенова.
5. Павлов, В., капитан первого ранга. *Служебная характеристика на главного режиссера Драматического театра черноморского флота Аксенова В. Н.* Семейный архив.
6. Аксенов, В. *Мемуары*. Рукопись. Семейный архив.
7. Панасенко, Е. *О тех, кого не видел зритель // Советская Молдавия*, 16 декабря 1961.
8. Ibedem.

NICOLAE ESINENCU CINEASTUL: REVELAȚIILE ROMANTICULUI POSTMODERNIST

Dr. hab. ***Ana-Maria PLĂMĂDEALĂ***

THE CINEASTE NICOLAE ESINENCU: THE REVELATIONS OF THE POST-MODERNIST ROMANTICIST

Summary: The article highlights a unique phenomenon in the Moldovan cinematography of the juxtaposition of neo-romantic virtues to the desecrated spirit of postmodernism. However, the impulse of the last period of the autochthonous film is determined by the rehabilitation through the work of N. Esinencu of the styles neglected for decades, and by the impact of the ethnic and universal meta-symbol of the writer – insular abandonment.

Keywords: late romantic, homo ludens, hierarchy abolisher, identity crisis, insular abandonment.

Rezumat: În articol se evidențiază un fenomen unic în cinematografia moldovenească a juxtapunerii virtuților neoromantice cu spiritul desacralizator al postmodernismului. Or, elanul cutezător al ultimei perioade a filmului autohton este determinat de reabilitarea prin ecranizările operei lui N.Esinencu a genurilor şi stilurilor neglijate de decenii, precum şi de impactul metasimbolului scriitorului de o deosebită rezonanță etnică şi universală – abandonul insular.

Cuvinte-cheie: romantic întârziat, homo ludens, desființător de ierarhii, criză identitară, abandonul insular.

Nu s-a conştientizat la timpul cuvenit, dar nici nu a fost niciodată semnalat impactul primordial al mesajelor operelor esinesciene, precum şi al inovațiilor sale genuistice şi stilistice asupra ultimei perioade a existenței filmului moldovenesc. Consider însă că demersul acestui „copil teribil", precum şi-a definit scriitorul însuşi condiția sa aparte în literatura moldovenească în 1979, prin lansarea culegerii omonime, are un caracter decisiv în fervoarea amar de scurtă a revenirii la firesc (etapa restructurării timpurii), dar şi în disperarea vizionară a postrestructurării.

Nu cred că ar fi o exagerare să constat o reimpulsionare reciprocă dintre poetica nativ cinematografică a lui Nicolae Esinencu şi limbajul cinematografic propriu-zis. Neîndoios a fost o regăsire providențială, care a inoculat noi forțe creative atât operei scriitorului cât şi filmului sfârşitului anilor 1980 – începutul anilor 1990. Or, surprindem iarăşi excelarea filmului în calitate de metalimbaj al culturii, deoarece anume actul cinematografic ne permite din nou (cum s-a mai întâmplat în cazul creației lui Ion Druță, Eugen Doga, Mihai Volontir) să descoperim particularitățile artistice la o cotă a elocvenței maxime ale unor personalități de o deosebită rezonanță spirituală.

În altă ordine de idei, anume universul esinescian a deschis orizonturi incitante pentru filmul autohton de a depăşi obsesia sublimului a anilor 1960 prin dislocarea în dizarmonia colțuroasă a eclectismului postmodernist. De remarcat faptul că această mutație ontologică este operată de un scriitor – exponent al generației ce vine în artă între două curente referențiale pentru procesul artistic autohton – neoromantismul şi postmodernismul. Scriitura dinamică şi explozivă a lui Esinencu reprezintă un pod de legătură între generații, deoarece anume el, dezaprobând trecutul cu toată fervoarea unui teribilist, în adâncul sufletului este mistuit de nostalgia paradisului pierdut al visului romantic.

Nicolae Esinencu se inițiază în literatura moldovenească la sfârşitul anilor 60-începutul anilor 70, cea mai cumplită perioadă, când cei mai talentați exponenți ai generației precedente au fost siliți ori să emigreze, ori să se supună conjuncturii revanşarde a timpului. Înainte de explozia generației „ochiului al treilea" asistăm cu uimire la un fenomen unic prin rebeliunea sa – teribilismul sfidător al tânărului Nicolae Esinencu, care desființează din start pudoarea excesivă a predecesorilor săi, dar şi idealismul lor etic şi predominarea mesajelor de factura unui pronunțat romantism utopic, promovând o scriitură sinceră, dezinvoltă, ce smulge paravanul de pe momentele intime ale existenței umane, în special, cele erotice. Scriitorul cu bună ştiință aduce votul de blam cumsecădeniei grave a literaturii clasice.

Prin instinctul său inegalabil față de năzuințele timpului se asociază nihilismul ionescian de factură absurdistă, dar conjugat ingenios cu emanciparea mitofolclorică a lui Creangă. Prin această simbioză Esinencu se desolidarizează de aspirațiile elitiste ale postmoderniştilor, persistând în valorificarea filierei dionisiace şi ludice ale sufletului ancestral. Anume la răspântia ionescian-crengiană se clădeşte ineditul univers artistic, încântător prin structura sa explozivă axată pe jocul contrastelor şi paradoxurilor enunțate drept axele existențiale atât a lumii înconjurătoare cât şi a ființei umane.

Dar în discursul său programatic zeflemitor şi mucalit se aciuează, fără ştirea scriitorului, un răs-

colitor sentiment liric, care răzbate în subtextul narațiunii dominată de intonații preponderent ironice. Spre deosebire însă de predecesorii săi, Esinencu refuză să-şi etaleze, aidoma şaizeciştilor împătimiți, prin intermediul eroului său liric zbuciumul interior, ci, dimpotrivă, face tot posibilul să nu-şi divulge sensibilitatea frenetică a unui romantic întârziat. Mai mult decât atât. Esinencu îşi pune drept un scop vital eliberarea de utopiile sublime ale şaizeciştilor! Această luptă interioară cu sinele său iremediabil atras de spiritual şi etic, deoarece stagnarea a atestat cu ferocitate pericolul sinucigaş al visărilor romantice, îl face mai dârz, mai supărat pe lume şi pe oameni, impulsionându-1 să inaugureze o altă disciplină mondială, ce ar resuscita nu numai lumea reală axată pe minciuni şi prefăcătorii, ci şi cea artistică care şi-a permis evadarea egoistă din cruzimile realității în templul de fildeş. Acest deziderat ambițios a fost declarat în calitate de credo în volumul *Disciplina mondială* [1].

Spiritul destructiv fiind la Esinencu mult mai pronunțat decât la mai tinerii Dabija, Lari etc., considerăm că în scopul lor temerar de a desființa valorile postmoderniştii au găsit un impuls artistic şi psihologic pentru a-şi motiva divorțul de generațiile precedente anume în discursul teribilist esinescian. Totuşi, acelaşi Esinencu, în pofida mesajului protestatar la toate nivelele discursului, înscriindu-se astfel exemplar în revizuirea postmodernistă, propulsează o scriitură mai suculentă, mai pământească, mai vie şi mai emotivă. Deoarece, oricât ar proclama poetul că se regăseşte exhaustiv în câmpul ludic al copilului teribil, scriitorul trăieşte suferințele vieții cu cruntele ei dezamăgiri fără acel scut evazionist din sfera dramelor umane şi sociale operat cu virtuozitate de postmodernişti. Coexistența paradoxală în mesajul esinescian a viziunilor artistice ce altădată se anihilau reciproc – neoromantismul cu revenirea la arhetipal şi mitic şi postmodernismul desacralizator – constituie punctul său forte anume prin această trăire la fel de pasională a extremelor.

Pare-se că deja la debutul său literar Esinencu demonstrează cu brio că posedă nativ arta subtextului, dar şi harul unei construcții paradoxale a subiectului supuse invariabil unei răsturnări a situațiilor inițiale în cele mai inimaginabilele chipuri, care îl şi motivează să acceadă la o artă imanent deschisă unor transformări nețărmurite a spațiului şi a timpului. Totuşi, inițierea sa în domeniul celei de a şapte arte în calitate de coautorul scenariilor lui Vlad Ioviță, iar mai târziu în ipostaza conducătorului asociației de debut „Experimentul", nu a avut cum să-i permite manifestarea din plin a temperamentului impetuos. Numai în perioada restructurării s-a ivit posibilitatea de a crea opere cinematografice adecvate mesajelor sale temerare.

Căutarea unei sinteze creative între două arte de o rezonanță majoră – literatura şi cinematografia – era animată de aspirația exprimării virtuților filozofice şi etice, decepțiilor istorice, dar şi revelațiilor estetice ale unui suflet etnic bântuit de crizele identității (istorice, sociale, etnice, artistice). O adevărată şi incontestabilă recâştigare de către cineaştii autohtoni a timpului pierdut semnalează *Tunul de lemn* (regia V. Brescanu), înscris într-o sinteză cinematografică ignorată de decenii – parabola filozofică îmbrăcată în haina ilarului de factură absurdistă. Caracterul recuperator şi în acelaşi timp original al filmului *Tunul de lemn* se edifică prin afilierea cinematografică la universul inedit al lui Nicolae Esinencu, situat la răscrucea tradiționalismului lirizant al anilor 50-70 cu criticismul postmodernist al optzeciştilor. Or, gradul superior de sintetizare a ancestralului cu modernul se manifestă în demersul zeflemist al lui Nicolae Esinencu, sfidând prin răsturnarea tuturor valorilor stabilite anterior.

Deja *Tunul de lemn* (regia V. Brescanu) a scos în evidență o particularitate aparte a poeticii lui Nicolae Esinencu, care relevă modalitatea sa originală de a-şi situa eroii în spațiul glacial al unei singurătăți absolute. Atât în *Tunul de lemn*, *Tălpile verzi* cât şi, mai târziu, în *Vâltoarea* se dezvăluie obsesia esinesciană de a-şi supune eroii unor probe de factură naufragială, care-i determină existența în paroxismul abandonului insular. Pare-se, această modalitate de a-l rupe pe om de comunitatea socială (procedeu frecvent şi în alte opere literare – vezi *Doc*, *Alo, Teo* etc.) este o necesitate interioară a autorului de a dărui personajelor sale o şansă de a cunoaşte lumea şi rostul său în ea, cum au făcut-o primii oameni pe pământ. Această revenire mitică la origini îi atribuie un mesaj aparte scriiturii esinesciene, dar relevă şi o aprigă dorință a autorului de a înțelege sensurile primordiale pierdute în iureşul istoriei.

Izolarea programatică îi atribuie din start personajelor peliculei *Tunul de lemn* o dimensiune arhetipală, iar acțiunilor sale o factură ritualică. Subiectul este axat pe lupta crâncenă a moşului David (sic!) şi nurorii sale Maria cu abilii aviatori germani care pun la cale un joc cinic şi plin de o cruzime bestială cu aceste făpturi neprihănite. Celebrul har al scriitorului, clădit pe arta paradoxurilor, îl îndeamnă să-i situeze față în față pe paşnicii țărani care au cunoscut pe parcursul vieții lor în sânul naturii doar sentimente şi acțiuni ingenui, păstrate cu sfințenie de pe vremurile primilor păstori şi agricultori, cu repre-

zentanții unei civilizații avansate – ofițerii germani, supuși unei pervertiri morale nemaivăzute, dezlănțuite de ciuma secolului XX – fascismul, – un atentat, aidoma comunismului, la desființarea umanului în om. Eroismul acestor personaje parcă coborâți din cerurile folclorului românesc este îmbrăcat în hainele multicolore ale umorului, grotescului, burlescului, ce le fortifică spiritele și ingeniozitatea de a inventa noi și noi procedee întru a nu ceda lumea monștrilor.

Moș David și nora sa Maria, hăituiți de piloții fasciști, dau dovadă de o rară voință și încăpățânare de a nu ieși din virtuțile înscrise în moralitatea țărănească de secole, continuând să îngrijească cu sfințenie pământul și vietățile ce le sunt încredințate. Este foarte importantă această evidențiere a procesului trezirii în spiritul acestor oameni simpli a demnității, iar mai târziu și a rebeliunii eroice, având în vedere situația lor năpăstuită. Operatorul Ivan Pozdneakov prin racursiurile expresive evidențiază contrastul izbitor dintre avioanele ce se prefac în cerul dezmărginit în uriașe păsări de pradă și gospodăria mică a țăranilor, care sălășluiesc ca niște fulgi de nea pe întinderea pământului. Lupta tragicomică între aceste două universuri se întețește când fasciștii atentează la pudoarea Mariei, ordonându-i să se dezbrace în preajma lor. Atunci bătrânul își schimbă radical tactica: de la împrăștiatul de pietre și jocul de-a v-ați ascunselea (ascunzând concomitent animalele și roadele), la punerea în acțiune a unui tun nemțesc de trofeu. După ce prima încercare de atac se termină prin distrugerea propriei case, moș David nu se dă bătut nici de această dată, construind un tun de lemn cu care reușește să-i doboare pe dușmani doar cu prețul propriei vieți și distrugerii definitive a gospodăriei sale. Nora însărcinată rămâne absolut singură pe pământul fumegând...

Extremul duel dintre cumsecădenia patriarhală și cinismul modern, dintre iscusința sfidătoare și improvizația temerară, dintre rațiunea perversă și instinctul sănătos, oricât ar părea de patetic în aparență acest contrapunct, se înscrie într-o formulă inovatoare a eternei opoziții dintre om și război. Regizorul Vasile Brescanu excelează în cel mai bun film din biografia sa cinematografică atunci când surprinde fiorul înduioșător al firescului lui moș David și Maria și știe să contracareze făptura contrafăcută a aviatorilor, care în acest joc diabolic nu au observat când au părăsit propria sa ființă umană, complăcându-se în ipostaza unor bestii fără suflet.

Totuși, momentele accederii la armonia majoră între parabola filozofică și satira burlescă, ce caracterizează originalitatea discursului esinescian, nu întrepătrund toată țesătura filmului, Brescanu alunecând pe panta comică și expres evenimențială a subiectului. Jocul actorilor Vasile Tabârță și Veronica Grigorașcenco este și el în mare canalizat în jurul acțiunii anecdotice și, cu toate că, neîndoios, actorii, după o lungă secetă artistică, trăiesc clipe de o veritabilă inspirație, de vervă și sinceritate aproape uitate, ei nu știu întotdeauna să spargă limitele unei comedii de situații. Iar atunci când în final personajelor le este răpusă ultima speranță de scăpare, regizorul nu știe întotdeauna cum să găzduiască judicios răbufnirile temperamentului actorilor înzestrați. Cu părere de rău, astfel se pierde șansa de a retrăi un catharsis aidoma celuia ce a cutremurat spectatorul la vizionarea filmului georgian *Tatăl soldatului*, unde marele Sergo Zakariadze a frapat omenirea prin suferința puerilă a unui suflet devastat de întorsătura cruntă a istoriei – războiul.

Și totuși, filmul a trezit o reacție entuziasmată atât din partea comuniunii cinematografice, cât și din cea a spectatorului dornic de o comedie mucalită dotată cu caractere veridice și reacții umane firești. Îi încânta și faptul că deși războiul, de obicei, era prezentat într-o intonație patetică, iar stilistica acestor opere era tributară doar genurilor grave, cum ar fi drama ori tragedia, autorii *Tunului de lemn* cutează la o răsturnare a canoanelor, accentuând latura ilară, care în contextul dat semnifică persistența umanului chiar și în situația strident inumană. Or, eternii naivi, care se încumetă să riposteze ciumei fasciste, se desprind de dimensiunea comică prefigurându-se în martirii unei istorii crude și ostile, umanizând-o prin jertfele sale necanonizate. Reputatul critic rus de teatru și cinema Irina Miagkova a atestat caracterul ancestral al acestei creații filmice, reliefând *insistența autorilor de a-i înscrie pe eroi în cadrul geamului care amintește de icoanele țărănești, întru a semnifica sfințenia acestor oameni neprihăniți, care au reușit să-și păstreze osatura spirituală* [2]. La fel de importantă mi se pare reactualizarea tradiției gândirii metaforice înscrise într-o parabolă filozofică. Poate nu chiar la același grad al firescului scriiturii esinesciene, dar totuși destul de elocvent în acest film se dezvăluie paradoxul germinativ al interferenței dintre temperamentul lui ilariant de sorginte crengiană și nota absurdistă venită din marele decepții ale secolului XX.

O altă fațetă, la fel de epatantă, a impactului demersului esinescian constă în revigorarea într-o sinteză modernă a unor genuri desființate în timpul stagnării: elogia, drama, tragedia, înscrise în metastructura parabolei.

Aceste inovații se disting în filmul *Tălpile verzi*, în regia lui Vladimir Plămădeală, consacrat unui subiect vital şi sfâşietor de dramatic al existenței neamului, cel al exodului țăranilor din sate în oraşe. Spre deosebire de cineaştii bulgari, care au elaborat un ciclu multidimensional pe temele migrației, în Moldova acest complex proces social a fost evocat doar tangențial în *Ultima lună de toamnă* în tonalitate estompată de spiritul contemplativ al catharsisului mioritic.

Nicolae Esinencu aprofundează până la dimensiuni tragice repercusiunile prăbuşirii universului patriarhal. Indubitabil, el aduce în literatura şi cinematografia moldovenească nu numai arta sa nepereche în valențele ei ludice. Scriitorul se apropie nepremeditat de intensitatea eminesciană în conceperea tragismului insurmontabil al existenței umane. Revitalizarea unor viziunii ancestrale în spațiul neglijat de decenii, cel al tragediei în care s-a transformat pe ecran elegia *Tălpile verzi* se datorează regăsirii reciproce a temperamentelor artistice (celui al scriitorului şi al regizorului), implantate în aceeaşi viziune tragică a lumii, dar şi credo-urile spirituale, interpătrunse de un sentiment de o exuberantă compasiune față de sufletele neprihănite ale personajelor, dar şi o neostoită nedumerire față de viață atât de crudă şi nedreaptă, însă atât de scumpă, care invariabil te părăseşte.

Osatura filmului – dezvăluirea vieții paralele a doi simpli țărani, rupți de către copii de la vetrele strămoşeşti şi aduşi în jungla urbanistică, nu se limitează la constatarea veşnicei opoziții „părinți - copii" relatată de obicei în tonalitatea satirică. Vladimir Plămădeală, prin metafore şi simboluri concludente (printre care se evidențiază singurătatea zguduitoare a unui cal rătăcit în iureşul şoselei aglomerate de şiruri interminabile de automobile), îi situează necruțător pe năpăstuiții săi moşi, rătăciți şi ei în lumea labirintică şi rece a urbei, în condiția eternă a regelui Lear, cel trădat de copii, dar şi de viață.

Emblematicii bătrâni, văduviți de scutul înțelepciunii exploatate până la saturație de literatura şi cinematografia moldovenească, se caută reciproc cu o înfrigurare disperată pentru a se agăța unul de celălalt, absolvindu-se de glaciala singurătate. Este, de fapt, o metaforă ce conține confidența tragică a unei părți de națiuni cu rădăcinile strivite. De aici acea iremediabilă solitudine a unor spirite rătăcite pe drumurile marii istorii, ce i-a privat de certitudinea meleagului natal.

Multiplele sensuri, dar şi sentimente nerostite altădată, invadează *Tălpile verzi*, determinând forța uitată a efectului cathartic al adevărului spus cu sinceritate, pasiune şi durere. Aidoma scriitorului şi regizorul nu se retrage în castelul de fildeş al unui contemplator rece al suferințelor eroilor săi, devastați de crizele etice ce însoțesc invariabil procesul migrației accelerate, ci urcă împreună cu ei Golgota celor vinovați fără vină. Regizorul modernizează starea tragică a personajelor de a trăi parcă într-o lume oarbă şi surdă, care nu-i vede şi nici nu-i aude, acordându-i tonalitățile frenetice ale necomunicării aduse la paroxism la sfârşitul secolului XX. Deşi nelipsit de unele stângăcii, inerente pentru un neofit în filmul de ficțiune şi departe de a fi perfect la toate componentele artistice, pelicula a devenit o revelație socio-psihologică în urma căreia a fost pus degetul pe o rană sângerândă. După câteva proiectări ale filmului la TV Moldova 1 s-a constatat o rezonanță nepremeditată a acestui scurtmetraj: la adresa autorilor filmului au sosit scrisori-pocăințe din partea copiilor, care şi-au recunoscut părinții seduşi şi abandonați, dar şi pe ei obsedați de dorința cu orice preț să ajungă orăşeni. În cele din urmă, acest modest film s-a dovedit a fi un diagnostic necruțător al unei națiuni marcate de păcatul dezicerii.

Or, nu naivii şi zăpăciții moşnegi sunt cei inferiori, cei depăşiți, ci mult gravii lor copii – imitatorii fără suflet şi scop ai unei lumi străine. Dezumanizarea ca un blestem îi afectează pe ei, nicidecum pe părinți, primii devenind ai nimănui, nu şi bătrânii, care ştiu de unde vin. *Tălpile verzi*, artistic şi emotiv, trage clopotele disperării, anunțând pierderea irevocabilă a demnității în iureşul oportunist al urbanizării forțate.

Importanța incontestabilă a acestui scurtmetraj de debut constă anume în trans-simbolizarea cinematografică a temperamentului viguros al lui Esinencu la paragraful dramelor, dar şi tragediilor ființei umane situate la răscrucea istoriei despre care era absolut interzis să se vorbească în perioada de bravadă optimistă a stagnării. Reabilitarea acestor genuri aruncate de pe corabia artei sovietice, a găsit o puternică rezonanță în sufletele spectatorului obosit să se tot privească în oglinzi strâmbe.

Este semnificativ că perioada dramatică, dacă nu chiar tragică prin deznodământul său în eclipsa „Todercan-Şiman", se încheie cu filmul realizat la studioul privat „Favorit" de regizorul Oleg Tulaev după scenariul lui Nicolae Esinencu. E vorba de *Vâltoarea*, considerată la apariția sa pe ecran *o gură de aer cinematografic* [3] de către talentatul cineast Gheorghe Vodă. S-a întâmplat ca anume această peliculă să fie un strigăt de disperare a două ființe sensibile, care au reuşit să surprindă şi să dea glas stării de spirit post restructurării, acutizat în deja

Republica Moldova de disensiunile insurmontabile ale mediului multinațional. Or, în aceşti ani, iluziile aplanării crizelor de identitate s-au dovedit a fi pierdute pentru totdeauna.

În *Vâltoarea* este evocat paroxismul aceluiaşi abandon insular despre care am mai vorbit, dar deja nu ca un procedeu artistic, ci ca o repercusiune a pierderii ultimelor speranțe în schimbarea destinului istoric. Autoizolarea, evadarea din lumea mare, pe de o parte, şi părăsirea vetrelor strămoşeşti în vederea înscrierii într-un orizont dezmărginit al modernității, pe de altă, sunt dilemele ce se dovedesc a fi două fațete a complexei stări psihologice determinate de consecințele dezmățului socialist, marcat de nemaivăzute manifestări ale amoralismului duplicitar.

Filmul fascinează printr-o atmosferă stranie, misterioasă, creată de o minunată simfonie vizuală a Deltei. Aceasta, prin respirația stufului, mereu într-o agitație însuflețită, prin întinsul nețărmurit al oglinzii râului îl reîntoarce pe spectator în peisajul originar al începuturilor creării lumii. Or, Delta, devenind un al cincilea personaj al filmului, sugerează o cu totul altă viziune a corelației „om - natură”. Imaginea nuanțată a peisajului Deltei în veşnica ei metamorfoză surprinzătoare, dar şi plină de primejdii, răstoarnă mitul romantic al armoniei supreme a existenței omului în sânul naturii. În contextul răscolitor de dramatic al filmului pierderea şi acestei forțe protectoare se pretează a fi încă un semn al „sfârşitului istoriei”.

O particularitate impresionantă a filmului ține de învăluirea chipului Stăpânului, Străinului, dar şi Femeii şi Copilului într-un zăbranic enigmatic de nepătruns, ceea ce-i atribuie filmului respirația arhetipală a eternului prezent al mitului. Eroii filmului, ceea ce e semnificativ, nu au nume, ci prezintă arhetipul bărbatului, femeii, copilului, dar şi a străinului – unui trimis din lumea mare, care însă îşi caută disperat vetrele părăsite.

Regizorul, fascinat de arta subtextului esinescian care diagnostichează starea lumii, de metafora zguduitoare a unui om ce se sufocă, înscrisă în scenariul literar „În sus pe râu” realizează o inspirată parabolă despre modernul fiu rătăcitor pe care nu-l mai aşteaptă nimeni şi nimic. Candoarea nostalgică a imaginii create de operatorul Alexandru Maica prin utilizarea unor filtre speciale, ce au estompat culorile, ecourile frenetice ale muzicii vizionare, inspirata partitură muzicală fiind semnată de Ghenadie Ciobanu, jocul interiorizant al actorilor Algis Matulionis, Alexandru Iațko, Ala Menşicov, Serghei Ungarov, care au demonstrat posedarea perfectă a artei tăcerii, abandonate de cinematograful palavragiu al ultimelor decenii – toate aceste performanțe erau îndreptate spre a releva o stare de rătăcire şi neostoită nelinişte a unor generații damnate de statutul eternilor orfani.

Tonalitatea tragică, disperată, metafora persistentă a cercului vicios ca o răspântie din poveste ce irevocabil duce la moarte – sunt trăsăturile rarisime în filmul autohton, parcă uitate în epoca *Gustului pâinii* şi a *Lăutarilor*. Un racursiu modern, nemaiauzit, absolut inedit se referă la moştenirea bolilor sufletului părinților de către urmaşii săi. De aceea finalul filmului, când copilul se molipseşte de la Străin de tusea sufocantă, atinge semnificația ororii. Astfel, se proliferează un aspect care cu timpul va deveni tot mai actual: dezmoştenirea spirituală a tinerilor generații surprinsă de Nicolae Esinencu ca cea mai răscolitoare dramă a propriului popor, silit să trăiască între refularea trecutului şi sublimarea viitorului.

Şi, totuşi, confesiunea răvăşitoare a unui om devenit străin lumii dar şi sie însăşi, care se reîntoarce şi moare neregăsindu-şi patria devastată, se înscrie în tradiția tragediei antice cu valențele ei cathartice. Acest deznodământ purificator se produce în scena zguduitoare când băiatul îngrozit de starea Străinului, care i-a devenit atât de apropiat, îi cheamă pe oameni să-l salveze cu atâta disperare de parcă existența omenirii depinde de această salvare. Strigătul deznădăjduit în spațiul filmului se prezintă ca acela în pustiu, dar răzbate de pe ecran în inimile spectatorului, chemându-l să-şi revadă rostul vieții.

Aşadar, anume *Vâltoarea* semnifică, de fapt, sfârşitul nu numai al unei epoci istorice, care a atras în tumultoasa sa vâltoare câteva generații valide, ci şi al unei importante etape, prin mesajul său spiritual, al culturii naționale.

Bibliografie

1. Esinencu, N. Disciplina Mondială. Ch.: Art & x, 1995.

2. Miagkova, I. Studioul „Moldova-Film”, dar şi filmul moldovenesc, Nr.51, 18 octombrie 1988.

3. Vodă, Gh. O gură de aer cinematografic, în: Literatura şi arta, nr. 18, 24 martie, 1993.

MIHAI ȚĂRUȘ: ESENȚA TRANSPARENȚELOR

Tudor BRAGA

Numeroase participări la expoziții de grup (Rusia, Norvegia, România, Japonia, Austria, SUA, Franța, Italia, Belgia, Olanda s.a.), precum şi expoziţii solo: Sankt Petersburg (1981, 1991, 2005, 2006, 2011): Galeriile Parlamentului României, Bucureşti (1997); Kotka, Finlanda (1998); Muzeul Național de Artă al Moldovei (1999, 2008); Centrul Expozițional Constantin Brâncuşi UAP, Chişinău (1996, 2001, 2003); Cite Internationale des Art, Paris (2001); Misiunea OSCE în Moldova (2007, 2010); Tarus-Astrein, Muzeul Național de Artă al Moldovei (2012).

Premii / distincții / titluri onorifice

Maestru în Artă al Republicii Moldova (1999); Premiul UAP România, Expoziția-Concurs *Saloanele Moldovei* (2001), Bursa de Excelență a Fundației Soros Moldova (2002), Premiul mun. Bacău, Expoziția *Saloanele Moldovei* (2003); Premiu UAP pentru pictură, Republica Moldova (2004); Medalia de argint a Academiei de pictură a Rusiei (2007); Medalia de aur la *Salonul Internațional de artă de la Cannes-Azur, Franța* (2009); Grand medaille d-Or, *Cannes-Azur 2010, France* (2010); Diploma Expoziției *Petersburg-2010* (2011); Premiul Ministerului Culturii al Republicii Moldova, Expoziția *Saloanele Moldovei* (2012).

Mihai Țăruş, *Geometrie ambientală, formulă,* u/p, 360×300 mm, 2009

Mihai ȚĂRUȘ. © Foto de Larisa Astrein, 1999

Artist plastic din a treia generație de creatori din perioada postbelică a sec. XX, netributar presiunilor ideologice ale Războiului Rece, care s-a integrat în procesul artistic mondial prin activitatea şi opera ce a configurat-o. Se realizează în pictura de şevalet, sculptură, grafică, obiect şi asamblaj. Este participant permanent la expoziții de artă desfăşurate în Republica Moldova, Federația Rusă, precum şi la manifestări internaționale. Totodată, este antrenat în organizarea procesului creator şi al schimburilor interculturale în cadrul creațiilor plastice contemporane. Cu multiple expoziții solo, inclusiv la Sala de Expoziții Constantin Brâncuşi de la Palatul Parlamentului din Bucureşti, Muzeul Național de Artă al Moldovei ş.a., are în palmares premii la concursuri naționale şi internaționale de artă, distincții de stat şi transnaționale, titluri onorifice precum cel de Maestru în Arte al RM, Medalia de aur la Salonul de artă de la Cannes-Azur, Franța, Medalia de Argint acordată de Academia de Arte Plastice a Federației Ruse, operă în colecții publice ca Galeria de Stat Tretiakov, Muzeul Rus din Sankt Petersburg , Palatul Parlamentului din Bucureşti şi colecții publice şi private din multe țări ale lumii.

Născut 1948, satul Sineşti, raionul Ungheni, Republica Moldova. În debutul anilor 1950, părinții împreună cu copiii s-au transferat cu reşedința la Chişinău. Familia constituită pe temeiul dragostei, respectului reciproc şi responsabilitate civică, înfruntând multiple lipsuri şi greutăți, îşi durează un cămin. Mihai este şcolarizat.

Astfel, chiar din copilărie este antrenat să răspundă provocărilor într-o primă experiență complexă – trecerea de la modul de viață rural către cel urban, care ineluctabil reclamă, în particular, considerarea şi respectarea setului de exigențe imanente civilizației contemporane.

Mihai Ţăruş, *Prăsadul vecinului*, u/p, 330×430 mm, 1968

Odată inclus în şcolarizare, în paralel, începe parcurgerea treptelor învăţământului artistic, mai întâi, în clasa prof. Petru Pascaru, de la Şcoala de Arte Plastice pentru copii A.V.Şciusev, Chişinău.

Formarea profesională, după absolvirea şcolii medii incomplete, o continuă în clasa prof. Vasile Toma (1937-1984), la Colegiul de Arte Plastice Alexandru Plămădeală, Chişinău. Studiile superioare la capătă la Sankt Petersburg, la Institutul Academic de Stat de Pictură, Sculptură şi Arhitectură în numele lui Ilya Repin (Institutul „Repin") al Academiei de Arte a Federaţiei Ruse. La relevarea capacităţilor creatoare şi identificarea propriei personalităţi au înrâurit „maeştrii de acasă", – cu autoritate ce indubitabil depăşea cu mult orizonturile locale, ca pictoriţa şi criticul de arte Ada Zevin (1918-2005), distinct şi înalt apreciată de Roger Garaudy şi, negreşit, în mod pregnant – pictorul Mihai Grecu (1916-1998) cu o cotaţie de mare maestru în planul evoluţiei transfrontaliere a artei contemporane – vertiginoase – pe traiectul globalizării culturale.

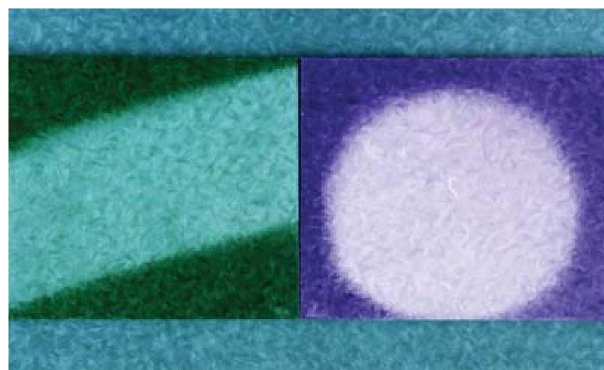

Mihai Ţăruş, *Forme în zbor*, u/p, 660×720 mm, 1977

Afirmarea creatoare este marcată de depăşirea orizonturilor academice şi academiste, prin lucrări plăsmuite în cheia viziunilor şi limbajelor plastice de referinţă ale culturii plastice româneşti din perioada interbelică a secolului al XX-lea. De exemplu, valorificarea potenţialului cromatic şi convenţionalitatea interpretării datelor realităţii tangibile în lucrarea, – simultan cu studiile academiste, – *Prăsadul vecinului*, învederează că se dezvoltă pe vectorul dobândirii independenţei şi individualităţii creatoare. Concomitent, prezenta calităţi şi afinităţi ce au netezit calea aderenţei la grupul emulilor inovatorului în arta contemporană Kazimir Malevici, care investigau prin filiera viziunii lui Vladimir V. Sterligov asupra entităţilor geometriei *hiperbolice*. Cu aceştia a conlucrat, de la lansarea sa cu prima expoziţie personală, desfăşurată la Casa Savanţilor din Sankt Petersburg (1981), până în 1985.

În modul de a se împlini creator, săvârşind saltul de la figurativ la nonfigurativ, renunţă să valorifice componenta aleatorie a universului entităţii *informal*. De aici încolo, va continua să-şi configureze lucrările conform unor programe asumate distinct în cadrul cărora va prezenta repetat o primă componentă definitorie a personalităţii sale. Până la zi, a realizat programele: *Timpul în tablou*, *Incifrare-semne*, *Pictură – obiect*, *Asamblaj pictural*. Lucrările componente au fost etalate la expoziţii personale, fie la Chişinău, Bucureşti, Sankt Petersburg şi Finlanda. În detaliu, o altă componentă aflată la eşafodarea limbajului plastic prezintă stăpânirea cu virtuozitate la cota maxim posibilă a tehnicilor manevrării materiei cromatice: de la culoarea plină până la cele mai subtile valori şi tonalităţi, cu sau fără acromuri.

Astfel, îl surprindem pe plastician, de la o creaţie la alta, cu focalizări asupra esenţei lucrurilor, cum, în particular, afirmă chiar Domnia sa: „Mai multe pânze alăturate, îmbinate, suprapuse, distanţate în spaţiu ar putea forma un mediu în care culoarea s-ar produce ca un *sunet*".

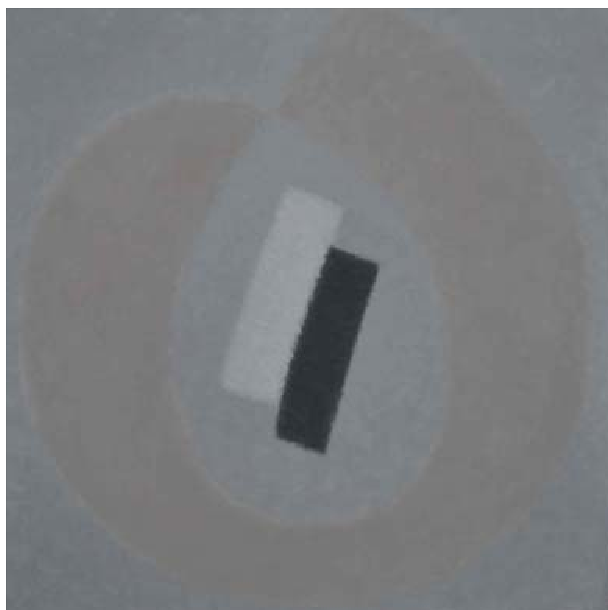
Mihai Ţăruş, *Asamblaj, 2004,* 4 pese, u/p, 780×1310×40 mm, 2004

Mihai Țăruş, *Coforma-3,* u/p, 5 piese,
2100×1080×40 mm, 2010

Descătuşarea de lumea obiectelor materiale, intrarea în spațiul liberei creări a formelor este dificilă. Prin copaci, prin câmpuri, prin fețe, figuri, obiecte, prin desişul cotidianului urmează să ajungi în sfera sublimului, nepercepută în amalgamul realității vizuale, dar sesizabilă ca o efectivă şi irepetabilă realitate. Cât efort se depune pentru ca privirea să străbată, în sfârşit, prin imaginile stabile ale lumii materiale, ca să vadă ritmul tainic al culorii, liniei, formei, pentru care obiectul, natura nu este altceva decât o funcție pe care tot ele o punctaseră. M. Țăruş multiplică parametrii...

Acad. Mihail Gherman,
Academia de Ştiințe Umanistice, Rusia

Mihai Țăruş, *Semn total*, u/p,
1100×1100 mm, 2012

Mihai Țăruş, *Fruct*, obiect, lemn, tempera, sticlă,
280×300×50 mm, 1977

Există etape în creația lui care pot deruta un privitor obişnuit. El adoptă comportamentul unui om de ştiință, preocupat de finețea analizelor strict plastice care îngustează unghiul înțelegerii comune. O astfel de etapă, destul de întinsă, este şi cea în care practică transferarea vizualității în timp. Încercarea e temerară, de vreme ce timpul nu poate fi ilustrat. În esență, spre deosebire de futurişti care prin surprinderea unei forme în mişcare postulau durata, Mihai Țăruş dezvoltă în suite de lucrări, momente diferite ale unei forme, scurgerea timpului asupra ei. Efectul static presupune o mecanică mentală, care face sesizabil timpul fie el şi categorial, de ordin filosofic. De aceea, şi propune termenul de timp comprimat. Poți să împuşti o pasăre, dar nu şi zborul ei care ține de fizica unei metafizici.

Cornel Radu Constantinescu, Bucureşti

Mihai Țăruş, Autoportret, colaj pe pânză,
800×700 mm, 2009

REFLECȚII ISTORIOGRAFICE, MATERIALE DOCUMENTARE ŞI OPINII REFERITOARE LA TRECUTUL NOSTRU NAȚIONAL

Dr. hab. **Ion CHIRTOAGĂ**

Demir Dragnev. *Istorie şi civilizație medievală şi modernă timpurie în Țările Române. Studii şi materiale.* Chişinău: Cartdidact-Civitas, 2012, 596 p.

În 2012, munca asiduă a doctorului habilitat în istorie Demir Dragnev, profesor universitar, membru corespondent al AŞM, s-a încununat cu publicarea unei culegeri consistente – *Istorie şi civilizație medievală şi modernă timpurie în Țările Române. Studii şi materiale.* Chişinău, Cartdidact-Civitas, 2012, 596 p. În lucrare sunt reflectate diferite aspecte ale vieții economice, sociale şi politice ale românilor din perioada medievală şi modernă. Cea mai mare parte din studiile inserate în această carte au un caracter istoriografic, autorul expunându-şi periodic opinia asupra unor fenomene din trecutul nostru național în diferite publicații ştiințifice din țară şi de peste hotare.

Ediția demarează cu cercetări privind perioada „marilor migrațiuni ale popoarelor", numită şi „mileniul întunecat." În articolul, publicat inițial în 1992, sunt prezentate succint diverse opinii referitoare la originea românilor şi cunoscuta „teorie migraționistă" de tristă faimă, potrivit căreia pe timpul împăratului roman Aurelian (pe la 271) populația Daciei ar fi fost evacuată în Balcani, revenind în spațiul carpato-danubiano-pontic după secolul al IX-lea, când triburile nomade ale ungurilor au imigrat la Dunărea de Jos şi apoi au ocupat Transilvania.

La rândul său, profesorul D. Dragnev evocă sumar argumentele istoriografiei naționale româneşti care demonstrează cu dovezi plauzibile că şi după anul menționat deja 271, urmaşii dacilor şi romanilor antici au continuat să locuiască în spațiul strămoşesc carpato-danubiano-pontic. De asemenea, este prezentată istoriografia românească de după 1989, când au fost revăzute unele teze vehiculate anterior referitoare la trecutul nostru național. În acest context, au apărut şi lucrări care, sub pretextul criticii istoriografiei marxiste şi naționaliste, reiterează, de fapt, insinuările „teoriei migraționiste". Într-o addendă vizând lucrarea sa anterioară, profesorul D. Dragnev prezintă publicațiile istoricilor români contemporani care aduc noi argumente în favoarea ideii continuității populației româneşti din nordul Dunării. Sunt menționate opiniile istoricilor români de pe ambele maluri ale Prutului asupra acestei probleme.

O altă chestiune adusă pe tapet de profesorul D. Dragnev constituie geneza şi afirmarea statului medieval românesc la est de Carpați, inclusiv în spațiul actual al Republicii Moldova. Ca urmare a evoluției societății româneşti, în spațiul carpato-danubiano-pontic a început un proces de coagulare a comunităților rurale în scopul organizării vieții economice şi rezistenței în fața presiunii triburilor migratoare, în văile unor râuri mici creându-se uniuni teritoriale. În perioada de finalizare a procesului de constituire a poporului român, în sursele istorice străine pentru desemnarea acestei romanități orientale tot mai des se utilizează termenul de *valah* (voloh, vlah). După cum am menționat şi cu alte ocazii, acest termen de origine germană a început să fie utilizat de către străini după cucerirea Pannoniei de către Carol cel Mare la hotarul secolelor VIII-IX şi creştinarea slavilor, mai întâi, în Moravia, apoi din Balcani şi alte părți. Anume prin intermediul limbii slave bisericeşti, în societatea românească, alături de noțiunea *jude* de origine latină, tot mai des sunt utilizați termenii mai noi *cnez* şi *voievod*, fiecare dintre ei reflectând o anumită treaptă pe scara socială şi, dacă vreți, etapă în procesul de consolidare a uniunilor teritoriale româneşti. În continuare, sunt prezentate datele cunoscute despre formațiunea statală din nord-vestul spațiului carpato-nistrean din 1276-1277, 1301, 1326, discuția despre controver-

satul an 1359 şi constituirea Țării Moldovei.

Una din preocupările mai vechi ale profesorului D. Dragnev constituie evoluția economică, socială şi culturală a Țării Moldovei în perioada medie şi în pragul celei moderne. În compartimentul menționat se demonstrează că, în pofida vicisitudinilor timpului, populația Moldovei a crescut de la 47 mii gospodării de contribuabili (circa 250 mii oameni), la 140 mii gospodării impozabile (circa 700 mii persoane) în 1803 (fără sud-estul şi nordul țării, teritorii ocupate de turci, tătari şi austrieci). Aici ar fi cazul să notăm că în istoriografie a apărut şi opinia că în 1800, în spațiul carpato-nistrean ar fi locuit circa 900 mii de persoane, inclusiv 190 mii în Bucovina.

În literatura istorică s-a menționat că în perioada evului mediu timpuriu, în viața economică şi socială a societății româneşti un cuvânt greu de spus l-a avut comunitatea sătească, care a fost unul din pilonii de bază ai populației băştinaşe în timpul „marilor migrațiuni ale popoarelor". A urmat procesul de feudalizare a societății româneşti, pământul ajungând în mâinile unor proprietari funciari, acesta fiind prelucrat de țărani. În contextul dat, profesorul D. Dragnev prezintă cele două opinii din istoriografia românească referitoare la originea răzeşilor, sporirea importanței marilor boieri cu dregătorii care obțineau venituri importante din exercitarea funcțiilor lor, creşterea obligațiilor țăranilor față de marii proprietari funciari.

Savantul D. Dragnev vine în ajutorul cercetătorului ştiințific în domeniul vieții economice şi sociale cu diferite instrumente de lucru. Este cunoscut faptul că, împreună cu alți colegi medievişti, el a editat mai multe izvoare istorice. Şi în lucrarea respectivă istoricul publică noi documente privind evoluția proprietății funciare. Tot aici găsim liste ale unităților de măsură, utilizate în Țara Moldovei, evoluția prețurilor ş.a.

Profesorul D. Dragnev şi-a expus opinia şi în privința unor procese istoriografice din perioada sovietică referitoare la trecutul nostru național. El precizează că inițiatorii formării RASSM erau conştienți de faptul că această entitate a fost creată în scopuri politice promovate cu insistență de o mare putere, fiind îndreptată împotriva statului unitar român. În 1926, pe lângă executivul autonomiei sovietice moldoveneşti a fost întemeiat un Consiliu Ştiințific, care urma să studieze regiunea respectivă şi cultura moldovenilor, să furnizeze informații de natură ştiințifică şi practică. Secția de ştiințe a acestuia (fondată în 1928) publica materiale în care era elogiată politica autorităților în RASSM, ataca vehement Bucureştiul, pregătea opinia publică internațională în vederea unor acțiuni politico-militare de proporții împotriva statului român şi a unității noastre naționale.

După reanexarea Basarabiei în 1940 şi în 1944, activitatea subversivă a fost amplificată, accentul fiind pus pe „prietenia seculară" a poporului moldovenesc cu Rusia şi Ucraina, „eliberarea" teritoriului dintre Prut şi Nistru de sub „ocupația străină". S-au pus în circulație şi alte clişee propagandistice care, uneori, mai sunt vehiculate astăzi în pretinse „lucrări ştiințifice" şi nu numai.

În continuare, profesorul D. Dragnev analizează „opusurile" istoriografiei postbelice de la Chişinău referitoare la diferite aspecte din istoria spațiului dintre Prut şi Nistru. Apoi, cercetătorul prezintă contribuția istoricilor oneşti din Chişinău la elucidarea adevărului istoric privind istoria noastră națională.

În final, se poate remarca faptul că această culegere de studii, documente şi opinii reflectă, în linii mari, eforturile unui savant cu imensă experiență de muncă ştiințifică, care a abordat cu tenacitate cele mai diverse aspecte ale istoriei noastre naționale. Lucrarea poate fi citită cu mare interes şi profit intelectual atât de specialişti, cât şi de toți împătimiții de trecutul poporului român.

Mihai Țăruş, *Timp comprimat-12*, obiect, 11 piese, u/p, 400×2000×150 mm, 2008

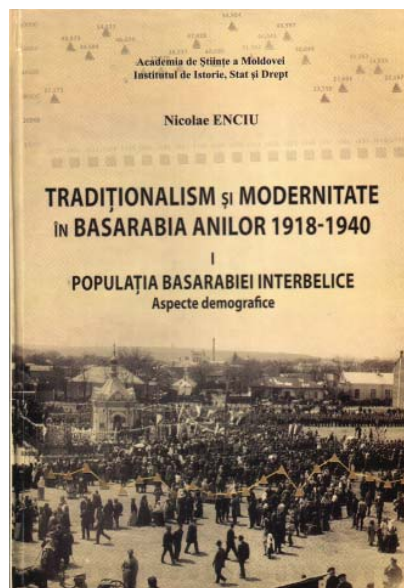
INTERBELICUL ROMÂNESC: POPULAȚIA BASARABIEI

*Dr. **Marius TĂRÎȚĂ***

Primul volum al monografiei profesorului Nicolae Enciu, şeful Secției Istorie Contemporană a Institutului de Istorie, Stat şi Drept al AŞM, constituie o contribuție esențială la studierea perioadei complexe şi pe alocuri complicate a interbelicului românesc în Basarabia. După cum menționa însăşi autorul în Introducere, „prezenta lucrare a urmărit să ofere cititorilor dornici de a cunoaşte trecutul nostru istoric, o imagine sintetică clară şi incontestabil obiectivă a perioadei interbelice din istoria Basarabiei, axându-ne studiul pe expunerea principalelor fenomene şi procese demografice ale Basarabiei în strânsă conexiune cu cele ale României interbelice” (p. 18). De aceea au fost evitate polemicile atât cu continuatorii liniei interpretative ideologice din epoca sovietică, cât şi cu demersurile deconstructive, cititorul țintă fiind „oamenii moderați cărora le plac argumentele” (p. 18).

Volumul este constituit din şase capitole, pe parcursul cărora apar 133 de tabele şi cinci figuri, iar în încheiere sunt inserate 14 anexe şi bibliografia generală. Printre sursele de referințe ale autorului se numără o listă consistentă de culegeri de documente, recensăminte ale populației, statistici, anuare, lucrări istorice generale şi sinteze, monografii ale autorilor români interbelici şi postbelici, europeni şi americani din interbelic, ruşi şi sovietici, un loc important îl dețin fondurile ANRM şi Arhivelor Naționale din Bucureşti.

Primele două capitole ale lucrării, „Starea Basarabiei la finele primei conflagrații mondiale” (p. 19-76) şi „Cadrul general. Teritoriul şi organizarea administrativă a Basarabiei interbelice” (p. 77-139), pot fi considerate o amplă introducere în tema cercetată de autor. În primul capitol sunt tratate cu titlu de referință datele catagrafiei din 1817, conform căreia moldovenii ar fi constituit 86% din populația Basarabiei, şi cele ale recensământului rus din 1897, cu atenție asupra ştiinței de carte şi structurii etnice (moldovenii fuseseră scăzuți la 47,58%). Politica discriminatorie față de moldoveni a ajuns până într-acolo încât „Anuarul Rusiei” a omis cu desăvârşire etnia respectivă în anul 1910 (p. 36). Acest paragraf este urmat de cele în care sunt abordate „Primul Război mondial şi afirmarea principiului naționalităților” (cu o atenție largă acordată principiilor wilsoniene), „Regatul României în anii Primului Război Mondial” şi „Unirea Basarabiei cu România ca formă de materializare a dreptului națiunilor la autodeterminare”.

Nicolae Enciu. *Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice*, Academia de Ştiințe a Moldovei, Institutul de Istorie, Stat şi Drept. Chişinău: Lexon-Prim, 2013, Vol. 1, 424 p.

Cu referire la actul Unirii din 1918, autorul remarcă o carență a istoriografiei naționale – „chiar şi istorici obiectivi şi bine intenționați, cei mai mulți dintre ei uimiți de imprevizibilitatea acestui mare act realizat cu 95 de ani în urmă, se rezumă, în explicarea lui, la o simplă narare evenimențială. Privit şi interpretat astfel, momentul 27 martie/9 aprilie 1918 rămâne inevitabil lacunar, făcând loc unor interpretări tendențioase” (p. 70).

În contextul reflectării generale a reîntregirii României în anul 1918, autorul face următoarea observație – „Pentru Basarabia în special, unirea din 1918 a fost precondiția efortului de modernizare politică, economico-socială şi culturală, efort produs în cadrul procesului de difuzare a unor valori şi forme de organizare instituțională şi economică dinspre Occident prin intermediul factorilor de decizie ai României” (p. 74).

În capitolul al II-lea autorul abordează o gamă largă de aspecte, de la aşezarea geografică a provinciei la religiozitatea populației. Trece în revistă cele cinci regiuni naturale în care era împărțită Basarabia – Nordul, Stepa Mijlocie, Regiunea Codrilor, Stepa Sudică şi Regiunea Lacurilor, diferențele climaterice şi pitorescul ce apărea în descrierea unor cercetători români (p. 84-86). În ce priveşte denu-

mirea provinciei, „tot aşa mai mulţi autori au indicat asupra situaţiei nefireşti, de după 1918, de a se mai vorbi de o „Bucovină”, de o „Basarabie” şi de o Moldovă „strânsă între Carpaţi şi Prut” (p. 93). Cu toate acestea, părerea lui V. Mihăilescu, care propunea folosirea termenului de Moldova „pentru singura unitate naturală istorică, prinsă între Carpaţi, Ceremuş, Nistru şi Mare”, a rămas, practic, singulară de-a lungul perioadei interbelice (p. 94). Discuţiile au fost reluate odată cu reforma teritorială din anul 1938, când ţinuturile denumite după râuri, au luat locul provinciilor. Astfel, două judeţe basarabene au revenit ţinutului Dunărea, patru au constituit ţinutul Nistru, două au revenit ţinutului Prut şi unul ţinutului Suceava, alături de cele cinci judeţe bucovinene şi unul moldovean. Scopul reformei a fost – „o capacitate mai mare, pentru fiecare din noile ţinuturi, de control bugetar” şi „o mai bună difuzare a activităţii economice, concentrată până atunci preponderent în capitala României” (p. 103).

În a doua parte a capitolului al II-lea autorul analizează infrastructura Basarabiei la finele primei conflagraţii mondiale, starea culturală, cea sanitară şi asistenţa medicală. Este foarte bine subliniat rolul nefast pe care l-a jucat învăţământul ţarist în ultimele sale decenii de existenţă, neexistând şcoli moldoveneşti şi, de asemenea, rata ridicată a analfabetismului în care erau menţinuţi din punct de vedere cultural ţăranii basarabeni (p. 133). Măsurile urgente de ridicare a nivelului de cultură al maselor largi ale populaţiei Basarabiei au fost luate din chiar anul 1918 (p. 135). Considerăm că spaţiul alocat vieţii religioase (pp. 137-139) putea fi mai larg. Problema calendarului îndreptat a fost dezbătută în epocă şi de numeroase personalităţi culturale (filosoful Nae Ionescu, etnologul Ernest Bernea). Autorul se referă şi la cazul unui sat concret din Basarabia, Nişcani, locuitorii căruia, după dubla sărbătorire a Paştelui în anul 1926, nu au mai dorit să treacă la noul calendar (p. 139).

Capitolele de forţă ale volumului sunt III, IV şi V – „Populaţia Basarabiei în cadrul statului naţional unitar român” (pp. 140-221), „Evoluţia demografică a Basarabiei interbelice” (pp. 222-263) şi „Aspecte ale vieţii cotidiene în Basarabia interbelică” (pp. 264-329). În paginile acestora apar 116 tabele în care sunt surprinse, printre altele: evoluţia numărului populaţiei basarabene în anii 1812-1862, 1863-1915, populaţia la 1 ianuarie 1915, după neamuri şi medii de locuire în 1918, populaţia oraşelor, raportul dintre urban şi rural, repartizarea pe judeţe, structura pe genuri în interbelic, distribuţia pe grupele de vârstă, şi ajungând la raţiile alimentare, speranţa de viaţă, situaţia bibliotecilor şi numărul abonaţilor radio la mia de locuitori în anii 1927-1938.

Capitolul al VI-lea este dedicat „consecinţelor demografice, economico-sociale, culturale şi religioase ale anexării Basarabiei de către URSS” (pp. 330-359). Cele patru paragrafe abordează următoarele aspecte: „populaţia şi economia Basarabiei la începutul anului 1940”; „consecinţele demografice ale trunchierii Basarabiei”; „consecinţele economico-sociale” şi „consecinţele culturale şi religioase ale anexării Basarabiei”. Deşi ziarul „Pravda” scria la 11 iulie 1940 că viitoarea RSSM va fi de peste 50 000 km pătraţi, în realitate teritoriul acesteia a fost redus la 33 700 km pătraţi (vezi pp. 343-347). Represiunile au vizat atât populaţia simplă, cât şi foştii funcţionari şi slujitori ai Bisericii. „27 de biserici au fost transformate în cluburi politice şi 13 distruse prin foc şi dinamitare, iar 48 de preoţi – executaţi sau deportaţi” (p. 359). O sarcină de bază formulată de puterea sovietică în 7 septembrie 1940 era „ca mai repede de biruit retrăirile religioase în conştiinţa truditorilor”.

În final, autorul remarcă: „În încercarea de depăşire sau, cel puţin, de atenuare a caracterului contradictoriu şi divergent al discuţiilor asupra importanţei şi semnificaţiei perioadei interbelice, prezentul studiu a urmărit să ofere date obiective şi verificabile privind evoluţia demografică a Basarabiei” (p. 361). Printre caracteristicile esenţiale ale perioadei interbelice pentru populaţia Basarabiei sunt menţionate şase. Rata natalităţii a fost, practic, superioară tuturor provinciilor istorice ale României, inclusiv mediei pe întreaga ţară (39,4‰ în anii 1920-1932, faţă de media 36,0‰). În acelaşi timp s-a redus considerabil numărul persoanelor căsătorite în totalul populaţiei faţă de anul 1897, bărbaţi de la 63,8% la 39,6%, iar femei de la 67,9% la 39,5%. Mortalitatea a prezentat „o tendinţă de descreştere, care însă a fost mai puţin pronunţată decât tendinţa de descreştere a natalităţii”. Astfel că între anii 1919-1939, au decedat în medie 64 116 persoane anual. „Pe fundalul ţărilor europene, ratele mortalităţii generale şi, mai ales, ale celei infantile, rămâneau încă la un nivel mult prea ridicat” (p. 362-363). „Ceea ce a constituit cu adevărat *punctul întunecat* al demografiei interbelice româneşti, a fost problema mortalităţii infantile”, în special a copiilor de până la un an (p. 362). Migraţiile interne au avut un caracter complex şi contradictoriu – „pe de o parte, ele constituiau mărturia că Basarabia traversa o perioadă de adaptare la piaţa muncii din Noua Românie de după 1918; pe de alta însă, migraţiile interne ale populaţiei Basarabiei au fost cauzate de

criza profundă în care intrase reforma agrară la finele anilor 1920, de neputința acesteia de a atenua suprapopularea agricolă a provinciei" (p. 362).

În fine, cu o rată medie anuală de creştere de 1,41‰, populația Basarabiei interbelice a avut o creştere demografică generală de 531 209 de persoane de ambele sexe sau 25 295 de persoane anual, evoluând de la 2 642 000 de locuitori în 1918 la 3 173 209 de locuitori la 1 iulie 1939. Printre cei care au avut preocupări pentru ameliorarea cantitativă şi calitativă a aspectelor demografice au fost prof. George Banu şi dr. Sabil Manuilă. Drept rezultat, un prim pas a fost reorganizarea în anul 1935 a Institutului de Demografie şi Recensământ în Institutul Central de Statistică, care avea ca obiectiv permanent investigarea fenomenelor demografice naționale în toată amploarea şi complexitatea lor (p. 363).

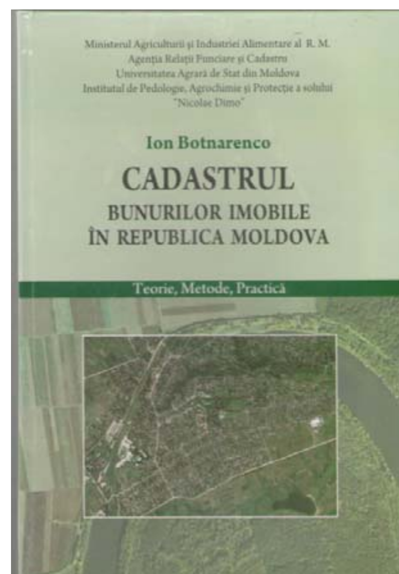
Monografia *Populația Basarabiei interbelice. Aspecte demografice*, semnată de profesorul Nicolae Enciu, dedicată aspectelor demografice ale evoluției populației basarabene în perioada interbelică, este de o incontestabilă valoare, iar cartea propriuzisă urmează să-şi găsească locul pe rafturile bibliotecilor şcolare, studențeşti şi de specialitate. De menționat faptul că această cercetare face parte dintr-o lucrare mai largă, dedicată *Tradiționalismului şi modernității în Basarabia anilor 1918-1940*.

Mihai Țăruş, *Floarea-soarelui*, u/p, 550×450 mm, 2009

UN TRATAT MULTAŞTEPTAT ÎN DOMENIUL CADASTRULUI

Dr. hab., prof. univ. ***Igor KRUPENIKOV,***
Membru de Onoare al AŞM
Dr. ***Dumitru BRATCO,***
Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare

Ion Botnarenco. *Cadastrul bunurilor imobile în Republica Moldova: Teorie, Metode, Practică.* Chişinău: Pontos, 2012. 484 p.

Recent, la Editura „Pontos", într-un aspect poligrafic excelent, a văzut lumina tiparului monografia *Cadastrul bunurilor imobile în Republica Moldova: Teorie, Metode, Practică.* Chişinău, 2012 – 484 p., semnată de Ion Botnarenco, doctor în economie, inginer cadastral de înaltă calificare. Această operă fundamentală de o valoare ştiinţifică incontestabilă a fost editată cu sprijinul financiar al Agenţiei Relaţii Funciare şi Cadastru şi cel ştiinţific şi organizatoric acordat de Institutul de Pedologie, Agrochimie şi Protecţie a Solurilor „Nicolae Dimo" (consultant ştiinţific Serafim Andrieş, academician al AŞM, profesor universitar; responsabil de ediţie Dumitru Balteanschi, doctor în geografie) şi Universitatea Agrară de Stat din Moldova (redactor responsabil Tudor Coşuleanu, doctor habilitat, profesor universitar).

Cartea înglobează o analiză minuţioasă şi sintetizează un vast volum de literatură de specialitate, programe ştiinţifice şi guvernamentale, materiale şi documente de arhivă, informaţii concrete furnizate de practica avansată, precum şi propria experienţă acumulată timp îndelungat de autorul însăşi, prin activitatea sa fecundă în domeniul agriculturii, agronomiei, relaţiilor funciare, organizării teritoriului, cadastrului, evaluării (bonitării) terenurilor agricole etc.

Lucrarea însumează 484 de pagini, inclusiv 91 figuri, 17 tabele şi 4 anexe care, completându-se reciproc, amplifică şi aprofundează calitatea conţinutului şi înlesneşte consumatorului însuşirea materialului prezentat.

Monografia e structurată pe cinci compartimente. Cel dintâi este consacrat bazelor teoretice ale cadastrului. Autorul supune procesul cadastral unei analize minuţioase prin prisma dezvoltării istorice. Pe parcurs, o atenţie deosebită se acordă formulării corecte a evoluţiei obiectului cadastrului până la momentul actual. Concluziile la acest compartiment pot fi cu succes aplicate şi în formularea perspectivei de dezvoltare a cadastrului.

Analiza sistemică a cadastrului bunurilor imobile la momentul actual în Moldova este detaliat reflectată în compartimentul II. Integritatea procesului cadastral este formulată şi descrisă în cadrul unui complex de structuri: instituţională, teritorial-cadastrală, de clasificatoare, de registre.

Compartimentul III este consacrat metodologiei cadastrului. Autorul, consecutiv şi destul de detaliat, descrie cadrul metodologic de bază al cadastrului care include: metode de dobândire şi înregistrare a bunurilor imobile; metode de elaborare a planurilor cadastrale; metode de formare şi evaluare a bunurilor imobile, compartimentul finalizând cu descrierea metodologică a procesului de reparcelare (consolidare) a terenurilor.

Conţinutul teoretic al monografiei este prezentat în compartimentul IV, consacrat exemplelor de aplicare în practică a metodelor descrise. Datorită acestui fapt, lucrarea devine mai accesibilă specialiştilor din domeniul practic al cadastrului.

În cadrul compartimentului V, autorul scoate în evidenţă necesitatea dezvoltării în continuare a cadastrelor de specialitate în Republica Moldova. În această ordine de idei, un rol aparte este acordat celor mai importante cadastre de specialitate, precum cadastrul agricol, cadastrul forestier, cadastrul apelor etc.

În lucrare se acordă egală atenţie aspectelor descriptive, interpretative şi aplicative ale problemei în cauză, aceasta conferindu-i un mesaj metodologic profund. Important de subliniat că lucrarea nomi-

nalizată este prima în Moldova în care în mod sistematizat sunt expuse ideile, concepțiile, elaborările, descrierile amănunțite privind bazele teoretice, practice şi metodico-metodologice ale cadastrului bunurilor imobile, ținând cont de vastitatea şi importanța domeniului abordat, cuprinzând elemente absolut necesare pentru rezolvarea problemei complicate apărute pe neaşteptate în societatea contemporană, luând în considerație specificul condițiilor pedoclimatice şi socio-economice existente.

Realizarea acestor intenții binefăcătoare sunt asociate cu speranța de a pune la dispoziția agricultorului (proprietarului de teren agricol) toate mijloacele necesare, pornind de la esența şi calitățile metodologiei propuse. Monografia, de fapt, reprezintă un instrument normativ de mari proporții, relevant momentului actual şi va veni în ajutorul specialiştilor, fermierilor, instituțiilor de învățământ, fapt care, la rândul său, se va răsfrânge pozitiv asupra nivelului de dezvoltare a agriculturii – ramură principală a economiei naționale şi a sectorului rural în ansamblu.

În monografie pentru prima dată este determinat locul cadastrului în economia țării, rolul Sistemului informațional al Cadastrului în condițiile priorităților informaționale, economice, ecologice, sociale. Conținutul cărții este, de asemenea, destinat procesului de pregătire a cadrelor în instituțiile de învățământ superior.

Prin modul de abordare a problemelor (teorie, metode, practică), monografia prezintă un mare interes profesional pentru specialiştii care activează în domeniul implementării cadastrului, precum şi pentru inginerii autorităților administrației publice de toate nivelurile, angajații oficiilor cadastrale teritoriale etc. Totodată, lucrarea poate fi folosită pentru soluționarea altor probleme de gen economic, financiar, fiscal, juridic, în care cadastrul bunurilor imobile este recunoscut ca o ramură intermediară, dar de importanță majoră.

În încheiere, vom menționa cu satisfacție că scopul urmărit de autor a fost atins cu brio. Lucrarea, din toate punctele de vedere, este un succes editorial: ca structură, conținut şi, nu în ultimul rând, ca estetică poligrafică.

Erorile şi lacunele strecurate în text sunt puține şi neînsemnate, nu diminuează nicidecum valoarea şi semnificația lucrării. Ele pot fi uşor corectate fiind marcate nemijlocit în text.

Totuşi, ca monografia să satisfacă pe deplin cerințele numeroşilor consumatori, lucrarea ar urma să fie editată cu un tiraj nu de 300, ci de 1 000 de exemplare, fapt care ar permite distribuirea ei în fiecare primărie şi bibliotecă din Moldova.

Concomitent, se impune mediatizarea masivă a cărții prin organizarea emisiunilor radiofonice şi televizate, a meselor rotunde, seminarelor, prelegerilor publice în fiecare raion administrativ, publicarea articolelor despre acest subiect în reviste şi ziare etc. Aceste măsuri vor contribui într-un mod cert la familiarizarea cu problemele cadastrului, iar consecințele benefice ale lucrării se vor resimți în timp.

Trebuie să fim recunoscători şi să aducem sincere mulțumiri dlui doctor în economie Ion Botnarenco pentru curajul său de a lansa şi fructifica o idee nobilă, reuşind să pună la dispoziția cititorului o lucrare temeinic documentată şi extrem de utilă.

Mihai Țăruş. *Ecrane marine-4*, u/p, 600×950 mm, 2010

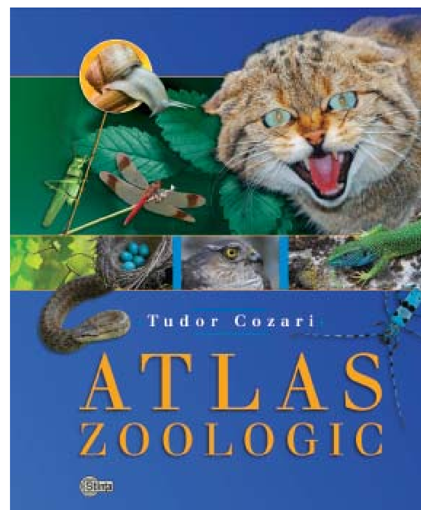
PREMIERA EDITORIALĂ: ATLASUL ZOOLOGIC

Membru corespondent al AŞM
Ion DEDIU

Declinul profund şi de durată al stării ecologice generale a Planetei, atestat la etapa actuală, se soldează cu degradarea esențială şi, adeseori, ireversibilă a componentelor vii ale ecosistemelor – fito- şi zoocenozelor, fapt care condiționează întreaga societate şi, în primul rând, specialiştii din domeniul biologiei să întreprindă paşi hotărâți şi eficienți întru soluționarea problemelor ce țin de salvarea biodiversității. Unul din mijloacele importante de sensibilizare asupra multiplelor probleme existente la capitolul *conservarea naturii* îl constituie editarea cărților ştiințifice şi ştiințifico-populare enciclopedice care au drept scop de a cultiva dragostea şi responsabilitatea civică la nivel local, regional, național şi internațional față de organismele şi comunitățile acestora în toate tipurile de ecosisteme ce ne înconjoară.

Lucrarea enciclopedică *Atlas Zoologic*, rodul unei munci de peste un deceniu al lui Tudor Cozari, doctor habilitat în biologie, profesor universitar la Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul în mun. Chişinău) se constituie în acest sens într-o premieră absolută pentru Republica Moldova. Ea vine să suplinească golul informațional existent referitor la lumea animală, caracterizată de către autor din punctul de vedere al diversității specifice şi al ecologiei. Astfel, fiecare din cele două compartimente ale *Atlasului Zoologic – Diversitate* şi *Ecologie* – este reprezentat printr-o serie de subiecte privind varietatea taxonomică a faunei sau a grupelor ecologice distinctive din cadrul ei, dar şi prin descrierea unor subiecte de ordin biologic general, precum *Nevertebrate*: *dimorfism sexual*, *Vertebrate*: *modalități de apărare* ş.a.

Impresionează modalitatea originală a prezentării: cele circa 600 de specii de animale sunt surprinse în peste 1300 de imagini color originale şi descrise conform rigorilor ştiințifice şi subiectelor sistematice şi ecologice abordate. Autorul însuşi se produce în postura de fotograf, calitatea sa de cercetător pertinent şi tenace conferind fiecărei imagini o expresivitate deosebită. „Numai un cercetător, care cunoaşte particularitățile speciei, ştie *unde* să aştepte animalul respectiv, *când* să-l aştepte, în *ce ipostază* să-l fotografieze, spune el. Te maschezi şi ore întregi pândeşti la cuibul unei păsări pentru a o surprinde cât mai sugestiv".

Tudor Cozari. *Atlas Zoologic.* Chişinău: Ştiința, 2013, (Comb. Poligr.), 124 p.

Astfel, abordarea ştiințifică se completează şi aprofundează printr-una artistică de excepție, oferind o informație exhaustivă despre specificul răspândirii şi activitățile speciilor în mediile lor naturale de viață. De menționat, că fiecare planşă este însoțită de un text explicativ, care nu oboseşte cititorul prin termeni specifici şi neînțeleşi sau printr-un conținut ştiințific complicat; acesta fiind succint, dar şi suficient de explicit.

Lucrarea este realizată în concordanță cu bunele tradiții ale editării unor asemenea cărți care au apărut anterior la Editura „Ştiința" (*Cartea Roşie a Republicii Moldova, Lumea animală a Moldovei*, *Mediul geografic al Republicii Moldova* ş.a.) şi, de aceea, sunt convins că se va bucura de aprecierea cititorilor, servind în calitate de ghid eficient în procesul de studiere, cunoaştere şi educare a atitudinii grijulii față de natură şi componentele ei vii.

Subscriu la concluzia bunului nostru coleg dr. Dumitru Murariu, membru corespondent al Academiei Române, director al Muzeului Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa": *„Atlasul Zoologic" este o lucrare complexă, are o foarte largă adresabilitate, este o sinteză cu bogate date ştiințifice, dar accesibilă, inexistentă până la această dată atât în literatura biologică din Republica Moldova, cât şi din România. Este o lucrare care nu trebuie să lipsească de pe rafturile niciunei biblioteci.*

Personal, mă bucur pentru realizarea ştiințifică a colegului nostru, fiind convins că ingeniozitatea, perseverența şi capacitatea de muncă deosebită care îl caracterizează îl va aduce în cel mai apropiat timp la o nouă realizare poligrafică prețioasă, aşa precum este această primă enciclopedie ilustrată a lumii animale din spațiul românesc – *Atlasul Zoologic*.

O PANORAMĂ DE LEXICOGRAFIE MUZICALĂ A OPEREI CHIŞINĂUIENE

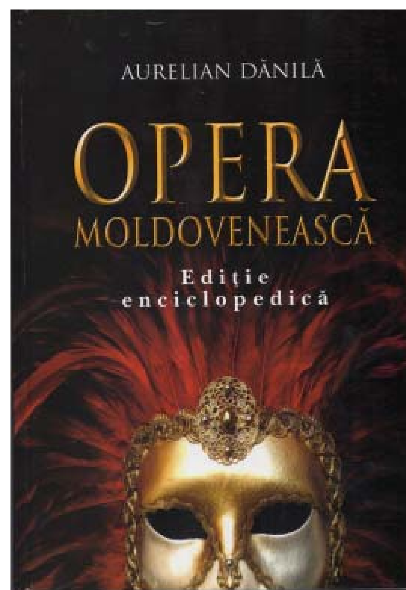
Dr. ***Victor GHILAŞ***

Considerată unul dintre cele mai complexe genuri muzicale, care reuneşte într-un tot întreg muzica vocală şi instrumental-orchestrală, opera are o tradiţie consolidată de peste nouă decenii în spaţiul dintre Prut şi Nistru. În ultimii ani interesul ştiinţific pentru cercetarea şi popularizarea teatrului liric în Republica Moldova a crescut simţitor.

Totuşi, lipsa unui instrument de informare asupra acestui gen, realizat în format lexicografic, se făcea simţită. Fiind pus în faţa faptului împlinit, Aurelian Dănilă a şi conceput proiectul său despre care vom vorbi în continuare. Trebuie să menţionăm din capul locului că el s-a aflat pe parcursul mai multor ani în contact direct cu teatrul liric chişinăuian, reprezentându-l în calitate de director.

Recent, graţie lui Aurelian Dănilă, disciplinele muzicologice s-au completat cu lucrarea *Opera moldovenească. Ediţie enciclopedică*, care poate fi considerată ca o extensie a preocupărilor autorului, aflându-se în perfectă concordanţă cu studiile sale anterioare. Apărut în condiţii poligrafice de excepţie, volumul vine să încununeze prin forţa cuvântului şi exemplul faptei eforturile autorului în vederea documentării operei basarabene, readucându-i în atenţia publicului cititor imaginea prin intermediul slujitorilor ei pe întreaga perioadă de existenţă a acesteia. Lucrarea este structurată în trei compartimente, urmate de trei Anexe.

Compartimentul prim, intitulat *Biografii de creaţie*, dezvăluie cititorului prin articole lexicografice opţiunea de bază a autorului, care poate fi explicată „prin adecvarea la obiect" a conţinuturilor, consolidată prin prezenţa informaţiei rezultate din fapte concrete de artă operistică. Materialul cognitiv, ce poate fi extras din rândurile primului capitol, este suficient de relevant, cuprinzând o serie de date referitoare la personalităţi ale vieţii muzicale din stânga Prutului. Portretele artistice realizate prezintă secvenţial, într-o viziune proprie, cum e şi firesc într-un asemenea caz, personalitatea, activitatea şi reperele biografice ale acestora. Totodată, prin reconstituirea şi actualizarea datelor biografice ale artiştilor de operă, în circuitul informaţional sunt introduse precizări legate de educaţia lor profesională. De asemenea, atunci când e posibil, la multe din subiecte autorul adaugă fragmente inedite din materialele aflate în arhiva personală.

Aurelian Dănilă. *Opera moldovenească. Ediţie enciclopedică.* Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, 292 p.

Parcurgând articolele cuprinse în acest compartiment, luăm cunoştinţă cu figuri notorii ale artei muzicale scenice care au performat pe scena teatrului liric de la Chişinău – interpreţi: Lidia Lipcovscaia şi Jean Athanasiu, Maria Cebotari şi Nicolae Nagacevschi, Eugenia Lucezarscaia şi Gavriil Afanasiu, Tamara Alioşina şi Boris Raisov, Maria Bieşu şi Mihail Muntean, Valentina Saviţcaia şi Vladimir Dragoş, Elena Gherman şi Nicolae Busuioc, Lilia Şolomei şi Valeriu Cojocaru; dirijori: Jean Bobescu şi Leonid Hudolei, Timofei Gurtovoi şi Isai Alterman, Dumitru Goia şi Alexandru Samoilă; compozitori: Alexei Stârcea şi Gheorghe Mustea; regizori: Eleonora Constantinova şi Eugen Platon; pictori-scenografi: Filimon Hămuraru şi Petru Balan; roluri: Domnica şi Grozovan, Florica şi Şuţache, Rusanda şi Ateh etc., mulţi dintre protagonişti producând ecouri ale culturii basarabene peste hotare. Cum e şi natural, aceştia reprezintă atât „garda seniorilor", cât şi artiştii din falanga „ultimului val".

Concentrându-ne în continuare asupra articolelor, ţinem să menţionăm că drept criteriu de prezentare a acestora este cel alfabetic, care oferă imaginea de ansamblu asupra personalităţilor scenei liricului basarabean de la începuturi şi până în prezent. Construit în aşa fel, demersul lexicografic încearcă să creioneze cu date documentare tabloul operei de la Chişinău prin date şi personalităţi.

Migăloasa muncă de culegere a reperelor bibliografice, completarea fişelor de lucru cu înregistrarea rolurilor interpretate reprezintă direcţii urmate şi dezvoltate cu stăruinţă în lucrare. Algoritmul de lucru pentru realizarea obiectivelor trasate a fost întocmit cu un entuziasm descifrabil printre rânduri, menit să completeze cât mai mult posibil volumul şi calitatea informaţiei. Proporţionarea articolelor este realizată în bună parte în funcţie de anvergura, importanţa şi contribuţia fiecărui artist în arta muzicală scenică, chiar dacă poate nu s-a reuşit acest lucru în toate cazurile, fapt cauzat, în primul rând, de informaţia documentară lacunară existentă la noi în republică.

Depăşind cadrul simplu al relatărilor biografice, fiecare unitate lexicografică este însoţită de date bi-obibliografice, resurse adiacente din care cititorul se poate edifica suplimentar asupra materiei de interes.

Decupajele, care compun compartimentul al doilea – *Articole, recenzii, cronici, consemnări* (*Spicuiri din presa vremii*) –, vin să scoată în evidenţă ecourile din sfera publică apărute în presa din ţară şi de peste hotare în legătură cu evoluţiile scenice ale artiştilor moldoveni. Un astfel de material este adunat şi reunit într-un volum monografic de specialitate pentru prima oară în literatura muzicală din Republica Moldova, el fiind structurat în aceeaşi ordine alfabetică ca şi în capitolul precedent, fiind transpus de autor în cuprinsul a 57 de pagini. Intenţia nedeclarată a autorului este aceea de a înscrie pe coordonatele cunoaşterii şi de a completa informaţiile deja existente, dar dispersate şi, deseori, greu accesibile, cu noi date rezultate mai cu seamă în urma reverberaţiilor apărute în mass-media. Şi în acest caz constatăm o documentare pe măsură, integrată într-un stil concis şi comprehensibil.

Ultimul compartiment, *Interpreţi din Basarabia în spectacole de operă* ilustrează lucrarea cu materiale foto de epocă sau recente, multe dintre ele fiind valorificate puţin sau deloc până în prezent editorial, fapt ce face mai atractiv textul literar inserat. Mai mult decât utile sunt *Anexele nr.1-3*, care reprezintă materialul suplimentar ce dezvoltă sau lămuresc capitolele anterioare, fie că ne edifică asupra *Premierelor „Operei basarabene"* în perioada interbelică, fie că reiterează informaţia privind *Premierele pe scena Teatrului de Operă şi Balet din Chişinău în anii 1956-2012* sau ne dezvăluie *Turneele* ... trupei chişinăuiene în intervalul de timp 1957-2012.

Prin apariţia volumului de faţă, istoria operei din Moldova transprutică este panoramată prin documente specifice, iar lexicografia muzicală din Republica Moldova se consolidează într-un edificiu cu temelie şi alte elemente de construcţie trainice.

În final, dorim să subliniem faptul că munca lexicografică este una foarte grea, în schimb produce satisfacţii compensatorii pe care, de altminteri, le oferă orice activitate de pionierat ştiinţific. Mai mult, ea este şi trebuie să fie una continuă aşa cum trebuie să fie în pas cu timpul şi să consemneze noul în domeniu. De această perspectivă, ne exprimăm speranţa că autorul va continua căutările pe segmentul respectiv al cunoaşterii.

Mihai Ţăruş, *Lanuri de grâu*, u/p, 380×640 mm, 2005

MIHAIL DOLGAN: EPISTOLARUL EROTIC EMINESCIAN

*Academician **Mihai CIMPOI***

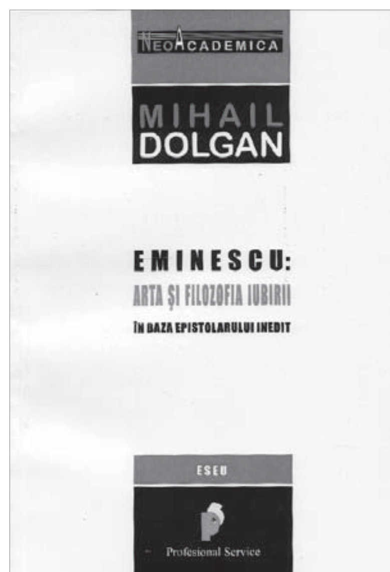
Eminescu: arta şi filozofia iubirii este cântecul de lebădă al lui Mihail Dolgan. Criticul şi-a prezentat studiul la Academia de Ştiinţe a Moldovei chiar în ziua trecerii sale la cele veşnice: 2 mai 2013.

Îşi trăia intens, în acele ultimele clipe ale vieţii sale, bucuria unei realizări de vârf, această ultimă carte a sa purtând pecetea unei scriituri inspirate, *Currente calamo*, analogizate cu spiritul textului epistolar prezentat, aci dezlănţuit patetic, care e nota lui definitorie, aci grav-analitic, ţinut într-un registru al demonstraţiei academice, raţionale.

Exegetul caută să pătrundă în esenţa fenomenului dragostei eminesciene atât sub aspectul experienţelor trăite în cadrul prozei vieţii, al *praxis*-ului, cât şi în cadrul trăirii ei intens-existenţiale şi în domeniul imaginarului, unde îşi sporeşte complexitatea prin proiecţiile simbolice, metafizice, parabolice şi alegorice. Are grijă, prin urmare, să ţină separat domeniile, conjugându-le doar asimptotic, fără a le identifica.

Ea, dragostea, se manifestă la Eminescu, dincolo de gradul de intensitate, de forme şi nuanţe, sub semnul generalizat al unei *plenitudini ontologice*, căci ţine de o experienţă capitală care cere o angajare fiinţială totală. Totul intră în sfera Absolutului, sub chemarea presantă a destinului însuşi, a dorului cu întreaga sa complexitate spectrală, a *dorului nespus*, pătruns de un *farmec sfânt ce nu-l mai poţi pricepe* din variantele *Luceafărului*, care pregătesc mărturisirea tulburătoare a Cătălinei: „Mă dor de crudul tău amor/ A pieptului meu coarde,/ Şi ochii mari şi grei mă dor,/ Privirea ta mă arde".

Tudor Vianu stabilea că „erotica eminesciană intră în categoria romantică a acelui infinit nesaţiu care amestecă firul voluptăţii cu cel al durerii": „Este în natura iubirii romantice acea aspiraţie fără fund şi fără ţintă, cum numai o stea din tărie poate trezi într-o inimă omenească. În tinereţea sa, poetul închipuise ce poate fi dragostea unui om pentru o statuie de marmură. Elanul omului se zdrobeşte de muţenia şi răceala pietrei şi în această confruntare a elementului animat şi neanimat capătă o expresie alegorică nu numai tragismul vecinicei caducităţi a dragostei, dar şi resentimentul poetului pentru acea inimă a femeii, rămasă inferioară elanului său.

Mihail Dolgan. *Eminescu: arta şi filozofia iubirii. În baza epistolarului inedit*. Ch.: Ed. Neoacademica, 2013.

Nesaţiul dragostei şi resentimentele ei au rămas tot timpul temele eroticii lui Eminescu, până în ziua când în *Luceafărul* el le dă o ultimă şi definitivă întrupare" (Tudor Vianu, *Eminescu*, col. „Eminesciana", Iaşi, Ed. Lumina, 1974, p. 90).

În optica autorului, creaţia şi iubirea se identifică, formează o unitate sub zodia *deplinătăţii* valorice: „E adevărat că în cazul lui Eminescu se poate vorbi de iubire prin creaţie şi de creaţie prin iubire, de faptul că setea de iubire e dublată la el de setea de creaţie şi de cunoaştere de sine, împletirea eroticii cu creaţia fiind o dominantă estetico-spirituală a întregului scris eminescian – ca mijloc de *împlinire deplină* (subl. n. – *M. C.*), ca împăcare şi înălţare sufletească, ca factor determinant în a da farmec şi preţ vieţii (*ca viaţa preţ să aibă*) (Mihail Dolgan, *Eminescu*: *arta şi filozofia iubirii* (*în baza epistolarului inedit*) eseu, Chişinău, col. NeoAcademica, Profesional Service, 2012, p. 32).

Autorul omite, din context, expresia „şi moartea preţ să aibă", evitând parcă unitatea fenomenologică a vieţii/ morţii în cazul iubirii, a relaţiei arhetipale fundamentale Eros/ Mors. Se va aplica însă asupra unităţii oximoronice a *farmecului dureros* şi asupra asocierii acestuia cu *gelozia*. Este citat, în sprijinul demonstrării „naturii oximoronice" a poetului, un fragment extins dintr-o scrisoare datată iunie 1882, în care îşi compară amorul pentru Veronica cu un pahar care „în adevăr dulce, dar în fundul lui e plin de amărăciune": „Şi aceea amărăciune, care-mi tulbură pururi amintirea ta e acea **gelozie nebună**, care mă face distrus, care mă amărăşte şi când eşti de faţă, şi când nu eşti". Exegetul vede aici „mărturisiri

superbe, cutremurătoare şi de o sugestivitate copleşitoare”, „mărturisiri dureros de sincere şi dureros de adevărate despre *amorul eminescian* atoatecotropitor, amor contradictoriu, duplex, contrapunctic, amor până la rădăcini, amor pe de-a-întregul oximoronic, ca şi însuşi sentimentul în totalitatea lui dialectică” (*Ibidem*, p. 31).

Observăm că, în intenția de a aproxima natura *amorului eminescian*, modul de exprimare devine inflamat, *larmoyant*. (Tenta barochizantă l-a pândit, de altfel, în întregul scris, care e aici mai controlat).

Acelaşi Tudor Vianu găsea în împerecherile de cuvinte „farmec dureros”, „dulce jele”, „dureros de dulce”, „fioros de dulce” expresia „unei emoții centrale şi revelatoare a poeziei eminesciene”, a „intuiției muzicale a lumii, plină de mister, de farmec şi de durere care alcătuieşte adâncul însuşi al lirismului eminescian”. „Asociația dintre expresia voluptății şi a durerii, mai observă Vianu, se produce la Eminescu în trei împrejurări, cu prilejul muzicii, al iubirii şi al morții” (*op. cit.*, p. 59).

Sentimentul nenorocirii şi decepției, lăsat de izbelişte şi ros de singurătate creşte în intensitate, în timp, creştere la care contribuie conştientizarea faptului că este sărac, că este neputincios s-o fericească pe Veronica şi că proiectul căsniciei e absolut nereal (acestor facticităţi li se rezervă câteva capitole). Creşte în timp, în dreaptă cumpănă dialectică, şi conştiinţa că erau făcuţi de natură unul pentru celălalt, făcând posibilă transformarea propriilor lor vieţi într-o „sărbătoare”. Se accentuează, pe de altă parte – contrapunctic – „gândurile mănăstireşti” şi chiar ideea, wertheriană, a poetului de a se sinucide. Criticul deduce, dintr-o scrisoare, omul eminescian intratabil, nemaniabil, incapabil să se adapteze şi să se adapteze cu împrejurările, astfel încât „să prinză din zbor puţinul noroc care îl dă o viaţă surdă şi chinuită. Relaţiile celor doi parteneri în dragoste sunt tulburate şi de modul structural de a fi al unui om de creaţie neordinar, cu „fondul sufletului” care e dezgustul, apatia, mizeria şi credinţa că nu e făcută nicio femeie pentru el („Nu iubesc nimic, pentru că nu cred în nimic... Eu nu am privirea ce înfrumuseţează lumea, ci aceea care vede numai răul, numai defectele, numai partea umbrei.”).

Este supusă analizei poetica paremiologică din epistolar, modul în care experienţele personale se transformă în aforisme general-umane, în „pietre filosofale” („Ceea ce cineva are mai scump trebuie să-şi păstreze cu toată discreţia”; „Am înţeles că un om poate avea totul – neavând nimic şi nimic având totul”); „Ceea ce era mai adânc ascuns în sufletul meu, privirea ta le-au scos la lumina zilei”), în expresii frazeologice şi tropi, în contraste, paradoxuri, antiteze, „extreme”, asigurate de tehnicile opoziţionale: hiperbolizarea şi litotizarea. Creaţia epistolară e dominată, în ansamblu, de dorinţa categorică: „Ori totul, ori nimic!”. Autorul vede legate organic aceste tehnici de senzaţie de timp – comprimată sau dilatată prin efecte pozitive sau negative, plăcute sau neplăcute, înălţătoare sau apăsătoare: „Şase luni, cât am stat în capitala austriacă, mi s-au părut şase zile” (Scrisoare din 20 august 1879).

Epistolarul eminescian, considerat în primele pagini o adevărată mană cerească pentru cercetătorul literar, „oferă o mulţime de date, remarci şi detalii semnificative privind creatorul exigent de valori artistice”: nevoia de „remaniere”, de „dispoziţie” adecvată, de „tehnică şi inimă”. Sunt, apoi, mărturii preţioase despre salahoria istovitoare de la *Timpul*, despre crizele fizice şi morale ale poetului.

Concluzia autorului în această lucrare care-i încununează activitatea, este că Eminescu „a reuşit să conceptualizeze filosofic Sensurile şi înălţimile Morale ale Iubirii nu numai în admirabila creaţie poetică propriu-zisă, ci şi în nu mai puţin admirabilele lui Scrisori de dragoste – modele de corespondenţă erotică realizate nu numai cu palpitaţiile Inimii, ci şi cu reflecţiile adânci ale Cugetului” (*Ibidem*, pp. 94-95).

Mihai Ţăruş, *În suspans*, obiect-5 piese, u/p, 1790×1090×70 mm, 2006

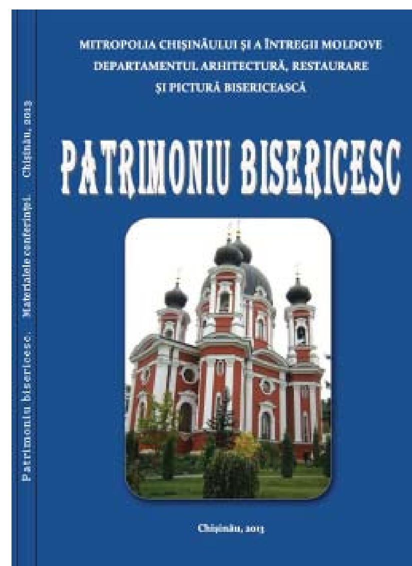
„PATRIMONIU BISERICESC"– O NOUĂ PUBLICAȚIE DESPRE ISTORIA ŞI CULTURA ECLEZIASTICĂ

Dr. **Liliana CONDRATICOVA**

Patrimoniul bisericesc – edificiile de cult şi ansamblurile monastice, pictura şi muzica bisericească, inventarul liturgic şi cărțile sfinte – este parte integrantă a patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Este un bun al poporului şi aparține întregii societăți, este moştenirea lăsată nouă pentru a putea fi conservată, păstrată şi transmisă celor care vor veni după noi să făurească istoria şi cultura țării. În aşa fel, misiunea care vine să ne unifice eforturile comune pentru protecția patrimoniului devine o cerință indispensabilă a timpului.

Ideea de a lansa o publicație în scopul salvgardării patrimoniului sacru apare în anul 2011, atunci când au fost inițiate, de către Departamentul Mitropolitan Arhitectură, Restaurare şi Pictură Bisericească, în comun acord cu Academia de Ştiințe şi Ministerul Culturii al Republicii Moldova, conferințele naționale ştiințifico-practice cu genericul „Protejarea patrimoniului bisericesc – imperativ al timpului". Fiind la etapa tatonării problemei, prima conferință s-a constituit în încercarea cea dintâi de a definitiva unele aspecte legate de conlucrarea specialiştilor din diferite domenii privind depistarea şi valorificarea istorico-artistică a patrimoniului bisericesc. Pe data de 3 mai 2012, la cea de-a doua ediție a conferinței *Patrimoniul bisericesc – recuperarea trecutului*, au răspuns apelului de a-şi împărtăşi cunoştințele şi rezultatele cercetărilor mai mulți specialişti, fiind extinse domeniile de cercetare ale vorbitorilor, dar şi lista participanților, venind şi cu unele recomandări.

Practica şi impactul conferințelor din anii 2011-2012 au condiționat desfăşurarea, la 26 martie 2013, a celei de-a treia ediții a conferinței *Patrimoniu bisericesc – istorie şi modernitate*. Arealul discuțiilor a cuprins realmente toate domeniile de cercetare, compartimentate în două secții: *Arhitectură şi arheologie bisericească* şi *Istorie şi artă ecleziastică*, la lucrările cărora au participat m. cor. Mariana Şlapac, dr. V. Ghilaş, dr. V. Vornic, dr. S. Ciocanu, dr. Liliana Condraticova, dr. I. Xenofontov, prot. mitr. V. Cheibaş, prot. mitr. M. Brihuneț, prot. mitr. S. Curnic, I. Ştefăniță ş.a.

Patrimoniu bisericesc. Chişinău: 2013, 152 p. + il.

Experiența conferințelor a generat apariția volumului *Patrimoniu bisericesc*, obiectivul principal fiind valorificarea patrimoniului prin diseminarea rezultatelor cercetărilor. În opinia mai multor colegi, volumul reprezintă o tentativă de a readuce, de a renaşte revista Societății Istorico-Arheologice Bisericeşti din Basarabia, lipsa căreia este simțită acut atât în mediul bisericesc, cât şi în cel academic şi educațional.

Patrimoniu bisericesc (Chişinău, 2013, 152 p. + il.) este conceput, astfel, ca o publicație anuală a Departamentului Mitropolitan Arhitectură, Restaurări şi Pictură Bisericească a Mitropoliei Chişinăului şi a Întregii Moldove, menită să generalizeze şi mediatizeze comunicările susținute în cadrul conferințelor naționale anuale cu tematica respectivă. Apărut cu binecuvântarea ÎPS Vladimir şi cu străduința redactorului-coordonator prot. mitr. Manole Brihuneț, volumul a întrunit toate domeniile de cercetare şi interes ale vorbitorilor, care au venit cu materiale inedite, rodul cercetărilor de ultimă oră. Materialul ilustrativ consistent al publicației completează expresiv informațiile.

În cadrul compartimentului *Documente oficiale* au fost prezentate informații privind necesitatea şi impactul conferințelor de aşa gen, fiind anexat proiectul Regulamentului de funcționare a Departamentului Mitropolitan Arhitectură, Restaurare şi Pictură Bisericească, instituție preocupată nemijlocit de protejarea şi valorificarea patrimoniului bisericesc (autor prot. mitr. M. Brihuneț).

Un interes aparte prezintă materialele care vizează *Protecția patrimoniului bisericesc şi legislația*, fiind concentrate informații cu privire la formarea Eparhiei Chişinăului şi protecția patrimoniului

bisericesc pe parcursul a 200 de ani (M. Brihuneț), biserica şi protejarea patrimoniului cultural în Republica Moldova (dr. S. Ciocanu), arhitectura ecleziastică din Republica Moldova aflată între protecție şi degradare (I. Ştefăniță).

Cât priveşte *Arhitectura de cult*, în paginile volumului au fost inserate studii consistente despre arhitectura complexului monastic Noul Neamț (m. cor., dr. hab. Mariana Şlapac) şi despre bisericile de piatră din complexele funerare din spațiul pruto-nistrean din secolul al XVIII-lea – prima jumătate a secolului al XIX-lea (prot. mitr. M. Brihuneț).

Dimensiunea practică şi-a găsit reflectare în compartimentul *Conservare şi restaurare*, care condensează informații cu referință la restaurarea şi punerea în valoare a bisericii de lemn din satul Palanca, inclusiv problemele de reconstituire ale formelor originale (E. Bâzgu), aspecte de restaurare artistică şi conservare muzeală ale inventarului liturgic prețios (dr. Liliana Condraticova, redactorul ştiințific al volumului), conservarea şi restaurarea icoanelor din colecția Muzeului Național de Artă al Moldovei (Elena Grigoraşcenco).

În capitolul *Arheologie ecleziastică* un interes aparte prezintă informațiile privind rezultatele cercetării arheologice ale unor necropole medievale din spațiul pruto-nistrean (dr. I. Tentiuc), iar reflectarea imaginii Bisericii Ortodoxe din Moldova în mass-media a revenit pe seama dr., prot. mitr. O. Moşin.

Compartimentul *Simbolurile bisericii ortodoxe* cuprinde informații cu privire la istoria, tradițiile şi oportunitățile heraldicii ecleziastice (dr. S. Tabac), iar capitolul *Inventarul liturgic şi podoabele bisericeşti* înglobează un studiu comparativ despre podoabele de cult din Basarabia şi regiunile limitrofe în prima jumătate a secolului XX (dr. Liliana Condraticova). În compartimentul *Din istoricul bisericii ortodoxe* este inserat articolul semnat de prot. mitr. S. Curnic, care vine cu informații din istoricul bisericii de lemn păstorite de el, Adormirea Maicii Domnului, restaurată pe teritoriul Muzeului Satului din Chişinău.

Anticipând eventualele întrebări privind rostul acestei noi publicații, precizăm doar câteva dintre scopurile ei principale. Se urmăreşte familiarizarea clerului, a cercetătorilor ştiințifici din mediul academic şi universitar, a factorilor decizionali cu piesele şi obiectivele de patrimoniu; sensibilizarea societății privind situația patrimoniului cultural bisericesc şi necesitatea valorificării lui; crearea ambianței favorabile pentru păstrarea patrimoniului; diseminarea rezultatelor cercetărilor din diferite domenii privind patrimoniu istoric, artistic şi arhitectural al bisericii; repertorierea pieselor de patrimoniu prin crearea unei baze de date pe suport de hârtie şi format digital; administrarea corectă şi eficientă a patrimoniului etc.

Beneficiarii nemijlociți ai acestei publicații sunt clerul, societatea, cercetătorii din diferite domenii, factorii decizionali, muzeele, instituțiile de învățământ preuniversitar şi universitar, şcolile de masterat şi doctorat, mass-media, toți cei care nu sunt indiferenți față de soarta patrimoniului nostru. Grație dimensiunii ştiințifice şi practice, fiecare specialist în domeniu, reprezentant al clerului sau un tânăr cercetător, găseşte informații utile şi accesibile pentru a se edifica nu numai asupra istoricului unei biserici sau a descrierii artistice a unei mostre, ci şi asupra etapelor şi procedeelor de lucru de conservare şi restaurare ale lăcaşelor de cult, icoanelor, covoarelor, cărților vechi. Atenția se focusează anume pe implementarea rezultatelor cercetărilor de ultimă oră, folosirea celor mai inovaționale şi profesioniste metode de conservare şi restaurare, suplinindu-se lipsa profilului aplicativ în mai multe domenii legate de patrimoniul bisericesc, teoreticianul şi practicianul unindu-şi eforturile în scop comun.

Concluzia este evidentă – noua publicație ştiințifico-practică „Patrimoniu bisericesc" a Departamentului Mitropolitan Arhitectură, Restaurare şi Pictură Bisericească este absolut necesară în condițiile actuale, când salvgardarea patrimoniului cultural devine un imperativ al timpului. Cercetătorii şi restauratorii din România deja au sesizat valoarea acestei publicații, subliniind necesitatea conlucrării în acest sens în continuare, organizarea unor foruri ştiințifice internaționale, centre ştiințifico-practice de cercetare şi studiere, schimb de experiență şi şantiere comune de conservare şi restaurare.

Păstrarea valorilor spirituale perene va avantaja integrarea mai rapidă şi colaborarea eficientă între Biserică, cercetătorii din diferite domenii, ministerele de resort şi societatea care au o rațiune comună şi nobilă – protecția patrimoniului. Dorim noii publicații *Patrimoniu bisericesc* longevitate editorială, stabilitate, pertinență, vervă intelectuală, discuții edificatoare şi cititori fideli!

Dr. hab. Alexandru DASCALIUC
la 70 de ani

(n. la 2 aprilie 1943, în s. Răchitna, r. Noua-Sulița, regiunea Cernăuți).

Biolog, domeniul de cercetare: fiziologia plantelor, biochimie.

Dr. hab. în biologie (1988), profesor universitar (2001).

După absolvirea Universității de Stat din Cernăuți (1961-1969), urmează doctorantura în Secția de Biofizică şi Radiobiologie a Institutului de Fiziologie a Plantelor al Academiei de Ştiințe a RSSU, Kiev (1969-1972), fiind printre primii care au pus bazele cercetărilor în domeniul radiobiologiei (Kiev, 1969). Activează ca cercetător ştiințific superior, cercetător ştiințific coordonator (1972-1986), şef al Laboratorului de Inginerie Genetică al Institutului de Fiziologie a Plantelor şi Genetică al Academiei de Ştiințe a RSSU, Kiev (1986-1991).

Odată cu transferarea la Chişinău, avansează de la cercetător ştiințific, până la şef al Centrului Tehnologii Biologice Avansate din cadrul Institutului de Genetică şi Fiziologie a Plantelor al A:M, subdiviziune pe care a fondat-o (1999) şi condus-o pe parcursul timpului. În paralel, este şef al Laboratorului Biochimia Ontogenezei din cadrul Institutului de Fiziologie a Plantelor al AŞM (1991-2006).

Obține gradul ştiințific de doctor habilitat în biologie, specialitățile 03.00.12 – Fiziologie vegetală şi 03.00.04 – Biochimie, în anul1988. În 2001, pentru activitatea didactică prodigioasă i se conferă titlul de profesor universitar.

Alexandru Dascaliuc este autorul regulatorului de creştere Reglalg, certificat pentru utilizare în agricultura Moldovei (autorizație AA Nr. 0448 pentru aplicarea preparatului Reglalg la tratarea semințelor înainte de semănat, 2003) şi coautor al soiului Tatiana de Rhodiola rosea (rădăcină aurie), înregistrat în Ucraina.

Contribuie esențial la elaborarea unor metode noi fiziologice şi biochimice, care se utilizează pe larg în diferite organizații ştiințifice. În prezent, colaborează cu savanți din diferite țări, ceea ce se exprimă prin elaborări comune, proiecte internaționale şi lucrări ştiințifice de valoare publicate în cele mai prestigioase reviste din domeniu.

A fost membru al colegiilor de redacție la revistele ştiințifice Цитология и Генетика (Federația Rusă), Buletinul AŞM. A participat la organizarea diferitelor şcoli şi simpozioane (Genomul Plantelor, Acizii Nucleici şi Cromatina Plantelor), a contribuit la organizarea a două simpozioane (Tehnologii biologice avansate şi aportul lor în economia Moldovei şi Tehnologii biologice avansate şi aportul lor în economia produselor naturale: Tehnologia de valorificare a acestora în agricultură, medicină şi industria alimentară). Fondează Societatea de Biochimie şi Biologie Moleculară din Republica Moldova, continuând şi actualmente să activeze în calitate de preşedinte. Pe parcursul a mai mult de 10 ani a fost preşedintele Comisiei de Experți în domeniul Biologiei vegetale şi Geografie a Consiliului Național pentru Acreditare şi Atestare, preşedintele Consiliului de susținere a tezelor la specialitatea Biochimie din cadrul IGFP AŞM, preşedintele Comisei de examinare la Universitățile din Kiev şi Chişinău.

Semnează peste 200 de lucrări ştiințifice, inclusiv 3 monografii, 4 articole de sinteză, 2 recomandări, 103 articole, 68 de comunicăr ştiințifice, aprobate la un şir de foruri ştiințifice naționale şi internaționale, deține 17 brevete de invenție, menționate cu medalii la expoziții naționale şi internaționale. Sub conducerea lui au fost pregătite şi susținute 6 teze de doctor în biologie, sunt în curs de finalizare 3 teze de doctorat. Discipolii săi se bucură de o carieră frumoasă, actualmente activând în diferite instituții ştiințifice din Ucraina, Rusia, România, SUA şi alte țări.

Predă cursuri speciale la Universitatea din Kiev (Marcatori radioactivi în biologie) şi Universitatea de Stat a Moldovei (Filogenie şi sistematică moleculară, Evoluția sistemelor metabolice la plante). Actualmente susține prelegeri la Universitatea Academiei de Ştiințe a Moldovei: Enzimologie şi Introducere în specialitate.

Acad. Gheorghe Duca, preşedintele AŞM
Dr. hab. Leonid Voloşciuc,
secretar ştiințific al Secției Ştiințe naturale şi exacte, AŞM

Academicianul Diomid GHERMAN
la 85 de ani

(n. la 10 aprilie 1928, în s. Bocşa, r-nul Făleşti)
Medic, domeniul ştiinţific: neurologie.
Doctor habilitat în medicină (1972), profesor universitar (1973). Membru titular al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (1993).

Studiază la şcoala primară din satul natal şi-şi continuă studiile la Liceul Comercial din Bălţi, apoi la şcoala nr. 1 din acelaşi oraş, pe care a absolvit-o în 1946. Este student la Institutul de Stat de Medicină din Chişinău (1946-1951).

După absolvire, activează ca medic-şef al Spitalului de circumscripţie Chirileni, raionul Ungheni, şi al celui raional Congaz. Ulterior este inspector al Ministerului Sănătăţii, preşedinte al Comitetului Central al Crucii Roşii din Moldova (1958-1961).

Concomitent, studiază insistent neurologia. Între anii 1952-1954 se află în secundariatul clinic la Catedra Neurologie a ISMC, îndrumat de către profesorul de mare autoritate în domeniu Boris Şarapov. În 1962 susţine teza de doctor în medicină, iar în 1972 teza de doctor habilitat. În anul 1973 i se confirmă titlul de profesor universitar. Are în palmares peste 400 de lucrări ştiinţifice publicate, inclusiv 12 monografii, trei manuale, 12 lucrări metodice, un dicţionar, trei invenţii.

Din anul 1961 activează la Catedra Neurologie ca asistent, conferenţiar, profesor, şef de catedră (1970-1998). În 1993 a fost ales membru titular al AŞM, academician al Academiei din New York, academician al Academiei Eurasiatice, membru de onoare al Academiei Medicale din România ş.a. În anul 1998 s-a învrednicit de Premiul de Stat al Republicii Moldova. În perioada 1974-1998 a deţinut funcţia de neurolog principal al Ministerului Sănătăţii, contribuind la organizarea secţiilor de neurologie în aproape toate spitalele raionale din republică. Timp de 28 de ani a fost preşedinte al Comisiei de atestare a neurologilor şi neurochirurgilor.

Este decorat cu mai multe ordine şi medalii, fiind purtătorul titlurilor „Om Emerit", „Savant Emerit", „Cetăţean de Onoare al raionului Făleşti". Actualmente activează în cadrul INN şi a USMF „Nicolae Testemiţanu", fiind membru al Senatului la Alma Mater.

Sub nemijlocita îndrumare a acad. Diomid Gherman au fost susţinute 27 de teze de doctor în medicină, inclusiv 5 teze de doctor habilitat, el contribuind decisiv la formarea unei pleiade de tineri specialişti (I. Ilciuc, M. Gavriliuc, G. Zapuhlâh, O. Pascal, Marina Sangheli, Svetlana Pleşca etc.), care au ridicat virtiginos nivelul serviciului neurologic din ţară.

Academicianul Diomid Gherman este pe bună dreptate considerat patriarhul neurologiei din Moldova, creator al şcolii naţionale de neurologie şi neurochirurgie. Cercetările sale în domeniul patologiei vasculare medulare sunt recunoscute în toată lumea, ele soldându-se cu descrierea aşa numitelor „zone critice" de vascularizare medulară. În 2006, acad. Gherman lansează lucrarea sa de sinteză „Dereglările vasculare medulare vertebrogene", incluzând date preţioase referitoare la modificările clinice, morfologice, imagistice, neurofiziologice etc., care se conturează în cadrul patologiei medulare. El a studiat, de asemenea, modificările din partea sistemului nervos ce se conturează în cadrul osteoporozei. A elaborat noţiunea de spondilopatie hormonală, care a fost merituos acceptată de comunitatea medicală.

Prin contribuţia nemijlocită a acad. D. Gherman, din 1989 se organizează simpozioanele neurologilor şi neurochirurgilor Chişinău-Iaşi, ajunse deja la a 12-ea ediţie. Cu aportul său, Moldova printre primele ţări din spaţiul post-sovietic a devenit membru al Federaţiei Europene a Societăţilor Neurologice (FESN). Acad. Gherman este membrul Consiliului Delegaţilor FESN şi este reprezentantul ţării noastre pe problemele patologiei spinale şi istoriei neurologiei. În semn de recunoştinţă a activităţii branşei din Moldova FESN a organizat deja la Chişinău 3 cursuri educaţionale regionale cu participarea neurologilor din Moldova, România, Belarus, Ucraina, Federaţia Rusă, Mongolia, Republica Cehă.

Acad. Stanislav Groppa,
academician coordonator al Secţiei Ştiinţe medicale, AŞM
Acad. Gheorghe Ţîbîrnă

Membrul corespondent al AŞM Ion HĂBĂŞESCU la 75 de ani

(n. la 1 iunie 1938, în s.Sofia, azi r-nul Drochia)

Inginer, domeniul ştiinţific: mecanizarea agriculturii.

Doctor habilitat în ştiinţe tehnice (1989). Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (1995).

Absolveşte şcoala medie din satul natal Sofia (1956) şi Facultatea Mecanizarea Agriculturii a Institutului Agricol din Chişinău (1961). Deja tânăr inginer, activează în gospodăria agricolă din s. Gura Bâcului, r-nul Anenii Noi. În scurt timp, se consacră activităţii didactice: este profesor, şef al secţiei „Mecanizarea agriculturii" la Tehnicumul din Hânceşti (1962-1965), ulterior, la Tehnicumul de Mecanizare a Agriculturii din or. Svetlîi, r-nul Ceadâr-Lunga, exercită funcţia de director adjunct pentru lucrul didactic. Studiile sale la aspirantură în Institutul Moldovenesc de Cercetări Ştiinţifice în Pomicultură, Viticultură şi Vinificaţie, secţia Mecanizare (1970-1973) se finalizează cu susţinerea tezei de doctor în ştiinţe tehnice.

Cariera sa continuă cu promovarea în importante posturi din cadrul Ministerului Agriculturii (1973-1975): şef al Direcţiei Instituţiilor de învăţământ; şef-adjunct al Direcţiei Generale Pregătirea Cadrelor, unde desfăşoară o activitate rodnică în domeniul elaborării multiplelor îndrumări metodice pentru sistemul de învăţământ agrar.

În perioada 1975-1978 activează la Staţiunea Moldovenească pentru Încercarea Maşinilor, într-o funcţie extrem de responsabilă – şeful Laboratorului control-încercare care testa şi decidea soarta tuturor mijloacelor tehnice pentru agricultură produse în fosta URSS.

În 1987 revine la Institutul Moldovenesc de Cercetări Ştiinţifice în Viticultură şi Vinificaţie, secţia Mecanizare, unde timp de 9 ani desfăşoară cercetări în domeniul elaborării tehnologiilor şi maşinilor pentru creşterea puieţilor în pepiniere viticole cu mecanizarea tuturor operaţiilor tehnologice, susţinând, la această temă, teza de doctor habilitat în ştiinţe tehnice (1989).

În anii 1987-2005 exercită funcţia de director al Institutului de Cercetări pentru Mecanizarea şi Electrificarea Agriculturii. Din 2006 până în prezent este director al Institutului de Tehnică Agricolă „Mecagro". În cadrul Institutului, au fost elaborate şi implementate mijloace tehnice, inclusiv: complexul de maşini şi utilaje pentru procesarea producţiei agricole (florii-soarelui, cerealelor, porumbului zaharat, cărnii etc.), gama de maşini pentru protecţia plantelor (portabile, purtate, tractate), un complex de utilaje pentru sectorul zootehnic, maşini şi utilaje pentru recoltarea şi procesarea biomasei, cu scopul producerii şi utilizării biocombustibililor lichizi şi solizi. Majoritatea elaborărilor conţin elemente inovaţionale confirmate prin 82 de brevete de invenţii, care se implementează pe larg în ţară şi peste hotare. În ultimii zece ani colaboratorii ITA „Mecagro" au produs 3435 unităţi de maşini şi utilaje pentru protecţia plantelor, dintre care 40,6 la sută au fost exportate în Rusia, Ucraina, Azerbaidjan, Kazahstan, Iran etc. În anul 2012 a fost comercializată producţie tehnico-ştiinţifică în valoare de 28,4 mil. lei, inclusiv export – 9,2 mil. lei. Efectul real obţinut de la comercializarea şi exploatarea producţiei tehnico-ştiinţifice a constituit 8,4 mil. lei.

M.cor. Ion Hăbăşescu este autor a 185 de lucrări ştiinţifice, printre care *Механизация возделывания винограда* (1981); *Energie din biomasă: tehnologii şi mijloace tehnice* (2009); *Protecţia plantelor: tehnologii şi mijloace tehnice* (2010); *Tehnologii şi mijloace tehnice pentru agricultură* (2011) ş.a.

În perioada 1996-2003 a fost preşedinte al Consiliului Ştiinţific specializat pentru conferirea gradelor ştiinţifice în cadrul UAS din Moldova, la specialităţile „Mecanizarea Agriculturii", „Electrificarea agriculturii", „Exploatarea şi deservirea tehnică a tehnicii agricole". În prezent, este membru al Consiliului tehnico-ştiinţific al Ministerului Agriculturii şi Industriei Alimentare, membru al colegiilor de redacţie ale revistelor „Ştiinţa Agricolă" şi „Agricultura Moldovei". În 1995, dr. hab. Ion Hăbăşescu i s-a acordat titlul ştiinţific de membru corespondent al AŞM.

Este decorat cu Medalia „Meritul Civic" (1994), deţine titlul de „Om Emerit" (2001). În anul 2004, s-a învrednicit de Premiul Naţional în domeniul Ştiinţei şi Tehnicii.

Acad. Gheorghe Duca, preşedintele AŞM
Acad. Boris Gaina, academician-coordonator al Secţiei Ştiinţe agricole al AŞM

Membrul de Onoare al AŞM Victor GAŢAC la 80 de ani

Folclorist, domeniul ştiinţific: epica populară, textologia folclorului.

Doctor habilitat în filologie (1976), profesor universitar (1989).

Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Federaţiei Ruse (2000). Membru de Onoare al Academiei de Ştiinţe a Moldovei (2000).

Victor Gaţac s-a născut la 2 iunie 1933 într-o familie de muncitori din or. Lipcani, jud. Hotin, azi r. Briceni.

A făcut şcoala primară şi cea medie (1940-1950) în oraşul natal. A absolvit, cu eminenţă, Facultatea de Filologie a Universităţii de Stat din Chişinău (1955). I-a avut profesori pe Nicolae Corlăteanu, Vasile Coroban, Tatiana Vasilieva, Petru Mezenţev ş. a. Colegi de grupă i-au fost: Vladimir Beşleagă, Nicolae Raevschi, Ion Şpac, Olga Amariei, Claudia Polercă, Gheorghe Suruc.

În anul absolvirii Universităţii (1955) V. Gaţac a fost îndreptat să facă aspirantura la Institutul de Literatură Universală „A. M. Gorki" al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. A avut parte de reputaţi conducători ştiinţifici – savanţii filologi Vladimir I. Cicerov şi Dmitrii E. Mihalci, de la care tânărul savant a învăţat multe despre investigarea operelor literare. După absolvirea aspiranturii (1958), V. Gaţac a revenit la Chişinău, activând ca cercetător ştiinţific la Institutul de Limbă şi Literatură al Filialei Moldoveneşti a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. (1959-1962). În 1961, a susţinut cu brio teza de candidat (azi doctor) în filologie, specialitatea folcloristică, la Institutul „A. M. Gorki".

În 1962 a plecat la Moscova, la acelaşi Institut „A.M.Gorki", unde se află şi astăzi, din 1969 până în prezent fiind şeful Sectorului de Studiere a Creaţiei Populare. În 1976, susţine teza de doctor habilitat în filologie cu tema *Eposul eroic est-romanic*.

Domeniile de cercetare ale savantului V. Gaţac sunt multiple: eposul popular eroic, cântecul popular istoric, poetica istorică, textologia folclorului, constante în creaţiile orale ale mai multor popoare. A elaborat şi editat – în Federaţia Rusă, Germania, Japonia, Bulgaria, Republica Moldova, Ucraina, Letonia ş. a. – peste 300 de lucrări, inclusiv 5 monografii, privind folclorul diferitelor popoare slave, balcanice, al minorităţilor naţionale din Siberia şi Orientul Îndepărtat. Printre acestea se evidenţiază cărţile: *Eposul eroic est-romanic: Studii şi texte* (Moscova, 1967), *Eposul eroic* (Chişinău, 1983), *Tradiţia orală epică în timp: Studiu istoric al epicii* (Moscova, 1989), *Textologie experimentală a folclorului* (*pe baza materialului slav şi neslav* (Moscova, 1998) ş. a.

Pentru prima dată în folcloristica românească, V. Gaţac analizează eposul eroic popular ca specie de sine stătătoare, separată de baladă şi de cântecul folcloric istoric. Până la aceasta, autorul a scris (în 1960) articolul referitor la tema în cauză – *Trei specii, şi nu una: clasificarea epicii populare*. Studiul a fost publicat la Chişinău (în limba română) şi la Budapesta (în germană).

Menţionez aici faptul regretabil că, după atâţia ani, nu toţi filologii, dar şi folcloriştii ţin cont de justa şi argumentata caracteristică a epicii populare efectuată de V. Gaţac. Majoritatea cercetătorilor urmează calea cea mai uşoară, numind *balade* toate creaţiile epico-eroice în versuri, după propunerea lui Vasile Alecsandri la mijlocul secolului al XIX-lea. Dacă atunci noţiunea de *baladă* era adecvată în context european, astăzi ştiinţa folcloristică a evoluat mult.

V. Gaţac este cunoscut în lumea savanţilor ca fiind un promotor şi realizator al unor importante programe colective de studiere şi editare a folclorului. Este unul dintre organizatorii şi elaboratorii concepţiei complexe a seriei *Moştenirea folclorică a popoarelor din Siberia şi Extremul Orient* (în 62 de volume). Din 1990 până în prezent din această serie au fost elaborate şi editate 32 de tomuri.

V. Gaţac a contribuit esenţial la întocmirea şi publicarea celor 16 volume din seria *Creaţia populară moldovenească* (Chişinău, 1975-1983).

În anul 2001, grupul de autori a 18 volume din seria *Moştenirea folclorică*…, printre care şi V. Gaţac, au luat Premiul de Stat al Federaţiei Ruse în domeniul ştiinţei şi tehnicii.

Secţia de folclor a Institutului de Literatură Universală „A. M. Gorki", condusă de V. Gaţac de peste 40 de ani, este recunoscută drept centru de studiere a creaţiilor poetice ale popoarelor şi constituie un nucleu de formare a cadrelor tinere de cercetători ai

folclorului. Din 1968 până astăzi, V. Gațac a pregătit 23 de doctori şi 11 doctori habilitați în filologie. Un valoros aport al lui V. Gațac este de asemenea la pregătirea cadrelor din Republica Moldova. Nominalizez doar câteva personalități care au fost îndrumate de Domnia sa: Grigore Botezatu, Andrei Hâncu, Gheorghe Spataru, Victor Cirimpei, Sergiu Moraru, Andrei Hropotinschi, Liuba Cimpoieş, Luminița Drumea, Vitalie Sârf, Lilia Hanganu, Ana Graur, Maria Trofimov ş. a.

Prin lucrările sale, munca plină de dăruire, profesorul V. Gațac este bine cunoscut în mai multe țări, fiind invitat să participe la diferite congrese, simpozioane internaționale: Washington (SUA), Sofia (Bulgaria), Bucureşti (România), Varşovia (Polonia), Budapesta (Ungaria), Helsinki (Finlanda), Beijing (China), Tokio (Japonia), Deli (India) ş. a.

Harnicul şi capabilul folclorist V. Gațac continuă şi la vârsta onorabilă pe care o are astăzi, să execute o serie de funcții obşteşti în diferite țări. Este preşedinte al Consiliului Ştiințific pentru Folclor al Academiei de Ştiințe al Federației Ruse (din 1996), membru al Comisiei pentru Folclor a instituțiilor de învățământ superior din Federația Rusă (din 1991), locțiitor al preşedintelui Comitetului Național al slaviştilor din Federația Rusă, membru al Societății Internaționale pentru studierea Folclorului (cu centru în or. Helsinki). Pe parcursul a mai mult de 25 de ani, a activat în calitate de membru al colegiului de redacție al revistei *Buletinul Academiei de Ştiințe: Seria Literatură şi Limbă*, iar din 2000 este redactorul principal al acestei publicații.

În anul 2000, distinsul folclorist V. Gațac a fost ales membru corespondent al Academiei de Ştiințe din Federația Rusă şi membru de onoare al Academiei de Ştiințe a Moldovei. Este al doilea filolog, după B. P. Hasdeu, originar din Basarabia, care a devenit membru corespondent al Academiei de Ştiințe din Rusia.

Lucrări ale lui V. Gațac sunt traduse în câteva limbi străine: engleză, germană, japoneză, letonă.

În persoana lui V. Gațac avem un ambasador în ştiința contemporană mondială, care sporeşte prestigiul folcloristicii basarabene.

Doctor habilitat, profesor universitar
Nicolae Băieşu

Membrul corespondent al AŞM
Teodor ŞIŞIANU la 80 de ani

(n. 11 iunie 1933, s. Țiganca, în prezent, r-nul Cantemir)

Fizician, domeniul ştiințific: fizica semiconductorilor şi a dielectricilor, ficroelectronica, dispozitive semiconductoare şi microelectronice, nanotehnologii, senzori.

Doctor habilitat în ştiințe fizico-matematice (1978), profesor universitar (1980). Membru corespondent al Academiei de Ştiințe a Moldovei (1995).

Ca savant şi pedagog în domeniul microelectronicii, a fizicii şi tehnologiei semiconductorilor şi a dispozitivelor microelectronice, dl Teodor Şişianu s-a format în cele mai prestigioase centre ştiințifice din URSS şi din Marea Britanie în anii 1960-1970, perioada apariției şi dezvoltării rapide a direcției noi în ştiință şi tehnică, numită „Microelectronica cu semiconductori”. Anume în acest domeniu nou, în anii 1961-1965, T. Şişianu a avut fericirea să susțină examenele de admitere şi să facă studiile de doctorat, să susțină teza şi să lucreze ca tânăr specialist în cel mai prestigios centru ştiințific din acest domeniu – Institutul de Semiconductori al Academiei de Ştiințe a URSS din Sankt Petersburg, fondat şi condus de renumitul savant academicianul A. F. Ioffe.

După o pregătire excelentă, tânărul cercetător este invitat în anul 1965 la Institutul Politehnic din Chişinău, astăzi Universitatea Tehnică a Moldovei, unde activează până în prezent. Este recunoscut ca unul dintre fondatorii Universității Tehnice a Moldovei, fondator al specialității Microelectronica cu semiconductori şi a specializării Electronica ;edicală în UTM, Republica Moldova. A fondat şcoala ştiințifică în domeniul Microelectronicii, este fondator şi conducător al primului Laborator Ştiințific „Fizica şi

tehnologia dispozitivelor cu semiconductori A3B5 (GaAs, InP, InAs, GaP)” (1966-2001), reorganizat în Centrul Internațional „Tehnologii Moderne pentru Studii şi Cercetări”, UTM (2001 - prezent).

A elaborat şi realizat noi cursuri universitare şi postuniversitare: Electronica industrială (în baza dispozitivelor semiconductoare, 1965); Electronica cu dispozitive semiconductoare (1966); Teoria şi calculul dispozitivelor microelectronice (1967 - 2004), Dispozitive micronanoelectronice (2004 - prezent), Bazele microelectronicii (1968-1970), Curs Special Probleme actuale în Microelectronică şi Nanotehnologii (1982 - prezent), Traductoare şi Senzori (1996 – prezent), Senzori inteligenți şi Microsisteme (2010 - prezent)

A îndrumat şi pregătit 15 doctori în științe fizico-matematice şi tehnice; a contribuit la pregătirea a peste 70 de doctori în științe, doctori habilitați, conferențiari şi profesori universitari; a condus 47 de masteranzi, peste 130 diplome de licență; a contribuit la pregătirea a peste 2000 de ingineri licențiați în Microelectronică, peste 190 de ingineri licențiați în Microelectronică şi Electronica medicală.

Este autor a peste 280 de lucrări științifice, 5 monografii şi manuale, peste 120 rapoarte științifice prezentate la diferite Conferințe internaționale şi naționale (Anglia, Franța, India, Italia, Latvia, Polonia, România, Rusia etc.).

În perioada 1966-2013, a inițiat şi realizat 41 de Proiecte Științifice: Internaționale (8), Unionale, URSS (28), naționale şi instituționale (5), care au contribuit esențial la dezvoltarea științei şi învățământului din UTM şi Republica Moldova, printre care: Proiectul INTAS (1903-1995); SOROS (1994); COPERNICUS (1997-1999); TEMPUS (1995 -201); MRDA/CRDF (2005-2007); Proiect Științific Bilateral România-Republica Modova (1998-1999); Proiect Științific Bilateral Italia-Moldova (2011 - 2012); Proiect Științific Suedia-Moldova (2012 -2013); în colaborare cu savanți din diferite țări – Anglia, Franța, SUA, Germania, Italia, Suedia, România, Rusia etc.

Este fondator şi organizator al primelor Studii de Masterat European în UTM, Repiblica Moldova, în baza Proiectului TEMPUS (Pr-JEP – 1995-07, JEP-1997-2001) în colaborare cu savanți din Anglia, Franța, Germania, unde au fost pregătiți 40 de profesori tineri şi elaborate 32 de cursuri noi pentru studiile de mastarat în cele mai actuale domenii – Tehnologii Informaționale, Rețele de Calculator, Comunicații prin fibra optică, Microelectronica şi Sisteme Biomedicale, Proiectări asistate de calculator etc, care au servit şi servesc ca bază de studii în UTM şi în alte universități ale R. Moldova. A fondat şi organizat primele clase computerizate cu 85 de calculatoare, clasa specializată pentru studii de masterat cu calculatoare, Internet şi Învățământ la distanță (1999-2008, UTM – Anglia - Franța - Germania).

Savantul-pedagog T. Şişianu, în perioada 1970 -2013, a fost invitat pentru efectuarea cercetărilor ştiințifice, la Universități din diferite țări: Universitatea Essecx, Colcester, Anglia (1970-1971), Universitatea Tehnică din Budapesta, Ungaria (1983), Universitatea Hallam din Şeffield, Anglia (1993), Universitatea Herdfordshere, Anglia (1997), Institutul ENIC, Lill, Franța (1998, 1999), Institutul Național de Telecomunicații din Paris, Franța (1999, 2000), Universitatea Tehnică din Darmstadt, Germania (1998, 2001), Institutul de Cercetări din Neapol, Italia (2011), Universitatea Linkoping Suedia (2013).

Pe parcursul anilor, a îndeplinit diferite funcții şi responsabilități: şeful Catedrei Microelectronica şi Dispozitive cu Semiconductori, 24 de ani consecutiv (1980-2004), primul preşedinte al Consiliului de experți pe ştiințele tehnice (CNAA, 1993-1995), preşedinte al Consiliului de Coordonare din URSS şi CSI pe problema ştiințifică „Fiabilitatea şi procesele de degradare ale Dispozitivelor şi Sistemelor microelectronice”; membrul Colegiilor de redacție ale revistelor ştiințifice din Moldova, România, Ucraina; membrul Comisiilor de Etică ale Academiei de Ştiințe a Moldovei şi Universității Tehnice a Moldovei etc.

Pentru rezultate deosebite în ştiință şi învățământ, dl Teodor Şişianu s-a învrednicit de un şir de distincții şi titluri: Laureat al Premiului de Stat al Republicii Moldova în domeniul ştiinței şi tehnicii (1983), Medalia „Meritul Civic” (1994), Inginer de Elită al Institutului Inginerilor Electricieni din Marea Britanie (CEng.,Fellow of IEE - FIEE, 1995), Medalia Academiei de Ştiințe a Moldovei „Dimitrie Cantemir”(2003), Medalia de aur, UTM (2013) etc.

Acad. Ion Bostan,
rectorul Universității Tehnice din Moldova
Acad. Ion Tighineanu,
prim-vicepreşedinte al AŞM
Dr. Vasile Tronciu,
secretar ştiințific al Secției
ştiințe inginereşti şi tehnologice a AŞM

Dr. hab. Grigore FRIPTULEAC
la 70 de ani

(n. la 6 iunie 1943 în com. Scumpia, r-nul Fălești).

Medic, domeniul de cercetare: igiena.

Dr. hab. în medicină (2001), prof. univ. (2004).

În anii 1961-1964, își face studiile la Școala de Bază de Medicină, iar în 1964-1970, la Facultatea de Igienă și Sanitărie a Institutului de Medicină din Chișinău (astăzi Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu").

Activează în calitate de asistent universitar la catedra de Igienă generală. Susține teza de doctor în medicină cu tema *Caracteristica fiziologo-igienică a lucrărilor din legumicultura în câmp deschis*, în cadrul Institutului de Igiena Muncii și Boli Profesionale din Kiev, Ucraina (1979).

Din 1988, activează la Catedra de igienă a Facultății Medicină Preventivă. Din 1993 până în prezent este încadrat prin cumul în calitate de șef al Laboratorului științific Igiena mediului din Institutul Moldovenesc de Cercetări Științifice în domeniul Igienei și Epidemiologiei, care din 1995 se află în componența Centrului Național de Sănătate Publică. A fost decan al Facultății Medicină Preventivă (1995-1999). Din 1999 este ales șef al Catedrei igienă, pe care o conduce și astăzi. În 2001 susține teza de doctor habilitat *Evaluarea igienică a factorilor exogeni determinanți în geneza litiazei urinare și elaborarea măsurilor de prevenție a ei*. În 2004 obține titlul științific de profesor universitar.

Promovează tranșant direcțiile performante ale Organizației Mondiale a Sănătății, Uniunii Europene, Organizației Internaționale a Muncii etc. A tradus manualul *Igiena comunală* (1992), a lansat peste 30 de elaborări metodice. În anul 1994 a fondat cursul Ecologia umană, în 2007 – cursul Promovare a sănătății. A perfectat și a elaborat 7 manuale și 4 compendii pentru lucrări practice.

Este autor a circa 400 de lucrări științifice, inclusiv 7 monografii și 6 inovații. Pentru participarea la expozițiile internaționale a obținut 3 medalii de aur, una de argint și una de bronz. Pentru monografia *Igiena muncii în agricultură* (Editura „Medicina", Moscova), al cărei coautor este, prof. Gr. Friptuleac a obținut titlul de laureat al premiului F.F.Erisman al Academiei de Științe Medicale din Rusia. Pe parcursul anilor, pe lângă lucrul de bază, este redactor științific netitular al Editurii „Cartea Moldovenească", unde redactează 25 de cărți din seria „Medicina pentru toți", redactor științific la redacția principală a Enciclopediei Moldovei, contribuind considerabil la redactarea și editarea „Enciclopediei medicale populare (Chișinău, 1984, 650 p.).Este un neobosit promotor și tălmăcitor al științei medicale prin intermediul mass-media scrise și audiovizuale.

Conduce o direcție științifică nouă în domeniul sănătății populației și mediului, realizând o serie de implementări prin intermediul Ministerului Sănătății și Guvernului Republicii Moldova. A pregătit 8 doctori în medicină și îndrumează 5 doctoranzi și un competitor pentru teze de doctorat. A participat la realizarea mai multor proiecte naționale (instituționale și din cadrul programului de stat) și internaționale (cu specialiștii din SUA, Germania, Finlanda, în cadrul proiectelor ONU, UE etc.).

Este membru de onoare al Societății științifice de Igienă și Sănătate Publică din România, membru al colegiului de redacție a revistelor naționale (Analele științifice ale USMF „N. Testemițanu"; Sănătate Publică, Economie și Management în Medicină; Cronica Sănătății Publice) și internaționale (de Igienă și Sănătate Publică din România; «Здоровье Общества», «Вода: Гигиена и Экология», Ucraina).

Pe parcursul mai multor, ani a fost membrul Senatului, membrul Consiliului științific al USMF „Nicolae Testemițanu", este membrul Consiliului Științific al Centrului Național de Sănătate Publică, președinte al Consiliului Științific Specializat „Igiena", vicepreședinte al comisiei MS de atestare a medicilor-igieniști și a medicilor-laboranți din CSP, vicepreședinte al Seminarului științific de profil igiena, membru al Comisiei de experți a CNAA.

Este laureat al Galei premiilor în Sănătate (2013), deținător al Medaliei AȘM „Dimitrie Cantemir".

Academician Ion Ababii,
rectorul USMF „Nicolae Testemițanu"
Acad. Gheorghe Duca, președintele AȘM